મુંબઈનિવાસી ઝવેરી અમૃતલાલ રાયચંદ પાલણપુરવાળાનાં
સ્વર્ગવાસી ધર્મપત્ની પાવલબાઈના સ્મરણાર્થે પ્રસિદ્ધ કરેલો.

શ્રી જૈન થોક સંગ્રહ.

ભાગ ૧ લો.

[આ પુસ્તકમાં જૈન તત્વજ્ઞાનના ૩૧ થોકડા તથા શ્રી ભક્તામર સ્તોત્રનો અર્થ સાથે સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે.]

સંગ્રહ કરી પ્રસિદ્ધ કરનાર
શામળભાઈ ગોરધનદાસ શાહ.
લુણસાવાડા મોટી પોળ-અમદાવાદ.

સુધારા વધારા સાથે તૃતીય આવૃત્તિ. પ્રત ૧૦૦૦.

વિ. સં. ૧૯૭૮. ઈ. સ. ૧૯૨૨.

પૃષ્ઠ ૧ થી ૩૦૪ સુધી અમદાવાદ-પાંચકુવા નવા દરવાજા પાસે આદર્શ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં રા. વાડીલાલ ડાહ્યાભાઈ પંડિતે છાપ્યાં અને બાકીનો ભાગ અમદાવાદ-સલાપોસરોડ, ધી ડાયમંડ જ્યુબિલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યો.

મૂલ્ય ૧૨ આના.

અર્પણપત્રિકા.

પરમોપકારી રા. રા. મહેતાજી સાહેબ

પીતાંબરભાઈ હાથીભાઈની પવિત્ર સેવામાં.

મુ. પાલણપુર.

સુજ્ઞ મહાશય,

જૈન ધર્મના ઉત્તમ સિદ્ધાંતોના ઉચ્ચ રહસ્ય અનુસાર આપશ્રીએ પરોપકાર, જીવદયા, વિદ્યા-વૃદ્ધિ, ગુપ્ત દાન વગેરે અનેક મહાન કાર્યોમાં તથા દુષ્કાળાદિ પ્રસંગોએ તન, મન અને ધનથી જે અનુપમ સહાય કીધી છે, તે ઉપરાંત આપશ્રીના બીજાં અનેક શુભ કાર્યોથી આકર્ષાઈ જૈન તત્ત્વ-જ્ઞાનનું "થોક સંગ્રહ" નામનું આ અમૂલ્ય પુસ્તક આપશ્રીને અર્પણ કરી કૃતાર્થ થાઉં છું.

લી૦ સેવક

શામળભાઈ ગોરધનદાસ શાહ.

ઉપોદ્ઘાત.

શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સંપ્રદાયના ચતુર્વિધ સંઘના ઉપયોગને અર્થે કેટલાંક વર્ષ અગાઉ વઢવાણના ભાઇશ્રી **શાન્તિલાલ મલુકચંદ** તરફથી "શ્રાવક આવસ્યક" નામનો એક ગ્રંથ બહાર પાડી સસ્તી કીંમતે તેનો ફેલાવો કરવામાં આવ્યો હતો. એ ગ્રંથમાં શ્રાવકનાં સામાયક-પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત કેટલાક થોકડાઓનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારપછી અમદાવાદના શ્રી દરિયાપુરી સ્થાનકવાસી જૈન સંઘે સામાયિક પ્રતિક્રમણને શુદ્ધ કરાવી તેનું અલગ પુસ્તક પ્રકટ કર્યું હતું અને થોકડાઓનું અલગ પુસ્તક વઢવાણવાળા ભાઇશ્રી **નાગરદાસ છગનલાલે** પ્રકટ કરી તેનો સસ્તી કીંમતે ફેલાવો કર્યો હતો. એ થોકડાઓના પુસ્તકમાં "શ્રાવક આવસ્યક" માંના થોકડાઓને શુદ્ધ કરીને છાપવા ઉપરાંત બીજા કેટલાક થોકડાઓનો ઉમેરો કરવામાં આવ્યો હતો. એકંદરે ૨૨ થોકડાઓ એ ગ્રંથમાં સમાવવામાં આવ્યા હતા. તે થોકડા શ્રી દરિયાપુરી સંપ્રદાયના સ્વ. પૂજ્ય મહારાજશ્રી રઘુનાથજી સ્વામીએ તેમની સાથે વિચરતા સાધુ મુનિરાજો પાસે શુદ્ધ કરાવી આપ્યા હતા. શુદ્ધિને અર્થે એ થોકડાઓને પુનઃ પુનઃ તપાસી લખાવીને તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા. ત્યારપછી એ જ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ રા. **લલુભાઇ નારણદાસ પટેલ ઇટોલાવાળાએ** પ્રસિદ્ધ કરી હતી.

એ બન્ને આવૃત્તિઓ પ્રસિદ્ધ થયાને છ વર્ષ વીતી ગયાં છે. તે દર્મિયાન ટૂંક મુદતમાં જ એ આવૃત્તિઓનાં પુસ્તકો ખપી ગયાં, કારણકે શુદ્ધિયુક્ત થોકડાઓનું પુસ્તક એ પહેલવહેલું જ હતું અને પ્રસિદ્ધકર્તાઓનો આશય સસ્તા મૂલ્યે જિજ્ઞાસુઓમાં તેનો ફેલાવો

કરવાનો જ હતો. ઘણા જિજ્ઞાસુઓને અને વિદ્યાર્થીઓને છેવટે તેની વધુ પ્રતો મેળવવામાં નિરાશા જ અનુભવવી પડી.

છેવટે મુનિ મહારાજશ્રી મોટા ઉત્તમચંદ્રજી સ્વામી તથા મુનિમહારાજશ્રી મૂળચંદ્રજી સ્વામીનું ચાતુર્માસ સંવત્ ૧૯૭૭ ની સાલમાં મુંબઇ ખાતે થતાં પાલણપુરવાળા અમૃતલાલ રાયચંદ ઝવેરીએ તેમની સમીપે આ પુસ્તકની નવી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી અને તેમણે તેમાં બીજા ઉપયોગી થોકડા તૈયાર કરી ઉમેરવાની પણ મુનિરાજોને વિનતિ કરી. મુનિ મહારાજોએ એ વિનતિ અનુસાર બીજા દસ થોકડા ટૂંક વખતમાં તૈયાર કરી આપ્યા. પહેલાંની આવૃત્તિમાંના ૨૨ થોકડાઓમાંથી છેલ્લો શ્રમણ પ્રતિક્રમણનો થોકડો માત્ર સાધુ–સાધ્વીઓને જ ઉપયોગનો હતો અને આ પુસ્તક મુખ્યત્વે કરીને શ્રાવક શ્રાવિકાઓના ઉપયોગને વાસ્તે તૈયાર કરવામાં આવ્યું હોઇ એ થોકડો આ આવૃત્તિમાં આપ્યો નથી. બાકીના ૨૧ થોકડા ઉપરાંત નવા તૈયાર કરેલા ૧૦ થોકડા મળીને એકંદર ૩૧ થોકડા અને ભક્તામર સ્તોત્ર મૂળ અર્થ સાથે આ નવી આવૃત્તિમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે. ભાષા ઇત્યાદિના સંબંધમાં બનતાં સુધી સરલતા કરવામાં આવી છે, છતાં જૂની પરિપાટીની છાયા કોઇ કોઇ સ્થળે આવી ગઇ છે. જૈન પારિભાષિક શબ્દો કે જે બહુધા પ્રાકૃત ભાષાના જોવામાં આવે છે તે શબ્દો આજકાલ ગુજરાતી ભાષાના સામાન્ય વ્યવહારમાં મૂળ સંસ્કૃત શબ્દોની ઘાટી ઉપર જતા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. દાખલા તરીકે એગેંદિય, સંઠાણ, થાવર ઇત્યાદિ શબ્દોને જો એકેંદ્રિય, સંસ્થાન, સ્થાવર એ પ્રમાણે વ્યવહારમાં બોલીએ છીએ તો તેનો સ્પષ્ટાર્થ શ્રોતા તેમજ અભ્યાસીના સમજવામાં તુરત આવી જાય છે. આ કારણથી એવા શબ્દોનો ઉલ્લેખ આ પુસ્તકમાં ચાલુ ગુજરાતી ભાષાને લક્ષમાં રાખીને તથા વાચકની સરળતાની ખાતર બહુધા સંસ્કૃત ભાષા મુજબ કરવામાં આવ્યો

છે. શબ્દોના ઉલ્લેખમાં આ પ્રકારના ફેરફારથી જ્યાં કાંઇ ક્લિષ્ટતાનો સંભવ જણાયો છે, ત્યાં પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત બન્ને ભાષાના મૂળ શબ્દોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી વાચક–અભ્યાસકને વિશેષ સરલતા મળવાનો સંભવ છે. આ પદ્ધતિ થોકડાનાં પુસ્તકોના અન્ય પ્રકાશકો પણ અંગીકાર કરે તો તે વિશેષ ઇષ્ટ છે.

આ ઉપયોગી પુસ્તક ઝવેરી અમૃતલાલ રાયચંદનાં સ્વ૦ ધર્મપત્ની બાઇ પાવલબાઇના સ્મરણાર્થે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે અને તે કાર્ય માટે બધું ખર્ચ રા. ઝવેરીએ જ આપ્યું છે. સૌ જિજ્ઞાસુઓ તેનો લાભ છૂટથી લઇ શકે તેટલા માટે પહેલાં એવો ઇરાદો હતો કે તેનું કાંઇ પણ મૂલ્ય રાખવું નહિ, પરન્તુ મૂલ્ય વિનાનું પુસ્તક ખરેખરા જિજ્ઞાસુઓના હાથમાં જ જાય એવો સંભવ ઓછો હોવાથી તેને પડતર કરતાં ઓછા મૂલ્યે વેચવાનો ઇરાદો રાખ્યો છે. આ પુસ્તકનું ૧૨ આના મૂલ્ય રાખ્યું છે તે તેના પડતર મૂલ્ય કરતાં પણ ઓછું છે. એવી ગોઠવણથી પુસ્તક ખરા જિજ્ઞાસુઓના હાથમાં જશે એટલું જ નહિ, પણ તેનું જે મૂલ્ય ઉપજશે તેમાંથી આ પુસ્તકની જ નવી આવૃત્તિ અથવા તો આવું જ ઉપયોગી અન્ય કોઇ ધાર્મિક પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનો યોગ આવી શકશે કે જેથી ઉત્તરોત્તર જ્ઞાનનાં ઉપકરણોનો વધુ ફેલાવો થતો જશે. આ હેતુ પાર પડશે તો આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનો યત્ન, સ્વ. પાવલબાઇનું સ્મારક, રા. અમૃતલાલ રાયચંદ ઝવેરીનો શુભ આશય અને પવિત્ર મુનિ મહારાજેએ તે તૈયાર કરી આપવામાં ઉઠાવેલો પરિશ્રમ સફળ થયો લેખાશે. ભવ્ય પ્રાણીઓ આવાં જ્ઞાનનાં ઉપકરણોનો વધુ ને વધુ લાભ મેળવો એવી પવિત્ર ભાવના સાથે આ ઉપોદ્ઘાત પૂરો કરૂં છું.

અમદાવાદ.
સંવત ૧૯૭૮ ના આષાઢ સુદી પૂર્ણિમા.

શામળભાઈ ગોરધનદાસ શાહ.

અનુક્રમણિકા.

૧ શ્રી નવ તત્ત્વ ... પૃષ્ઠ ૧
૨ પચીશ ક્રિયા ... ૧૬
૩ છકાયના બોલ ... ૨૧
૪ પચીશ બોલ ... ૪૬
૫ સિદ્ધ દ્વાર ... ૫૪
૬ ચોવિશ દંડક ... ૬૦
૭ આઠ કર્મની પ્રકૃતિ ૯૬
૮ ગતાગતિ ... ૧૦૯
૯ છ આરાના ભાવ ૧૨૨
૧૦ દશ દ્વારના જીવસ્થાનક૧૩૪
૧૧ તેત્રિશ બોલ ... ૧૫૨
૧૨ નંદિ સૂત્રમાંથી પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન... ૧૭૩
૧૩ ત્રેવિશ પદવી ... ૧૯૭
૧૪ પાંચ શરીર ... ૨૦૬
૧૫ પાંચ ઇંદ્રિય ... ૨૧૧
૧૬ રૂપી અરૂપીનાં બોલ ૨૧૬
૧૭ મોટા બાસઠીયો ... ૨૧૯
૧૮ શ્રોતા અધિકાર ... ૨૩૮
૧૯ અઠ્ઠાણું બોલનો અલ્પ બહુત્વ ૨૪૫
૨૦ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત ... ૨૪૯
૨૧ જંબૂદ્વીપ વિચાર ... ૨૫૭
૨૨ અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્તા દ્વાર ૨૭૩
૨૩ ગર્ભવિચાર ... ૨૭૭
૨૪ નક્ષત્ર અને વિદેશગમન૨૯૧
૨૫ પાંચ દેવ ... ૨૯૬
૨૬ આરાધિક-વિરાધિક ૩૦૦
૨૭ ત્રણ જાગ્રિકા ... ૩૦૧
૨૮ ચાર કષાય ... ૩૦૫
૨૯ શ્વાસોચ્છ્વાસ ... ૩૦૬
૩૦ છકાયના ભવ ... ૩૦૭
૩૧ અવધિ પદ ... ૩૦૭
શ્રી ભક્તામર સ્તોત્રમ્ ૩૧૦

☛ આ પુસ્તક અમદાવાદમાં પ્રકટકર્તા પાસેથી અને મુંબઇમાં જૈન સ્થાનકવાસી વિદ્યાલય, સી. પી. ટેંકરોડ, ઘર નં. ૫૩–૫૭ પાસેથી મળશે.

શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૩	૨૦	જાતિના	જાતિના વ્યંતર
૧૩	૧૧	૯ સ્ત્રીલિંગ	૮ સ્ત્રીલિંગ
૧૪	૪	૧,૪ ,૩૦,૨૪૯	૧,૪૨,૩૦,૨૪૯
૧૬	૧૧	અદ્ધિકરણ	અધિકરણ
૨૨	૮	સુરકાન્ત	૮ સુરકાન્ત
૩૦	૪	ધમા	ઘમા
૩૯	૨૩	દેવ	વ્યંતર દેવ
૪૦	૮-૧૦	વાણવ્યંતરનાં	વ્યંતરનાં
૫૧	૯	મહાવત	મહાવ્રત
,,	૧૦	આદ્દિના	અદ્દીના
૬૪	૨૦	પૃથ્વીકાયને	પૃથ્વીકાયનો
,,	૨૪	મનુષ્ય પંચેંદ્રિયનો	મનુષ્યનો
૬૯	૭	જ્યોતષીથી	જ્યોતિષીથી
૭૦	૧૮	વિલંબ	વિભંગ
,,	૨૬-૨૭	તિર્યંચ	તિર્યંચ પંચેંદ્રિય
૭૧	૧-૨	,,	,, ,,
૭૬	૧	અકેંદ્રિયના	એકેંદ્રિયના
૭૯	૧૩	ત્રણ ગાઉની	બાર જોજનની
,,	૧૫	બાર જોજનની	ત્રણ ગાઉની
૮૩	૧૬	ત્રણ	૦
,,	૨૫	ધણુહ	ધણુહ
૮૬	૨૨	છઠ્ઠી	છઠ્ઠો
૯૦	૧૮	તિર્યંચ	તિર્યંચ પંચેંદ્રિય
૯૪	૧૮	તેવીશ	તેત્રીશ
૧૦૭	૨૩	ઇશ્વર	ઐશ્વર્ય
૧૦૮	૧-૬-૯	,,	,,
૧૧૨	૨૦	અસંજ્ઞી તિર્યંચ	અસંજ્ઞી તિર્યંચ પંચેંદ્રિય
૧૧૪	૧	તિર્યંચ	તિર્યંચ પંચેંદ્રિય
,,	,,	ની	ના પર્યાપ્તાની

૧૨૩	૯	છોરૂની	જોડાની
૧૨૩	૨૨	ગાઉનું	ગાઉનું શરીર
૧૨૫	૩	૭	છેલ્લા ૭
૧૩૦	(૧૫ મી લીટી ઉમેરવી) ૧૨ દુર્ભિક્ષ દુકાળ ઘણા પડશે.		
૧૩૨	૧૬	અગ્નિ	બાદર અગ્નિ
૧૩૫	૨૪	ત્યાંથી	અથવા ત્યાંથી
૧૪૩	૧૩	આઠમા	સાતમા
,,	૧૫	નવમા	ત્રીજા, આઠમા, નવમા
૧૪૯	૧૪	૦	૧
૧૫૩	૧૧	ઇશ્વર	ઐશ્વર્ય
૧૬૪	૮	કે	વિષય
૨૦૭	૨૧	મનુષ્ય	સાધુ
૨૨૯	૮	ને ૮	ને ૯
૨૩૨	૪	૧-	૧-૨
,,	૧૦	લેશ્યા	લેશ્યા ૬
૨૩૭	(૧૭ મી લીંટી પછી ઉમેરવી) ૪ તૈજસ્ ૫ કાર્મણમાં જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬		
૨૩૮	૨૨	ઘણો	ઘડો
૨૪૪	૩	ઉતારતાં	રમાં ઉતારતાં
૨૪૭	(૬૩ મી કલમ ઉમેરવી) બાદર વાયુકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.		
૨૪૭	૧૫	૬૩	૬૪
૨૫૮	૨૦	(૬)	(૫)
,,	૨૩	(૭)	(૬)
,,	૨૫	૯	૦
૨૯૨	૩	વિદ્યા	વાંદ્યા
૨૯૩	૭	દસ	૭
,,	૨૧	ચાર	પાંચ
,,	૨૩	ચાર	ત્રણ
૨૯૯	૧૨	દેવપણે	નોદેવપણે
૩૦૬	૨૩	૭૦	૭૦ અને ૬૦
૩૦૭	૧૦	છવીસ	છત્રીસ

श्री सर्वज्ञाय नमः

श्री जैन थोक संग्रह.

श्री नव तत्त्व.

વિવેકી સમદષ્ટિ જીવોએ નવ તત્ત્વ જાણવા જોઇએ તે **નવ તત્ત્વનાં નામ.**

૧ જીવ તત્ત્વ, ૨ અજીવ તત્ત્વ, ૩ પુન્ય તત્ત્વ, ૪ પાપ તત્ત્વ, ૫ આસ્રવ તત્ત્વ, ૬ સંવર તત્ત્વ, ૭ નિર્જરા તત્ત્વ, ૮ બંધ તત્ત્વ, ૯ મોક્ષ તત્ત્વ.

પહેલે જીવ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

જીવ તત્ત્વ તે, ચૈતન્ય લક્ષણ, સદા, સઉપયોગી, અસંખ્યાત પ્રદેશી, સુખ દુઃખનો જાણ, સુખ દુઃખનો વેદક, અરૂપી હોય, તેને જીવ તત્ત્વ કહીએ. જીવનો એક ભેદ છે, કારણકે સકલ જીવોનું, ચૈતન્ય લક્ષણ એકજ પ્રકારે છે. તે માટે સંગ્રહનયે કરીને, એક ભેદે જીવ કહીએ. **૧. બે પ્રકારે જીવ.** ૧ ત્રસ, ૨ સ્થાવર; અથવા ૧ સિદ્ધ, ૨ સંસારી. **૨. ત્રણ પ્રકારે જીવ.** ૧ સ્ત્રી વેદ, ૨ પુરૂષ વેદ, ૩ નપુંસક વેદ; અથવા ૧ ભવ્ય સિદ્ધિયા, ૨ અભવ્ય સિદ્ધિયા, ૩ નોભવ્ય સિદ્ધિયા, નોઅભવ્ય સિદ્ધિયા. **૩. ચાર પ્રકારે જીવ.** ૧ નારકી, ૨ તિર્યંચ, ૩ મનુષ્ય, ૪ દેવ; અથવા ૧ ચક્ષુ દર્શની ૨ અચક્ષુ દર્શની, ૩ અવધિ દર્શની, ૪ કેવલ દર્શની. **૪. પાંચ પ્રકારે જીવ.** ૧ એકેંદ્રિય, ૨ બેઈંદ્રિય, ૩ ત્રીઇંદ્રિય, ૪ ચૌઈંદ્રિય, ૫ પંચેંદ્રિય; અથવા ૧ સજોગી, ૨ મન જોગી, ૩ વચન જોગી, ૪ કાય

જોગી, ૫ અજોગી. **૫. છ પ્રકારે જીવ.** ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય; અથવા ૧ સકષાયી, ૨ ક્રોધકષાયી, ૩ માનકષાયી, ૪ માયાકષાયી, ૫ લોભકષાયી, ૬ અકષાયી. **૬. સાત પ્રકારે જીવ.** ૧ નારકી, ૨ તિર્યંચ, ૩ તિર્યંચાણી, ૪ મનુષ્ય, ૫ મનુષ્યાણી, ૬ દેવ, ૭ દેવાંગના. **૭. આઠ પ્રકારે જીવ.** ૧ સલેસ્થી, ૨ કૃષ્ણલેસ્થી, ૩ નીલલેસ્થી, ૪ કાપોતલેસ્થી, ૫ તેજોલેસ્થી, ૬ પદ્મલેશ્થી, ૭ શુકલલેસ્થી, ૮ અલેસ્થી. **૮. નવ પ્રકારે જીવ.** ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ બેઇંદ્રિય, ૭ ત્રીઇંદ્રિય, ૮ ચૌઇંદ્રિય, ૯ પંચેંદ્રિય. **૯. દશ પ્રકારે જીવ.** ૧ એકેંદ્રિય, ૨ બેઇંદ્રિય, ૩ ત્રીઈંદ્રિય, ૪ ચૌઈંદ્રિય, ૫ પંચેંદ્રિય; એ પાંચના અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત એ **૧૦. અગિયાર પ્રકારે જીવ.** ૧ એકેંદ્રિય, ૨ બેઇંદ્રિય, ૩ ત્રીઈંદ્રિય, ૪ ચૌઇંદ્રિય, ૫ નારકી, ૬ તિર્યંચ, ૭ મનુષ્ય, ૮ ભવનપતિ, ૯ વાણવ્યંતર, ૧૦ જ્યોતિષી, ૧૧ વૈમાનિક. **૧૧. બાર પ્રકારે જીવ.** ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય, એ છ ના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, એ બાર. **૧૨. તેર પ્રકારે જીવ.** ૧ કૃષ્ણલેસ્થી, ૨ નીલલેસ્થી, ૩ કાપોતલેસ્થી, ૪ તેજોલેસ્થી, ૫ પદ્મલેસ્થી, ૬ શુકલલેસ્થી, એ છના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બાર ને ૧ અલેસ્થી. **૧૩. ચૌદ પ્રકારે જીવ.** ૧ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયના અપર્યાપ્ત, ૨ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયના પર્યાપ્ત, ૩ બાદર એકેંદ્રિયના અપર્યાપ્ત, ૪ બાદર એકેંદ્રિયના પર્યાપ્ત, ૫ બેઈંદ્રિયના અપર્યાપ્ત, ૬ બેઇંદ્રિયના પર્યાપ્ત, ૭ ત્રીઈંદ્રિયના અપર્યાપ્ત, ૮ ત્રીઈંદ્રયના પર્યાપ્ત. ૯ ચૌઈંદ્રિયના અપર્યાપ્ત, ૧૦ ચૌઈંદ્રિયના પ્રર્યાપ્ત, ૧૧ અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિયના અપર્યાપ્ત, ૧૨ અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિયના પર્યાપ્ત, ૧૩ સંજ્ઞી પંચેંદ્રિયના અપર્યાપ્ત, ૧૪ સંજ્ઞી પંચેંદ્રિયના પર્યાપ્ત.

વિસ્તાર નયે કરીને જીવના ૫૬૩ ભેદ. ૧ ચૌદ ભેદ નારકીના, ૨ અડતાળીશ ભેદ તિર્યંચના, ૩ ત્રણસેં ને ત્રણ ભેદ મનુષ્યના, ૪ એકસો અઠાણું ભેદ દેવના.

નારકીના ભેદ. સાત નરકના નારકી અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ચૌદ. ૧.

તિર્યંચના ભેદ. ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય એ ચારના સૂક્ષ્મ, ને બાદર, એ આઠ. તે આઠના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ સોળ. વનસ્પતિના છ ભેદ તે ૧ સૂક્ષ્મ, ૨ પ્રત્યેક, ૩ સાધારણ, એ ત્રણના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, એ છ મળીને બાવીશ. ૧ બેઇંદ્રિય, ૨ ત્રીઇંદ્રિય, ૩ ચૌઇંદ્રિય, એ ત્રણના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ છ મળીને ૨૮. **તિર્યંચ પંચેંદ્રિયના ૨૦ ભેદ** ૧ જલચર, ૨ સ્થલચર, ૩ ઉરપરિસર્પ, ૪ ભુજપરિસર્પ, ૫ ખેચર, એ પાંચ ગર્ભજ ને પાંચ સંમૂર્છિમ એ દશ. એ દશના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, એ વીશ મળીને ૪૮ ભેદ તિર્યંચના જાણવા. ૨.

મનુષ્યના ભેદ. પન્નર કર્મભૂમિના મનુષ્ય, ત્રીશ અકર્મભૂમિના મનુષ્ય, છપન્ન અંતરદ્વીપના મનુષ્ય, એ એકસો ને એક ક્ષેત્ર મનુષ્ય ગર્ભજના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ૨૦૨, ને ૧૦૧ ક્ષેત્રના સંમૂર્છિમ મનુષ્ય ચૌદ સ્થાનકિયા અપર્યાપ્ત, એ ૩૦૩ ભેદ મનુષ્યના જાણવા. ૩.

દેવના ભેદ. ભવનપતિના ૨૫ ભેદ, તે દશ અસુર કુમારાદિક, પન્નર પરમાધર્મી એ પચીશ. વાણવ્યંતરના ૨૬ ભેદ. ૧૬ જાતિના દેવ, ૧૦ જાતિના જૃંભિકા, એ ૨૬ મળીને ૫૧. જ્યોતિષીના દશ ભેદ, તે પાંચ ચર, પાંચ સ્થિર, એ દશ મળીને ૬૧. ત્રણ કિલ્વિષી, ૬૪. બાર દેવલોક, ૭૬. નવ લોકાંતિક, ૮૫. નવ ગ્રૈવેયક, ૯૪. પાંચ અનુત્તર વિમાન, ૯૯. એ નવાણું જાતિના દેવના, અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ૧૯૮ ભેદ દેવના જાણવા. ૪.

એ સર્વ થઇને ૫૬૩ ભેદ જીવના જાણવા. એ જીવ જાણીને, તેની દયા પાળીએ, તો આ ભવ અને પરભવ નિરાબાધ (પીડારહિત) પરમ સુખ પામીએ. **ઇતિ શ્રી જીવતત્ત્વ ૧.**

બીજે અજીવ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

અજીવ તત્ત્વ તે જડ લક્ષણ, ચૈતન્ય રહિત, વર્ણઆદિક રૂપ સહિત અને રહિત, સુખ દુઃખને ન વેદે તેને અજીવ કહિયે. **અજીવના ચૌદ ભેદ.** ૧ ધર્માસ્તિકાયનો સ્કંધ, ૨ તેનો દેશ, ૩ તેનો પ્રદેશ, ૪ અધર્માસ્તિકાયનો સ્કંધ, ૫ તેનો દેશ, ૬ તેનો પ્રદેશ, ૭ આકાશાસ્તિકાયનો સ્કંધ, ૮ તેનો દેશ, ૯ તેનો પ્રદેશ, ૧૦ અધ્વા કાળ, **એ દશ ભેદ અરૂપી અજીવના જાણવા.** ૧૧ પુદ્દગલાસ્તિકાયનો સ્કંધ, ૧૨ તેનો દેશ, ૧૩ તેનો પ્રદેશ, ૧૪ પરમાણુ પુદ્દગલ, **એ ચાર ભેદ રૂપી અજીવના જાણવા.**

વિસ્તાર નયે કરીને અજીવના ૫૬૦ ભેદ છે. પ્રથમ ૩૦ ભેદ અરૂપી અજીવના. ૧ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યથી એક, ૨ ક્ષેત્રથી લોક પ્રમાણે, ૩ કાળ થકી આદિ–અંતરહિત, ૪ ભાવ થકી અરૂપી, ૫ ગુણ થકી ચલણ સહાય, ૬ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યથી એક, ૭ ક્ષેત્રથી લોક પ્રમાણે, ૮ કાળ થકી આદિ–અંતરહિત, ૯ ભાવ થકી અરૂપી, ૧૦ ગુણ થકી સ્થિર સહાય, ૧૧ આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યથી એક, ૧૨ ક્ષેત્રથી લોકાલોક પ્રમાણે, ૧૩ કાળ થકી આદિ–અંતરહિત, ૧૪ ભાવ થકી અરૂપી, ૧૫ ગુણ થકી અવગાહનાદાન તથા વિકાસ લક્ષણ, ૧૬ કાળ દ્રવ્યથી અનેક, ૧૭ ક્ષેત્રથી અઢી દ્વીપ પ્રમાણે, ૧૮ કાલ થકી આદિ-અંતરહિત, ૧૯ ભાવથી અરૂપી, ૨૦ ગુણ થકી વર્તના લક્ષણ, એ વીશ, ને દશ ભેદ ઉપર કહ્યા તે મળીને કુલ અરૂપી અજીવના ત્રીશ ભેદ.

રૂપી અજીવના ૫૩૦ ભેદ. પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, પાંચ સંસ્થાન, આઠ સ્પર્શ, એ પચીશ બોલમાં જેટલા જેટલા બોલ લાભે તે ગણતાં સર્વ થઇને ૫૩૦ ભેદ થાય છે.

તેનો વિસ્તારઃ-પાંચ વર્ણ. ૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો, ૫ ધોળો. એક એક વર્ણમાં વીશ વીશ ભેદ લાભે, તે બે ગંધ, પાંચ રસ, પાંચ સંસ્થાન, આઠ સ્પર્શ, એ વીશ પંચા સો.

બે ગંધ. ૧ સુરભિ ગંધ, ૨ દુરભિ ગંધ, એક એક ગંધ માંહી ત્રેવિશ ત્રેવિશ ભેદ લાભે તે પાંચ વર્ણ, પાંચ રસ, પાંચ સંસ્થાન, આઠ સ્પર્શ એ ત્રેવિશ દુ છેંતાળીશ જાણવા. ૧૪૬.

પાંચ રસ. ૧ તીખો, ૨ કડવો, ૩ કસાયલો, ૪ ખાટો, ૫ મીઠો; એક એક રસમાંહી વીશ વીશ ભેદ લાભે તે પાંચ વર્ણ, બે ગંધ પાંચ સંસ્થાન, આઠ સ્પર્શ, એ વીશ પંચા સો જાણવા. ૨૪૬.

પાંચ સંસ્થાન. ૧ પરિમંડલ સંસ્થાન, તે ચુડીને આકારે, ૨ વર્તુલ સંસ્થાન, તે લાડવાને આકારે, ૩ ત્રંશ સંસ્થાન, તે ત્રિખુણા સિંઘોડાને આકારે, ૪ ચતુરંસ્ર સંસ્થાન, તે ચોરસાને આકારે, ૫ આયત સંસ્થાન, તે લાંબી લાકડીને આકારે. એક એક સંસ્થાનમાં વીશ વીશ ભેદ લાભે તે પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, આઠ સ્પર્શ એ વીશ પંચા સો જાણવા. ૩૪૬.

આઠ સ્પર્શ. ૧ કર્કશ, ૨ સુંહાળો, ૩ હલંકો, ૪ ભારે, ૫ ટાઢો, ૬ ઉન્હો, ૭ લુખો, ૮ ચીકણો; એક એક સ્પર્શમાં ત્રેવીશ ત્રેવીશ ભેદ લાભે તે પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, પાંચ સંસ્થાન, ૭ સ્પર્શ, આઠ સ્પર્શમાં બે ઓછા કહેલ છે, તે કર્કશની પુછા હોય તો કર્કશ ને સુંહાળો, એ બે વર્જવા; એમ હલકાની પુછા હોય તો, હલકો ને ભારે, એ બે વર્જવા; એમ ટાઢાની પુછા હોય તો ટાઢો ને ઉન્હો, એ બે વર્જવા; એમ ચીકણાની પુછા હોય તો ચીકણો

ને લુખો એ બે વર્જવા; એમ જે બોલની પુછા હોય તે તથા તેનો પ્રતિપક્ષ એ બે વર્જવા; એ ત્રેવીશ અડાં એક સો ને ચોરાશી.

એ સર્વ મળીને ૫૩૦ ભેદ રૂપી અજીવના ને ઉપર કહેલા ૩૦ ભેદ અરૂપી અજીવના મળીને ૫૬૦ ભેદ અજીવના જાણવા. તે અજીવ જાણીને તે ઉપરથી મોહ ઉતારીએ તો આ ભવ ને પરભવ, નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ. **ઇતિ અજીવ તત્ત્વ.**

ત્રીજે પુન્ય તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

પુન્ય તત્ત્વ તે શુભ કમાણીઓ કરી, શુભ કર્મના ઉદયે કરી, શુભ ઉજ્વલ પુદ્ગલનો બંધ પડે જેનાં ફળ ભોગવતાં આત્માને મીઠાં લાગે, તેને પુન્યતત્ત્વ કહિયે. તે **પુન્યના નવ ભેદ.** ૧ અન્ન પુન્ય, ૨ પાણી પુન્ય, ૩ લયન પુન્ય, ૪ શયન પુન્ય, ૫ વસ્ત્ર પુન્ય, ૬ મનઃ પુન્ય, ૭ વચન પુન્ય, ૮ કાય પુન્ય, ૯ નમસ્કાર પુન્ય. એ નવ પ્રકારે પુન્ય ઉપરાજે તેનાં શુભ ફળ ૪૨ પ્રકારે ભોગવે તે.

૧ શાતા વેદનીય, ૨ તિર્યંચનું આયુષ્ય જુગલમાં, ૩ મનુષ્યનું આયુષ્ય, ૪ દેવનું આયુષ્ય, ૫ મનુષ્યની ગતિ, ૬ દેવની ગતિ, ૭ પંચેંદ્રિયની જાતિ, ૮ ઔદારિક શરીર, ૯ વૈક્રિય શરીર, ૧૦ આહારિક શરીર, ૧૧ તૈજસ શરીર, ૧૨ કાર્મણ શરીર, ૧૩ ઔદારિક અંગઉપાંગ, ૧૪ વૈક્રિય અંગઉપાંગ, ૧૫ આહારિક અંગઉપાંગ, ૧૬ વજ્રરૂષભનારાચ સંઘયણ, ૧૭ સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન, ૧૮ શુભ વર્ણ, ૧૯ શુભ ગંધ, ૨૦ શુભ રસ, ૨૧ શુભ સ્પર્શ, ૨૨ મનુષ્યની અનુપૂર્વિ, ૨૩ દેવની અનુપૂર્વિ, ૨૪ અગુરૂ લઘુ નામ, ૨૫ પરાઘાત નામ, ૨૬ ઉશ્વાસ નામ, ૨૭ આતાપ નામ, ૨૮ ઉદ્યોત નામ, ૨૯ શુભ ચાલવાની ગતિ, ૩૦ નિર્માણ નામ, ૩૧ તીર્થંકર નામ, ૩૨ ત્રસ નામ, ૩૩ બાદર નામ, ૩૪ પર્યાપ્ત નામ, ૩૫ પ્રત્યેક નામ,

૩૬ સ્થિર નામ, ૩૭ શુભ નામ, ૩૮ સૌભાગ્ય નામ, ૩૯ સુસ્વર નામ, ૪૦ આદેય નામ, ૪૧ યશો કીર્તિનામ, ૪૨ ઉચ્ચ ગોત્ર. **એ ૪૨ ભેદે પુન્યનાં ફળ ભોગવે.** એ પુન્ય જાણીને, પુન્ય આદરીયે તો, આ ભવ ને પરભવ, નિરાબાધ, પરમ સુખ પામીએ. **ઇતિ પુન્ય તત્ત્વ.**

ચોથે પાપ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

પાપ તત્ત્વ તે અશુભ કમાણીએ કરી, અશુભ કર્મના ઉદયે કરી, અશુભ, મેલા પુદ્ગલનો બંધ પડે જેનાં ફળ આત્માને ભોગવતાં કડવાં લાગે, તેને પાપતત્ત્વ કહિયે.

પાપના ૧૮ ભેદ. ૧ પ્રાણાતિપાત, ૨ મૃષાવાદ, ૩ અદત્તાદાન, ૪ મૈથુન, ૫ પરિગ્રહ, ૬ ક્રોધ, ૭ માન, ૮ માયા, ૯ લોભ, ૧૦ રાગ, ૧૧ દ્વેષ, ૧૨ કલેશ, ૧૩ અભ્યાખ્યાન, ૧૪ પિશુન, ૧૫ પરપરિવાદ, ૧૬ રતિ અરતિ, ૧૭ માયામૃષા, ૧૮ મિથ્યાદર્શનશલ્ય, એ ૧૮ ભેદે પાપ ઉપરાજે તેનાં અશુભ ફળ ૮૨ પ્રકારે ભોગવે. ૧ મતિ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય, ૩ અવધિ જ્ઞાનાવરણીય, ૪ મનઃપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય, ૫ કેવલ જ્ઞાનાવરણીય, ૬ નિદ્રા, ૭ નિદ્રાનિદ્રા, ૮ પ્રચલા, ૯ પ્રચલા પ્રચલા, ૧૦ થીણુદ્ધિ, ૧૧ ચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૧૨ અચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૧૩ અવધિ દર્શનાવરણીય, ૧૪ કેવલ દર્શનાવરણીય, ૧૫ અશાતા વેદનીય, ૧૬ મિથ્યાત્વમોહનીય, ૧૭ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, ૧૮ માન, ૧૯ માયા, ૨૦ લોભ, ૨૧ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૨૨ માન, ૨૩ માયા, ૨૪ લોભ, ૨૫ પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૨૬ માન, ૨૭ માયા, ૨૮ લોભ, ૨૯ સંજવલની ક્રોધ, ૩૦ માન, ૩૧ માયા, ૩૨ લોભ, ૩૩ હાસ્ય. ૩૪ રતિ, ૩૫ અરતિ, ૩૬ ભય, ૩૭ શોક, ૩૮ દુઃગંછા, ૩૯ સ્ત્રીવેદ, ૪૦ પુરૂષવેદ, ૪૧ નપુંસકવેદ, ૪૨

નરકનું આયુષ્ય, ૪૩ નરકની ગતિ, ૪૪ તિર્યંચની ગતિ, ૪૫ એકેંદ્રિયપણું, ૪૬ બેઇંદ્રિયપણું, ૪૭ ત્રીઇંદ્રિયપણું, ૪૮ ચૌઇંદ્રિયપણું, ૪૯ રૂષભનારાચ સંઘયણ, ૫૦ નારાચ સંઘયણ, ૫૧ અર્ધનારાચ સંઘયણ, ૫૨ કીલિકા સંઘયણ, ૫૩ સેવાર્ત સંઘયણ, ૫૪ ન્યગ્રોધ પરિમંડલ સંસ્થાન, ૫૫ સાદિ સંસ્થાન, ૫૬ વામન સંસ્થાન, ૫૭ કુબ્જ સંસ્થાન, ૫૮ હુંડ સંસ્થાન. ૫૯ અશુભ વર્ણ, ૬૦ અશુભ ગંધ, ૬૧ અશુભ રસ, ૬૨ અશુભ સ્પર્શ, ૬૩ નરકની અનુપૂર્વિ, ૬૪ તિર્યંચની અનુપૂર્વિ, ૬૫ અશુભ ચાલવાની ગતિ, ૬૬ ઉપઘાત નામ, ૬૭ સ્થાવર નામ, ૬૮ સૂક્ષ્મ નામ, ૬૯ અપર્યાપ્તપણું, ૭૦ સાધારણપણું, ૭૧ અસ્થિર નામ, ૭૨ અશુભ નામ, ૭૩ દુઃભાગ્ય નામ, ૭૪ દુઃસ્વર નામ, ૭૫ અનાદેય નામ, ૭૬ અયશોકીર્તિનામ, ૭૭ નીચ ગોત્ર, ૭૮ દાનાંતરાય, ૭૯ લાભાંતરાય, ૮૦ ભોગાંતરાય, ૮૧ ઉપભોગાંતરાય, ૮૨ વીર્યાંતરાય, એ ૮૨ પ્રકારે પાપનાં અશુભ ફળ ભોગવે, એ પાપ જાણીને પાપનાં કારણ છાંડીએ, તો આ ભવ ને પરભવ નિરાબાધ, પરમ સુખને પામીએ. ઇતિ પાપ તત્ત્વ સંપૂર્ણ.

પાંચમે આસ્રવ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

આસ્રવ, તે જીવરૂપી તળાવને વિષે અવ્રત, ને અપ્રત્યાખ્યાને કરી, વિષય કષાયને સેવવે કરી, ઇંદ્રિયાદિક ઘડનાલે છીદ્રે કરી, કર્મરૂપી જળનો પ્રવાહ આવે તેને આસ્રવ કહિયે.

તે આસ્રવના સામાન્ય પ્રકારે ૨૦ ભેદ. ૧ શ્રુતેંદ્રિય અસંવરે તે આસ્રવ, ૨ ચક્ષુ ઇંદ્રિય અસંવરે તે આસ્રવ, ૩ ઘ્રાણેંદ્રિય અસંવરે તે આસ્રવ, ૪ રસેંદ્રિય અસંવરે તે આસ્રવ, ૫ સ્પર્શેંદ્રિય અસંવરે તે આસ્રવ, ૬ મન અસંવરે તે આસ્રવ, ૭ વચન અસંવરે તે આસ્રવ, ૮ કાય અસંવરે તે આસ્રવ, ૯ ભંડ ઉપકરણ

અયત્નાથી લે મુકે તે આસ્રવ, ૧૦ સુઇ કુશાગ્ર અસંવરે તે આસ્રવ, ૧૧ પ્રાણાતિપાત (જીવની ઘાત) કરે તે આસ્રવ, ૧૨ મૃષા (જૂઠું) બોલે તે આસ્રવ, ૧૩ અદત્તાદાન (ચોરી કરે) તે આસ્રવ, ૧૪ મૈથુન સેવે તે આસ્રવ, ૧૫ પરિગ્રહ રાખે તે આસ્રવ, ૧૬ મિથ્યાત્વ તે આસ્રવ, ૧૭ અવ્રત તે આસ્રવ, ૧૮ પ્રમાદ તે આસ્રવ, ૧૯ કષાય તે આસ્રવ, ૨૦ અશુભ યોગ તે આસ્રવ.

એ વીશ ભેદ સામાન્ય પ્રકારે છે. વળી આસ્રવના ૪૨ ભેદ છે. તે પાંચ આસ્રવ, પાંચ ઇંદ્રિય વિષય, ચાર કષાય, ત્રણ અશુભ યોગ, પચીશ ક્રિયા, એ ૪૨ ભેદ આસ્રવના જાણીને તેને છાંડીએ તો આ ભવ ને પરભવ નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ. ઇતિ આસ્રવ તત્ત્વ.

છઠ્ઠે સંવર તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

સંવર તત્ત્વ તે જીવરૂપી તળાવને વિષે, ઇંદ્રિયાદિક ધડનાળે છીદ્રે કરી કર્મ રૂપી જળ આવે તેને વ્રત પ્રત્યાખ્યાનાદિક દ્વાર દઇ રોકિયે તેને સંવર કહિયે. તે સંવરના સામાન્ય પ્રકારે **વીશ ભેદ** છે.

૧ શ્રુતેંદ્રિય સંવરે, સંવર, ૨ ચક્ષુ ઇંદ્રિય સંવરે, સંવર, ૩ ઘ્રાણેંદ્રિય સંવરે, સંવર, ૪ રસેંદ્રિય સંવરે, સંવર, ૫ સ્પર્શેંદ્રિય સંવરે, સવર, ૬ મન સંવરે, સંવર, ૭ વચન સંવરે, સંવર, ૮ કાયા સંવરે, સંવર, ૯ ભંડ ઉપકરણ યત્નાથી લે મુકે તે સંવર, ૧૦ સુઇ કુશાગ્ર સંવરે તે સંવર, ૧૧ જીવદયા પાળે તે સંવર, ૧૨ સત્ય બોલે તે સંવર, ૧૩ અદત્ત (ચોરી) ન લે તે સંવર, ૧૪ બ્રહ્મચર્ય પાળે તે સંવર, ૧૫ પરિગ્રહ ત્યાગે તે સંવર, ૧૬ સમકિત તે સંવર, ૧૭ વ્રત તે સંવર, ૧૮ અપ્રમાદ તે સંવર, ૧૯ અકષાય તે સંવર, ૨૦ શુભ યોગ તે સંવર. **એ વીસ ભેદ સામાન્ય પ્રકારે છે.**

વળી સંવરના સત્તાવન ભેદ છે. પાંચ સમિતિ. ૧ ઇર્યા સમિતિ, ૨ ભાષા સમિતિ, ૩ એષણા સમિતિ, ૪ આદાન ભંડમાત્ર નિક્ષેપના સમિતિ, ૫ ઉચ્ચાર પાસવણુ ખેળ જલ સંઘાયણુ પરિઠાવણિયા સમિતિ, એ પાંચ સમિતિ. **ત્રણ ગુપ્તિ.** ૧ મન ગુપ્તિ, ૨ વચન ગુપ્તિ, ૩ કાય ગુપ્તિ, **એ આઠ. બાવિશ પરિષહ સહવા તે.** ૧ ભૂખનો પરિષહ, ૨ તૃષાનો પરિષહ, ૩ શીતનો પરિષહ, ૪ તાપનો પરિષહ, ૫ ડંસ–મત્સરનો પરિષહ, ૬ અચેલનો પરિષહ, ૭ અરતિનો, ૮ સ્ત્રીનો, ૯ ચાલવાનો, ૧૦ એક આસને બેસી રહેવાનો, ૧૧ શય્યાનો, ૧૨ આક્રોશ વચનનો, ૧૩ વધનો, ૧૪ યાચવાનો, ૧૫ અલાભનો, ૧૬ રોગનો, ૧૭ તૃણ સ્પર્શનો, ૧૮ મેલનો, ૧૯ સત્કાર પુરસ્કારનો, ૨૦ પ્રજ્ઞાનો, ૨૧ અજ્ઞાનનો, ૨૨ દર્શનનો, એ ૩૦ ત્રીશ. **દશ વિધિએ યતિધર્મ પાળવો.** ૧ ક્ષાંતિ, ૨ નિર્લોભતા, ૩ સરલતા, ૪ કોમલતા, ૫ અલ્પોપધિ, ૬ સત્ય, ૭ સંયમ, ૮ તપ, ૯ જ્ઞાનદાન, ૧૦ બ્રહ્મચર્ય એ ૪૦. **બાર ભાવના ભાવવી. ૧ અનિત્ય ભાવના,** તે સંસારના સર્વ પદાર્થ ધન, યૌવન, શરીર, કુટુંબાદિક અનિત્ય અસ્થિર છે, વિણસી જાય એમ ચિંતવે. **૨ અશરણુ ભાવના,** તે જીવને રોગ, પીડાદિક આવે, કોઈ શરણુ નથી, લક્ષ્મી, કુટુંબ, પરિવાર કોઇ સાથે આવે નહિ, એમ ચિંતવે. **૩ સંસાર ભાવના,** તે જીવ કર્મ કરીને સંસારમાં, ચોરાસી લાખ જીવયોનિ માંહિ, નવનવી પેરે ભમે, બાપ ફિટી બેટો થાય, બેટો ફિટી બાપ થાય, મિત્ર ફિટી શત્રુ થાય, શત્રુ ફિટી મિત્ર થાય, ઇત્યાદિક અનેક પ્રકારે જીવ નવનવી અવસ્થા વહે એમ ચિંતવે. **૪ એકત્વ ભાવના,** તે જીવ પરલોક થકી એકલોજ આવ્યો અને પરલોકે એકલોજ જશે, રૂડાં નઠારાં કર્મ એકલોજ ભોગવશે, જેને કારણે પાપ કર્મ કીધાં, તે કર્મ ભોગવતાં કોઇ સહાય

ન હોય, એમ ચિંતવે. **૫ અન્યત્વ ભાવના,** તે એ જીવથી શરીર પુત્રકલત્રાદિક ધન ધાન્ય, દ્વિપદ, ચતુષ્પદ, આદિ સર્વ પરિગ્રહ અન્ય છે, એ મારૂં નથી, હું એનો નથી, એમ ચિંતવે. **૬ અશુચિ ભાવના,** તે આ દેહ સાત ધાતુમય છે જેમાંથી મળમૂત્ર શ્લેષ્માદિક સદૈવ વહે છે, નાવાથી ધોવાથી પવિત્ર ન થાય, એમ ચિંતવે. **૭ આસ્રવ ભાવના,** તે સંસારી જીવ મિથ્યાત્વ, અવ્રત, કષાય, પ્રમાદાદિક આસ્રવ દ્વારે કરી નિરંતર નવનવાં કર્મ બાંધે છે, એમ ચિંતવે. **૮ સંવર ભાવના,** તે વ્રત, સંવર, સાધુનાં પંચ મહાવ્રત, શ્રાવકનાં બારવ્રત, સામાયિક, પૌષધોપવાસ કરવાથી જીવ નવાં કર્મ બાંધતો નથી અને પૂર્વ કર્મ પાતળાં પાડે છે તે કરવાનું ચિંતવે. **૯ નિર્જરા ભાવના,** તે બાર ભેદે તપસ્યા કરવાથી નિવિડ કર્મ ત્રોડી દીર્ઘ સંસારને પરીત્ત કરે છે, અને અનેક લબ્ધી ઉપજે છે તે માટે તપસ્યા કરવાનું ચિંતવે. **૧૦ લોક ભાવના,** તે ચૌદ રાજ પ્રમાણે લોક છે તે લોકની ચિંતવના કરે. **૧૧ બોધ ભાવના,** તે રાજ, દેવ, પદવી, ઋદ્ધિ, કલ્પદ્રુમાદિક, એ સહુ સુલભ છે, તે અનંતી વાર પામ્યો, પણ બોધ બીજ સમકિતનું પામવું પરમ દુર્લભ છે, એમ ચિંતવે. **૧૨ ધર્મ ભાવના,** તે સર્વજ્ઞે જે ધર્મ પ્રરૂપ્યો તે સંસાર સમુદ્ર થકી જીવને તારણહાર છે, પૃથ્વી નિરાલંબન નિરાધારે છે, ચંદ્રમા અને સૂર્ય વેળાએ ઊગે છે, મેઘ કાળે વરસે છે, એમ જગતમાં રૂડું થાય છે તે શ્રી જૈન ધર્મનો પ્રભાવ એમ ચિંતવે. **એ બાર ભાવના** એ પર. **પાંચ પ્રકારનાં ચારિત્ર.** ૧ સામાયિક ચારિત્ર, ૨ છેદોપસ્થાનિક ચારિત્ર, ૩ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૪ સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર, ૫ યથાખ્યાત ચારિત્ર. ૫૭. એ સંવર જાણીને સંવર આદરીએ તો નિરાબાધ (પીડારહિત) પરમ સુખ પામીએ. **ઇતિ સંવર તત્ત્વ. ૬**

સાતમે નિર્જરા તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

નિર્જરા તત્ત્વ તે બારે ભેદે તપસ્યાએ કરી કર્મનું નિર્જરવું હોય તેને નિર્જરા તત્ત્વ કહીએ. **નિર્જરાના બાર ભેદ.** ૧ અનશન, ૨ ઉનોદરિકા, ૩ વૃત્તિસંક્ષેપ (ભિક્ષાચારી), ૪ રસપરિત્યાગ, ૫ કાય ક્લેશ, ૬ પ્રતિસંલીનતા, એ છ ભેદ **બાહ્યના છ ભેદ અભ્યંતરના.** ૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાવૃત્ય, ૪ સ્વાધ્યાય, ૫ ધ્યાન, ૬ કાયોત્સર્ગ. **એ બાર ભેદ નિર્જરાના.** એ નિર્જરા જાણીને નિર્જરાનો માર્ગ આદરીએ તો આ ભવ અને પરભવ, નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ. ઇતિ **નિર્જરા તત્ત્વ.**

આઠમે બંધ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

બંધ તત્ત્વ તે આત્માના પ્રદેશ અને કર્મના પુદ્‌ગલ ભેગા મળે, ખીર નીરની પેરે, લોહ પિંડ અગ્નિની પેરે, લોલિભુત થઇ બંધાય, તેને બંધ તત્ત્વ કહીએ.

બંધના ચાર ભેદ. ૧ પ્રકૃતિ બંધ, તે આઠ કર્મનો સ્વભાવ, ૨ સ્થિતિ બંધ, તે આઠ કર્મની સ્થિતિના કાળનું માન, ૩ અનુભાગ બંધ, તે કર્મનો તિવ્ર મંદાદિક રસ, ૪ પ્રદેશ બંધ તે કર્મ, પુદ્‌ગલના દળ આત્માના પ્રદેશ સાથે બંધાણા છે તે, તે એ ચાર બંધનું સ્વરૂપ મોદકના દૃષ્ટાંતે છે. જેમ કોઇ મોદક ઘણા પ્રકારના દ્રવ્યને સંયોગે નિપજ્યો; વાયુ, પિત્ત, કફને, જેણે સ્વરૂપે કરી હણે, તેને સ્વભાવ કહીએ; ૧. તેજ મોદક પક્ષ, માસ, બે માસ સુધી સ્વ સ્વરૂપે રહે, તે સ્થિતિ બંધ કહીએ; ૨. તેજ મોદક તીખો, કડવો, કસાયલો, ખાટો, મીઠો હોય, તે રસબંધ કહીએ; ૩. તેજ મોદક અલ્પ દળનો નિપજ્યો તે નાનો હોય, ઘણા દળનો નિપજ્યો તે મોટો

હોય તેને પ્રદેશ બંધ કહિયે; ૪. એ બંધ જાણીને બંધ તોડીએ, તો આ ભવ પરભવ નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ. ઇતિ બંધ તત્ત્વ ૮.

નવમે મોક્ષ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

મોક્ષ તત્ત્વ તે સકળ આત્માના પ્રદેશથી સકળ કર્મનું છૂટવું, સકળ બંધનથી મુકાવવું, સકળ કાર્યની સિદ્ધિ થાય, મોક્ષ ગતિ પામે, તે મોક્ષ કહિયે. તે મોક્ષ ૧ જ્ઞાન, ૨ દર્શન, ૩ ચારિત્ર, ૪ તપ, એ ચાર બોલે કરીને પામે.

પન્નર ભેદે સિદ્ધ થાય છે; ૧ તીર્થ સિદ્ધા, ૨ અતીર્થ સિદ્ધા, ૩ તીર્થંકર સિદ્ધા, ૪ અતીર્થંકર સિદ્ધા, ૫ સ્વયં બોધ સિદ્ધા, ૬ પ્રત્યેક બોધ સિદ્ધા, ૭ બુદ્ધ બોહિસિદ્ધા, ૮ સ્રીલિંગ સિદ્ધા, ૯ પુરૂષ લિંગ સિદ્ધા, ૧૦ નપુંસકલિંગ સિદ્ધા, ૧૧ સ્વયલિંગ સિદ્ધા, ૧૨ અન્યલિંગ સિદ્ધા, ૧૩ ગૃહસ્થલિંગ સિદ્ધા, ૧૪ એક સિદ્ધા, ૧૫ અનેક સિદ્ધા.

મોક્ષનાં નવ દ્વાર.

॥ ગાથા ॥

[૧]સંત, [૨]દવ્વ, [૩]ખેત્ત, [૪]ફાસ, [૫]કાલ, [૬]ભાગ, [૭]ભાવ, ચેવ;
[૮]અંતર, [૯]અપ્પ બહુત્ત, એ નવ મોખ્ખ દારાણી ॥૧॥

૧ સદ્દપદ પ્રરૂપણા, તે મોક્ષ ગતિ પૂર્વ કાળે હતી, હમણાં છે, આવતા કાળે હશે તે છતી અસ્તિ છે પણ આકાશનાં ફુલની પેરે નાસ્તિ નથી. ૨ **દ્રવ્યદ્વાર**, તે સિદ્ધ અનંત છે, અભવ્ય જીવથી અનંત ગુણે અધિક છે, એક વનસ્પતિ કાયના જીવ વરજીને, બીજા ૨૩ દંડકના જીવથી સિદ્ધના જીવ અનંત છે. ૩ **ક્ષેત્રદ્વાર**, તે સિદ્ધ શિલા પ્રમાણે છે, તે સિદ્ધ શિલા ૪૫ લાખ જોજનની લાંબી પહોળી

છે, મધ્યે આઠ જોજનની જાડી છે, ઉતરતા છેડે માંખીની પાંખ કરતાં પાતળી છે, સારૂ સોના સરખી, શંખ, ચંદ્ર, અંક, રત્ન, રૂપાના પટ, મોતીના હાર સરખી, ક્ષીરસાગરના પાણી થકી પણ ઘણી ઉજળી છે. તેની ફરતી પરિધિ ૧,૪ ,૩૦,૨૪૯ જોજન, ૧ ગાઉ, ૧૭૬૬ ધનુષ્ય, પોણા ૭ આંગળ ઝાઝેરી છે. સિદ્ધને રહેવાનું સ્થાનક તે સિદ્ધશિલા ઉપર એક જોજનના છેલા ગાઉના છઠ્ઠા ભાગમાં છે. (એટલે ૩૩૩ ધનુષ્ય ૩૨ આંગળ પ્રમાણે એટલા ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ ભગવંત રહ્યા છે). **૪ સ્પર્શના દ્વાર** તે સિદ્ધ ક્ષેત્રથકી કાંઇક અધિક સિદ્ધની સ્પર્શના છે. **૫ કાળ દ્વાર** તે એક સિદ્ધ આશ્રી આદિ છે પણ અંત નથી, સર્વ સિદ્ધ આશ્રી આદિ નથી અને અંત નથી. **૬ ભાગ દ્વાર** તે સર્વ જીવથી સિદ્ધના જીવ અનંતમે ભાગે છે લોકને અસંખ્યાતમે ભાગે છે. **૭ ભાવ દ્વાર** તે સિદ્ધમાં ક્ષાયિક ભાવ તે કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન અને ક્ષાયિક સમકિત છે, અને પારિણામિક ભાવ તે સિદ્ધપણું જાણવું. **૮ અંતર દ્વાર** તે સિદ્ધને ફરી સંસારમાં આવવું નથી, એક સિદ્ધ ત્યાં અનંત સિદ્ધ છે, અને અનંત સિદ્ધ ત્યાં એક સિદ્ધ છે, એટલે સિદ્ધમાં આંતરો નથી. **૯ અલ્પ બહુત્વ દ્વાર,** તે સર્વથી થોડા નપુંસક સિદ્ધા, તેથી સ્ત્રી સંખ્યાત ગુણા સિદ્ધિ, તેથી પુરૂષ સંખ્યાત ગુણા સિદ્ધા; એક સમયે નપુંસક ૧૦ સિદ્ધ થાય; સ્ત્રી ૨૦ સિદ્ધ થાય; પુરૂષ ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

જેઓ મોક્ષે જાય તે. ૧ ભવ્ય સિદ્ધક, ૨ બાદર, ૩ ત્રસ, ૪ સંજ્ઞી, ૫ પર્યાપ્તી, ૬ વજ્રરૂષભનારાચ સંઘયણી, ૭ મનુષ્યગતિવાળો, ૮ અપ્રમાદી, ૯ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી, ૧૦ અવેદી, ૧૧ અકષાયી, ૧૨ યથાખ્યાત ચારિત્રી, ૧૩ સ્નાતક નિર્ગ્રંથી, ૧૪ પરમ શુક્લલેશ્યી, ૧૫ પંડિત વીર્યવાન્, ૧૬ શુક્લ ધ્યાની, ૧૭ કેવળજ્ઞાની, ૧૮ કેવળ દર્શની, ૧૯ ચરમ શરીરી, એ ૧૯ બોલવાળો જીવ મોક્ષે જાય.

જઘન્ય બે હાથની, ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્યની અવગાહનાવાળો જીવ મોક્ષે જાય; જઘન્ય નવ વર્ષનો, ઉતકૃષ્ટ ક્રોડ પૂર્વના આયુષ્યવાળો કર્મભૂમિનો હોય તે મોક્ષે જાય. મોક્ષ તે સર્વ કર્મ થકી આત્મા મૂકાણો એટલે આત્મા અરૂપી ભાવને પામ્યો, કર્મથી ન્યારો થયો, એક સમયે લોકાગ્રે પહોંચ્યો, ત્યાં અલોકને અડીને રહ્યો, અલોકમાં જાય નહીં, કારણકે ત્યાં ધર્માસ્તિકાય નથી. તેથી ત્યાં સ્થિર રહ્યો, બીજા સમયે અચળ ગતિને પામ્યો. કોઇ વખત ત્યાંથી ચવવું નથી તેમ હાલવું ચાલવું નથી, અજર, અમર, અવિનાશી પદને પામ્યો, અનંત સુખની લ્હેરમાં સદાકાળ નિમગ્નપણે રહ્યો છે. **ઇતિ શ્રી મોક્ષ તત્ત્વ.**

ઇતિ નવ તત્ત્વ સંપૂર્ણ.

પચીશ ક્રિયા.

૧. કાઇયા ક્રિયા. તેના બે ભેદ, ૧ અણુવરયકાઇયા, ૨ દુપઉત્તકાઇયા.

૧ અણુવરયકાઇયા. તે આ શરીર પાપ થકી નિવર્તે નહિ, તેની ક્રિયા લાગે. ૧.

૨ દુપઉત્તકાઇયા તે દુષ્ટ પ્રયોગે શરીર પ્રવર્તે તેની ક્રિયા લાગે. ૨.

૨. આહિગરણિયા ક્રિયા. તેના બે ભેદ, ૧ સંજોજનાહિગરણિયા, ૨ નિવ્વત્તણાહિગરણિયા.

૧ સંજોજનાહિગરણિયા, તે ખડ્ગ મુશલ શસ્ત્રાદિક પ્રવર્તાવે તેની ક્રિયા.

૨ **નિવ્વત્તણાહિગરણિયા,** તે નવા અધિકરણ શસ્ત્રાદિક મેળવે તેની ક્રિયા લાગે.

૩. પાઉસિયા ક્રિયા. તેના બે ભેદ, ૧ જીવ પાઉસિયા, ૨ અજીવ પાઉસિયા.

૧ જીવ પાઉસિયા, તે જીવ ઉપર દ્વેષ કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અજીવ પાઉસિયા, તે અજીવ ઉપર દ્વેષ કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૪. પારિતાવણિયા ક્રિયા. તેના બે ભેદ. ૧ સહથ્થ પારિતાવણિયા. ૨ પરહથ્થ પારિતાવણિયા.

૧ સહથ્થ પારિતાવણિયા, તે પોતાને હાથે, પોતાને તથા પરને પરિતાપના ઉપજાવે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ **પરહથ્થ પારિતાવણિયા,** તે પરના હાથે પોતાને તથા પરને પરિતાપના ઉપજાવે તેની ક્રિયા લાગે.

૫ પાણાઇવાઇયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ. ૧ સહથ્થ પાણાઈવાઇયા, ૨ પરહથ્થ પાણાઈવાઇયા.

૧ **સહુથ્થ પાણાઇવાઈયા તે,** પોતાના હાથે પોતાના તથા પરના પ્રાણ હરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ **પરહુથ્થ પાણાઇવાઇયા તે,** પરના હાથે પોતાના તથા પરના પ્રાણ હરે તેની ક્રિયા લાગે.

૬. **અપચ્ચખાણ ક્રિયા,** તેના બે ભેદ. ૧ જીવ અપચ્ચખાણ ક્રિયા, ૨ અજીવ અપચ્ચખાણ ક્રિયા.

૧ **જીવ અપચ્ચખાણ ક્રિયા તે,** જીવના પ્રત્યાખ્યાન ન કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ **અજીવ અપચ્ચખાણ ક્રિયા તે,** અજીવ (મદિરાદિક)ના પ્રત્યાખ્યાન ન કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૭. **આરંભિયા ક્રિયા,** તેના બે ભેદ. ૧ જીવ આરંભિયા, ૨ અજીવ આરંભિયા.

૧ **જીવ આરંભિયા** તે, જીવનો આરંભ કરે, તેની ક્રિયા લાગે.

૨ **અજીવ આરંભિયા** તે, અજીવનો આરંભ કરે, તેની ક્રિયા લાગે.

૮. **પારિગ્ગહિયા ક્રિયા,** તેના બે ભેદ. ૧ જીવ પારિગ્ગહિયા, ૨ અજીવ પારિગ્ગહિયા.

૧ **જીવ પારિગ્ગહિયા** તે, જીવનો પરિગ્રહ મેળવે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ **અજીવ પારિગ્ગહિયા** તે, અજીવનો પરિગ્રહ મેળવે તેની ક્રિયા લાગે.

૯. **માયાવત્તિયા ક્રિયા,** તેના બે ભેદ. ૧ આયભાવ વંકણયા, ૨ પરભાવ વંકણયા.

૧ **આયભાવ વંકણયા** તે, પોતે અભ્યંતર વાંકાં આચરણ આચરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ પરભાવ વંકણુયા તે, પરને છેતરવા વાંકાં આચરણ આચરે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૦. મિચ્છાદંસણુ વત્તિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ. ૧ ઉણાઇરિત મિચ્છાદંસણુ વત્તિયા, ૨ તવાઇરિત મિચ્છાદંસણુ વત્તિયા.

૧ ઉણાઇરિત મિચ્છાદંસણુ વત્તિયા તે, ઓછું અધિક સર્દહે તથા પ્રરૂપે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ તવાઇરિત મિચ્છાદંસણુ વત્તિયા તે, વિપરીત સર્દહે તથા પ્રરૂપે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૧. દિઠ્ઠિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ. ૧ જીવ દિટ્ઠિયા, ૨ અજીવ દિટ્ઠિયા.

૧ જીવ દિઠ્ઠિયા, તે અશ્વ ગજાદિકને જોવા જવું તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અજીવ દિઠ્ઠિયા તે, ચિત્રામણાદિને જોવા જવું તેની ક્રિયા લાગે.

૧૨. પુઠ્ઠિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ. ૧ જીવ પુટ્ઠિયા, ૨ અજીવ પુટ્ઠિયા.

૧ જીવ પુઠ્ઠિયા તે, જીવને સ્પર્શે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અજીવ પુઠ્ઠિયા તે, અજીવને સ્પર્શે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૩. પાડુચ્ચિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ. ૧ જીવ પાડુચ્ચિયા, ૨ અજીવ પાડુચ્ચિયા.

૧ જીવ પાડુચ્ચિયા તે, જીવનું માઠું વંછે, તે ઉપર ઇર્ષ્યા કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અજીવ પાડુચ્ચિયા તે, અજીવનું (પાડુ) માઠું વંછે, તે ઉપર ઇર્ષ્યા કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૪. સામંતો વણિવાઇયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ. ૧ જીવ સામંતો વણિવાઇયા, ૨ અજીવ સામંતો વણિવાઇયા.

૧ જીવ સામંતો વણિવાઇયા તે, જીવનો સમુદાય મેળવે, તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અજીવ સામંતો વણિવાઈયા તે, અજીવનો સમુદાય મેળવે, તેની ક્રિયા લાગે.

૧૫. **સાહથ્થિયા ક્રિયા,** તેના બે ભેદ. ૧ જીવ સાહથ્થિયા, ૨ અજીવ સાહથ્થિયા.

૧ જીવ સાહથ્થિયા તે, જીવને પોતાને હાથે ઝાલી હણે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અજીવ સાહથ્થિયા તે, ખડ્ગાદિક ઝાલી હણે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૬. **નેસથ્થિયા ક્રિયા,** તેના બે ભેદ. ૧ જીવ નેસથ્થિયા, ૨ અજીવ નેસથ્થિયા.

૧ જીવ નેસથ્થિયા તે, જીવને નાંખી દે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અજીવ નેસથ્થિયા તે, અજીવને નાંખી દે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૭. **આણુવણિયા ક્રિયા,** તેના બે ભેદ. ૧ જીવ આણુવણિયા, ૨ અજીવ આણુવણિયા.

૧ જીવ આણુવણિયા તે, જીવને મંગાવે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અજીવ આણુવણિયા, તે અજીવને મંગાવે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૮. **વેદારણિયા ક્રિયા,** તેના બે ભેદ. ૧ જીવ વેદારણિયા, ૨ અજીવ વેદારણિયા.

૧ જીવ વેદારણિયા તે, જીવને વેદારે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અજીવ વેદારણિયા તે, અજીવને વેદારે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૯. **અણાભોગ વત્તિયા ક્રિયા,** તેના બે ભેદ. ૧ અણાઉત્તઆયણતા, ૨ અણાઉત્તપમ્મજ્જણતા.

૧ અણાઉત્તઆયણતા તે, અસાવધાનપણે વસ્ત્રાદિકનું ગ્રહવું તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અણાઉત્તપમ્મજ્જણતા તે, ઉપયોગ વિના પાત્રાદિકનું પુંજવું તેની ક્રિયા લાગે.

૨૦. અણુવકંખ વત્તિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ. ૧ આયસરીર અણુવકંખ વત્તિયા, ૨ પરસરીર અણુવકંખ વત્તિયા.

૧ આયસરીર અણુવકંખ વત્તિયા તે, પોતાના શરીરથી પાપ લાગે તેવાં કર્મ કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ પરસરીર અણુવકંખ વત્તિયા તે, પરના શરીરથી પાપ લાગે તેવાં કર્મ કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨૧. પેજ્જ વત્તિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ. ૧ માયા વત્તિયા, ૨ લોભ વત્તિયા.

૧ માયા વત્તિયા તે, માયાથી રાગ ધરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ લોભ વત્તિયા તે, લોભથી રાગ ધરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨૨. દોસ વત્તિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ. ૧ ક્રોહે ૨ માણે.

૧ ક્રોહે તે, ક્રોધથી ક્રિયા લાગે.

૨ માણે તે, માનથી ક્રિયા લાગે.

૨૩. પ્પઉગ ક્રિયા, તેના ત્રણ ભેદ. ૧ મણપ્પઉગ ક્રિયા, ૨ વયપ્પઉગ ક્રિયા, ૩ કાયપ્પઉગ ક્રિયા.

૧ મણપ્પઉગ ક્રિયા તે, મનના યોગ માઠા પ્રવર્તે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ વયપ્પઉગ ક્રિયા તે, વચનના યોગ માઠા પ્રવર્તે તેની ક્રિયા લાગે.

૩ કાયપ્પઉગ ક્રિયા તે, કાયાના યોગ માઠા પ્રવર્તે તેની ક્રિયા લાગે.

૨૪. સામુદાણિયા ક્રિયા, તેના ત્રણ ભેદ. ૧ અણંતર સામુદાણિયા, ૨ પરંપર સામુદાણિયા, ૩ તદુભય સામુદાણિયા.

૧ અણંતર સામુદાણિયા તે અંતર સહિત ક્રિયા લાગે.

૨ પરંપર સામુદાણિયા તે, અંતર રહિત ક્રિયા લાગે.

૩ તદુભય સામુદાણિયા તે, અંતર સહિત ને રહિત ક્રિયા લાગે.

૨૫. ઇરિયા વહિયા ક્રિયા તે, માર્ગમાં ચાલતાં ક્રિયા લાગે.

ઇતિ પચીશ ક્રિયા સંપૂર્ણ.

છ કાયના બોલ.

છ કાયનાં નામ. ૧ ઈંદ્ર સ્થાવર કાય, ૨ બ્રહ્મ સ્થાવર કાય, ૩ શિલ્પ સ્થાવર કાય, ૪ સુમતિ સ્થાવર કાય, ૫ પ્રજાપતિ સ્થાવર કાય, ૬ જંગમ કાય.

છ કાયનાં ગોત્ર. ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપ્કાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય.

પ્રથમ પૃથ્વીકાયનો વિસ્તાર.

પૃથ્વીકાયના બે ભેદ. ૧ સૂક્ષ્મ, ૨ બાદર. **સૂક્ષ્મ તે** આખા લોકમાં ભર્યા છે, હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા મરે નહિ, અગ્નિમાં બળે નહિ, પાણીમાં ડૂબે નહિ, નજરે દેખાય નહિ, બે ભાગ થાય નહિ, તેને સૂક્ષ્મ કહિયે.

બાદર પૃથ્વીકાય, લોકના દેશભાગમાં ભર્યા છે, હણ્યા હણાય, માર્યા મરે, અગ્નિમાં બળે, પાણીમાં ડૂબે, નજરે દેખાય, બે ભાગ થાય, તેને બાદર કહિયે. તે બાદર પૃથ્વીના બે ભેદ. ૧ સુંવાળી, ૨ ખરખરી.

સુંવાળીના સાત ભેદ. ૧ કાળી માટી, ૨ નીલી માટી, ૩ રાતી માટી, ૪ પીળી માટી, ૫ ધોળી માટી, ૬ ગોપીચંદનની માટી, ૭ પરપડી માટી.

ખરખરીના બાવીશ ભેદ. ૧ ખાણુની માટી, ૨ મરડીયા પાષાણુની માટી, ૩ મોટી વેળુની માટી, ૪ પથ્થરના કડકાની માટી, ૫ મોટી શિલાઓની માટી, ૬ ખારાની માટી, ૭ લૂણની માટી, ૮ તરવાની માટી, ૯ લોઢાની માટી, ૧૦ સીસાની માટી, ૧૧ ત્રાંબાની માટી, ૧૨ રૂપાની માટી, ૧૩ સોનાની માટી, ૧૪ વજ્ર હીરાની માટી, ૧૫ હરીયાલની માટી, ૧૬ હીંગળોકની માટી, ૧૭ મણસીલ-

ની માટી, ૧૮ પારાની માટી, ૧૯ સરમાની માટી, ૨૦ પ્રવાલાની માટી, ૨૧ અબરખની માટી, ૨૨ અબરખના રજની માટી.

અઢાર જાતિનાં રત્ન. ૧ ગોમીચ રત્ન, ૨ રૂચક રત્ન, ૩ અંક રત્ન, ૪ સ્ફાટીક રત્ન, ૫ લોહિતાક્ષ રત્ન, ૬ મરકત રત્ન, ૭ મસારગલ રત્ન, ૮ ભૂઇમુચક રત્ન, ૯ ઇંદ્રનીલ રત્ન, ૧૦ ચંદ્રનીલ રત્ન, ૧૧ ગેરૂડી રત્ન, ૧૨ હંસગર્ભ રત્ન, ૧૩ પોલાક રત્ન, ૧૪ સૌગંધિક રત્ન, ૧૫ ચંદ્રપ્રભ રત્ન, ૧૬ વેરૂડી રત્ન, ૧૭ જલકાન્ત રત્ન, સુરકાન્ત રત્ન. **એ ૪૭ જાતની પૃથ્વીકાય.**

એ ઉપરાંત પૃથ્વીકાયના ઘણા ભેદ છે. તે પૃથ્વીકાયના એક કડકામાંહી અસંખ્યાતા જીવ ભગવંતે કહ્યા છે, એક પર્યાપ્તની નેશ્રાએ અસંખ્યાત અપર્યાપ્ત છે, તેની દયા પાળીએ તો આ ભવ, ને પરભવ નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ. પૃથ્વીકાયનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ જુદું જુદું છે તેની વિગત.

સુકુમાળ માટીનું આયુષ્ય એક હજાર વર્ષનું;
શુદ્ધ માટીનું આયુષ્ય બાર હજાર વર્ષનું;
વેળુ રેતીનું આયુષ્ય ચઉદ હજાર વર્ષનું;
મણુસીલનું આયુષ્ય સોળ હજાર વર્ષનું;
કાંકરાનું આયુષ્ય અઢાર હજાર વર્ષનું;

વજ્ર હીરા તથા ધાતુનું આયુષ્ય બાવીશ હજાર વર્ષનું; એ રીતે છે. પૃથ્વીકાયનું સંસ્થાન મસુરની દાળના આકારે છે. પૃથ્વીકાયનું કુળ બાર લાખ ક્રોડ જાણવું. **ઇતિ પૃથ્વીકાયના ભેદ.**

બીજો અપ્કાયના ભેદ.

અપ્કાયના બે ભેદ. ૧ સૂક્ષ્મ, ૨ બાદર.

સૂક્ષ્મ તે આખા **લોકમાં ભર્યા છે, હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા**

મરે નહિ, બે ભાગ થાય નહિ, અગ્નિમાં બળે નહિ, પાણીમાં ડુબે નહિ, નજરે દેખાય નહિ તેને સૂક્ષ્મ કહિયે.

બાદર તે લોકના દેશ ભાગમાં ભર્યા છે, હણ્યા હણાય, માર્યા મરે, અગ્નિમાં બળે, નજરે દેખાય, પાણીમાં ડુબે તેને બાદર કહિયે. તે બાદરના ૧૭ ભેદ. ૧ ઠારનું પાણી, ૨ હિમનું પાણી, ૩ ધુયરનું પાણી, ૪ મેઘરવાનું પાણી, ૫ તૃણ ઉપર જામે તે પાણી, ૬ કરાનું પાણી, ૭ આકાશનું પાણી, ૮ ટાઢું પાણી, ૯ ઉનું પાણી, ૧૦ ખારૂં પાણી, ૧૧ ખાટું પાણી, ૧૨ લવણ સમુદ્રનું પાણી, ૧૩ મધુર રસ સરખું પાણી, ૧૪ દુધ સરખું પાણી, ૧૫ ઘી સરખું પાણી, ૧૬ શેલડીના રસ સરખું પાણી, ૧૭ સર્વ રસદ સરખું પાણી.

એ ઉપરાંત અપ્કાયના ઘણા ભેદ છે. તે એક પાણીના બિંદુમાંહી અસંખ્યાતા જીવ શ્રી ભગવંતે કહ્યા છે. એક પર્યાપ્તની નેશ્રાએ અસંખ્ય અપર્યાપ્ત છે. તેની દયા પાળીએ તો આ ભવ ને પરભવ નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ. અપ્કાયનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનું ઉત્કૃષ્ટ સાત હજાર વર્ષનું, સંસ્થાન પાણીના પરપોટા જેવું છે. કુળ સાત લાખ ક્રોડ જાણવું. **ઇતિ અપ્કાયના ભેદ.**

ત્રીજે તેજસ્કાયના ભેદ.

તેજસ્કાયના બે ભેદ, ૧ સૂક્ષ્મ, ૨ બાદર. સૂક્ષ્મ તે આખા લોકમાં ભર્યા છે, હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા મરે નહિ, અગ્નિમાં બળે નહિ, પાણીમાં ડુબે નહિ, નજરે દેખાય નહિ, બે ભાગ થાય નહિ; તેને સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કહીએ.

બાદર તેજસ્કાય તે અઢી દ્વીપમાં છે. હણ્યા હણાય, માર્યા મરે, અગ્નિમાં બળે, પાણીમાં ડૂબે, નજરે દેખાય, બે ભાગ થાય, તેને બાદર કહીએ. તે બાદર અગ્નિકાયના ૧૪ ભેદ, ૧ અંગારાની

અગ્નિ, ૨ ભરહાડની અગ્નિ, ૩ તુટતી જ્વાલાની અગ્નિ, ૪ અખંડ જ્વાલાની અગ્નિ, ૫ ઉંબાડાની અગ્નિ, ૬ ચકમકની અગ્નિ, ૭ વીજળીની અગ્નિ, ૮ તારાની અગ્નિ, ૯ અરણીની અગ્નિ, ૧૦ વાંસની અગ્નિ, ૧૧ ફાટકાની અગ્નિ, ૧૨ સૂર્યસામાં ચશ્મા ધરે તેમાંથી ઝરે તે અગ્નિ, ૧૩ દાવાનળની અગ્નિ, ૧૪ નીભાડાની અગ્નિ.

એ ઉપરાંત અગ્નિના ઘણા ભેદ છે, તે એક અગ્નિના તણખામાં અસંખ્યાતા જીવ ભગવંતે કહ્યા છે. એક પર્યાપ્તની નેશ્રાએ અસંખ્યાત અપર્યાપ્ત છે. તેની દયા પાળીએ તો આ ભવ ને પરભવ નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ. તેજસ્કાયનું આયુષ્ય, જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ અહોરાત્રિનું છે. તેજસ્કાયનું સંસ્થાન સોયની ભારીના આકારે છે. તેજસ્કાયનું કુળ ત્રણ લાખ ક્રોડ જાણવું. **ઇતિ તેજસ્કાયના ભેદ.**

ચોથે વાયુકાયના ભેદ.

વાયુકાયના બે ભેદ. ૧ સૂક્ષ્મ, ૨ બાદર.

સૂક્ષ્મ તે, આખા લોકમાં ભર્યા છે, હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા મરે નહિ, અગ્નિમાં બળે નહિ, પાણીમાં ડુબે નહિ, નજરે દેખાય નહિ, બે ભાગ થાય નહિ તેને સૂક્ષ્મ કહિયે.

બાદર તે, લોકના દેશભાગમાં ભર્યા છે; હણ્યા હણાય, માર્યા મરે, અગ્નિમાં બળે, પાણીમાં ડુબે, નજરે દેખાય, બે ભાગ થાય તેને બાદર કહીએ.

તે બાદર વાયરાના ૧૭ ભેદ. ૧ પૂર્વ દિશાનો વાયરો, ૨ પશ્ચિમ દિશાનો વાયરો, ૩ ઉત્તર દિશાનો વાયરો, ૪ દક્ષિણ દિશાનો વાયરો, ૫ ઉર્ધ્વ દિશાનો વાયરો, ૬ અધો દિશાનો વાયરો, ૭ તિર્યક્ દિશાનો વાયરો, ૮ વિદિશાનો વાયરો, ૯ વાયુ ઝામી વાયરો, ૧૦ ઉકલીયો વાયરો, ૧૧ મંડલીયો વાયરો, ૧૨ ગુંજ વાયરો, ૧૩ ઝુંઝ વાયરો,

૧૪ સંવર્તક વાયરો, ૧૫ ઘન વાયરો, ૧૬ તનુ વાયરો, ૧૭ શુદ્ધ વાયરો.

એ ઉપરાંત વાયુકાયના ઘણા ભેદ છે. તે વાયરાના એક ફરૂકવા માંહી અસંખ્યાતા જીવ શ્રી ભગવંતે કહ્યા છે. એક પર્યાપ્તની નેશ્રાએ અસંખ્યાત અપર્યાપ્ત છે. તે ઉઘાડે મોઢે બોલતાં, ચપટી વગાડતાં, ટાચકા વગાડતાં, વીંઝણે વા નાંખતાં, રેંટીયો ફેરવતાં, ફૂાળકો ફુંકારતાં, સુપડે સોતાં, ખાંડણિયે ખાંડતાં, ઘંટીએ દળતાં, કલબલીયાં વગાડતાં, ઢોલકું વગાડતાં,પીપૂડું વગાડતાં, ઇત્યાદિક અનેક પ્રકારે વાયરાના અસંખ્યાતા જીવની ઘાત થાય છે, એવું જાણીને વાયરાના જીવની દયા પાળીએ તો આ ભવ ને પરભવ નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ. વાયુકાયનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ હજાર વર્ષનું છે. વાયુકાયનું સંસ્થાન ધ્વજા પતાકાને આકારે છે. વાયુકાયનું કુળ સાત લાખ ક્રોડ જાણવું. **ઇતિ વાયુકાયના ભેદ.**

પાંચમે વનસ્પતિકાયના ભેદ.

વનસ્પતિકાયના બે ભેદ. ૧ સૂક્ષ્મ, ૨ બાદર; સૂક્ષ્મ તે, આખા લોકમાં ભર્યા છે, હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા મરે નહિ, અગ્નિમાં બળે નહિ, પાણીમાં ડુબે નહિ, નજરે દેખાય નહિ, બે ભાગ થાય નહિ તેને સૂક્ષ્મ કહિયે.

બાદર તે, લોકના દેશ ભાગમાં ભર્યા છે, હણ્યા હણાય, માર્યા મરે, અગ્નિમાં બળે, પાણીમાં ડૂબે, નજરે દેખાય, બે ભાગ થાય તેને બાદર કહીયે. તે બાદર વનસ્પતિ કાયના ૨ ભેદ. ૧ પ્રત્યેક, ૨ સાધારણ. તેમાં પ્રત્યેકના બાર ભેદ, તે ૧ વૃક્ષ, ૨ ગુછ, ૩ ગુલ્મ, ૪ લતા, ૫ વેલ્લા, ૬ પાવગ, ૭ તૃણ, ૮ વળીયા, ૯ હરીતકાય, ૧૦ ઔષધિ, ૧૧ જલવૃક્ષ, ૧૨ કોસંડ, એ બાર.

૧ વૃક્ષ. વૃક્ષના બે ભેદ. ૧ એકઅઠિ, ૨ બહુઅઠિ. એકઅઠિ તે એક ફળમાં એક બીજ હોય તેને એકઅઠિ કહિયે. તે ૧ હરડાં, ૨ બેડાં, ૩ આંબળાં, ૪ અરીઠાં, ૫ ભીલામાં, ૬ આસોપાલવ, ૭ આંબો, ૮ મહુડો, ૯ રાયણ, ૧૦ જાંબુ, ૧૧ બોર, ૧૨ લીંબોળી, એ આદિ એકઅઠિ (અસ્થિ)ના ઘણા ભેદ છે. બહુઅઠિ તે, એક ફળમાં વધારે બીજ હોય તેને બહુઅઠિ કહિએ. તે ૧ જામફળ, ૨ સીતાફળ, ૩ દાડમ, ૪ બીલાં, ૫ કોઠાં, ૬ કેરાં, ૭ લીંબુ, ૮ વડના ટેટા, ૯ પીપરના ટેટા, એ આદિ બહુઅઠિના ઘણા ભેદ છે. ૧.

બીજે ગુચ્છ તે, જે નીચાં ને ગોળ ઝાડ હોય તેને ગુચ્છ કહિયે; તે ૧ રીંગણી, ૨ ભોરીંગણી, ૩ જવાસા, ૪ તુળસી, ૫ આવચીબાવચી, ઇત્યાદિક ગુચ્છના ઘણા ભેદ છે. ૨.

ત્રીજે ગુલ્મ તે, ફૂલની જાતને ગુલ્મ કહિયે; તે, ૧ જાઈ, ૨ જુઇ, ૩ ડમરો, ૪ મરવો, ૫ કેતકી, ૬ કેવડો, એ આદિ ગુલ્મના ઘણા ભેદ છે. ૩.

ચોથે લતા તે, ૧ નાગલતા, ૨ અશોકલતા, ૩ ચંપકલતા, ૪ ભોંઇલતા, ૫ પદ્મલતા, એ આદિ લતાના ઘણા ભેદ છે. ૪.

પાંચમે વેલા તે, જે વનસ્પતિના વેલા ચાલે તેને વેલા કહિયે; તે ૧ આરિયાના વેલા, ૨ તુરીયાના વેલા, ૩ કારેલાના વેલા, ૪ કંકોડાના વેલા, ૫ કોળાંના વેલા, ૬ કોઠિંબડાના વેલા, ૭ તુંબડાના વેલા, ૮ નઇના વેલા, ૯ ચણકચીભડીના વેલા, ૧૦ ચણોઠીના વેલા, એ આદિ વેલાના ઘણા ભેદ છે. ૫.

છઠે પાવગ તે, જે ગાંઠાળાં ઝાડ હોય તેને પાવગ કહિયે; તે ૧ શેરડી, ૨ એરડી, ૩ સરકડ, ૪ સાંઠા, ૫ નેતર, ૬ વાંસ, એ આદિ પાવગના ઘણા ભેદ છે. ૬.

સાતમે તૃણ તે, ૧ ડાભડાનાં તૃણ, ૨ આરાતારાનાં તૃણ, ૩

કડવાળીનાં તૃણ, ૪ ઝેઝવાનાં તૃણ, ૫ ધરોનાં તૃણ, ૬ કાલીયાનાં તૃણ એ આદિ તૃણના ઘણા ભેદ છે. ૭.

આઠમે વલીયા તે, ઉંચાં ને ગોળ ઝાડ હોય તેને વલીયા કહિયે; તે, ૧ સોપારીનાં ઝાડ, ૨ ખારેકનાં ઝાડ, ૩ ખજુરનાં ઝાડ, ૪ કેળનાં ઝાડ, ૫ તજનાં ઝાડ, ૬ એલાયચીનાં ઝાડ, ૭ લવીંગનાં ઝાડ, ૮ તાડનાં ઝાડ, ૯ તમાલનાં ઝાડ, ૧૦ નાલિયેરીનાં ઝાડ, એ આદિ વલીયાના ઘણા ભેદ છે. ૮.

નવમે હરિતકાય તે, ભાજીની જાતિને હરિતકાય કહિયે. ૧ મુળાની ભાજી, ૨ મેથીની ભાજી, ૩ તાંદળજાની ભાજી, ૪ સવાની ભાજી, ૫ લુણીની ભાજી, ૬ વથવાની ભાજી, એ આદિ હરિતકાયના ઘણા ભેદ છે. ૯.

દશમે ઔષધિ ત, ચોવીશ જાતિનાં ધાન્યને ઔષધિ કહિયે; તે ધાન્યના બે ભેદ; ૧ લાસા, ૨ કઠોળ; તેમાં લાસા તે ૧ ઘઉં, ૨ જવ, ૩ જવાર, ૪ બાજરી, ૫ ડાંગેર, ૬ વરી, ૭ બંટી, ૮ બાવટો, ૯ કાંગ, ૧૦ ચિણ્યોઝિંણો, ૧૧ કોદરા, ૧૨ મકાઇ, એ આદિ લાસાના ઘણા ભેદ છે. બીજે કઠોળ તે, ૧ મગ, ૨ મઠ, ૩ અડદ, ૪ તુવેર, ૫ ઝાલર, ૬ વટાણા, ૭ ચોળા, ૮ ચણા, ૯ લાંગ, ૧૦ કલથી, ૧૧ મસુર, ૧૨ અળસી, એ આદિ દેઇને કઠોળના ઘણા ભેદ છે. એ લાસા ને કઠોળ મળીને ૨૪ જાતિનાં ધાન્ય તેને ઔષધિ કહીયે. ૧૦.

અગિયારમે જલવૃક્ષ તે, ૧ પોયણા, ૨ કમલ પોયણા, ૩ શીતેલાં, ૪ સિંઘોડાં, ૫ સેવાળ, ૬ કમળકાંકડી, એ આદિ જલવૃક્ષના ઘણા ભેદ છે. ૧૧.

બારમે કોસંડા તે, ૧ બિલાડીની બલી, ૨ બિલાડીના ટોપ, એ આદિ ભૂમિ ભેદી બહાર નિકળે તેવા કોસંડાના ઘણા ભેદ છે. ૧૨. એ બાર ભેદ જાણવા.

પ્રત્યેક પાકામાં સંખ્યાતા જીવ છે. અધવધરામાં અસંખ્યાતા જીવ છે. કુમળામાં, ઉગતામાં, ચક પડે તેમાં અનંતા જીવ છે. પ્રત્યેક વનસ્પતિનો વૃક્ષ દશ બોલે કરીને શોભે, તે દશ બોલ—૧ મૂળ, ૨ કંદ, ૩ સ્કંધ, ૪ ત્વચા, ૫ શાખા, ૬ પ્રવાલા, ૭ પત્ર, ૮ ફૂલ, ૯ ફળ, ૧૦ બીજ, એ દશ બોલે કરીને શોભે. એ પ્રત્યેક વનસ્પતિના ભેદ કહ્યા.

બીજે સાધારણ વનસ્પતિના ભેદ.

કંદમૂલની જાતિને સાધારણ વનસ્પતિ કહિયે. તે ૧ લસણ, ૨ કુંગળી, ૩ આદુ, ૪ સૂરણ, ૫ રતાળુ, ૬ પેંડાલુ, ૭ બટાટા, ૮ ચેક, ૯ સકરકંદ, ૧૦ મૂળાના કંદ, ૧૧ નીલી હળદર, ૧૨ નીલી ગળી, ૧૩ ગાજર, ૧૪ અંકુરા, ૧૫ ખુરસાંણી, ૧૬ કુંવર, ૧૭ મોથ્ય, ૧૮ અમૃતવેલ, ૧૯ થોહર, ૨૦ બીડ, ૨૧ અડવીના ગાંઠીયા, ૨૨ ગરમર, એ આદિ કંદમૂળના ઘણા ભેદ છે, તેને સાધારણ કહીએ. કંદમૂળ એક સોયની અગ્ર ઉપર રહે, એટલામાં અસંખ્યાતી શ્રેણી છે, એકેકી શ્રેણીમાં અસંખ્યાતા પ્રતર છે, એકેકા પ્રતરમાં અસંખ્યાતા ગોળા છે, એકેકા ગોળામાં અસંખ્યાતા શરીર છે. એકેકા શરીરમાં અનંત અનંત જીવ છે; એ સાધારણ વનસ્પતિના ભેદ જાણવા. એ વનસ્પતિકાયની દયા પાળીએ, તો આ ભવ, ને પરભવ નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ. વનસ્પતિકાયનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તનું, ઉત્કૃષ્ટ દશહજાર વર્ષનું, તેમાં નિગોદનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તનું, ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્તનું, ચવે ને ઉપજે. વનસ્પતિ કાયનું સંસ્થાન નાના પ્રકારનું છે. તેનું કુળ ૨૮ લાખ ક્રોડ જાણવું.
ઇતિ વનસ્પતિકાયના ભેદ.

છઠ્ઠે ત્રસકાયના ભેદ.

ત્રસકાય તે, જે જીવ (ત્રસ એટલે હાલી ચાલી શકે) તડકેથી

છાંયે જાય ને છાંયેથી તડકે જાય તેને ત્રસકાય કહિયે. તેના ચાર ભેદ.

૧ બેઇંદ્રિય, ૨ ત્રાઈંદ્રિય, ૩ ચૌઈંદ્રિય, ૪ પંચેંદ્રિય.

બેઈંદ્રિયના ભેદ. બેઇંદ્રિય તે ૧ કાય, ૨ મુખ, એ બે ઇંદ્રિય હોય, તેને બેઇંદ્રિય કહીએ. તેના જીવ તે, ૧ શંખ, ૨ કોડી, ૩ છીપ, ૪ જળો, ૫ કીડા, ૬ પોરા, ૭ વાળા, ૮ અળસીયાં, ૯ કરમીયાં, ૧૦ ચરમિયાં, ૧૧ કાતરા, ૧૨ ચુડેલ, ૧૩ મેર, ૧૪ એળ, ૧૫ વાંતરા, ૧૬ લાલીયા, એ આદિ બેઇંદ્રિયના ઘણા ભેદ છે. બેઈંદ્રિયનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ બાર વર્ષનું. તેનું કુળ સાત લાખ ક્રોડ જાણવું.

બીજે ત્રીઇંદ્રિયના ભેદ. ત્રીઇંદ્રિય તે ૧ કાય, ૨ મુખ, ૩ નાસિકા, એ ત્રણ ઇંદ્રિય હોય તેને ત્રીઇંદ્રિય કહીએ. તેના જીવ તે— ૧ જૂ, ૨ લીખ, ૩ માંકડ, ૪ ચાંચડ, ૫ કંથવા, ૬ ધનેડાં, ૭ ઉધેઇ, ૮ ઝિમેલ, ૯ ભુંડ, ૧૦ કીડી, ૧૧ મકોડા, ૧૨ જીંઘોડા, ૧૩ જુઆ, ૧૪ ગધૈયાં, ૧૫ કાનખજુરા, ૧૬ સવા, ૧૭ મમોલા, એ આદિ ત્રીઇંદ્રિયના ઘણા ભેદ છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ ઓગણપચાસ દિવસનું. તેનું કુળ આઠ લાખ ક્રોડ જાણવું.

ત્રીજે ચૌઇંદ્રિયના ભેદ. ચૌઇંદ્રિય તે ૧ કાય, ૨ મુખ, ૩ નાસિકા, ૪ ચક્ષુ, એ ચાર ઇંદ્રિય હોય તેને ચૌઇંદ્રિય કહિયે; તેના જીવ. ૧ ભમરા, ૨ ભમરી, ૩ વિંછી, ૪ માંખી, ૫ તીડ, ૬ પતંગ, ૭ મચ્છર, ૮ મસલા, ૯ ડંસ, ૧૦ મંસ, ૧૧ તમરાં, ૧૨ કરોળિયા, ૧૩ કંસારી, ૧૪ તીડ ગોડા, ૧૫ કુદાં, ૧૬ ખપેડી, ૧૭ બગાઇ, ૧૮ રૂપેલી, એ આદિ ચૌઇંદ્રિયના ઘણા ભેદ છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનું, ઉત્કૃષ્ટ છ માસનું. કુળ નવ લાખ ક્રોડ જાણવું.

ચોથે પંચેંદ્રિયના ભેદ. પંચેંદ્રિય તે ૧ કાય, ૨ મુખ, ૩ નાસિકા, ૪ નેત્ર, ૫ કાન, એ પાંચ ઇંદ્રિય હોય તેને પંચેંદ્રિય કહિયે.

તેના ચાર ભેદ. ૧ નારકી, ૨ તિર્યંચ, ૩ મનુષ્ય, ૪ દેવ.

પ્રથમ નારકીના ભેદ. નારકીના સાત ભેદ, તે સાત નરકના નારકી.

સાત નરકનાં નામ. ૧ ધમા, ૨ વંશા, ૩ શિલા, ૪ અંજના, ૫ રીષ્ટા, ૬ મધા, ૭ માધવતી, એ સાત નરકનાં નામ.

સાત નરકનાં ગોત્ર. ૧ રત્નપ્રભા, ૨ શર્કરપ્રભા, ૩ વાલુકપ્રભા, ૪ પંકપ્રભા, ૫ ધૂમ્રપ્રભા, ૬ તમસ્પ્રભા, ૭ તમઃતમસપ્રભા.

એ સાત નરકનાં ગોત્ર ગુણ નિષ્પન્નથી છે તે શું શું ગુણ છે, તે.

૧ રત્નપ્રભામાં રત્નના કુંડ છે.

૨ શર્કરપ્રભામાં મરડીયા પાણા છે.

૩ વાલુકપ્રભામાં વેળ છે.

૪ પંકપ્રભામાં લોહી માંસનો કાદવ છે.

૫ ધૂમ્રપ્રભામાં ધૂમાડો છે.

૬ તમસ્પ્રભામાં અંધકાર છે.

૭ તમઃતમસ્પ્રભામાં અંધકારમાંહિ અંધકાર છે.

એ સાત નરકમાં જે જે છે તે કહ્યું. હવે સાત નરકનું વર્ણન કહે છે.

નરકનું વર્ણન.

પહેલી રત્નપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ, ને એંશી હજાર જોજનનો છે, તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ, એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકીએ, વચ્ચે એક લાખ ને અઠોતેર હજાર જોજનની પોલાર છે. તે મધ્યે ૧૩ પાથડા છે, ૧૨ આંતરા છે. તેમાં ૩૦ ત્રીશ લાખ નરકાવાસા છે, તેમાં અસંખ્યાતી કુંભીયો છે, અસંખ્યાતા નારકી છે, તે નીચે ૪ બોલ છે. ૧ વીશ હજાર જોજનનો ઘનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ઘનવાય છે,

૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે. ઇતિ **પહેલી નરકનું વર્ણન.**

બીજી શર્કરપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને બત્રીશ હજાર જોજનનો છે; તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકિયે, એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકિયે, વચ્ચે એક લાખ ને ત્રીશ હજાર જોજનની પોલાર છે, તેમાં ૧૧ પાથડા છે ને ૧૦ આંતરા છે; તેમાં ૨૫ લાખ નરકાવાસા છે, તેમાં અસંખ્યાતી કુંભીયો છે, અસંખ્યાતા નારકી છે; તે નીચે ચાર બોલ છે. ૧ વીશ હજાર જોજનનો ઘનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ઘનવાય છે, ૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે, એ ચાર બોલ છે. **ઇતિ બીજી નરકનું વર્ણન.**

ત્રીજી વાલુકપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને ૨૮ હજાર જોજનનો છે, તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકિયે, એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકિયે, વચ્ચે એક લાખ ને ૨૬ હજાર જોજનની પોલાર છે, તેમાં ૯ પાથડા ને ૮ આંતરા છે, તેમાં ૧૫ લાખ નરકાવાસા છે, અસંખ્યાતી કુંભીઓ છે, અસંખ્યાતા નારકી છે; તે નીચે ચાર બોલ છે. ૧ વીશ હજાર જોજનનો ઘનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ઘનવાય છે, ૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિ કાય છે. **ઇતિ ત્રીજી નરકનું વર્ણન.**

ચોથી પંકપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને વીશ હજાર જોજનનો છે, તે મધ્યેથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકિયે, એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકિયે, વચ્ચે એક લાખ ને અઢાર હજાર જોજનની પોલાર છે, તેમાં ૭ પાથડા ને ૬ આંતરા છે. દશ લાખ નરકાવાસા છે, અસંખ્યાતી કુંભીયો છે. અસંખ્યાતા નારકી

છે; તે નીચે ચાર બોલ છે. ૧ વીશ હજાર જોજનનો ઘનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ઘનવાય છે, ૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે, એ ચાર બોલ છે. **ઇતિ ચોથી નરકનું વર્ણન.**

પાંચમી ધૂમ્રપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને અઢાર હજાર જોજનનો છે, તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકિયે, એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકિયે, વચ્ચે એક લાખ ને સોળ હજાર જોજનની પોલાર છે, તેમાં ૫ પાથડા ને ૪ આંતરા છે, ત્રણ લાખ નરકાવાસા છે, અસંખ્યાતી કુંભીયો છે, અસંખ્યાતા નારકી છે; તે નીચે ચાર બોલ છે. ૧ વીશ હજાર જોજનનો ઘનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ઘનવાય છે, ૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે, એ ચાર બોલ છે. **ઇતિ પાંચમી નરકનું વર્ણન.**

છઠ્ઠી તમસ્પ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને સોળ હજાર જોજનનો છે તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકિયે, એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકિયે, વચ્ચે એક લાખ ને ચૌદ હજાર જોજનની પોલાર છે, તેમાં ૩ પાથડા ને ૨ આંતરા છે, ૯૯૯૯૫ નરકાવાસા છે, તેમાં અસંખ્યાતી કુંભીયો છે, અસંખ્યાતા નારકી છે, તે નીચે ચાર બોલ છે. ૧ વીશ હજાર જોજનનો ઘનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ઘનવાય છે, ૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે, એ ચાર બોલ છે. **ઇતિ છઠ્ઠી નરકનું વર્ણન.**

સાતમી તમઃતમસ્પ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને આઠ હજાર જોજનનો છે; તેમાંથી સાઢીબાવન હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકિયે, સાઢીબાવન હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકિયે, વચ્ચે

ત્રણ હજાર જોજનની પોલાર છે તેમાં એક પાથડો છે, આંતરૂં નથી. તેમાં પાંચ નરકાવાસા છે, તેનાં નામ. ૧ કાલ, ૨ મહાકાલ, ૩ રૂદ્ર, ૪ મહારૂદ્ર, ૫ અપ્રતિષ્ટાન, એ પાંચ નરકાવાસા છે; અસંખ્યાતી કુંભીયો છે, અસંખ્યાતા નારકી છે, તે નીચે ચાર બોલ છે. ૧ વીશ હજાર જોજનનો ઘનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ઘનવાય છે, ૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે; એ નીચે બાર જોજન જઇએ ત્યારે અલોક આવે. **ઇતિ સાતમી નરકનું વર્ણન.**

નારકીની સ્થિતિ, જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમની. તેનું કુળ પચીશ લાખ ક્રોડ જાણવું. **ઇતિ નરકનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ.**

બીજો તિર્યંચનો વિસ્તાર.

તિર્યંચના પાંચ ભેદ. ૧ જળચર, ૨ સ્થળચર, ૩ ઉરપરિસર્પ, ૪ ભુજપરિસર્પ, ૫ ખેચર, એ પાંચ ભેદ. એકેકાના બબ્બે ભેદ તે, ૧ સંમૂર્છિમ, ૨ ગર્ભજ, એ બે ભેદ.

પ્રથમ જળચરના ભેદ. જે જળમાં ચાલે તેને જળચર કહિયે. તે જીવ, ૧ મચ્છ, ૨ કચ્છ, ૩ મગરમચ્છ, ૪ કાચબા, ૫ ગ્રાહ, ૬ દેડકા, ૭ સુસુમાલ, ઇત્યાદિક જળચરના ઘણા ભેદ છે, તેનું કુળ સાડાબાર લાખ ક્રોડ જાણવું.

બીજો સ્થળચરના ભેદ. સ્થળ ઉપર ચાલે તેને સ્થળચર કહિયે. તે સ્થળચરના ચાર ભેદ. ૧ ખુર, ૨ બે ખુર, ૩ ગંડીપદ, ૪ શ્વાનપદ; તેમાં **એક ખુર તે** જેના પગે એક ખરી હોય તે જીવ; ૧ ઘોડા, ૨ ગધેડાં, ૩ ખચ્ચર ગધેડાં, ઇત્યાદિક એક ખુરના ઘણા ભેદ છે. ૧.

બે ખુર તે જેના પગે બે ખરી હોય તે, તેના જીવ; ૧ ગાય, ૨ ભેંસ, ૩ બળદ, ૪ બકરાં, ૫ હરણ, ૬ રોઝ, ૭ સસલાં, ઇત્યાદિક બે ખુરના ઘણા ભેદ છે. ૨.

ગંડીપદ તે, જેના પગ ગોળ હોય તે જીવ. ૧ હાથી, ૨ ગેંડા, ઇત્યાદિક ગંડીપદના ઘણા ભેદ છે. ૩.

શ્વાનપદ તે, જેના પગ નોરવાળા હોય તે જીવ. ૧ વાઘ, ૨ સિંહ, ૩ ચિત્તા, ૪ દીપડા, ૫ કુતરા, ૬ બિલાડી, ૭ લાલી, ૮ શિયાળ, ૯ જરખ, ૧૦ રીંછ, ૧૧ વાંદરાં, ઇત્યાદિક શ્વાનપદના ઘણા ભેદ છે. **એ સ્થળચરના ભેદ સંપૂર્ણ.** તેનું કુળ દસ લાખ ક્રોડ જાણવું.

ત્રીજે ઉરપરિસર્પના ભેદ. ઉરપરિસર્પ તે હૈયાભર ચાલે તે (સર્પની જાત) તે ઉરપરિસર્પ કહિયે. તેના ૪ ભેદ. ૧ અહિ, ૨ અજગર, ૩ અશાલિયો, ૪ મહુરગ, એ ચાર.

પ્રથમ અહિ, તે પાંચવર્ણા સર્પ. ૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો, ૫ ધોળો.

બીજે અજગર તે, મનુષ્યને ગળી જાય તે.

ત્રીજે અશાલિયો તે, બે ઘડીમાં ૪૮ ગાઉ લાંબો થાય, ચક્રવર્તીની રાજ્યધાની તળે, અથવા નગરની ખાળ હેઠે ઉપજે, તેને ભસ્મ નામા દાહ થાય, તે ૪૮ ગાઉની માટી ગળી જાય, તેટલામાં કૂવો પાડે, તેને અશાલિયો કહિયે.

ચોથે મહુરગ તે, એક હજાર જોજનનો લાંબો સર્પ અઢી દ્વીપ બહાર રહે છે તેને મહુરગ કહિયે.

ઉરપરિસર્પનું કુળ દશ લાખ ક્રોડ જાણવું. ઇતિ **ઉરપરિસર્પના ભેદ સંપૂર્ણ.**

ચોથે ભુજપરિસર્પના ભેદ. જે ભુજાએ કરી ચાલે તેને

ભુજપરિસર્પ કહિયે. તે જીવ, ૧ કોળ, ૨ નોળ, ૩ ઉંદર, ૪ ખિસકોલી, ૫ બ્રાહ્મણી, ૬ ગરોળી, ૭ કાચીંડો, ૮ ચંદન ઘો, ૯ પાટલા ઘો, ઇત્યાદિક ભુજપરિસર્પના ઘણા ભેદ છે. તેનું કુળ નવ લાખ ક્રોડ જાણવું.

પાંચમે ખેચર. જે જીવ આકાશે ચાલે તેને ખેચર કહિયે. તે ખેચરના ૪ ભેદ. ૧ ચર્મ પંખી, ૨ રોમ પંખી, ૩ સમુદ્ગ પંખી, ૪ વીતત પંખી.

૧ ચર્મ પંખી. તે ચામડા સરખી પાંખ હોય તે. તેવા જીવ, ૧ વાગોલો, ૨ ચામાચીડિયાં (કાનકડીયાં) ઇત્યાદિક ચર્મ પંખીના ઘણા ભેદ છે.

૨ રોમ પંખી. તે સુંવાળી પાંખનાં પંખી હોય તેને રોમ પંખી કહિયે. તે જીવ, ૧ મોર, ૨ કબુતર, ૩ ચકલાં, ૪ કાગડા, ૫ કાબર, ૬ મેના, ૭ પોપટ, ૮ સમળી, ૯ બગલાં, ૧૦ કોયલ, ૧૧ ઢેલ, ૧૨ શકરા, ૧૩ હોલા, ૧૪ શુડા, ૧૫ તેતર, ૧૬ બાજ, ઇત્યાદિક રોમ પંખીના ઘણા ભેદ છે. એ બે પંખી અઢી દ્વીપની અંદર છે અને બહાર પણ છે.

૩ સમુદ્ગ પંખી. તે ડાબલાની પેઠે જેની પાંખ બીડેલ રહે તેવા જીવ.

૪ વીતત પંખી. તે જેની પાંખ પહોળી જ રહે, તેવાં પંખી. **એ બે પંખી અઢી દ્વીપ બહાર છે. તેનું કુળ બાર લાખ ક્રોડ જાણવું.** ગર્ભજ તિર્યંચની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની; ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમની; સંમૂર્છિમ તિર્યંચની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ ક્રોડની. વિસ્તાર દંડકથી જાણવો. **ઇતિ તિર્યંચના ભેદ સંપૂર્ણ.**

ત્રીજે મનુષ્યના ભેદ.

મનુષ્યના બે ભેદ. ૧ ગર્ભજ, ૨ સંમૂર્છિમ.

ગર્ભજના ત્રણ ભેદ. ૧ પન્નર કર્મભૂમિના મનુષ્ય, ૨ ત્રીશ અકર્મભૂમિના મનુષ્ય, ૩ છપ્પન્ન અંતરદ્વીપના મનુષ્ય.

૧ પન્નર કર્મભૂમિના મનુષ્ય પન્નર કર્મભૂમિનાં ક્ષેત્રમાં છે તે. **પન્નર કર્મભૂમિનાં ક્ષેત્ર કયાં ?** એક લાખ જોજનનો જંબુદ્વીપ છે. તેમાં ૧ ભરત, ૧ ઐરવત, ૧ મહાવિદેહ, એ ત્રણ ક્ષેત્ર છે; તેના ફરતો બે લાખ જોજનનો લવણ સમુદ્ર છે, તેના ફરતો ચાર લાખ જોજનનો ધાતકી ષંડ છે; તેમાં ૨ ભરત, ૨ ઐરવત, ૨ મહાવિદેહ, એ છ ક્ષેત્ર છે; તેની પછવાડે આઠ લાખ જોજનનો કાળોદધિ છે, તેની પછવાડે આઠ લાખ જોજનનો અર્ધ પુષ્કર છે, તેમાં ૨ ભરત, ૨ ઐરવત, ૨ મહાવિદેહ એ છ ક્ષેત્ર છે; એ પંદર ક્ષેત્ર થયાં, તેમાં ખેતી છે, વાડી છે, વિવાહ છે, મોક્ષમાર્ગનું સાધન છે. તેને પન્નર કર્મભૂમિ કહિયે. ૧.

૨ ત્રીશ અકર્મભૂમિનાં મનુષ્ય, ત્રીશ અકર્મભૂમિનાં ક્ષેત્રમાં રહે છે તે. એક લાખ જોજનનો જંબુદ્વીપ છે તેમાં ૧ હેમવય, ૧ હિરણ્યવય, ૧ હરિવાસ, ૧ રમકવાસ, ૧ દેવકુરૂ, ૧ ઉત્તરકુરૂ, એ છ ક્ષેત્ર જંબુદ્વીપમાં છે. તેની પછવાડે બે લાખ જોજનનો લવણ સમુદ્ર છે, તેની પછવાડે ચાર લાખ જોજનનો ધાતકી ષંડ છે, તેમાં ૨ હેમવય, ૨ હિરણ્યવય, ૨ હરિવાસ, ૨ રમકવાસ, ૨ દેવકુરૂ, ૨ ઉત્તરકુરૂ, એમ બાર ક્ષેત્ર છે. તેની પછવાડે આઠ લાખ જોજનનો કાળોદધિ સમુદ્ર છે, તેની પછવાડે આઠ લાખ જોજનને અર્ધ પુષ્કર છે, તેમાં ૨ હેમવય, ૨ હિરણ્યવય, ૨ હરિવાસ, ૨ રમકવાસ, ૨ દેવકુરૂ, ૨ ઉત્તરકુરૂ, એમ બાર ક્ષેત્ર છે; એ પ્રમાણે

ત્રીશ ક્ષેત્ર થયાં. તેમાં ખેતી નથી, વાડી નથી, વિવાહ નથી, મોક્ષમાર્ગનું સાધન નથી. **તેને ત્રીશ અકર્મભૂમિ કહિયે.**

૩ છપન્ન અંતરદ્વીપના મનુષ્ય છપન્ન અંતરદ્વીપમાં છે તે. છપન્ન અંતરદ્વીપ કયાં છે? નીચે પાણી ઉપર દ્વીપ (બેટ) છે, તેમાં મનુષ્ય રહે છે, તેવા દ્વીપ છપન્ન છે. જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરણહાર ક્ષુલ્લક (ચુલ) હિમવંત નામે પર્વત છે, પીળો સુવર્ણમય છે, સો જોજનનો ઉંચો, પચીશ જોજનનો જમીનમાં ઉંડો, એક હજાર બાવન જોજન ને બાર કળાનો પહોળો છે, એની બાંહ ૫૩૫૦ જોજન, ને ૧૫ કળાની છે, એની જીવા ૨૪૯૩૨ જોજન, પોણી કળાની છે, એની ધનુષ્ય પીઠિકા ૨૫૨૩૦ જોજન ને ૪ કળાની છે, તેને પૂર્વ પશ્ચિમને છેડે, બબ્બે ડાઢા નીકળેલ છે, એકેકી ડાઢા ચોરાસીસેં ચોરાસીસેં જોજન ઝાઝેરી લાંબી છે; **એકેકી ડાઢા** ઉપર સાત સાત અંતરદ્વીપ છે તે કેટલે છે? જગતીથી ડાઢા ઉપર ૩૦૦ જોજન જઈએ ત્યારે ત્રણસેં જોજનનો લાંબો ને પહોળો પહેલો અંતરદ્વીપ આવે. ૧. ત્યાંથી ચારસેં જોજન જઇએ ત્યારે ચારસેં જોજનનો લાંબો ને પહોળો બીજો અંતરદ્વીપ આવે. ૨. ત્યાંથી પાંચસેં જોજન જઇએ ત્યારે પાંચસેં જોજનનો લાંબો ને પહોળો ત્રીજો અંતરદ્વીપ આવે. ૩. ત્યાંથી છસેં જોજન જઇએ ત્યારે છસેં જોજનનો લાંબો ને પહોળો ચોથો અંતરદ્વીપ આવે. ૪. ત્યાંથી સાતસેં જોજન જઇએ ત્યારે સાતસેં જોજનનો લાંબો ને પહોળો પાંચમો અંતરદ્વીપ આવે. ૫. ત્યાંથી આઠસેં જોજન જઇએ ત્યારે આઠસેં જોજનનો લાંબો ને પહોળો છઠ્ઠો અંતરદ્વીપ આવે. ૬. ત્યાંથી નવસેં જોજન જઇએ ત્યારે નવસેં જોજનનો લાંબો ને પહોળો સાતમો અંતરદ્વીપ આવે. ૭. એમ એકેક ડાઢા ઉપર સાત સાત અંતરદ્વીપ છે. તેને ચારગણા કરતાં અઠ્ઠાવીશ અંતરદ્વીપ ક્ષુલ્લક હિમવંત

પર્વતના બે છેડાની ચાર ડાઢા ઉપર છે; તેમ ઐરવત ક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરણહાર શિખરી નામે પર્વત છે તે ક્ષુલ્લક હિમવંત પર્વત સરખો છે, તે શિખરી પર્વતના પૂર્વ પશ્ચિમને છેડે અઠ્ઠાવીશ અંતરદ્વીપ છે. એમ બે પર્વતના છેડે છપ્પન અંતરદ્વીપ જાણવા. ઇતિ **ગર્ભજ મનુષ્યના ભેદ.**

સંમૂર્છિમ મનુષ્યના ભેદ.

મનુષ્ય સંમૂર્છિમ તે મનુષ્ય ગર્ભજના ૧૦૧ ક્ષેત્રમાં, ૧૪ સ્થાનકમાં, ઉપજે છે; તે ૧૪ સ્થાનકનાં નામ.

૧ ઉચ્ચારેસુ તે, વડી નીતિ (વિષ્ટા) માં.
૨ પાસવણેસુ તે, લઘુ નીતિ (પેશાબ) માં.
૩ ખેલેસુ તે, બળખામાં.
૪ સંઘાણેસુ તે, નાકના શ્લેષ્મમાં.
૫ વંતેસુ તે, વમનમાં.
૬ પિત્તેસુ તે, પિત્તમાં.
૭ પુઇએસુ તે, પરૂમાં.
૮ સોણીએસુ તે, રૂધિરમાં.
૯ સુક્કેસુ તે, વીર્યમાં.
૧૦ સુક્કપોગ્ગલ પરિસાડીએસુ તે, સુકાયેલ વીર્યનાં પુદ્દગલ ફરી ભિનાં થાય તેમાં.
૧૧ વિગય જીવ કલેવરેસુ તે, મનુષ્યના મૃતક કલેવરમાં.
૧૨ ઇથ્થી પુરિસ સંજોગેસુ તે, સ્ત્રી પુરૂષના સંયોગમાં.
૧૩ નગરની ધમણેસુ તે, નગરની ખાળ પ્રમુખમાં.
૧૪ સવ્વ અસુઇ ઠાણેસુ તે, સર્વ મનુષ્ય સંબંધી અશુચિ સ્થાનકમાં.

એ ચૌદ સ્થાનકમાંહિ ઉપજે. ૧. ગર્ભજ મનુષ્યની સ્થિતિ જઘન્ય

અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમની. ૨ સંમૂર્છિમ મનુષ્યની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટ પણ અંતર્મુહૂર્ત્તની. મનુષ્યનું કુળ બાર લાખ ક્રોડ જાણવું. **ઇતિ મનુષ્યના ભેદ.**

ચોથે દેવના ભેદ.

દેવના ચાર ભેદ. ૧ ભવનપતિ, ૨ વાણવ્યંતર, ૩ જ્યોતિષી, ૪ વૈમાનિક.

પ્રથમ ભવનપતિના ભેદ. ભવનપતિના ૨૫ ભેદ. ૧ દશ અસુર કુમારાદિક, ૨ પંદર પરમાધર્મી, એવં ૨૫.

૧ દશ અસુર કુમારાદિકનાં નામ. ૧ અસુર કુમાર, ૨ નાગ કુમાર, ૩ સુવર્ણ કુમાર, ૪ વિદ્યુત્ કુમાર, ૫ અગ્નિ કુમાર, ૬ દ્વીપ કુમાર, ૭ ઉદધિ કુમાર, ૮ દિશા કુમાર, ૯ પવન કુમાર, ૧૦ સ્થનિત કુમાર.

૨ પંદર પરમાધર્મીનાં નામ. ૧ આમ્ર, ૨ આમ્રરસ, ૩ શામ, ૪ સબલ, ૫ રૂદ્ર, ૬ મહારૂદ્ર, ૭ કાલ, ૮ મહાકાલ, ૯ અસિપત્ર, ૧૦ ધનુષ્ય, ૧૧ કુંભ, ૧૨ વાલુ, ૧૩ વેતરણી, ૧૪ ખરસ્વર, ૧૫ મહાઘોષ, એવં પંદર.

એવં કુલ પચીશ જાતિના ભવનપતિ કયાં રહે છે? પહેલી નરકે એક લાખ ને અઠોતેર હજાર જોજનની પોલાર છે, તે મધ્યે બાર અંતરો છે, તે મધ્યેના નીચેના દશ અંતરોમાં ભવનપતિને રહેવાનાં ભવન છે.

બીજે વાણવ્યંતરના ભેદ. વાણવ્યંતરના ૨૬ ભેદ. ૧ સોળ જાતિના દેવ, ૨ દશ જાતિના જૃંભિકા, એવં ૨૬.

૧ સોળ જાતિના દેવ તે, ૧ પિશાચ, ૨ ભૂત, ૩ યક્ષ, ૪ રાક્ષસ, ૫ કિંનર, ૬ કિંપુરૂષ, ૭ મહોરગ, ૮ ગંધર્વ, ૯ આણપની, ૧૦ પાણપની, ૧૧ ઇસીવાઇ, ૧૨ ભૂઇવાઇ, ૧૩ કંદીય, ૧૪ મહાકંદીય, ૧૫ કોહંડ, ૧૬ પતંગ, એવં ૧૬ જાતિના દેવ.

૨ દશ જાતિના જાંભિકા તે, ૧ આણુ જાંભિકા, ૨ પ્રાણુ જાંભિકા, ૩ લયન જાંભિકા, ૪ શયન જાંભિકા, ૫ વસ્ત્ર જાંભિકા, ૬ ફૂલ જાંભિકા, ૭ ફલ જાંભિકા, ૮ ફોફલ જાંભિકા, ૯ વિદ્યુત્ જાંભિકા, ૧૦ અવિદ્યુત્ જાંભિકા, એવં દશ જાતિના જાંભિકા. એ ૨૬ જાતિના વાણુવ્યંતર ક્યાં રહે છે ? પૃથ્વીનું દળ એક હજાર જોજનનું છે, તે મધ્યેથી સો જોજનનું દળ હેઠે મૂકીયે, સો જોજનનું દળ ઉપર મૂકીયે, વચ્ચે આઠસેં જોજનની પોલાર છે. તે મધ્યે સોળ જાતિના વાણુવ્યંતરનાં નગર છે, તે નગર નાના ભરતક્ષેત્ર જેવડાં છે, તેથી મોટાં મહાવિદેહ ક્ષેત્ર જેવડાં છે, તેથી મોટાં જંબુદ્વીપ જેવડાં છે, તે વાણુવ્યંતરનાં નગર જાણવાં. ને જે દશ જાતિના જાંભિકા દેવ છે તે, પૃથ્વીનું સો જોજનનું દળ ઉપરનું છે, તેમાં દશ જોજન નીચે મૂકીએ, દશ જોજન ઉપર મૂકીએ, વચ્ચે એંશી જોજનની પોલાર છે તેમાં રહે છે. તે જાંભિકા સંધ્યા વેળાએ, મધ્ય રાત્રિએ, સવારે, બપોરે, અસ્તુ, અસ્તુ કરતા ફરે છે. (જે હસતું હોય તે હસતું રહેજો, રોતું હોય તે રોતું રહેજો, એમ કહે છે.) માટે તે વખતે જેમ તેમ ન બોલવું; પહાડ, પર્વત, ઝાડ ઉપર તથા ઝાડ નીચે એ આદિ ઘણી સારી મનને ગમે તેવી જગ્યાએ વાણુવ્યંતર દેવો આવે છે તથા વસે છે.

ત્રીજે જ્યોતિષીના ભેદ. જ્યોતિષીના ૧૦ ભેદ. ૧ ચંદ્રમા, ૨ સૂર્ય, ૩ ગ્રહ, ૪ નક્ષત્ર, ૫ તારા, એ પાંચ જ્યોતિષી અઢીદ્વીપ માંહી ચર છે; અઢી દ્વીપ બહાર એ પાંચે સ્થિર છે; તે જ્યોતિષીની ગાથા—

તારા, રવિ, ચંદ, રિખ્ખા, બુહ, સુકા, જૂવ, મંગલ, સણીઆ;
સગ સય નેઉઆ, દસ, અસિય, ચઉ, ચઉ, કમસો તીયા ચઉસો. ૧

અર્થ–પૃથ્વીથી સાતસેં ને નેવુ જોજન ઉંચે જઇયે, ત્યારે તારાઓનાં વિમાન આવે, પૃથ્વીથી આઠસેં જોજન જઇએ ત્યારે સૂર્યનું વિમાન આવે, પૃથ્વીથી આઠસેં એંશી જોજન જઇએ ત્યારે ચંદ્રમાનું વિમાન આવે, પૃથ્વીથી આઠસેં ચોરાશી જોજન જઇયે ત્યારે નક્ષત્રનાં વિમાન આવે, આઠસેં અઠ્યાશી જોજન જઇયે ત્યારે બુધનો તારો આવે, આઠસેં એકાણું જોજન ઉંચે જઇયે ત્યારે શુક્રનો તારો આવે, આઠસેં ચોરાણું જોજન ઉંચે જઇએ ત્યારે બૃહસ્પતિનો તારો આવે, આઠસેં સત્તાણું જોજન જઇએ ત્યારે મંગળનો તારો આવે, પૃથ્વીથી નવસેં જોજન જઇએ ત્યારે શનિશ્ચરનો તારો આવે, એ રીતે ૧૧૦ જોજન જ્યોતિષ ચક્ર જાડપણે છે. પાંચ ચર છે, પાંચ સ્થિર છે; પાંચ ચર તે કોને કહિયે ? અઢી દ્વીપ માંહિ છે તે ફરે છે. તેને પાંચ ચર કહિયે. પાંચ સ્થિર તે કોને કહિયે ? અઢી દ્વીપ બહાર છે, ફરતા નથી, સ્થિર છે, જ્યાં સૂર્ય ત્યાં સૂર્ય છે, જ્યાં ચંદ્ર ત્યાં ચંદ્ર છે, તેને પાંચ સ્થિર કહીએ.

ચોથે વૈમાનિકના ભેદ. વૈમાનિકના ૩૮ ભેદ. ત્રણ કિલ્વિષી, બાર દેવલોક, નવ લોકાંતિક, નવ ગ્રૈવેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાન. એવં ૩૮.

પ્રથમ કિલ્વિષીના ભેદ. ૧ પહેલા કિલ્વિષી ત્રણ પલ્યની સ્થિતિવાળા, પહેલા બીજા દેવલોકમાં રહે છે. ૨ બીજા કિલ્વિષી ત્રણ સાગરની સ્થિતિવાળા, ત્રીજા ચોથા દેવલોકમાં રહે છે. ૩ ત્રીજા કિલ્વિષી તેર સાગરની સ્થિતિવાળા છઠ્ઠા દેવલોકમાં રહે છે. એ ત્રણ કિલ્વિષી દેવ દેવપણું પામ્યા તે શાથી પામ્યા ? તીર્થંકરના, કેવળીના, સાધુ–સાધ્વીના અપવાદ બોલ્યા માટે કિલ્વિષીપણું પામ્યા.

બીજે બાર દેવલોક. ૧ સુધર્મા દેવલોક, ૨ ઈશાન દેવલોક, ૩ સનંતકુમાર દેવલોક, ૪ માહેંદ્ર દેવલોક, ૫ બ્રહ્મ દેવલોક, ૬ લાંતક દેવલોક, ૭ મહાશુક્ર દેવલોક, ૮ સહસાર દેવલોક, ૯ આનત દેવલોક,

૧૦ પ્રાણુત દેવલોક, ૧૧ આરણ્ય દેવલોક, ૧૨ અચ્યુત દેવલોક, એવં ૧૨ દેવલોકનાં નામ.

બાર દેવલોક કેટલા ઉંચા, કેવા આકારે ને કેટલાં વિમાન, તેનો વિસ્તાર.

જ્યોતિષી ચક્ર ઉપર અસંખ્યાતા જોજનની ક્રોડા ક્રોડી પ્રમાણે ઉંચે જઇએ, ત્યારે પહેલું સુધર્મા ને બીજું ઇશાન એ બે દેવલોક આવે, તે બે લગડાને આકારે છે, એકેકું અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે. પહેલામાં ૩૨ લાખ ને બીજામાં અઠાવીશ લાખ વિમાન છે. ૨. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજનની ક્રોડા ક્રોડી પ્રમાણે ઉંચે જઇએ ત્યારે ત્રીજું સનંતકુમાર અને ચોથું માહેંદ્ર એ બે દેવલોક આવે, તે બે લગડાને આકારે છે, એકેકું અર્ધચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, ત્રીજામાં બાર લાખ, અને ચોથામાં આઠ લાખ વિમાન છે. ૪. તે ઉપરાંત અસંખ્યાતા જોજનના ક્રોડા ક્રોડી પ્રમાણે ઉંચે જઇયે ત્યારે પાંચમું બ્રહ્મ દેવલોક આવે, તે પૂર્ણ ચન્દ્રમાને આકારે છે, તેમાં ચાર લાખ વિમાન છે. ૫. તે ઉપરાંત અસંખ્યાતા જોજનની ક્રોડા ક્રોડી પ્રમાણે ઉંચે જઇયે, ત્યારે છઠું લાંતક દેવલોક આવે, તે પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં ૫૦ હજાર વિમાન છે. ૬. તે ઉપરાંત અસંખ્યાત જોજનની ક્રોડાક્રોડી પ્રમાણે ઉંચે જઇયે, ત્યારે સાતમું મહાશુક્ર દેવલોક આવે, તે પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં ૪૦ હજાર વિમાન છે. ૭. તે ઉપરાંત અસંખ્યાતા જોજનની ક્રોડાક્રોડી પ્રમાણે ઉંચે જઇયે ત્યારે, આઠમું સહસાર દેવલોક આવે, તે પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં ૬ હજાર વિમાન છે. ૮. તે ઉપર અસંખ્યાતા જોજનની ક્રોડાક્રોડી પ્રમાણે ઉંચે જઇએ, ત્યારે નવમું આનત, ને દશમું પ્રાણુત એ બે દેવલોક આવે, તે લગડાને

આકારે છે, એકેકું અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, બન્નેમાં મળી ૪૦૦ વિમાન છે. ૧૦. તે ઉપર અસંખ્યાતા જોજનની કોડાકોડી પ્રમાણે જઇયે ત્યારે અગિયારમું આરણ્ય અને બારમું અચ્યુત એ બન્ને દેવલોક આવે. તે લગડાને આકારે છે, એકેકું અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, બન્નેમાં મળી ૩૦૦ વિમાન છે. ૧૨. એવં બાર દેવલોકના સર્વ થઇને ૮૪,૯૬,૭૦૦ વિમાન છે.

ત્રીજે નવ લોકાંતિક.

નવ લોકાંતિક દેવ ક્યાં રહે છે ? પાંચમા દેવલોકમાં આઠ કૃષ્ણરાજી નામા પર્વત છે, તેના અંતરમાં નવ લોકાંતિક દેવ રહે છે, તેનાં નામ—

(ગાથા) સારસ્સય, માઇચ્ચ, વન્હિ, વરૂણ, ગજતોયા;
તુસીયા, અવ્વબાહા, અગીચા, ચેવ, રીઠા, ય.

અર્થ—૧ સારસ્વત નામા લોકાંતિક, ૨ આદિત્ય, ૩ વહ્નિ, ૪ વરૂણ, ૫ ગર્દતોયા, ૬ તુષિતા, ૭ અવ્યાબાધ, ૮ અંગીત્ય, ૯ રિષ્ટ, એ નવ લોકાંતિક દેવતા જ્યારે તીર્થંકર દેવ દિક્ષા લેનાર હોય, ત્યારે કાને કુંડલ, માથે મુકુટ, બાંહે બાજુબંધ, કંઠે નવસર હાર, ઘુઘરીના ઘમકાર સહિત આવે, આવીને એમ કહે, અહો ! ત્રિલોકનાથ ! તીર્થમાર્ગ પ્રવર્તાવો, મોક્ષ માર્ગ ચાલતો કરો, એવી રીતે કહેવાનો નવ લોકાંતિકનો જીત પરંપર વ્યવહાર છે.

ચોથે નવ ગ્રૈવેયક.

(ગાથા) ભદ્દે, સુભદ્દે, સુજાએ, સુમાણસે, પ્પીયદંસણે;
સુદંસણે, અમોહે, સુપડીબદ્ધે, જસોધરે.

અર્થ—બારમા દેવલોક ઉપર અસંખ્યાતા જોજનની કોડાકોડી પ્રમાણે ઉંચે ચડીયે ત્યારે, નવ ગ્રૈવેયકની પહેલી ત્રીક આવે, તે

ગાગર બેડાંના આકારે છે, તેનાં નામ. ૧ ભદ્ર, ૨ સુભદ્ર, ૩ સુજાત; એ પહેલી ત્રીકે ૧૧૧ વિમાન છે, ૧. તે ઉપર અસંખ્યાતા જોજનની ક્રોડાક્રોડી પ્રમાણે ઉંચે જઈએ ત્યારે બીજી ત્રીક આવે, તે ગાગર બેડાંને આકારે છે, તેનાં નામ. ૪ સુમાનસ, ૫ પ્રિયદર્શન, ૬ સુદર્શન, એ બીજી ત્રીકે ૧૦૭ વિમાન છે. ૨. તે ઉપર અસંખ્યાતા જોજનની ક્રોડાક્રોડ પ્રમાણે ઉંચે જઈએ ત્યારે ત્રીજી ત્રીક આવે; તે ગાગર બેડાંને આકારે છે; તેનાં નામ ૭ અમોઘ, ૮ સુપ્રતિબુદ્ધ, ૯ યશોધર. એ ત્રીજી ત્રીકે ૧૦૦ વિમાન છે.

પાંચમે પાંચ અનુત્તર વિમાન.

નવમી ગ્રૈવેયક ઉપર અસંખ્યાતા જોજનની ક્રોડાક્રોડી પ્રમાણે ઉંચે જઈએ, ત્યારે પાંચ અનુત્તર વિમાન આવે. તેનાં નામ. ૧ વિજય, ૨ વિજયંત, ૩ જયંત, ૪ અપરાજીત, ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ, એ સર્વ થઈને ૮૪,૯૭,૦૨૩ વિમાન થયાં. દેવની સ્થિતિ જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમની. દેવનું કુળ ૨૬ લાખ ક્રોડ જાણવું.

સિદ્ધિશિલાનું વર્ણન.

તે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનની ધ્વજા પતાકાથકી ૧૨ જોજન ઉંચે જઈએ, ત્યારે સિદ્ધિશિલા આવે. તે ૪૫ લાખ જોજનની લાંબી ને પહોળી છે. બચ્ચે આઠ જોજન જાડી છે. ઉતરતા છેડે માંખીની પાંખ કરતાં પાતળી છે, સાફ સોનાના પતરાથી અધિક ઉજળી, ગોક્ષીર સરખી, શંખ, ચંદ્ર, અંક, રત્ન, રૂપાના પટ, મોતીના હાર, ક્ષીરસાગરના પાણી થકી પણ ઘણી ઉજળી છે. તે સિદ્ધિશિલાનાં બાર નામ. ૧ ઇષત્, ૨ ઇષત્ પ્રભાર, ૩ તનુ, ૪ તનુ તનુ, ૫ સિદ્ધિ, ૬ સિદ્ધાલય, ૭ મુક્તિ, ૮ મુક્તાલય, ૯ લોકાગ્ર, ૧૦ લોકસ્તુભિકા, ૧૧ લોક પ્રતિબોધિકા, ૧૨ સર્વ પ્રાણીભૂત જીવસત્વ સૌખ્યાવહિકા, એ બાર નામ. તે સિદ્ધિશિલાની ફરતી પરિધિ

૧,૪૨,૩૦,૨૪૯ જોજન, એક ગાઉ, સતરસેં છાસઠ ધનુષ્ય, પોણા છ આંગળ, ઝાઝેરી છે. તે સિદ્ધિશિલા ઉપર એક જોજન ઉંચે જઇએ, એક જોજનના ચાર હજાર ગાઉ થાય તેમાંથી ૩,૯,૯૯ ગાઉ હેઠે મૂકિયે, બાકી એક ગાઉ રહ્યો, તે એક ગાઉના છ ભાગ કરીએ, તેમાં પાંચ ભાગ હેઠે મૂકિયે, બાકી એક ભાગ રહ્યો, તેમાં સિદ્ધ ભગવંત બિરાજે છે. તે પાંચસે ધનુષ્યના સિદ્ધ થયા હોય તે, ૩૩૩ ધનુષ્ય ને ૩૨ આંગળ ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે. સાત હાથના સિદ્ધ થયા હોય તે, ચાર હાથ ને સોળ આંગળ ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે. બે હાથના સિદ્ધ થયા હોય તે, એક હાથ ને આઠ આંગળ ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે. તે સિદ્ધ ભગવંત કેવા છે ? અવર્ણી, અગંધી, અરસી, અસ્પર્શી, જન્મ મરણ રહિત, આત્મિક ગુણે કરી સહિત છે. તેવા સિદ્ધ ભગવંતને મારી સમય સમયની વંદણા હજો. ઇતિ **સિદ્ધશિલાનું વર્ણન.**

ઇતિ છ કાયના બોલ સંપૂર્ણ.

પચીશ બોલ.

૧ **પહેલે બોલે ગતિ ચાર તે,** ૧ નરક ગતિ, ૨ તિર્યંચની ગતિ, ૩ મનુષ્યની ગતિ, ૪ દેવની ગતિ. ૧.

બીજે બોલે જાતિ પાંચ તે, ૧ એકેંદ્રિયની, ૨ બેઇંદ્રિયની, ૩ ત્રેઇંદ્રિયની, ૪ ચૌઇંદ્રિયની, ૫ પંચેંદ્રિયની. ૨.

૩ **ત્રીજે બોલે કાય છ.** ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપ્કાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય, ૩.

૪ **ચોથે બોલે ઇંદ્રિય પાંચ,** તે ૧ શ્રોત્રેંદ્રિય, ૨ ચક્ષુઇંદ્રિય, ૩ ઘ્રાણેંદ્રિય, ૪ રસેંદ્રિય, ૫ સ્પર્શેંદ્રિય. ૪.

૫ **પાંચમે બોલે પર્યાપ્તિ છ,** તે ૧ આહાર પર્યાપ્તિ, ૨ શરીર પર્યાપ્તિ, ૩ ઈંદ્રિય પર્યાપ્તિ, ૪ શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ, ૫ ભાષા પર્યાપ્તિ, ૬ મનઃપર્યાપ્તિ. ૫.

૬ **છઠ્ઠે પ્રાણ દશ,** તે ૧ શ્રોત્રેંદ્રિય બળપ્રાણ, ૨ ચક્ષુઇંદ્રિય બળપ્રાણ, ૩ ઘ્રાણેંદ્રિય બળપ્રાણ, ૪ રસેંદ્રિય બળપ્રાણ, ૫ સ્પર્શેંદ્રિય બળપ્રાણ, ૬ મનઃબળપ્રાણ, ૭ વચનબળપ્રાણ, ૮ કાયબળપ્રાણ, ૯ શ્વાસોચ્છ્વાસ બળપ્રાણ, ૧૦ આયુષ્ય બળપ્રાણ. ૬.

૭ **સાતમે શરીર પાંચ,** તે ૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારિક, ૪ તૈજસ્, ૫ કાર્મણ.

૮ **આઠમે યોગ પન્નર, તેમાં ચાર મનના.** ૧ સત્ય મનયોગ ૨ અસત્ય મનયોગ, ૩ મિશ્ર મનયોગ, ૪ વ્યવહાર મનયોગ. **ચાર વચનના.** ૧ સત્યવચન યોગ, ૨ અસત્યવચન યોગ, ૩ મિશ્રવચન યોગ, ૪ વ્યવહારવચન યોગ, **એવં આઠ. સાત કાયના.** ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩ વૈક્રિય શરીર

કાયયોગ, ૪ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ. ૫ આહારિક શરીરકાય યોગ, ૬ આહારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૭ કાર્મણ કાયયોગ. એવં પંદર. ૮.

૯ નવમે ઉપયોગ બાર. તેમાં **પાંચ જ્ઞાનના** તે, ૧ મતિજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ અવધિ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૪ મનઃ પર્યવજ્ઞાન, ૫ કેવળજ્ઞાન. **ત્રણ અજ્ઞાનના ઉપયોગ તે,** ૧ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન, ૩ વિભંગ જ્ઞાન. એવં ૮. **ચાર દર્શનના ઉપયોગ,** તે ૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન, ૪ કેવળ દર્શન. એ ચાર દર્શનના સર્વ મળી ૧૨. ૯.

૧૦ દશમે કર્મ આઠ તે, ૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, ૨ દર્શનાવરણીય કર્મ, ૩ વેદનીય કર્મ, ૪ મોહનીય કર્મ, ૫ આયુષ્ય કર્મ, ૬ નામ કર્મ, ૭ ગૌત્ર કર્મ, ૮ અંતરાય કર્મ. ૧૦.

૧૧ અગિયારમે ગુણસ્થાનક ચૌદ. ૧ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક, ૨ સાસ્વાદન સમદષ્ટિ ગુણસ્થાનક, ૩ મિશ્ર ગુણસ્થાનક, ૪ અવ્રતી સમદષ્ટિ ગુણસ્થાનક, ૫ દેશવ્રતી ગુણસ્થાનક, ૬ પ્રમ્મત્ત સંયતિ ગુણસ્થાનક, ૭ અપ્રમ્મત્ત સંયતિ ગુણસ્થાનક, ૮ નિવર્તિબાદર ગુણસ્થાનક, ૯ અનિવર્તિબાદર ગુણસ્થાનક, ૧૦ સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણસ્થાનક, ૧૧ ઉપશાંતમોહનીય ગુણસ્થાનક, ૧૨ ક્ષીણમોહનીય ગુણસ્થાનક, ૧૩ સયોગી કેવળી ગુણસ્થાનક, ૧૪ અયોગી કેવળી ગુણસ્થાનક. ૧૧.

૧૨ બારમે બોલે પાંચ ઇંદ્રિયના ત્રેવીશ વિષય.

૧ શ્રોત્રેંદ્રિયના ત્રણ વિષય. ૧ જીવ શબ્દ, ૨ અજીવ શબ્દ, ૩ મિશ્ર શબ્દ.

૨ ચક્ષુઇંદ્રિયના પાંચ વિષય. ૧ કાળો વર્ણ, ૨ નીલો વર્ણ, ૩ રાતો વર્ણ, ૪ પીળો વર્ણ, ૫ ધોળો વર્ણ.

૩ ઘ્રાણેંદ્રિયના બે વિષય. ૧ સુરભિ ગંધ, ૨ દુરભિ ગંધ.

૪ રસેંદ્રિયના પાંચ વિષય. ૧ તીખો રસ, ૨ કડવો રસ, ૩ કસાયલો રસ, ૪ ખાટો રસ, ૫ મધુરો રસ.

૫ સ્પર્શેંદ્રિયના આઠ વિષય. ૧ કર્કશ સ્પર્શ, ૨ (મૃદુ) સુંહાળો સ્પર્શ, ૩ ભારે સ્પર્શ, ૪ હળવો સ્પર્શ, ૫ શીત (ટાઢો) સ્પર્શ, ૬ ઉષ્ણ (ઉનો) સ્પર્શ, ૭ ચોપડચો સ્પર્શ, ૮ લુખો સ્પર્શ, એવં સર્વ થઇ ત્રેવીશ.

૧૩ તેરમે મિથ્યાત્વ દશ પ્રકારનું તે. ૧ જીવને અજીવ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ, ૨ અજીવને જીવ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ, ૩ ધર્મને અધર્મ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ, ૪ અધર્મને ધર્મ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ, ૫ સાધુને અસાધુ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ, ૬ અસાધુને સાધુ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ, ૭ શુદ્ધ માર્ગને કુમાર્ગ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ, ૮ કુમાર્ગને શુદ્ધ માર્ગ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ, ૯ સર્વ દુઃખથી મુકાએલ છે, તેને નથી મુકાએલ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ, ૧૦ સર્વ દુઃખથી નથી મુકાએલ, તેને મુકાએલ છે એમ સર્દહે તો મિથ્યાત્વ. ૧૩.

૧૪ ચૌદમે નવ તત્ત્વના ૧૧૫ બોલ તે. પ્રથમ નવ તત્ત્વનાં નામ. ૧ જીવ તત્ત્વ, ૨ અજીવ તત્ત્વ, ૩ પુન્ય તત્ત્વ, ૪ પાપ તત્ત્વ, ૫ આસ્રવ તત્ત્વ, ૬ સંવર તત્ત્વ, ૭ નિર્જરા તત્ત્વ, ૮ બંધ તત્ત્વ, ૯ મોક્ષ તત્ત્વ, **એ નવ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદનો વિસ્તાર પ્રથમ નવ તત્ત્વમાં લખેલ છે તેમાથી જાણવો.** અહીં માત્ર ટુંકામાં તેના ૧૧૫ બોલ લખીએ છીએ. વધારે વિસ્તાર પ્રથમ નવ તત્ત્વથી મોઢે કરવો.

૧ જીવ તત્ત્વના ચૌદ બોલ, ૨ અજીવ તત્ત્વના ચૌદ બોલ, ૩ પુન્યના નવ બોલ, ૪ પાપના અઢાર બોલ, ૫ આસ્રવના વિશ બોલ, ૬ સંવરના વિશ બોલ, ૭ નિર્જરાના બાર બોલ, ૮ બંધ તત્ત્વના ચાર બોલ, ૯ મોક્ષના

ચાર બોલ, એવં સર્વ થઇ ૧૧૫ બોલ. વધારે વિસ્તાર નવ તત્વના થોકડામાં જોવો. ૧૪.

૧૫ પન્નરમે આત્મા આઠ તે, ૧ દ્રવ્ય આત્મા, ૨ કષાય આત્મા, ૩ ગોગ આત્મા, ૪ ઉપયોગ આત્મા, ૫ જ્ઞાન આત્મા, ૬ દર્શન આત્મા, ૭ ચારિત્ર આત્મા, ૮ વીર્ય આત્મા. ૧૫.

૧૬ સોળમે દંડક ચોવીશ, તે સાત નરકના નારકીનો એક દંડક, ૧; દશ ભવનપતિ દેવના દશ દંડક, ૧૧; પૃથ્વીકાયનો એક, ૧૨; અપ્કાયનો એક, ૧૩; તેજસ્કાયનો એક, ૧૪; વાયુકાયનો એક, ૧૫; વનસ્પતિકાયનો એક, ૧૬; બેઇંદ્રિયનો એક, ૧૭; ત્રીઇંદ્રિયનો એક, ૧૮; ચૌઇંદ્રિયનો એક, ૧૯; તિર્યંચ પંચેંદ્રિયનો એક, ૨૦; મનુષ્યનો એક, ૨૧; વાણવ્યંતરનો એક, ૨૨; જ્યોતિષીનો એક, ૨૩; વૈમાનિકનો એક, ૨૪.

૧૭ સત્તરમે લેશ્યા ૭, તે ૧ કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨ નીલ લેશ્યા, ૩ કાપોત લેશ્યા, ૪ તેજોલેશ્યા, ૫ પદ્મલેશ્યા, ૬ શુકલલેશ્યા, ૧૭.

૧૮ અઢારમે દૃષ્ટિ ત્રણ, તે ૧ સમકિત દૃષ્ટિ, ૨ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ, ૩ સમમિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ. ૧૮.

૧૯ ઓગણીશમે ધ્યાન ચાર, તે ૧ આર્તધ્યાન, ૨ રૌદ્ર ધ્યાન, ૩ ધર્મધ્યાન, ૪ શુકલધ્યાન. ૧૯.

૨૦ વીશમે બોલે ષટ્ દ્રવ્યના ત્રીશ ભેદ, તે નીચે મુજબ.

૧ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યના પાંચ ભેદ. ૧ દ્રવ્ય થકી એક દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર થકી લોક પ્રમાણે, ૩ કાળ થકી આદિ અંત રહિત, ૪ ભાવથકી અવર્ણી, અગંધી, અરસી, અસ્પર્શી, અમૂર્તિમાન, ૫ ગુણ થકી ચલણ ગુણ. ધર્માસ્તિકાયને, પાણીમાં માછલાનું દૃષ્ટાંત.

૨ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યના પાંચ ભેદ. ૧ દ્રવ્ય થકી એક દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર થકી લોક પ્રમાણે, ૩ કાળ થકી આદિ અંત રહિત, ૪

ભાવથકી અમૂર્તિમાન્. ૫ ગુણ થકી સ્થિર ગુણ. અધર્માસ્તિકાયને થાકેલા પંખી, વૃક્ષનું દૃષ્ટાંત.

૩ આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યના પાંચ ભેદ. ૧ દ્રવ્યથકી એક દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્રથકી લોકાલોક પ્રમાણે, ૩ કાળથકી આદિ અંત રહિત, ૪ ભાવથકી અમૂર્તિમાન્ (અરૂપી), ૫ ગુણથકી આકાશ વિકાશ ગુણ. આકાશાસ્તિકાયને ખીંટીનું દૃષ્ટાંત જાણવું.

૪ કાળ દ્રવ્યના પાંચ ભેદ. ૧ દ્રવ્યથકી અનંત દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર થકી સમય ક્ષેત્ર પ્રમાણે, ૩ કાલ થકી આદિ અંત રહિત, ૪ ભાવ થકી અમૂર્તિમાન્ (અરૂપી), ૫ ગુણથકી નવા પુરાણ વર્ત્તના લક્ષણ. કાળ દ્રવ્યને નવા જુના કપડાનું દૃષ્ટાંત.

૫ પુદ્‌ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યના પાંચ ભેદ. ૧ દ્રવ્યથકી અનેક દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્રથકી લોક પ્રમાણે, ૩ કાળથકી આદિ અંતરહિત, તથા આદિ અંતસહિત, ૪ ભાવથકી વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ સહિત, ૫ ગુણથકી મીલણ વીખરણ ગુણ, પુરાય ને ગળી જાય; પુદ્‌ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યને આકાશના વાદળાનું દૃષ્ટાંત.

૬ જીવાસ્તિકાય દ્રવ્યના પાંચ ભેદ. ૧ દ્રવ્યથકી અનંત દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્રથકી લોક પ્રમાણે, ૩ કાળથકી આદિ અંતરહિત; ૪ ભાવથકી અમૂર્ત્તિમાન (અરૂપી) અથવા અનંત જ્ઞાનમય, ૨ અનંત દર્શનમય, ૩ અનંત ચારિત્રમય, ૪ અનંત તપમય; ૫ ગુણથકી ચૈતન્ય ઉપયોગ લક્ષણ. જીવાસ્તિકાય દ્રવ્યને ચંદ્રમાનું દૃષ્ટાંત જાણવું. ૨૦

૨૧ એકવીશમે બોલે રાશિ બે, તે ૧ જીવરાશિ, ૨ અજીવરાશિ. ૨૧.

૨૨ બાવીશમે બોલે શ્રાવકનાં બાર વ્રત. તે ૧ પહેલા વ્રતમાં મોટા જીવ હણવાનો ત્યાગ કરે, ૨ બીજા વ્રતમાં મોટું જુઠું બોલવાનો ત્યાગ કરે, ૩ ત્રીજા વ્રતમાં મોટી ચોરી કરવાનો ત્યાગ

કરે, ૪ ચોથા વ્રતમાં પરસ્ત્રી સેવવાનો ત્યાગ કરે, સ્ત્રીને પરપુરૂષનો ત્યાગ, ૫ પાંચમા વ્રતમાં પરિગ્રહની મર્યાદા કરે, ૬ છઠ્ઠા વ્રતમાં દિશાઓની મર્યાદા કરે, ૭ સાતમા વ્રતમાં ચૌદ નિયમ છવીશ બોલની મર્યાદા કરે, ૮ આઠમા વ્રતમાં અનર્થ દંડનો ત્યાગ કરે, ૯ નવમા વ્રતમાં દિનદિન પ્રત્યે સામાયિક કરે, ૧૦ દશમા વ્રતમાં દિનદિન પ્રત્યે દિશાની મર્યાદા કરે, (દિશાવકાશિક કરે), ૧૧ અગિયારમા વ્રતમાં પૌષધ કરે, ૧૨ બારમા વ્રતમાં સાધુ નિર્ગ્રંથને પ્રાસુક એષણીક આહારાદિક ચૌદ બોલ પ્રાતલાભે. ૨૨.

૨૩ તેવીશમે સાધુજીનાં પંચ મહાવ્રત. ૧ સવ્વ પાણાઈવાયાઓ વેરમણં, ૨ સવ્વ મુસાવાયાઓ વેરમણં, ૩ સવ્વ આદિન્નાદાણાઓ વેરમણં, ૪ સવ્વ મેહુણાઓ વેરમણં, ૫ સવ્વ પરિગ્ગહાઓ વેરમણં. ૨૩.

૨૪ ચોવીશમે બોલે શ્રાવકના વ્રતના ૪૯ ભાંગા, તેની વિગત.

આંક એક અગીયારનો, એટલે એક કરણ ને એક યોગે કરી એક કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગા નવ તે, અમુક દોષકારી સ્થાનક—જેના પ્રત્યાખ્યાન કરૂં છું તે, ૧ કરૂં નહિ મને કરી, ૨ કરૂં નહિ વચને કરી, ૩ કરૂં નહિ કાયે કરી, ૪ કરાવું નહિ મને કરી, ૫ કરાવું નહિ વચને કરી, ૬ કરાવું નહિ કાયે કરી, ૭ કરતાં અનુમોદું નહિ મને કરી, ૮ કરતાં અનુમોદું નહિ વચને કરી. ૯ કરતાં અનુમોદું નહિ કાયે કરી. એવં ૯ ભાંગા થયા.

આંક એક બારનો, એટલે એક કરણ ને બે યોગે કરી બે કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગ નવ તે, ૧ કરૂં નહિ મને કરી, વચને કરી; ૨ કરૂં નહિ મને કરી, કાયે કરી; ૩ કરૂં નહિ વચને કરી, કાયે કરી; ૪

કરાવું નહિ મને કરી, વચને કરી; ૫ કરાવું નહિ મને કરી, કાયે કરી; ૬ કરાવું નહિ વચને કરી, કાયે કરી; ૭ કરતાં અનુમોદું નહિ મને કરી, વચને કરી; ૮ કરતાં અનુમોદું નહિ મને કરી, કાયે કરી; ૯ કરતાં અનુમોદું નહિ, વચને કરી, કાયે કરી; એવં ૧૮ ભાંગા.

આંક એક તેરનો, એટલે એક કરણ ને ત્રણ યોગે કરી, ત્રણ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગા ત્રણ તે, ૧ કરૂં નહિ મને કરી, વચને કરી, કાયે કરી; ૨ કરાવું નહિ મને કરી, વચને કરી, કાયે કરી; ૩ કરતાં પ્રત્યે અનુમોદું નહિ મને, વચને, ને કાયે કરી. એવં ૧ ભાંગા.

આંક એક એકવીસનો, એટલે બે કરણ ને એક યોગે કરી, બે કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગા નવ તે, ૧ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, મને કરી; ૨ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, વચને કરી; ૩ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, કાયે કરી; ૪ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી; ૫ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી; ૬ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, કાયે કરી; ૭ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી; ૮ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી; ૯ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, કાયે કરી. એવં ૩૦ ભાંગા.

આંક એક બાવીસનો, એટલે બે કરણ, ને બે યોગે કરી ચાર કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગા નવ તે, ૧ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, મને કરી, વચને કરી; ૨ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, મને કરી, કાયે કરી; ૩ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, વચને કરી, કાયે કરી; ૪ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી; ૫ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, કાયે કરી; ૬ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી, કાયે કરી; ૭ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી; ૮ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, કાયે કરી; ૯ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ,

વચને કરી, કાયે કરી. એ ૩૯ ભાંગા થયા.

આંક એક તેવીશનો, એટલે બે કરણ ને ત્રણ યોગે કરી, ૭ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગા ત્રણ તે, ૧ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, મને કરી, વચને કરી, કાયે કરી; ૨ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, મને, વચને ને કાયે કરી; ૩ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને, વચને ને કાયે કરી. એવં ૪૨ ભાંગા.

આંક એક એકત્રીશનો, એટલે ત્રણ કરણ ને એક યોગે કરી ત્રણ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગા ત્રણ તે, ૧ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી; ૨ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી; ૩ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, કાયે કરી. એવં ૪૫ ભાંગા.

આંક એક બત્રીશનો, એટલે ત્રણ કરણ ને બે યોગે કરી ૭ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગા ત્રણ, ૧ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી; ૨ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, કાયે કરી; ૩ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી, કાયે કરી. એવં ૪૮ ભાંગા.

આંક એક તેત્રીશનો, એટલે ત્રણ કરણ ને ત્રણ યોગે કરી નવ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેનો ભાંગો એક તે, ૧ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, કરતાં પ્રત્યે અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી, કાયે કરી. એ ૪૯ ભાંગા સંપૂર્ણ. ૨૪.

૨૫ પચીશમે બોલે ચારિત્ર પાંચ પ્રકારનાં. ૧ સામાયિક ચારિત્ર, ૨ છેદોપસ્થાપનિક ચારિત્ર, ૩ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૪ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર, ૫ યથાખ્યાત ચારિત્ર ૨૫.

ઇતિ પચીશ બોલ સંપૂર્ણ.

સિદ્ધ દ્વાર.

૧ પહેલી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૨ બીજી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૩ ત્રીજી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૪ ચોથી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૫ ભવનપતિના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૬ ભવનપતિની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ પાંચ સિદ્ધ થાય.

૭ પૃથ્વીકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૮ અપ્કાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ચાર સિદ્ધ થાય.

૯ વનસ્પતિકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૭ સિદ્ધ થાય.

૧૦ તિર્યંચ ગર્ભજના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૧ તિર્યંચાણીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૨ મનુષ્ય ગર્ભજના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૩ મનુષ્યાણીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૧૪ વાણુવ્યંતરના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૫ વાણુવ્યંતરની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, પાંચ સિદ્ધ થાય.

૧૬ જ્યોતિષીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૭ જ્યોતિષીની દેવાના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૧૮ વૈમાનિકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૧૯ વૈમાનિકની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ વીશ સિદ્ધ થાય.

૨૦ સ્વલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૧ અન્ય લિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૨૨ ગૃહસ્થ લિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૨૩ સ્ત્રી લિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૨૦ સિદ્ધ થાય.

૨૪ પુરૂષ લિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૫ નપુંસક લિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૨૬ ઉર્ધ્વ લોકમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૨૭ અધો લોકમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૨૮ તિર્યક્ (તીર્છા) લોકમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૯ જઘન્ય અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૩૦ મધ્યમ અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૩૧ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, બે સિદ્ધ થાય.

૩૨ સમુદ્રમાંહી એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, બે સિદ્ધ થાય.

૩૩ નદી પ્રમુખ જલમાંહી એક સમયે; જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ સિદ્ધ થાય.

૩૪ તીર્થ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૩૫ અતીર્થ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૩૬ તીર્થંકર સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, દશ સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૩૭ અતીર્થંકર સિદ્ધ થાય, તો એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૩૮ સ્વયંબોધ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૩૯ પ્રતિબોધ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૪૦ બુધબોહી સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૪૧ એક સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, એક સિદ્ધ થાય.

૪૨ અનેક સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, બે સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૪૩ વિજય વિજય પ્રતિ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૪૪ ભદ્રશાલ વનમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય. ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૪૫ નંદન વનમાં એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૪૬ સોમનસ વનમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ; ચાર સિદ્ધ થાય.

૪૭ પંડગ વનમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, બે સિદ્ધ થાય.

૪૮ અકર્મભૂમિમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૪૯ કર્મભૂમિમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૫૦ પહેલે આરે, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૫૧ બીજે આરે, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૫૨ ત્રીજે આરે, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૫૩ ચોથે આરે, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૫૪ પાંચમે આરે એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૫૫ છઠ્ઠે આરે, એક સમયે, જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૫૬ અવસર્પિણીમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૫૭ ઉત્સર્પિણીમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૫૮ નોઉત્સર્પિણીમાં, નોઅવસર્પિણીમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

એ ૫૮ બોલ અંતર સહિત, એક સમયે, જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ, સિદ્ધ થાય તે કહ્યા.

હવે અંતર રહિત, આઠ સમય સુધી સિદ્ધ થાય તો કેટલા સિદ્ધ થાય તે.

૧ પહેલા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.
૨ બીજા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૨ સિદ્ધ થાય.
૩ ત્રીજા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૯૬ સિદ્ધ થાય.
૪ ચોથા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૮૪ સિદ્ધ થાય.
૫ પાંચમા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૭૨ સિદ્ધ થાય.
૬ છઠ્ઠા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૬૦ સિદ્ધ થાય.
૭ સાતમા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૪૮ સિદ્ધ થાય.
૮ આઠમા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૩૨ સિદ્ધ થાય.

આઠ સમય પછી અંતર પડ્યા વિના સિદ્ધ થાય નહિ.

ઇતિ સિદ્ધ દ્વાર સંપૂર્ણ.

ચોવિશ દંડક.

ચોવિશ દંડક શ્રી જીવાભિગમ સૂત્ર મધ્યે છે તેની **ગાથા.**

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
સરીરો ગાહણં સંઘયણં, સંટાણં કસાય તહહૂંતિ સન્નાય;
૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
લેસિંદિઅ સમુઘાએ, સન્ની વેદેઅ પજ્જત્તિ. ૧.
૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮
દિટ્ઠિ દંસણ નાણાનાણે, જોગો વઉગ તહ આહારે;
૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪
ઉવવાય ઠિઇ સમુહાયે, ચવણ ગઇ આગઇ ચેવ. ૨.

સમુચ્ચય ચોવિશ દ્વાર.

૧ શરીર દ્વાર. શરીર પાંચ. ૧ ઔદારિક શરીર, ૨ વૈક્રિય શરીર, ૩ આહારિક શરીર, ૪ તૈજસ શરીર, ૫ કાર્મણ શરીર: તેનાં લક્ષણ કહે છે.

૧ ઔદારિક શરીર. તે સડી જાય, પડી જાય, વિણસી જાય, કોહી જાય, બગડી જાય, મુવા પછી કલેવર પડી રહે, તેને ઔદારિક શરીર કહીએ. ૧.

૨ વૈક્રિય શરીર. તે સડે નહિ, પડે નહિ, વિણસે નહિ, બગડે નહિ, મુવા પછી કલેવર વિસરાલ થાય, તેને વૈક્રિય શરીર કહિયે. ૨.

૩ આહારિક શરીર. તે ચૌદ પૂર્વના ભણનાર સાધુ હોય, તેમને શંકા પડે, ત્યારે એક હાથની કાયા કરીને, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં, શ્રી સીમંધર સ્વામીને પ્રશ્ન પૂછવા જાય. પ્રશ્ન પૂછી આવ્યા પછી આલોયણા લે તો આરાધક ને આલોયણા ન લે તો વિરાધક કહેવાય. તેને આહારિક શરીર કહિયે.

૪ તૈજસ્ શરીર. તે આહાર કરીને આહાર પચાવે તેને તૈજસ્ શરીર કહિયે.

૫ કાર્મણ શરીર. તે જીવના પ્રદેશને કર્મના પુદ્ગલ ભેગા છે તેને કાર્મણ શરીર કહિયે. **એ શરીર દ્વાર સંપૂર્ણ.**

૨ અવગાહના દ્વાર સમુચ્ચય. જીવમાં અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ હજાર જોજન ઝાઝેરી. ઔદારિક શરીરની અવગાહના જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ હજાર જોજન ઝાઝેરી—વનસ્પતિ આશ્રી.

વૈક્રિય શરીરની અવગાહનાની વિગત. ભવધારણિક વૈક્રિયની જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્યની.

ઉત્તર વૈક્રિયની જઘન્ય આંગુલના સંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ લાખ જોજનની.

આહારિક શરીરની અવગાહના જઘન્ય મૂઢા હાથની, ઉત્કૃષ્ટ એક હાથની.

તૈજસ્ કાર્મણની અવગાહના જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ રાજ લોક પ્રમાણે તથા પોતપોતાનાં શરીર પ્રમાણે. **એ અવગાહના દ્વાર સંપૂર્ણ.**

૩ સંહનન દ્વાર (સંઘયણ દ્વાર). સંઘયણ છ. ૧ વજ્રરૂષભનારાચ સંઘયણ, ૨ રૂષભનારાચ સંઘયણ, ૩ નારાચ સંઘયણ, ૪ અર્ધનારાચ સંઘયણ, ૫ કીલિકા સંઘયણ. ૬ સેવાર્ત્ત સંઘયણ.

૧ વજ્રરૂષભનારાચ સંહનન. તે વજ્ર કહેતાં ખીલી, રૂષભ કહેતાં પાટો વીંટવાનો, નારાચ કહેતાં બે પડખે મર્કટ બંધ, સંહનન (સંઘયણ) કહેતાં હાડકાંનો સંચય. (જેને વિષે બે હાડકાંઓને બે પડખેથી મર્કટ બંધે કરીને બાંધ્યા, અને પાટા જેવા હાડકાએ કરી વીંટ્યા, તે ત્રણે હાડકાને ભેદનારૂં વજ્ર કીલક નામનું હાડકું છે,

તેણે કરીને સજડ કર્યું) તે વજ્રૠષભનારાચ સંઘયણ.

૨ ૠષભનારાચ સંઘયણ. તે ઉપર પ્રમાણે પણ ફક્ત વજ્ર કહેતાં ખીલી નહિ.

૩ નારાચ સંઘયણ. તે બે પડખે મર્કટબંધ હોય તે.

૪ અર્ધનારાચ સંઘયણ. તે એક પડખે મર્કટબંધ ને બીજે પડખે ખીલી હોય તે.

૫ કીલિકા સંઘયણ. તે બે હાડકાની સાંધી ઉપર ખીલી મારેલી હોય તે.

૬ સેવાર્ત્ત (છેવટ્ટ) સંઘયણ. તે હાડકે હાડકાં અડીને રહેલ હોય તે. ઇતિ **સંઘયણદ્વાર સંપૂર્ણ.**

૪ સંસ્થાનદ્વાર. સંસ્થાન છ. ૧ સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન, ૨ ન્યગ્રોધ (નિગોહ) પરિમંડલ સંસ્થાન, ૩ સાદિ સંસ્થાન, ૪ કુબ્જ સંસ્થાન, ૫ વામન સંસ્થાન, ૬ હૂંડ સંસ્થાન.

૧ સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન. તે પગથી તે માથાસુધી શોભાયમાન હોય તેને સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન કહિયે ૧.

૨ ન્યગ્રોધપરિમંડલ સંસ્થાન. તે કેડથી તે માથાસુધી શોભાયમાન હોય તેને ન્યગ્રોધપરિમંડલ સંસ્થાન કહિયે. ૨.

૩ સાદિ સંસ્થાન. તે પગથી તે કેડસુધી શોભાયમાન હોય તેને સાદિ સંસ્થાન કહિયે. ૩.

૪ કુબ્જ સંસ્થાન. તે પગ, હાથ, મસ્તક, ગ્રીવા ઓછાં અધિક હોય, બીજા શેષ અવયવ સુંદર હોય તેને કુબ્જ સંસ્થાન કહીએ.

૫ વામન સંસ્થાન. તે ઠીંગણું સંસ્થાન હોય તેને વામન સંસ્થાન કહિયે. ૪.

૬ હૂંડ સંસ્થાન. તે રૂઢ, મૂઢ, મૃગા પુત્ર, રોઢવાની પેરે હોય તેને હૂંડ સંસ્થાન કહિયે. ૬. ઇતિ **સંસ્થાનદ્વાર સંપૂર્ણ.**

૫ કષાય દ્વાર. કષાય ચાર. તે ૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ. **ઇતિ કષાય દ્વાર સંપૂર્ણ.**

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. સંજ્ઞા ચાર. તે ૧ આહાર સંજ્ઞા, ૨ ભય સંજ્ઞા, ૩ મૈથુન સંજ્ઞા, ૪ પરિગ્રહ સંજ્ઞા. **ઇતિ સંજ્ઞા દ્વાર સંપૂર્ણ.**

૭ લેશ્યા દ્વાર. લેશ્યા છ. ૧ કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨ નીલ લેશ્યા, ૩ કાપોત લેશ્યા, ૪ તેજો લેશ્યા, ૫ પદ્મ લેશ્યા, ૬ શુકલ લેશ્યા. **એ લેશ્યા દ્વાર સંપૂર્ણ.**

૮ ઇંદ્રિય દ્વાર. ઇંદ્રિય પાંચ. ૧ શ્રુતેંદ્રિય, ૨ ચક્ષુઇંદ્રિય, ૩ ઘ્રાણેંદ્રિય, ૪ રસેંદ્રિય, ૫ સ્પર્શેંદ્રિય. **ઇંદ્રિય દ્વાર સંપૂર્ણ.**

૯ સમુદ્ઘાત દ્વાર. સમુદ્ઘાત સાત. ૧ વેદનીય સમુદ્ઘાત, ૨ કષાય સમુદ્ઘાત ૩ મારણાંતિક સમુદ્ઘાત, ૪ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત, ૫ તૈજસ સમુદ્ઘાત, ૬ આહારિક સમુદ્ઘાત, ૭ કેવળ સમુદ્ઘાત.

૧૦ સંજ્ઞી અસંજ્ઞી દ્વાર. સંજ્ઞી તે જેનામાં વિચાર કરવાની શક્તિ (તર્કશક્તિ) છે તે. અસંજ્ઞી તે જેનામાં વિચાર કરવાની શક્તિ નથી તે.

૧૧ વેદ દ્વાર. વેદ ત્રણ. ૧ સ્ત્રી વેદ, ૨ પુરૂષ વેદ, ૩ નપુંસક વેદ.

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર. પર્યાપ્તિ છ. ૧ આહાર પર્યાપ્તિ, ૨ શરીર પર્યાપ્તિ, ૩ ઇંદ્રિય પર્યાપ્તિ, ૪ શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ, ૫ ભાષા પર્યાપ્તિ, ૬ મનઃપર્યાપ્તિ.

૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર. દૃષ્ટિ ત્રણ. ૧ સમકિત દૃષ્ટિ, ૨ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ, ૩ સમમિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ.

૧૪ દર્શન દ્વાર. દર્શન ચાર. ૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન, ૪ કેવળ દર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. જ્ઞાન પાંચ. ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુત જ્ઞાન,

૩ અવધિ જ્ઞાન, ૪ મનઃપર્યવ જ્ઞાન, ૫ કેવળ જ્ઞાન. **અજ્ઞાન ત્રણ.** ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન, ૩ વિભંગ જ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર. યોગ પંદર. ૧ સત્ય મન યોગ, ૨ અસત્ય મન યોગ, ૩ મિશ્ર મન યોગ, ૪ વ્યવહાર મન યોગ, ૫ સત્ય વચન યોગ, ૬ અસત્ય વચન યોગ, ૭ મિશ્ર વચન યોગ, ૮ વ્યવહાર વચન યોગ, ૯ ઔદારિક શરીર કાય યોગ, ૧૦ આદારિક મિશ્ર શરીર કાય યોગ, ૧૧ વૈક્રિય શરીર કાય યોગ, ૧૨ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાય યોગ ૧૩ આહારિક શરીર કાય યોગ, ૧૪ આહારિક મિશ્ર શરીર કાય યોગ, ૧૫ કાર્મણ શરીર કાય યોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર. ઉપયોગ બાર. ૧ મતિજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ અવધિજ્ઞાન ઉપયોગ, ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉપયોગ, ૫ કેવળજ્ઞાન ઉપયોગ, ૬ મતિઅજ્ઞાન ઉપયોગ, ૭ શ્રુત અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૮ વિભંગ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૯ ચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૧૦ અચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૧૧ અવધિ દર્શન ઉપયોગ, ૧૨ કેવળ દર્શન ઉપયોગ.

૧૮ આહાર દ્વાર. આહાર ત્રણ પ્રકારનો. ૧ ઓજસ આહાર, ૨ રોમ આહાર, ૩ કવલ આહાર; તે સચિત્ત આહાર, અચિત્ત આહાર, મિશ્ર આહાર.

૧૯ ઉપજવાનો દ્વાર, તે ચોવિશ દંડકનો આવે. તે સાત નરકનો એક દંડક, ૧; દશ ભવનપતિના દશ દંડક ૧૧; પૃથ્વીકાયનો એક દંડક, ૧૨; અપકાયનો એક દંડક, ૧૩; તેજસ્કાયનો એક, ૧૪; વાયુકાયનો એક, ૧૫; વનસ્પતિકાયનો એક, ૧૬; બે ઇંદ્રિયનો એક, ૧૭; ત્રીઇંદ્રિયનો એક, ૧૮; ચૌઇંદ્રિયનો એક, ૧૯; તિર્યંચ પંચેંદ્રિયનો એક, ૨૦, મનુષ્ય પંચેંદ્રિયનો એક, ૨૧; વાણવ્યંતરનો એક, ૨૨; જ્યોતિષીનો એક, ૨૩; વૈમાનિકનો એક, ૨૪.

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર. સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીશ સાગરોપમની.

૨૧ મરણ દ્વાર. સમોહિયા મરણ, ને અસમોહિયા મરણ; સમોહિયા મરણ તે એળની પેઠે ચાલે; અસમોહિયા મરણ તે દડીની પેઠે ચાલે.

૨૨ ચવણ દ્વાર. તે ચોવિશ દંડકમાં જાય; પૂર્વે કહ્યાં તે.

૨૩ આગતિ દ્વાર. તે ચાર ગતિમાંથી આવે. ૧ નારકીની ગતિમાંથી, ૨ તિર્યંચની ગતિમાંથી, ૩ મનુષ્યની ગતિમાંથી, ૪ દેવની ગતિમાંથી.

૨૪ ગતિદ્વાર. પાંચ ગતિમાં જાય તે. ૧ નારકીની ગતિમાં, ૨ તિર્યંચની ગતિમાં, ૩ મનુષ્યની ગતિમાં, ૪ દેવની ગતિમાં, ૫ સિદ્ધની ગાતમાં.

ઇતિ સમુચ્ચય ચોવિશ દ્વાર સંપૂર્ણ.

નારકીનો ૧ તથા દેવના ૧૩ દંડક-૧૪ દંડક સાથે.

૧ શરીર દ્વાર.

નારકીમાં શરીર ત્રણ. ૧ વૈક્રિય, ૨ તૈજસ્, ૩ કાર્મણ.

દેવમાં શરીર ત્રણ. ૧ વૈક્રિય, ૨ તૈજસ્, ૩ કાર્મણ.

૨ અવગાહના દ્વાર.

નારકીની અવગાહના.

૧ પહેલી નરકે, અવગાહના, જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ પોણાઆઠ ધનુષ્ય ને ૭ આંગુલની છે; ૧.

૨ બીજી નરકે, અવગાહના, જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સાડા પંદર ધનુષ્ય ને બાર આંગુલની છે; ૨.

૩ ત્રીજી નરકે, અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સવાએકત્રીશ ધનુષ્યની છે; ૩.

૪ ચોથી નરકે, અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યા-

તમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સાડીબાસઠ ધનુષ્યની છે; ૪.

૫ પાંચમી નરકે, અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સવાસો ધનુષ્યની છે; ૫.

૬ છઠ્ઠી નરકે, અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, અઢીસેં ધનુષ્યની છે; ૬.

૭ સાતમી નરકે, અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ પાંચસે ધનુષ્યની છે. ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો જઘન્ય આંગુલના સંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ ઠામ બમણી (જે જે નરકે ઉત્કૃષ્ટ કહી છે તેથી બમણી જાણવી.) યાવત્ સાતમી નરકે એક હજાર ધનુષ્યની જાણવી; ૭.

દેવની અવગાહના.

૧ ભવનપતિના દેવ-દેવીની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સાત હાથની છે. ૧.

૨ વાણવ્યંતરના દેવ-દેવીની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સાત હાથની છે. ૨.

૩ જ્યોતિષીના દેવ-દેવીનો અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સાત હાથની છે. ૩.

૪ વૈમાનિકની અવગાહના જુદી જુદી નીચે મુજબ.

પહેલા બીજા દેવલોકના દેવની તથા તેની દેવીની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, સાત હાથની છે. ૨.

ત્રીજા ચોથા દેવલોકના દેવની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ ૭ હાથની છે. ૪.

પાંચમા છઠા દેવલોકના દેવની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ પાંચ હાથની છે. ૬.

સાતમા આઠમા દેવલોકના દેવની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ ચાર હાથની છે. ૮.

નવમા દશમા અગિયારમા બારમા દેવલોકના દેવની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ હાથની છે. ૧૨.

નવ ગ્રૈવેયકના દેવની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ બે હાથની છે.

ચાર અનુત્તર વિમાનના દેવની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ એક હાથની છે.

પાંચમા અનુત્તર વિમાનના દેવની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ મૂઢા હાથની છે.

ભવનપતિથી બાર દેવલોક સુધી દેવ ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો, જઘન્ય, આંગુલના સંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ લાખ જોજનની અવગાહના.

૩ સંહનન દ્વાર.

નારકી, અસંહનની.

દેવ, અસંહનની.

૪ સંસ્થાન દ્વાર.

નારકીમાં, હૂંડ સંસ્થાન.

દેવમાં, સમચતુરસ્ર સંસ્થાન.

૫ કષાય દ્વાર.

નારકીમાં, કષાય ચાર.

દેવમાં, કષાય ચાર.

૬ સંજ્ઞા દ્વાર.

નારકીમાં, સંજ્ઞા ચાર.

દેવમાં, સંજ્ઞા ચાર.

૭ લેશ્યા દ્વાર.

નારકીમાં લેશ્યા ત્રણ.

પહેલી બીજી નરકે, કાપોત લેશ્યા.
ત્રીજી નરકે, કાપોત ને નીલ લેશ્યા.
ચોથી નરકે, નીલ લેશ્યા.
પાંચમી નરકે, કૃષ્ણ ને નીલ લેશ્યા.
છઠ્ઠી નરકે, કૃષ્ણ લેશ્યા.
સાતમી નરકે, મહાકૃષ્ણ લેશ્યા.

દેવતામાં લેશ્યા.

ભવનપતિ ને **વાણવ્યંતરમાં** ચાર લેશ્યા. ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજો.

જ્યોતિષી ને **પહેલા બીજા દેવલોકમાં** એક તેજો લેશ્યા.
ત્રીજા ચોથા ને પાંચમા દેવલોકમાં એક પદ્મ લેશ્યા.
છઠ્ઠા દેવલોકથી નવ ગ્રૈવેયક સુધીમાં એક શુક્લ લેશ્યા.
પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં એક પરમશુક્લ લેશ્યા.

૮ ઇંદ્રિય દ્વાર.

નારકીમાં ઇંદ્રિય પાંચ.
દેવમાં ઇંદ્રિય પાંચ.

૯ સમુદ્ઘાત દ્વાર.

નારકીમાં ચાર સમુદ્ઘાત. ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક, ૪ વૈક્રિય.

દેવમાં પાંચ સમુદ્ઘાત. ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક, ૪ વૈક્રિય, ૫ તૈજસ્.

ભવનપતિથી બારમા દેવલોક સુધી પાંચ સમુદ્ઘાત.

નવ ગ્રૈવેયકથી પાંચ અનુત્તર વિમાન સુધી ત્રણ સમુદ્ઘાત. ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક.

૧૦ સંજ્ઞી દ્વાર.

નરકમાં,

પહેલી નરકે સંજ્ઞી, અસંજ્ઞી.

બીજી નરકથી સાતમી નરક સુધી, સંજ્ઞી.

દેવમાં,

ભવનપતિ ને વાણુવ્યંતરમાં, સંજ્ઞી ને અસંજ્ઞી.

જ્યોતષીથી પાંચ અનુત્તર વિમાન સુધી, સંજ્ઞી.

૧૧ વેદ દ્વાર.

નારકીમાં નપુંસક વેદ.

દેવમાં, ભવનપતિ, વાણુવ્યંતર, જ્યોતિષી, પહેલા બીજા દેવલોક સુધી બે વેદ. તે ૧ સ્ત્રી વેદ, ૨ પુરૂષ વેદ.

ત્રીજા દેવલોકથી અનુત્તર વિમાન સુધી, એક વેદ, તે ૧ પુરૂષ વેદ.

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર.

(ભાષા, મન બે સાથે બાંધે).

નારકીમાં પર્યાપ્તિ પાંચ, ને અપર્યાપ્તિ પાંચ.

દેવમાં પર્યાપ્તિ પાંચ, ને અપર્યાપ્તિ પાંચ.

૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર.

નારકીમાં દૃષ્ટિ ત્રણ.

દેવમાં,

ભવનપતિથી બારમા દેવલોક સુધી દૃષ્ટિ ત્રણ.

નવ ગ્રૈવેયકમાં દૃષ્ટિ બે.

પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં દૃષ્ટિ એક તે સમકિત દૃષ્ટિ.

૧૪ દર્શન દ્વાર.

નારકીમાં દર્શન ત્રણ. ૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન.

દેવમાં દર્શન ત્રણ. ૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર.

નારકીમાં ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન.
દેવમાં,
ભવનપતિથી નવ ગ્રૈવેયક સુધી ત્રણ જ્ઞાન, ને ત્રણ અજ્ઞાન.
પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ત્રણ જ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર.

નારકીમાં યોગ અગિયાર.
દેવમાં યોગ અગિયાર.

તે યોગનાં નામ. ૧ સત્ય મનયોગ, ૨ અસત્ય મનયોગ, ૩ મિશ્ર મનયોગ, ૪ વ્યવહાર મનયોગ, ૫ સત્ય વચનયોગ, ૬ અસત્ય વચનયોગ, ૭ મિશ્ર વચનયોગ, ૮ વ્યવહાર વચનયોગ, ૯ વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૧૦ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૧ કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

નારકીથી નવ ગ્રૈવેયક સુધી ઉપયોગ નવ. ૧ મતિજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ અવધિ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૪ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૫ શ્રુત અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૬ વિભંગ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૭ ચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૮ અચક્ષુદર્શન ઉપયોગ, ૯ અવધિ દર્શન ઉપયોગ.

પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ૭ ઉપયોગ, તે ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ દર્શન.

૧૮ આહાર દ્વાર.

નારકી, દેવમાં બે પ્રકારનો આહાર. ૧ ઓજસ્, ૨ રોમ. ૭ દિશાનો આહાર લે, કરે એક પ્રકારનો. નારકી અચિત્ત કરે પણ અશુભ કરે, દેવ અચિત્ત કરે પણ શુભ કરે.

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. ૨૨ ચવવાનાં દ્વાર.

પહેલી નરકથી માંડીને છઠ્ઠી નરક સુધીમાં મનુષ્ય, તિર્યંચ એ બે દંડકનો આવે; જાય બે દંડકમાં, તે મનુષ્ય ને તિર્યંચમાં.

સાતમી નરકમાં બે દંડકનો **આવે**, તે મનુષ્ય ને તિર્યંચનો; **જાય** એક દંડકમાં તે તિર્યંચમાં.

ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી, ને પહેલા બીજા દેવલોક સુધી, બે દંડકનો **આવે** તે મનુષ્ય ને તિર્યંચનો; **જાય** પાંચ દંડકમાં, ૧ પૃથ્વી, ૨ પાણી, ૩ વનસ્પતિ, ૪ મનુષ્ય, ને ૫ તિર્યંચમાં.

ત્રીજા દેવલોકથી આઠમા દેવલોક સુધી બે દંડકનો આવે, મનુષ્ય ને તિર્યંચ, એ બેનો **આવે; જાય** બે દંડકમાં, તે મનુષ્ય ને તિર્યંચમાં.

નવમા દેવલોકથી અનુત્તર વિમાન સુધી, એક દંડકનો **આવે** તે ૧ મનુષ્યનો; **જાય** એક મનુષ્યમાં.

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

નારકીની સ્થિતિ નીચે મુજબ.

પહેલી નરકના નારકીની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, એક સાગરની;

બીજી નરકના નારકીની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ સાગરની;

ત્રીજી નરકના નારકીની સ્થિતિ, જઘન્ય, ત્રણ સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, સાત સાગરની;

ચોથી નરકના નારકીની સ્થિતિ, જઘન્ય, સાત સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, દશ સાગરની;

પાંચમી નરકના નારકીની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, સત્તર સાગરની;

છઠ્ઠી નરકના નારકીની સ્થિતિ, જઘન્ય, સત્તર સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, બાવીશ સાગરોપમની;

સાતમી નરકના નારકીની સ્થિતિ, જઘન્ય, બાવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, તેત્રીશ સાગરોપમની.

દેવની સ્થિતિ નીચે મુજબ.

દક્ષિણ દિશાના અસુર કુમારના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, એક સાગરોપમની. **તેની દેવીની સ્થિતિ**, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, સાડાત્રણ પલ્યની. **તેના નવ નિકાયના દેવની સ્થિતિ**, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષનો, ઉત્કૃષ્ટ, દોઢ પલ્યની; **તેની દેવીની સ્થિતિ**, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, પોણા પલ્યની.

ઉત્તર દિશાના અસુર કુમારના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, એક સાગર ઝાઝેરી; **તેની દેવીની સ્થિતિ**, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, સાડાચાર પલ્યની. **તેના નવ નિકાયના દેવની સ્થિતિ**, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, બે પલ્યમાં દેશ ઓછી; **તેની દેવીની સ્થિતિ**, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, એક પલ્યમાં દેશ ઓછી.

વાણવ્યંતરના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, એક પલ્યની. **વાણવ્યંતરની દેવીની સ્થિતિ**, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, અર્ધ પલ્યની.

ચંદ્રમાના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, એક પલ્ય, ને એક લાખ વર્ષની. **તેની દેવીની સ્થિતિ**, જઘન્ય, પા પલ્યની, ને ઉત્કૃષ્ટ, અર્ધ પલ્ય ને પચાસ હજાર વર્ષની.

સૂર્યના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, એક પલ્ય ને એક હજાર વર્ષની. **તેની દેવીની સ્થિતિ**, જઘન્ય, પા પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, અર્ધ પલ્ય ને પાંચસેં વર્ષની.

ગ્રહના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, એક

પલ્યની. તેની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, અર્ધ પલ્યની.

નક્ષત્રના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, અર્ધ પલ્યની. તેની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, પા પલ્ય ઝાઝેરી.

તારાના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પલ્યનો આઠમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ, પા પલ્યની. તેની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, પલ્યના આઠમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, પલ્યના આઠમા ભાગ ઝાઝેરી.

પહેલા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, બે સાગરની. તેની દેવીની, જઘન્ય, એક પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, સાત પલ્યની; તેની અપરિગૃહિતા દેવીની, જઘન્ય, એક પલ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, પચાશ પલ્યની.

બીજા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક પલ્ય ઝાઝેરી, ઉત્કૃષ્ટ, બે સાગર ઝાઝેરી. તેની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક પલ્ય ઝાઝેરી, ઉત્કૃષ્ટ, નવ પલ્યની. તેની અપરિગૃહિતા દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક પલ્ય ઝાઝેરી, ઉત્કૃષ્ટ, પંચાવન પલ્યની.

ત્રીજા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, બે સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, સાત સાગરની.

ચોથા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, બે સાગર ઝાઝેરી, ઉત્કૃષ્ટ, સાત સાગરોપમ ઝાઝેરી.

પાંચમા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, સાત સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, દશ સાગરની.

છઠ્ઠા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, ચૌદ સાગરની.

સાતમા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, ચૌદ સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, સત્તર સાગરની.

આઠમા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, સત્તર સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, અઢાર સાગરની.

નવમા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, અઢાર સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, ઓગણીશ સાગરની.

દશમા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, ઓગણીશ સાસાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સાગરોપમની.

અગિઆરમા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, વીશ સાગરની, ઉત્કૃષ્ટ, એકવીશ સાગરોપમની.

બારમા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, એકવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, બાવિશ સાગરોપમની.

પહેલી ગ્રૈવેયકે સ્થિતિ, જઘન્ય, બાવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રેવીશ સાગરોપમની.

બીજી ગ્રૈવેયકે સ્થિતિ, જઘન્ય, ત્રેવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ ચોવીશ સાગરોપમની.

ત્રીજી ગ્રૈવેયકે સ્થિતિ, જઘન્ય, ચોવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, પચીશ સાગરોપમની.

ચોથી ગ્રૈવેયકે સ્થિતિ, જઘન્ય, પચીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ છવીશ સાગરોપમની.

પાંચમી ગ્રૈવેયકે સ્થિતિ, જઘન્ય, છવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, સત્તાવીશ સાગરોપમની.

છઠ્ઠી ગ્રૈવેયકે સ્થિતિ, જઘન્ય, સત્તાવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, અઠ્ઠાવીશ સાગરોપમની.

સાતમી ગ્રૈવેયકે સ્થિતિ, જઘન્ય, અઠ્ઠાવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, ઓગણત્રીશ સાગરોપમની.

આઠમી ગ્રેવેયકે સ્થિતિ, જઘન્ય, ઓગણત્રીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રીશ સાગરોપમની.

નવમી ગ્રેવેયકે સ્થિતિ, જઘન્ય, ત્રીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, એકત્રીશ સાગરોપમની.

ચાર અનુત્તર વિમાનના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, એકત્રીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, તેત્રીશ સાગરોપમની.

પાંચમા અનુત્તર વિમાનના દેવની સ્થિતિ, તેત્રીશ સાગરોપમની.

૨૧ મરણ દ્વાર, તે સમોહિયા મરણ ને અસમોહિયા મરણ.

સમોહિયા તે એળની પેઠે ચાલે.

અસમોહિયા તે દડીને પેઠે ચાલે.

૨૩-૨૪ આગતિ,-ગતિ દ્વાર, બે સાથે.

પહેલી નરકથી છઠ્ઠી નરક સુધી, બે ગતિનો આવે, તે મનુષ્ય ને તિર્યંચનો. **જાય** બે ગતિમાં, તે મનુષ્ય ને તિર્યંચમાં.

સાતમી નરકમાં, બે ગતિનો **આવે,** તે મનુષ્ય ને તિર્યંચનો, **જાય** એક ગતિમાં, તે તિર્યંચમાં.

ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી, વૈમાનિક, આઠમા દેવલોક સુધી, બે ગતિનો **આવે** તે મનુષ્ય ને તિર્યંચનો. **જાય** બે ગતિમાં, તે મનુષ્ય ને તિર્યંચમાં.

નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી, એક ગતિનો **આવે** તે મનુષ્યનો. **જાય** એક ગતિમાં તે મનુષ્યમાં.

ઇતિ નારકી તથા દેવના થઇને ચૌદ દંડક સંપૂર્ણ.

એ વૈક્રિય શરીરવાળા ચૌદ દંડક કહ્યા.

પાંચ એકેંદ્રિયના પાંચ દંડક.

૧ શરીર.

પાંચ એકેંદ્રિયમાં વાયુકાય વિના બાકીના ચાર એકેંદ્રિયમાં શરીર ત્રણ તે, ૧ ઔદારિક, ૨ તૈજસ્, ૩ કાર્મણ.

વાયુકાયમાં શરીર ચાર. ૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ તૈજસ્, ૪ કાર્મણ.

૨ અવગાહના દ્વાર.

પૃથ્વ્યાદિ ચાર એકેંદ્રિયની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, પણ આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની.

વનસ્પતિની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, હજાર જોજન ઝાઝેરી, કમલ પોયણા આશ્રી જાણવી.

૩ સંહનન દ્વાર. પાંચ એકેંદ્રિયમાં સેવાર્ત સંહનન.

૪ સંસ્થાન દ્વાર. પાંચ એકેંદ્રિયમાં હૂંડ સંસ્થાન.

૫ કષાય દ્વાર. પાંચ એકેંદ્રિયમાં કષાય ચાર.

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. પાંચ એકેંદ્રિયમાં સંજ્ઞા ચાર.

૭ લેશ્યા દ્વાર.

પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, એ ત્રણ એકેંદ્રિયના અપર્યાપ્તમાં લેશ્યા ચાર, તે ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજો. પર્યાપ્તમાં ત્રણ. તૈજસ્, વાયુ એ બેમાં ત્રણ લેશ્યા, ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત.

૮ ઇંદ્રિય દ્વાર.

પાંચ એકેંદ્રિયમાં એક ઇંદ્રિય તે એક સ્પર્શેંદ્રિય.

૯ સમુદ્ઘાત દ્વાર.

પાંચ એકેંદ્રિયમાં વાયુકાય વિના બાકીની ચાર એકેંદ્રિયમાં, ત્રણ સમુદ્ઘાત, તે ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક.

વાયુકાયમાં ચાર સમુદ્‌ઘાત. ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક, ૪ વૈક્રિય.

૧૦ સંજ્ઞી દ્વાર. પાંચે એકેંદ્રિય અસંજ્ઞી.

૧૧ વેદ દ્વાર. પાંચ એકેંદ્રિયમાં નપુંસક વેદ.

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર. પાંચ એકેંદ્રિયમાં પર્યાપ્તિ ચાર, પહેલી અપર્યાપ્તિ ચાર.

૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર. પાંચ એકેંદ્રિયમાં દૃષ્ટિ એક, તે ૧ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ.

૧૪ દર્શન દ્વાર. પાંચ એકેંદ્રિયમાં એક અચક્ષુ દર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. પાંચ એકેંદ્રિયમાં બે અજ્ઞાન તે ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ અશ્રુત અજ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર.

પાંચ એકેંદ્રિયમાં વાયુકાય વિના બાકીના ચાર એકેંદ્રિયમાં યોગ ત્રણ, તે ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ. વાયુકાયમાં યોગ પાંચ. ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩ વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૪ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૫ કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

પાંચ એકેંદ્રિયમાં ઉપયોગ ત્રણ. ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન, ૩ અચક્ષુદર્શન.

૧૮ આહાર દ્વાર.

પાંચ એકેંદ્રિયમાં ત્રણ દિશિનો, ચાર દિશિનો, પાંચ દિશિનો આહાર લે, ને વ્યાઘાત ન પડે તો ૭ દિશિનો આહાર લે. બે પ્રકારનો આહાર, તે ૧ ઓજસ્ ૨ રોમ. તે ૧ સચિત્ત, ૨ અચિત્ત, ૩ મિશ્ર.

૧૯ ઉપજવાનાં, ૨૨ ચવવાનાં દ્વાર.

પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ કાય એ ત્રણ એકેંદ્રિયમાં ત્રેવીશ દંડકનો આવે, તે એક નારકી વર્જીને; જાય દશ દંડકમાં તે પાંચ એકેંદ્રિય, ત્રણ વિકલેંદ્રિય, એ આઠ ને મનુષ્ય ને તિર્યંચ એ બે મળી દશ દંડકમાં જાય.

તેજસ્કાય ને વાયુકાય એ બે એકેંદ્રિયમાં દશ દંડકનો આવે, તે પાંચ એકેંદ્રિય, ત્રણ વિકલેંદ્રિય, એક મનુષ્ય, ને એક તિર્યંચ એ દશ દંડકનો આવે. ને નવ દંડકમાં જાય, તે પાંચ એકેંદ્રિય, ત્રણ વિકલેંદ્રિય ને તિર્યંચ પંચેંદ્રિય એ નવમાં જાય.

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

પૃથ્વીકાયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, બાવીશ હજાર વર્ષની.

અપ્કાયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, સાત હજાર વર્ષની.

તેજસ્કાયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ અહોરાત્રિની.

વાયુકાયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ઠ, ત્રણ હજાર વર્ષની.

વનસ્પતિકાયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, દશ હજાર વર્ષની.

૨૧ મરણ દ્વાર.

તેમાં, સમોહિયા તે એળની પેઠે ચાલે.

અસમોહિયા તે દડીની પેઠે ચાલે.

૨૩ આગતિ દ્વાર ને ૨૪ ગતિ દ્વાર.

પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, વનસ્પતિકાય, **એ ત્રણ એકેંદ્રિયમાં** ત્રણ ગતિનો આવે, તે, ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યંચ, ૩ દેવનો; જાય બે

ગતિમાં, તે ૧ મનુષ્ય ને ૨ તિર્યંચમાં. તેજસ્કાય ને વાયુકાય એ બે એકેંદ્રિયમાં, બે ગતિનો આવે, તે ૧ મનુષ્યનો, ૨ તિર્યંચનો; જાય એક ગતિમાં, તે તિર્યંચમાં.

ઇતિ પાંચ એકેંદ્રિયના પાંચ દંડક સંપૂર્ણ.

બેઇંદ્રિય, ત્રિઇંદ્રિય, ચૌઇંદ્રિય ને તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયના દંડક.

૧ શરીર.

બેઇંદ્રિય, ત્રીઇંદ્રિય, ચૌઇંદ્રિય, ને તિર્યંચ સંમૂર્છિમ. પંચેંદ્રિયમાં શરીર ત્રણ, તે ઔદારિક, ૨ તૈજસ, ૩ કાર્મણ.

૨ અવગાહના.

બેઇંદ્રિયની અવગાહના. જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ ગાઉની.

ત્રીઇંદ્રિયની અવગાહના. જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, બાર જોજનની.

ચૌઇંદ્રિયની અવગાહના. જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, ચાર ગાઉની.

તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયની અવગાહના. જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, જુદી જુદી નીચે મુજબ.

ગાથા.

જોયણ સહસ્સ, ગાઉઅ પુહુત્તં તત્તો જોયણ પુહુત્તં;
દોણ્હં તુ ધણુહ પુહુત્તં સમૂછીમે હોઇ ઉચ્ચત્તં. ૧

૧ જલચરની, એક હજાર જોજનની.

૨ સ્થળચરની, પૃથક્ ગાઉની છે. (બેથી નવ ગાઉ સુધી)ની

૩ ઉરપરિસર્પની, પૃથક્ યોજનની છે, (એથી નવ યોજન સુધીની.)

૪ ભુજપરિસર્પની, પૃથક્ ધનુષ્યની છે. (એથી નવ ધનુષ્યની.)

૫ ખેચરની, પૃથક્ ધનુષ્યની છે. (એથી નવ ધનુષ્ય સુધીની.)

૩ સંહનન દ્વાર.

ત્રણ વિકલેંદ્રિય (બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચૌઇંદ્રિય) ને તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયમાં, સંહનન એક તે, એક સેવાર્ત્ત.

૪ સંસ્થાન દ્વાર.

ત્રણ વિકલેંદ્રિય ને તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયમાં, સંસ્થાન તે એક, હુંડ.

૫ કષાય દ્વાર. તેમાં કષાય ચાર.

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. તેમાં સંજ્ઞા ચાર.

૭ લેશ્યા દ્વાર. તેમાં લેશ્યા ત્રણ, ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત.

૮ ઇંદ્રિય દ્વાર.

બે ઇંદ્રિયમાં ઇંદ્રિય બે.

ત્રીઇંદ્રિયમાં ઇંદ્રિય ત્રણ.

ચૌઇંદ્રિયમાં ઇંદ્રિય ચાર.

તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયમાં ઇંદ્રિય પાંચ.

૯ સમુદ્ઘાત.

તેમાં સમુદ્ઘાત ત્રણ તે, ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક.

૧૦ સંજ્ઞી અસંજ્ઞી દ્વાર.

ત્રણ વિકલેંદ્રિય તથા સંમૂર્છિમ તિર્યંચ પંચેંદ્રિય, અસંજ્ઞી.

૧૧ વેદ દ્વાર.

તેમાં વેદ એક તે, ૧ નપુંસક.

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર.

તેમાં, પર્યાપ્તિ પાંચ. ૧ આહાર પર્યાપ્તિ, ૨ શરીર પર્યાપ્તિ, ૩ ઇંદ્રિય પર્યાપ્તિ, ૪ શ્વાસોચ્શ્વાસ પર્યાપ્તિ, ૫ ભાષા પર્યાપ્તિ.

૧૩ દ્રષ્ટિ દ્વાર.

બેઇંદ્રિય, ત્રીઇંદ્રિય, ચૌઇંદ્રિય, ને તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયના **અપર્યાપ્તમાં** દ્દષ્ટિ બે તે, ૧ સમકિત દ્દષ્ટિ, ૨ મિથ્યાત્વ દ્દષ્ટિ. **પર્યાપ્તમાં** એક મિથ્યાત્વ દ્દષ્ટિ.

૧૪ દર્શન દ્વાર.

બેઇંદ્રિય, ત્રીઇંદ્રિયમાં દર્શન એક, તે ૧ અચક્ષુદર્શન. ચૌઇંદ્રિય ને તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયમાં દર્શન બે, ૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર.

અપર્યાપ્તમાં જ્ઞાન બે. ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન. અજ્ઞાન બે, ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન. **પર્યાપ્તમાં** અજ્ઞાન બે.

૧૬ યોગ દ્વાર.

તેમાં યોગ ચાર. ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ, ૪ વ્યવહાર વચનયોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

બેઇંદ્રિય, ત્રીઇંદ્રિયના અપર્યાપ્તમાં પાંચ ઉપયોગ. ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ મતિઅજ્ઞાન ૪ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૫ અચક્ષુદર્શન. **પર્યાપ્તમાં** ત્રણ ઉપયોગ, બે અજ્ઞાન ને અચક્ષુદર્શન. **ચૌઇંદ્રિય ને તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયના અપર્યાપ્તમાં** ૭ ઉપયોગ. ૧ મતિજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ મતિઅજ્ઞાન, ૪ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૫ ચક્ષુદર્શન, ૬ અચક્ષુદર્શન. **પર્યાપ્તમાં** ચાર ઉપયોગ, બે અજ્ઞાન, બે દર્શન.

૧૮ આહાર દ્વાર.

આહાર ૭ દિશાનો લે, ત્રણ પ્રકારે કરે તે, ૧ ઓજસ્, ૨ રોમ, ૩ કવલ, તે ૧ સચિત્ત, ૨ અચિત્ત, ૩ મિશ્ર.

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર, ૨૨ ચવવાનાં દ્વાર.

બેઇંદ્રિય, ત્રીઇંદ્રિય, ચોઇંદ્રિય, એ ત્રણમાં દશ ઔદારિકનો આવે, તે પાંચ એકેંદ્રિય, ત્રણ વિકલેંદ્રિય, મનુષ્ય ને તિર્યંચનો; ને જાય તે દશ દંડકમાં.

તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયમાં દશ ઔદારિકનો આવે તે ઉપર મુજબ દશ કહ્યા તે; જાય બાવીશ દંડકમાં તે જ્યોતિષી, ને વૈમાનિક એ બે વિનાના બાકીના બાવીશ દંડકમાં જાય.

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

બેઇંદ્રિયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ બાર વર્ષની.

ત્રિઇંદ્રિયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટ ૪૯ દિવસની.

ચૌઇંદ્રિયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ ૭ માસની.

તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયની સ્થિતિ, જુદી જુદી નીચે મુજબ.

ગાથા.

પુવ્વ ક્રોડ ચઉરાશી, તેપન, બાયાલીસ, બહુત્તેર;
સહસાઈં વાસાઇં, સમુછિમે આઉયં હોઇ.

જલચરની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વક્રોડ વર્ષની.

સ્થળચરની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, ચોરાશી હજાર વર્ષની.

ઉરપરિસર્પની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, ત્રેપન હજાર વર્ષની.

ભુજપરિસર્પની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, બેંતાળીશ હજાર વર્ષની.

ખેચરની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, બહોંતેર હજાર વર્ષની.

૨૧ મરણ દ્વાર.

સમોહિયા મરણ, તે એળની પેરે ચાલે.

અસમોહિયા મરણ, તે દડીની પેરે ચાલે.

૨૩ આગતિ દ્વાર, ૨૪ ગતિ દ્વાર.

બેઈંદ્રિય, ત્રીઇંદ્રિય, ચોઇંદ્રિયમાં બે ગતિના આવે તે, ૧ મનુષ્ય, ને ૨ તિર્યંચનો; **જાય** બે ગતિમાં તે એક મનુષ્ય, ને ૨ તિર્યંચમાં.

તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયમાં બે ગતિનો આવે તે, ૧ મનુષ્યનો, ને ૨ તિર્યંચનો; **જાય ચાર ગતિમાં** તે, ૧ નારકી, ૨ તિર્યંચ, ૩ મનુષ્ય, ને ૪ દેવ એ ચારમાં જાય.

ઇતિ ત્રણ વિકલેંદ્રિય, (બે ઇંદ્રિય, ત્રીઇંદ્રિય, ચોઇંદ્રિય) ને તિર્યંચ સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિયના ત્રણ દંડક સંપૂર્ણ.

તિર્યંચ ગર્ભજ પંચેંદ્રિયનો એક દંડક.

૧ શરીર.

તિર્યંચ ગર્ભજ પંચેંદ્રિયમાં શરીર ચાર. ૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ તૈજસ્, ૪ કાર્મણ.

૨ અવગાહના.

ગાથા.

જોયણ સહસ્સં છ ગાઉ આઈ તતો જોયણ સહસ્સં;
ગાઉ પુહુત્તં ભુજએ ધણુહ પુહુત્તં ચ પખીસુ.

જલચરની, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ, એક હજાર જોજનની.

સ્થલચરની, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ, ૭ ગાઉની.

ઉરપરિસર્પની, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ, એક હજાર જોજનની.

ભુજપારસર્પની, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ, પૃથક્ ગાઉના.

ખેચરની, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ, પૃથક્ ધનુષ્યના. ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો, જઘન્ય, આંગુલના સંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ, ૯૦૦ જોજનની.

૩ સંહનન દ્વાર. તિર્યંચ ગર્ભજ પંચેંદ્રિયમાં સંહનન ૭.

૪ સંસ્થાન દ્વાર. તેમાં સંસ્થાન ૭.

૫ કષાય દ્વાર. તેમાં કષાય ચાર.

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. તેમાં સંજ્ઞા ચાર.

૭ લેશ્યા દ્વાર. તેમાં લેશ્યા ૭.

૮ ઇંદ્રિય દ્વાર. તેમાં ઇંદ્રિય પાંચ.

૯ સમુદ્ઘાત દ્વાર. તેમાં સમુદ્ઘાત પાંચ તે ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક, ૪ વૈક્રિય, ૫ તૈજસ્.

૧૦ સંજ્ઞી દ્વાર. તે સંજ્ઞી.

૧૧ વેદ દ્વાર. તેમાં વેદ ત્રણ.

૧૨ પર્યાપ્તિદ્વાર. તેમાં પર્યાપ્તિ ૭, ને અપર્યાપ્તિ ૭.

૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર. તેમાં દૃષ્ટિ ત્રણ.

૧૪ દર્શન દ્વાર.

તેમાં દર્શન ત્રણ તે, ૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર.

તેમાં જ્ઞાન ત્રણ તે, ૧ મતિ જ્ઞાન, ૨ શ્રુત જ્ઞાન, ૩ અવધિ જ્ઞાન. અજ્ઞાન પણ ત્રણ તે; ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન, ૩ વિભંગ જ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર.

તેમાં યોગ તેર તે, ૧ સત્ય મનયોગ, ૨ અસત્ય મનયોગ, ૩ મિશ્ર મનયોગ, ૪ વ્યવહાર મનયોગ, ૫ સત્ય વચનયોગ, ૬ અસત્ય વચનયોગ, ૭ મિશ્ર વચનયોગ, ૮ વ્યવહાર વચનયોગ, ૯ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૧૦ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૧ વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૧૨ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

તિર્યંચ ગર્ભજમાં ઉપયોગ નવ તે, ૧ મતિ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત જ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ અવધિ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૪ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૫ શ્રુત અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૬ વિભંગ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૭ ચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૮ અચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૯ અવધિ દર્શન ઉપયોગ.

૧૮ આહાર દ્વાર. તેમાં અહાર ત્રણ પ્રકારનો.

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. તેમાં ચોવીશ દંડકનો આવે.

૨૨ ચવવાનાં દ્વાર. જાય પણ ચોવીશ દંડકમાં.

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

જલચરની, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની: ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વ ક્રોડ વર્ષની.

સ્થલચરની, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ પલ્યની.

ઉરપરિસર્પની, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વ ક્રોડ વર્ષની.

ભુજપરિસર્પની, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વ ક્રોડ વર્ષની.

ખેચરની, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગની.

૨૧ મરણ દ્વાર.

સમોહિયા મરણ તે એળની પેઠે ચાલે.

અસમોહિયા મરણ તે દડીની પેઠે ચાલે.

૨૩ આગતિ દ્વાર. તિર્યંચ ગર્ભજ પંચેંદ્રિયમાં ચાર ગતિનો આવે.

૨૪ ગતિદ્વાર. તે ચાર ગતિમાં જાય.

ઇતિ તિર્યંચ ગર્ભજ પંચેંદ્રિયનો એક દંડક સંપૂર્ણ.

મનુષ્ય ગર્ભજ પંચેંદ્રિયનો એક દંડક.

૧ શરીર. મનુષ્ય ગર્ભજમાં શરીર પાંચ.

૨ અવગાહના દ્વાર.

અવસર્પિણી કાળમાં.

મનુષ્ય ગર્ભજની અવગાહના **પહેલો આરો બેસતાં** ત્રણ ગાઉની, ઉતરતે આરે બે ગાઉની.

બીજો આરો બેસતાં બે ગાઉની, ઉતરતે આરે એક ગાઉની.

ત્રીજો આરો બેસતાં એક ગાઉની, ઉતરતે આરે પાંચસેં ધનુષ્યની.

ચોથો આરો બેસતાં પાંચસેં ધનુષ્યની, ઉતરતે આરે સાત હાથની.

પાંચમો આરો બેસતાં સાત હાથની, ઉતરતે આરે એક હાથની.

છઠ્ઠો આરો બેસતાં એક હાથની, ઉતરતે આરે મૂઢા હાથની.

ઉત્સર્પિણી કાળમાં.

પહેલો આરો બેસતાં મૂઢા હાથની, ઉતરતે આરે એક હાથની.

બીજો આરો બેસતાં એક હાથની, ઉતરતે આરે સાત હાથની.

ત્રીજો આરો બેસતાં સાત હાથની, ઉતરતે આરે પાંચસેં ધનુષ્યની.

ચોથો આરો બેસતાં પાંચસેં ધનુષ્યની, ઉતરતે આરે એક ગાઉની.

પાંચમો આરો બેસતાં એક ગાઉની, ઉતરતે આરે બે ગાઉની.

છઠો આરો બેસતાં બે ગાઉની, ઉતરતે આરે ત્રણ ગાઉની.

મનુષ્ય વૈક્રિય કરે તો, જઘન્ય, આંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ; ઉત્કૃષ્ટ. લાખ યોજન અધિક.

૩ **સંહનન દ્વાર.** તેમાં સંહનન છ.

૪ **સંસ્થાન દ્વાર.** તેમાં સંસ્થાન છ.

૫ **કષાય દ્વાર.** તેમાં કષાય ચાર.

૬ **સંજ્ઞા દ્વાર.** તેમાં સંજ્ઞા ચાર.

૭ **લેશ્યા દ્વાર.** તેમાં લેશ્યા છ.

૮ **ઇંદ્રિય દ્વાર.** તેમાં ઇંદ્રિય પાંચ.

૯ **સમુદ્દ્ઘાત દ્વાર.** તેમાં સમુદ્ઘાત સાત.

૧૦ **સંજ્ઞી દ્વાર.** તેમાં સંજ્ઞી.

૧૧ **વેદ દ્વાર.** તેમાં વેદ ત્રણ.

૧૨ **પર્યાપ્તિ દ્વાર.** તેમાં પર્યાપ્તિ છ, અપર્યાપ્તિ છ.

૧૩ **દૃષ્ટિ દ્વાર.** તેમાં દૃષ્ટિ ત્રણ.

૧૪ **દર્શન દ્વાર.** દર્શન ચાર.

૧૫ **જ્ઞાન દ્વાર.** જ્ઞાન પાંચ, અજ્ઞાન ત્રણ.

૧૬ **યોગ દ્વાર.** યોગ પંદર.

૧૭ **ઉપયોગ દ્વાર.** તેમાં ઉપયોગ બાર.

૧૮ **આહાર દ્વાર.** તેમાં આહાર ત્રણ પ્રકારનો.

૧૯ **ઉપજવાનાં દ્વાર,** મનુષ્ય ગર્ભજમાં, બાવીશ દંડકનો આવે,

તે તેજસ્કાય, ને વાયુકાયના એ દંડક વિના બાકીના બાવીશ દંડકનો આવે.

૨૨. ચવવાનાં દ્વાર. જાય ચોવીશ દંડકમાં.

૨૦ સ્થિતિદ્વાર.

અવસર્પિણી કાળમાં.

પહેલો આરો બેસતાં, ત્રણ પલ્યની સ્થિતિ; ઉતરતે આરે બે પલ્યની.

બીજો આરો બેસતાં, બે પલ્યની સ્થિતિ; ઉતરતે આરે એક પલ્યની.

ત્રીજો આરો બેસતાં, એક પલ્યની સ્થિતિ; ઉતરતે આરે ક્રોડ પૂર્વની.

ચોથો આરો બેસતાં, ક્રોડ પૂર્વની; ઉતરતે આરે સવાસો વર્ષની.

પાંચમો આરો બેસતાં, સવાસો વર્ષની; ઉતરતે આરે વીશ વર્ષની.

છઠ્ઠો આરો બેસતાં, વીશ વર્ષની; ઉતરતે આરે સોળ વર્ષનો.

ઉત્સર્પિણી કાળમાં.

પહેલો આરો બેસતાં, સોળ વર્ષની; ઉતરતે આરે વીશ વર્ષની.

બીજો આરો બેસતાં, વીશ વર્ષની; ઉતરતે આરે સવાસો વર્ષની.

ત્રીજો આરો બેસતાં, સવાસો વર્ષની; ઉતરતે આરે ક્રોડ પૂર્વની.

ચોથો આરો બેસતાં, ક્રોડ પૂર્વની; ઉતરતે આરે એક પલ્યની.

પાંચમો આરો બેસતાં, એક પલ્યની; ઉતરતે આરે બે પલ્યની.

છઠ્ઠો આરો બેસતાં, બે પલ્યની; ઉતરતે આરે ત્રણ પલ્યની સ્થિતિ.

૨૨ મરણ દ્વાર. મરણ બે. ૧ સમોહિયા મરણ, ૨ અસમોહિયા મરણ.

૨૩ આગતિ દ્વાર. મનુષ્ય ગર્ભજમાં ચાર ગતિનો આવે, તે ૧ નારકી, ૨ તિર્યંચ, ૩ મનુષ્ય, ૪ દેવનો.

૨૪ ગતિ દ્વાર. મનુષ્ય ગર્ભજ જાય પાંચ ગતિમાં.

ઇતિ મનુષ્ય ગર્ભજનો દંડક સંપૂર્ણ.

મનુષ્ય સંમૂર્છિમનો દંડક.

૧ શરીર.

મનુષ્ય સંમૂર્છિમમાં શરીર ત્રણ તે, ૧ ઔદારિક, ૨ તૈજસ, ૩ કાર્મણ.

૨ અવગાહના દ્વાર.

તેની અવગાહના, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ, પણ આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની.

૩ સંહનન દ્વાર. તેમાં સંહનન એક, તે ૧ સેવાર્ત્ત.

૪ સંસ્થાન દ્વાર. તેમાં સંસ્થાન એક તે, હુંડ.

૫ કષાય દ્વાર. તેમાં કષાય ચાર.

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. તેમાં સંજ્ઞા ચાર.

૭ લેશ્યા દ્વાર. તેમાં લેશ્યા ત્રણ તે, ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત.

૮ ઇંદ્રિય દ્વાર. તેમાં ઇંદ્રિય પાંચ.

૯ સમુદ્ઘાત દ્વાર. તેમાં સમુદ્ઘાત ત્રણ તે ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક.

૧૦ સંજ્ઞી દ્વાર. તેમાં અસંજ્ઞી.

૧૧ વેદ દ્વાર. તેમાં વેદ એક તે, નપુંસક વેદ.

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર. તેમાં પર્યાપ્તિ ચાર, ને અપર્યાપ્તિ પાંચ.

૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર. તેમાં દૃષ્ટિ એક, ૧ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ.

૧૪ દર્શન દ્વાર. તેમાં દર્શન બે, ૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. તેમાં જ્ઞાન નથી. અજ્ઞાન બે તે, ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર.

તેમાં યોગ ત્રણ તે, ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

ઉપયોગ ચાર. ૧ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ ચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૪ અચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ.

૧૮ આહાર દ્વાર.

આહાર બે પ્રકારનો, ૧ ઓજસ્, ૨ રોમ; તે ૧ સચિત્ત, ૨ અચિત્ત, ૩ મિશ્ર.

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર.

મનુષ્ય સંમૂર્છિમમાં આઠ દંડકનો આવે તે, ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપ્કાય, ૩ વનસ્પતિકાય, ૪ બેઈંદ્રિય, ૫ ત્રીઇંદ્રિય, ૬ ચૌઇંદ્રિય, ૭ મનુષ્ય, ૮ તિર્યંચ એ આઠનો આવે.

૨૨ ચવવાનાં દ્વાર.

તે ૧ પાંચ એકેંદ્રિય, ૨ ત્રણ વિકલેંદ્રિય, મનુષ્ય, ને તિર્યંચ એ દશ દંડકમાં જાય.

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

તેની સ્થિતિ જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્તની; ઉત્કૃષ્ટ, અંતર્મુહૂર્તની.

૨૧ મરણ દ્વાર. મરણ બે. ૧ સમોહિયા મરણ, ૨ અસમોહિયા મરણ.

૨૩ આગતિ દ્વાર. તેમાં બે ગતિનો આવે તે, ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યંચનો.

૨૪ ગતિ દ્વાર. જાય બે ગતિમાં તે મનુષ્ય ને તિર્યંચમાં.

ઇતિ મનુષ્ય સંમૂર્છિમનો દંડક સંપૂર્ણ.

જુગલીયાનો દંડક.

૧ શરીર દ્વાર.

જુગલીયામાં શરીર ત્રણ તે, ૧ ઔદારિક, ૨ તૈજસ્, ૩ કાર્મણ.

૨ અવગાહના દ્વાર.

હેમવય, હિરણ્યવયમાં, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ, એક ગાઉની.

હરિવાસ, રમકવાસમાં, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ, બે ગાઉની.

દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂમાં, જઘન્ય, આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની; ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ ગાઉની.

છપ્પન્ન અંતરદ્વીપમાં આઠસેં ધનુષ્યની.

૩ સંહનન દ્વાર.

જુગલીયામાં સંહનન એક તે, ૧ વજ્રૠષભનારાચ સંહનન.

૪ સંસ્થાનદ્વાર.

જુગલીયામાં સંસ્થાન એક તે, ૧ સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન.

૫ કષાય દ્વાર. જુગલીયામાં કષાય ચાર.

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. જુગલીયામાં સંજ્ઞા ચાર.

૭ લેશ્યા દ્વાર. જુગલીયામાં લેશ્યા ચાર, તે ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજો.

૮ ઇંદ્રિય દ્વાર. જુગલીયામાં ઇંદ્રિય પાંચ.

૯ સમુદ્‌ઘાત દ્વાર. જુગલીયામાં, સમુદ્‌ઘાત ત્રણ તે, ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક.

૧૦ સંજ્ઞી દ્વાર. જુગલીયા સંજ્ઞી.

૧૧ વેદ દ્વાર. તેમાં વેદ બે તે, ૧ સ્ત્રીવેદ, ૨ પુરૂષવેદ.

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર. તેમાં પર્યાપ્તિ ૭, ને અપર્યાપ્તિ ૭.

૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર.

પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂમાં દૃષ્ટિ બે તે, ૧ સમકિત દૃષ્ટિ, ૨ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ.

પાંચ હરિવાસ, પાંચ રમકવાસ, પાંચ હેમવય, પાંચ હિરણ્યવય એ વીશ અકર્મભૂમિ, ને છપ્પન અંતરદ્વીપમાં દૃષ્ટિ એક, તે ૧ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ.

૧૪ દર્શન દ્વાર.

સર્વમાં દર્શન બે તે, ૧ ચક્ષુદર્શન ૨ અચક્ષુદર્શન.

૧૫ જ્ઞાનદ્વાર.

પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂમાં બે જ્ઞાન તે; ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન.

પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂમાં બે અજ્ઞાન તે, ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન.

બાકી રહેલ વીશ અકર્મભૂમિ, ને છપ્પન અંતરદ્વીપમાં, બે અજ્ઞાન, ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર.

સર્વમાં યોગ અગિયાર તે, ૧ સત્ય મનયોગ, ૨ અસત્ય

મનયોગ, ૩ મિશ્ર મનયોગ, ૪ વ્યવહાર મનયોગ, ૫ સત્ય વચનયોગ, ૬ અસત્ય વચનયોગ, ૭ મિશ્ર વચનયોગ, ૮ વ્યવહાર વચનયોગ, ૯ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૧૦ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૧ કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂમાં ઉપયોગ ૭ તે, ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ મતિઅજ્ઞાન, ૪ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૫ ચક્ષુદર્શન, ૬ અચક્ષુદર્શન.

બાકીનાં વીશ અકર્મભૂમિ ને છપ્પન્ન અંતરદ્વીપમાં ઉપયોગ ચાર; તે ૧ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ ચક્ષુદર્શન, ૪ અચક્ષુદર્શન.

૧૮ આહાર દ્વાર.

જુગલીયામાં આહાર ત્રણ પ્રકારનો.

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. ૨૨ ચવવાનાં દ્વાર.

ત્રીશ અકર્મભૂમિમાં બે દંડકનો આવે, તે ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યંચનો.

જાય તેર દંડકમાં, તે ૧ દશ ભવનપતિના દશ દંડક, ૧૦. એક વાણવ્યંતર, ૧૧. એક જ્યોતિષી ૧૨. એક વૈમાનિક ૧૩ એ તેર દંડકમાં.

છપ્પન્ન અંતરદ્વીપમાં, બે દંડકનો આવે, તે ૧ મનુષ્યનો, ૨ તિર્યંચનો. જાય અગિયાર દંડકમાં તે, દશ ભવનપતિ, એક વાણવ્યંતર એ અગિયારમાં જાય.

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

હેમવય, હિરણ્યવયમાં, જઘન્ય એક પલ્યમાં દેશ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્યની.

હરિવાસ, રમકવાસમાં, જઘન્ય બે પલ્યમાં દેશ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ બે પલ્યની.

દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂમાં, જઘન્ય ત્રણ પલ્યમાં દેશ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યની.

છપ્પન અંતરદ્વીપમાં, જઘન્ય પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગમાં દેશ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગની.

૨૧ મરણ દ્વાર.

મરણ બે. ૧ સમોહિયા મરણ, ૨ અસમોહિયા મરણ.

૨૩ આગતિ દ્વાર.

તેમાં આવે બે ગતિનો ૧ મનુષ્ય ને ૨ તિર્યંચનો.

૨૪ ગતિ દ્વાર.

જાય એક ગતિ માં તે, ૧ દેવમાં.

ઇતિ જુગલીયાનો દંડક સંપૂર્ણ.

સિદ્ધનો વિસ્તાર.

૧ શરીર દ્વાર. સિદ્ધમાં શરીર નથી.

૨ અવગાહના દ્વાર. પાંચસેં ધનુષ્યના સિદ્ધ થયા હોય તેની ત્રણસેં તેવીશ ધનુષ્ય ને બત્રીસ આંગુલની.

સાત હાથના સિદ્ધ થયા હોય તેની ચાર હાથ ને સોળ આંગુલની.
બે હાથના સિદ્ધ થયા હોય તેની એક હાથ ને આઠ આંગુલની.

૩ સંહનન દ્વાર. સિદ્ધ અસંહનની (અસંઘયણી).

૪ સંસ્થાન દ્વાર. સિદ્ધ અસંસ્થાની.

૫ કષાય દ્વાર. સિદ્ધ અકષાયી.

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. સિદ્ધને સંજ્ઞા નથી.

૭ લેશ્યા દ્વાર. સિદ્ધને લેશ્યા નથી.
૮ ઇંદ્રિય દ્વાર. સિદ્ધને ઇંદ્રિયો નથી.
૯ સમુદ્‌ઘાત દ્વાર. સિદ્ધને સમુદ્‌ઘાત નથી.
૧૦ સંજ્ઞી દ્વાર. સિદ્ધને સંજ્ઞા નથી, અસંજ્ઞા નથી.
૧૧ વેદ દ્વાર. સિદ્ધને વેદ નથી.
૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર. સિદ્ધને પર્યાપ્તિ નથી, અપર્યાપ્તિ નથી.
૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર. સિદ્ધમાં સમકિત દૃષ્ટિ.
૧૪ દર્શન દ્વાર. સિદ્ધમાં કેવલ દર્શન.
૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. સિદ્ધમાં કેવલ જ્ઞાન.
૧૬ યોગ દ્વાર. સિદ્ધને યોગ નથી.
૧૭ ઉપયોગ દ્વાર. સિદ્ધને ઉપયોગ બે, ૧ કેવલજ્ઞાન, ૨ કેવલ દર્શન.
૧૮ આહાર દ્વાર. સિદ્ધને આહાર નથી.
૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. સિદ્ધમાં ઉપજવું છે.
૨૦ સ્થિતિ દ્વાર. સિદ્ધને આદિ છે, પણ અંત (છેડો) નથી.
૨૧ મરણ દ્વાર. એકે મરણ નથી.
૨૨ ચવણ દ્વાર. સિદ્ધને ચવવું નથી.
૨૩ આગતિ દ્વાર. આગતિ, તે એક મનુષ્યનો આવે.
૨૪ ગતિ દ્વાર. સિદ્ધને ગતિ નથી.

એવા સિદ્ધ ભગવંતજીને, મારો ત્રણ કાલસુધી નમસ્કાર હો.

ઇતિ શ્રી સિદ્ધ ભગવંતનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ.

ઇતિ ચોવિશ દંડક સંપૂર્ણ.

આઠ કર્મની પ્રકૃતિ.

પ્રથમ આઠ કર્મનાં નામ.

૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ મોહનીય, ૫ આયુષ્ય, ૬ નામ, ૭ ગોત્ર, ૮ અંતરાય.

આઠ કર્મનાં લક્ષણ.

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, સૂર્યને ઢાંકવા જેમ વાદળ તે સમાન છે.

૨ દર્શનાવરણીય કર્મ, રાજા પાસે જતાં જેમ દ્વારપાળ તે સમાન તથા આંખ આગળ પડદા સમાન છે.

૩ વેદનીય કર્મ, મધથી ખરડેલી તરવારની ધાર જેમ તે સમાન છે. તે ચાટે તો ગળી લાગે, પણ જીભ કપાય.

૪. મોહનીય કર્મ, દારૂનો જેમ કેફ, તે સમાન તથા ઝોટિંગ સમાન છે.

૫ આયુષ્ય કર્મ, તે રાજાની જેમ હેડ (બેડી) તે સમાન છે, વખત પૂરો થયા સિવાય છૂટે નહિ.

૬ નામકર્મ, જેમ ચીતારો તે સમાન વિવિધ પ્રકારનાં રૂપ બનાવે છે.

૭ ગોત્રકર્મ, કુંભારનું ચક્ર જેમ પિંડને ફેરવે તેમ જીવને સંસારમાં ફેરવે છે.

૮ અંતરાયકર્મ, સર્વ શક્તિરૂપ લક્ષ્મીને રાખે છે, જેમ રાજાનો ભંડારી ભંડારને.

આઠ કર્મની પ્રકૃતિ, તથા આઠ કર્મ કેટલા પ્રકારે બાંધે, તથા કેટલા પ્રકારે ભોગવે, તથા આઠ કર્મની સ્થિતિ, એ સર્વ ભેદ.

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો વિસ્તાર.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ. ૧ મતિ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય, ૩ અવધિ જ્ઞાનાવરણીય, ૪ મનઃપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય, ૫ કેવલ જ્ઞાનાવરણીય.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૭ પ્રકારે બાંધે. ૧ નાણ પ્પડિણિયાએ. તે જ્ઞાનના તથા જ્ઞાનીના અવર્ણવાદ બોલે તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે. **૨ નાણ નિન્હવણિયાએ.** તે જ્ઞાન પમાડનારને ઓલવે તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે. **૩ નાણ અંતરાયેણં.** તે જ્ઞાનની અંતરાય પાડે તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે. **૪ નાણ પાઉસિયાએ.** તે જ્ઞાની ઉપર દ્વેષ કરે તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે. **૫ નાણ આસાયણાએ.** તે જ્ઞાનની તથા જ્ઞાનીની આશાતના કરે તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે. **૬ નાણ વિસંવાયણાજોગેણં.** તે જ્ઞાની સાથે ખોટો વિવાદ કરે તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે. એ ૭ પ્રકારે બાંધે.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મ દશ પ્રકારે ભોગવે.

૧ શ્રોત્ર—આવરણ, ૨ શ્રોત્રવિજ્ઞાન—આવરણ, ૩ નેત્ર—આવરણ, ૪ નેત્રવિજ્ઞાન—આવરણ, ૫ ઘ્રાણ—આવરણ, ૬ ઘ્રાણવિજ્ઞાન—આવરણ, ૭ રસ—આવરણ, ૮ રસવિજ્ઞાન—આવરણ, ૯ સ્પર્શ—આવરણ, ૧૦ સ્પર્શવિજ્ઞાન—આવરણ.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, ત્રીશ કોડા કોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો.

ઇતિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ.

૨ દર્શનાવરણીય કર્મનો વિસ્તાર.

દર્શનાવરણીય કર્મની પ્રકૃતિ નવ.

૧ નિદ્રા, તે સુખે ઉંઘે સુખે જાગે.

૨ નિદ્રા નિદ્રા, તે દુઃખે ઉંઘે દુઃખે જાગે.

૩ પ્રચલા તે બેઠા બેઠા ઉંઘે.

૪ પ્રચલા પ્રચલા, તે બોલતાં બોલતાં, ખાતાં ખાતાં ઉંઘે.

૫ થીણદ્ધિ (સ્ત્યાનર્દ્ધિ) નિદ્રા, તે ઉંઘને વિષે અર્ધ વાસુદેવનું બળ આવે, ત્યારે ઉંઘમાં ને ઉંઘમાં ઉઠે, ઉઠીને પટારો ઉઘાડે, ઉઘાડીને માંહેથી ઘરેણાંનો ડાબલો લે, અને લૂગડાંનો બચકો બાંધીને તે લઇને નદીએ જાય, તે ઘરેણાંનો ડાબલો હજાર મણની શિલા ઉંચી કરી તેની નીચે દાટે ને લૂગડાં ધોઈને ઘેર આવે. સવારે જાગે પણ ખબર ન પડે, ઘરેણાંનો ડાબલો શોધે પણ જડે નહિ, એવી નિદ્રા ફરીથી છ મહિને આવે ત્યારે ઘરેણાંનો ડાબલો દાટ્યો હોય ત્યાંથી લઇને આવે, ને જ્યાં હોય ત્યાં મૂકે, ત્યારપછી કાલ કરે, એવી ઉંઘવાળો હોય તે મરીને નરકે જાય. તેને થીણદ્ધિ (સ્ત્યાનર્દ્ધિ) નિદ્રા કહિયે.

૬ ચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૭ અચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૮ અવધિ દર્શનાવરણીય, ૯ કેવળ દર્શનાવરણીય, એવં નવ.

દર્શનાવરણીય કર્મ છ પ્રકારે બાંધે.

૧ દંસણ પડિણિયાએ, તે સમ્યક્ત્વીના અવર્ણવાદ બોલે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે. ૧.

૨ દંસણ નિણ્હવણિયાએ, તે સમકિત (બોધ) પમાડનારને ઓળવે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે. ૨.

૩ દંસણ અંતરાયેણં, તે સમકિત પામતો હોય તેને અંતરાય પાડે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે. ૩.

૪ **દંસણ પાડિસિંયાએ,** તે સમકિતી ઉપર દ્વેષ કરે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે. ૪.

૫ **દંસણ આસાયણાએ,** તે સમકિતીની આશાતના કરે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે. ૫

૬ **દંસણ વિસંવાયણાજોગેણં,** તે સમકિતી સાથે ખોટા ઝઘડા, વિખવાદ કરે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે. ૬

દર્શનાવરણીય કર્મ નવ પ્રકારે ભોગવે.

૧ નિદ્રા, ૨ નિદ્રા નિદ્રા, ૩ પ્રચલા, ૪ પ્રચલા પ્રચલા, ૫ થીણદ્ધિ, ૬ ચક્ષુદર્શનાવરણીય, ૭ અચક્ષુદર્શનાવરણીય, ૮ અવધિદર્શનાવરણીય, ૯ કેવલદર્શનાવરણીય. **દર્શનાવરણીય કર્મની સ્થિતિ,** જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, ત્રીશ કોડા કોડી સાગરોપમની. અબાધા કાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો. ઇતિ **દર્શનાવરણીય કર્મનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ.**

૩ વેદનીય કર્મનો વિસ્તાર.

વેદનીય કર્મના બે ભેદ, ૧ શાતા વેદનીય, ૨ અશાતા વેદનીય. **વેદનીય કર્મની સોળ પ્રકૃતિ, તેમાં શાતા વેદનીયની આઠ પ્રકૃતિ, ને અશાતા વેદનીયની આઠ પ્રકૃતિ.**

પ્રથમ શાતા વેદનીય કર્મની આઠ પ્રકૃતિ.

૧ મનોજ્ઞ શબ્દ, ૨ મનોજ્ઞ રૂપ, ૩ મનોજ્ઞ ગંધ, ૪ મનોજ્ઞ રસ, ૫ મનોજ્ઞ સ્પર્શ, ૬ મન સૌખ્ય, ૭ વચન સૌખ્ય, ૮ કાય સૌખ્ય.

અશાતા વેદનીયની આઠ પ્રકૃતિ.

૧ અમનોજ્ઞ શબ્દ, ૨ અમનોજ્ઞ રૂપ, ૩ અમનોજ્ઞ ગંધ, ૪ અમનોજ્ઞ રસ, ૫ અમનોજ્ઞ સ્પર્શ, ૬ મન દુઃખ, ૭ વચન દુઃખ, ૮ કાય દુઃખ. **કુલ સોળ પ્રકૃતિ.**

વેદનીય કર્મ ૨૨ પ્રકારે બાંધે, તેમાં શાતા વેદનીય દશ પ્રકારે બાંધે તે.

*૧ પાણાણુ કંપિયાએ, ૨ ભૂયાણુ કંપિયાએ, ૩ જીવાણુ કંપિયાએ. ૪ સત્તાણુ કંપિયાએ, ૫ બહુણું પાણાણું ભૂયાણું જીવાણું સત્તાણું અદુખણિયાએ ૬ અસોયણિયાએ, ૭ અઝુરણિયાએ, ૮ અટીપ્પણિયાએ, ૯ અપીટણિયાએ, ૧૦ અપરિતાવણિયાએ, એ દશ પ્રકારે બાંધે.

અશાતા વેદનીય બાર પ્રકારે બાંધે તે.

+ ૧ પર દુખણિયાએ, ૨ પરસોયણિયાએ, ૩ પરઝુરણિયાએ, ૪ પરટીપ્પણિયાએ, ૫ પરપીટ્ટણિયાએ, ૬ પરપરિતાવણિયાએ, ૭ બહુણું પાણાણું ભૂયાણું જીવાણું સત્તાણું દુઃખણિયાએ, ૮ સોયણિયાએ, ૯ ઝુરણિયાએ, ૧૦ ટીપ્પણિયાએ, ૧૧ પીટ્ટણિયાએ, ૧૨ પરિતાવણિયાએ, એવં બાર. કુલ બાવીશ.

વેદનીય કર્મ સોળ પ્રકારે ભોગવે, તે સોળ પ્રકૃતિ કહી છે તે પ્રમાણે.

વેદનીય કર્મની સ્થિતિ.

શાતા વેદનીયની સ્થિતિ, જઘન્ય, બે સમયની; ઉત્કૃષ્ટ,

---

* ૧ પ્રાણી અનુકંપા, ૨ ભૂત અનુકંપા, ૩ જીવ અનુકંપા, ૪ સત્ત્વ અનુકંપા, ૫ બહુ પ્રાણી ભૂત જીવ સત્ત્વોને દુઃખ આપવું નહિ, ૬ શોક કરવો નહિ, ૭ ઝૂરણા કરવી નહિ, ૮ ટપક ટપક આંસુ પાડવાં નહિ, ૯ પીટવું નહિ, ૧૦ પરિતાપના કરવી નહિ.

+ ૧ પરને (બીજાઓને) દુઃખ આપવું, ૨ પરને શોક કરાવવો, ૩ પરને ઝૂરણા કરાવવી, ૪ પરને આંસુ પડાવવાં, ૫ પરને પીટાવવું, ૬ પરને પરિતાપના આપવી, ૭ બહુ પ્રાણી ભૂત જીવ સત્ત્વોને દુઃખ આપવું, ૮ શોક કરવો, ૯ ઝૂરણા કરવી, ૧૦ ટપક ટપક આંસુ પાડવાં, ૧૧ પીટવું, ૧૨ પરિતાપના કરવી.

પંદર ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની; અબાધાકાળ કરે તો જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનો; ઉત્કૃષ્ટ, દોઢ હજાર વર્ષનો.

અશાતા વેદનીયની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક સાગરના સાત ભાગ કરીએ તે માંહેના ત્રણ ભાગ ને એક પલ્યને અસંખ્યાતમે ભાગ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીશ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની. એનો અબાધાકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો.

૪ મોહનીય કર્મનો વિસ્તાર.

મોહનીય કર્મના બે ભેદ, ૧ દર્શન મોહનીય, ૨ ચારિત્ર મોહનીય.

૧ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ, ૧ સમ્યક્ત્વ મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૩ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય.

૨ ચારિત્ર મોહનીયના બે ભેદ, ૧ કષાય ચારિત્ર મોહનીય, ૨ નોકષાય ચારિત્ર મોહનીય.

કષાય ચારિત્ર મોહનીયની સોળ પ્રકૃતિ, નોકષાય ચારિત્ર મોહનીયની નવ પ્રકૃતિ, એવં કુલ અઠાવીશ.

કષાયચારિત્ર મોહનીયની સોળ પ્રકૃતિ.

૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, તે પર્વત ફાટયા સમાન;

૨ અનંતાનુબંધી માન, તે પથ્થરના સ્થંભ સમાન;

૩ અનંતાનુબંધી માયા, તે વાંસના મૂળ સમાન;

૪ અનંતાનુબંધી લોભ, તે કીરમજીના રંગ સમાન;

એ ચારેની ગતિ નરકની, સ્થિતિ જાવ જીવની, ઘાત કરે સમકિતની.

૫ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, તે કાંપ (ગદરો, કાદવ) માં લીટી સમાન;

૬ અપ્રત્યાખ્યાની માન, તે હાડકાંના સ્થંભ સમાન;

૭ અપ્રત્યાખ્યાની માયા, તે ઘેટાનાં શીંગડાં સમાન;

૮ અપ્રત્યાખ્યાની લોભ, તે ગાડાના ઉંજણ સમાન;

એ ચારેની ગતિ તિર્યંચની, સ્થિતિ એક વર્ષની, ઘાત કરે દેશ વ્રતની.

૯ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ, તે વેળુ મધ્યે લીટી સમાન;

૧૦ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય માન, તે લાકડાના સ્થંભ સમાન;

૧૧ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય માયા, તે ગૌમુત્રિકા સમાન;

૧૨ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય લોભ, તે છાણના ચલા સમાન;

એ ચારેની ગતિ મનુષ્યની, સ્થિતિ ચાર માસની, ઘાત કરે સાધુપણાની.

૧૩ સંજ્વલનનો ક્રોધ, તે પાણી મધ્યે લીટી સમાન;

૧૪ સંજ્વલનનો માન, તે નેત્રના સ્થંભ સમાન;

૧૫ સંજ્વલનની માયા, તે વાંસની છોઈ સમાન;

૧૬ સંજ્વલનનો લોભ, તે પતંગ તથા હલદરના રંગ સમાન;

એ ચારે ગતિ કરે દેવની, સ્થિતિ પંદર દિવસની, ઘાત કરે કેવળ જ્ઞાનની. **એ ૧૬ કષાય ચારિત્ર મોહનીય.**

નોકષાય ચારિત્ર મોહનીયની નવ પ્રકૃતિ.

૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ ભય, ૫ શોક, ૬ દુ:ગંછા, ૭ સ્ત્રી વેદ, ૮ પુરૂષ વેદ, ૯ નપુંસક વેદ, એવં નવ થઇને કુલ ૨૫ ને પ્રથમ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ, કુલ અઠાવિશ પ્રકૃતિ થઈ.

મોહનીય કર્મ છ પ્રકારે બાંધે તે.

૧ તીવ્ર ક્રોધ, ૨ તીવ્ર માન, ૩ તીવ્ર માયા, ૪ તીવ્ર લોભ, ૫ તીવ્ર દર્શન મોહનીય, ૬ તીવ્ર ચારિત્ર મોહનીય.

મોહનીય કર્મ પાંચ પ્રકારે ભોગવે તે.

૧ સમ્યકૃત્વ મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૩ સમ્યકૃત્વ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૪ કષાય ચારિત્ર મોહનીય, ૫ નોકષાય ચારિત્ર મોહનીય.

મોહનીય કર્મની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, સીતેર ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની, અબાધાકાળ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્તનો; ઉત્કૃષ્ટ, સાત હજાર વર્ષનો.

૫ આયુષ્ય કર્મનો વિસ્તાર.

આયુષ્ય કર્મની ચાર પ્રકૃતિ, તે ૧ નારકીનું આયુષ્ય, ૨ તિર્યંચનું આયુષ્ય, ૩ મનુષ્યનું આયુષ્ય, ૪ દેવનું આયુષ્ય.

આયુષ્ય કર્મ સોળ પ્રકારે બાંધે, તેની વિગત. ૧ નારકીનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે, ૨ તિર્યંચનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે, ૩ મનુષ્યનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે, ૪ દેવનું આયુષ્યચાર પ્રકારે બાંધે.

નારકીનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ મહા આરંભ, ૨ મહા પરિગ્રહ, ૩ કુણિમ આહાર, ૪ પંચેંદ્રિય વધ, એવં ચાર.

તિર્યંચનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ માયા સહિત અલિક, ૨ નિવડ માયા અલિક, ૩ અલિક વચન, ૪ ખોટા તોલ ખોટા માપ, એ ચાર. કુલ આઠ.

મનુષ્યનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ ભદ્ર પ્રકૃતિ, ૨ વિનયપ્રકૃતિ, ૩ અનુક્રોશ, ૪ અમત્સર, એવં ચાર. કુલ બાર.

દેવનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ સરાગ સંયમ, ૨ સંયમાસંયમ, ૩ બાલતપોપકર્મ, ૪ અકામ નિર્જરા, એવં ચાર. કુલ સોળ.

આયુષ્ય કર્મ ચાર પ્રકારે ભોગવે

૧ નારકી, નારકીનું ભોગવે ૨ તિર્યંચ, તિર્યંચનું ભોગવે, ૩ મનુષ્ય, મનુષ્યનું ભોગવે, ૪ દેવ, દેવનું ભોગવે.

આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ.

નારકી દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય દશ હજાર વર્ષ ને અંતર્મુહૂર્ત અધિક; ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીશ સાગર ને પૂર્વક્રોડીનો ત્રીજો ભાગ અધિક.

મનુષ્ય ને તિર્યંચ, એ બેની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્ય ને પૂર્વક્રોડીનો ત્રીજો ભાગ અધિક.

૬ નામ કર્મનો વિસ્તાર.

નામ કર્મના બે ભેદ, ૧ શુભ નામ, ૨ અશુભ નામ.

નામ કર્મની ૯૩ પ્રકૃતિ, તેના ૪૨ થોક.

૧ ગતિ નામ, ૨ જાતિ નામ, ૩ શરીર નામ, ૪ શરીર અંગોપાંગ નામ, ૫ શરીર બંધન નામ, ૬ શરીર સંઘાતકરણું નામ, ૭ સંહનન (સંઘયણ) નામ, ૮ સંસ્થાન નામ, ૯ વર્ણ નામ, ૧૦ ગંધ નામ, ૧૧ રસ નામ, ૧૨ સ્પર્શ નામ, ૧૩ અગુરૂ લઘુ નામ, ૧૪ ઉપઘાત નામ, ૧૫ પરાઘાત નામ, ૧૬ અણુપૂર્વી નામ, ૧૭ ઉચ્શ્વાસ નામ, ૧૮ ઉદ્યોત નામ, ૧૯ આતાપ નામ, ૨૦ વિહાયગતિ નામ, ૨૧ ત્રસ નામ, ૨૨ સ્થાવર નામ, ૨૩ સૂક્ષ્મ નામ, ૨૪ બાદર નામ, ૨૫ પર્યાપ્ત નામ, ૨૬ અપર્યાપ્ત નામ, ૨૭ પ્રત્યેક નામ, ૨૮ સાધારણ નામ, ૨૯ સ્થિર નામ, ૩૦ અસ્થિર નામ, ૩૧ શુભ નામ, ૩૨ અશુભ નામ, ૩૩ સૌભાગ્ય નામ, ૩૪ દુઃભાગ્ય નામ, ૩૫ સુસ્વર નામ, ૩૬ દુઃસ્વર નામ, ૩૭ આદેય નામ, ૩૮ અનાદેય નામ, ૩૯ યશોકીર્તિ નામ, ૪૦ અયશોકીર્ત્તિ નામ, ૪૧ તીર્થંકર નામ, ૪૨ નિર્માણ નામ, એ ૪૨ થોક.

૪૨ થોકની ૯૩ પ્રકૃતિ.

પ્રથમ ગતિ નામના ચાર ભેદ. ૧ નરકની ગતિ, ૨ તિર્યંચની ગતિ, ૩ મનુષ્યની ગતિ, ૪ દેવની ગતિ, એવં ચાર.

બીજે જાતિ નામના પાંચ ભેદ. ૧ એકેંદ્રિયની જાતિ, ૨ બેઇંદ્રિયની જાતિ, ૩ ત્રીઇંદ્રિયની જાતિ, ૪ ચૌઇંદ્રિયની જાતિ, ૫ પંચેંદ્રિયની જાતિ એવં નવ.

ત્રીજે શરીર નામના પાંચ ભેદ. ૧ ઔદારિક શરીર, ૨

વૈક્રિય શરીર, ૩ આહારિક શરીર, ૪ તૈજસ્ શરીર, ૫ કાર્મણુ શરીર. એવં ચૌદ.

ચોથે શરીર અંગોપાંગના ત્રણ ભેદ. ૧ ઔદારિક શરીર અંગોપાંગ, ૨ વૈક્રિય શરીર અંગોપાંગ, ૩ આહારિક શરીર અંગોપાંગ, એવં ત્રણ. કુલ સત્તર.

પાંચમે શરીર બંધન નામના પાંચ ભેદ. ૧ ઔદારિક શરીર બંધન, ૨ વૈક્રિય શરીર બંધન, ૩ આહારિક શરીર બંધન, ૪ તૈજસ્ શરીર બંધન, ૫ કાર્મણુ શરીર બંધન; એવં પાંચ. કુલ બાવીશ.

છઠ્ઠે શરીર સંઘાતકરણુંના પાંચ ભેદ. ૧ ઔદારિક શરીર સંઘાતકરણું, ૨ વૈક્રિય શરીર સંઘાતકરણું, ૩ આહારિક શરીર સંઘાતકરણું; ૪ તૈજસ્ શરીર સંઘાતકરણું, ૫ કાર્મણુ શરીર સંઘાતકરણું. એવં પાંચ થઇ, કુલ સત્તાવીશ.

સાતમે સંહનન નામના છ ભેદ. ૧ વજ્રઋષભનારાચ સંહનન, ૨ ઋષભનારાચ સંહનન, ૩ નારાચ સંહનન, ૪ અર્ધનારાચ સંહનન, ૫. કોલિકા સંહનન, ૬ સેવાર્ત્ત સંહનન, એવં છ. કુલ તેત્રીશ.

આઠમે સંસ્થાન નામના છ ભેદ. ૧ સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન, ૨ ન્યગ્રોધ પરિમંડલ સંસ્થાન, ૩ સાદિ સંસ્થાન, ૪ કુબ્જ સંસ્થાન. ૫ વામન સંસ્થાન, ૬ હુંડ સંસ્થાન, એવં છ, કુલ ઓગણુચાળીશ.

નવમે વર્ણના પાંચ ભેદ. ૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો, ૫ ધોળો, એવં પાંચ. કુલ ચુમ્માળીશ.

દશમે ગંધના બે ભેદ. ૧ સુરભિ ગંધ, ૨ દુરભિ ગંધ. એવં બે. કુલ છેંતાળીશ.

અગીઆરમે રસના પાંચ ભેદ. ૧ તીખો, ૨ કડવો, ૩ કસાયલો, ૪ ખાટો ૫ મીઠો; એવં પાંચ, થઇ કુલ એકાવન.

બારમે સ્પર્શના આઠ ભેદ. ૧ હળવો, ૨ ભારે, ૩ કર્કશ,

૪ સુહાળો, ૫ ટાઢો, ૬ ઉન્હો, ૭ લુખો, ૮ ચોપડયો, એવં આઠ, થઇ કુલ ઓગણસાઠ.

તેરમે અગુરૂ લઘુ નામનો એક ભેદ. એવં સાઠ.

ચૌદમે ઉપઘાત નામનો એક ભેદ. એવં એકસઠ.

પન્નરમે પરાઘાત નામનો એક ભેદ. એવં બાસઠ.

સોળમે અણુપૂર્વીના ચાર ભેદ. ૧ નારકીની અણુપૂર્વી, ૨ તિર્યંચની અણુપૂર્વી, ૩ મનુષ્યની અણુપૂર્વી, ૪ દેવની અણુપૂર્વી, એવં ચાર, કુલ છાસઠ.

સત્તરમે ઉચ્છ્વાસ નામનો એક ભેદ. એવં સગુસઠ.

અઢારમે ઉદ્યોત નામનો એક ભેદ. એવં અગુસઠ.

ઓગણીશમે આતાપ નામનો એક ભેદ. એવં ઓગણોતેર.

વીશમે વિહાયગતિ નામના બે ભેદ. ૧ પ્રશસ્ત વિહાયગતિ તે ગંધ હસ્તીની પેઠે શુભ ચાલવાની ગતિ, ૨ અપ્રશસ્ત વિહાય ગતિ તે ઊંટની પેઠે અશુભ ચાલવાની ગતિ, એવં બે. કુલ ઈકોત્તેર.

બાકી જે બાવીશ બોલ રહ્યા તે દરેકના એક એક ભેદ છે. સર્વ થઈ ૯૩ ભેદ તે ૯૩ પ્રકૃતિ સંપૂર્ણ.

નામ કર્મ આઠ પ્રકારે બાંધે, તેમાં શુભ નામ કર્મ ચાર પ્રકારે બાંધે તે.

૧ કાયાની સરલતા તે, કાયાના યોગ સારા પ્રવર્તાવે.

૨ ભાષાની સરલતા તે, વચનના યોગ સારા પ્રવર્તાવે.

૩ ભાવની સરલતા તે, મનના યોગ સારા પ્રવર્તાવે.

૪ અકલેશકારી પ્રવર્તન, તે ખોટા રાડ, ઝઘડા, વિવાદ ન કરે.

અશુભ નામ કર્મ ચાર પ્રકારે બાંધે તે.

૧ કાયાની વક્રતા, ૨ ભાષાની વક્રતા, ૩ ભાવની વક્રતા, ૪ કલેશકારી પ્રવર્તન.

નામ કર્મ ૨૮ પ્રકારે ભોગવે તે.

૧ શુભ નામ કર્મ ચૌદ પ્રકારે ભોગવે, ૨ અશુભ નામ કર્મ ચૌદ પ્રકારે ભોગવે.

શુભ નામ કર્મ ચૌદ પ્રકારે ભોગવે તે.

૧ ઇષ્ટ શબ્દ, ૨ ઇષ્ટ રૂપ, ૩ ઇષ્ટ ગંધ, ૪ ઇષ્ટ રસ, ૫ ઇષ્ટ સ્પર્શ, ૬ ઇષ્ટ ગતિ, ૭ ઇષ્ટ સ્થિતિ, ૮ ઇષ્ટ લાવણ્ય, ૯ ઇષ્ટ યશોકીર્તિ, ૧૦ ઇષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ બલવીર્ય પુરૂષાકાર પરાક્રમ, ૧૧ ઇષ્ટ સ્વર, ૧૨ કાંત સ્વર, ૧૩ પ્રિય સ્વર, ૧૪ મનોજ્ઞ સ્વર, એ ચૌદ.

અશુભ નામ ચૌદ પ્રકારે ભોગવે.

૧ અનિષ્ટ શબ્દ, ૨ અનિષ્ટ રૂપ, ૩ અનિષ્ટ ગંધ, ૪ અનિષ્ટ રસ, ૫ અનિષ્ટ સ્પર્શ, ૬ અનિષ્ટ ગતિ, ૭ અનિષ્ટ સ્થિતિ, ૮ અનિષ્ટ લાવણ્ય, ૯ અનિષ્ટ યશોકીર્તિ, ૧૦ અનિષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ બલવીર્ય પુરૂષાકાર પરાક્રમ, ૧૧ હીણુ સ્વર, ૧૨ દીન સ્વર, ૧૩ અનિષ્ટ સ્વર, ૧૪ અકાન્ત સ્વર, એ ચૌદ. કુલ ૨૮.

નામ કર્મની સ્થિતિ, જઘન્ય આઠ મુહૂર્તની; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ ક્રોડા ક્રોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ બે હજાર વર્ષનો.

૭ ગૌત્રકર્મનો વિસ્તાર.

ગૌત્ર કર્મના બે ભેદ, ૧ ઉંચ ગૌત્ર, ૨ નીચ ગૌત્ર.

ગૌત્ર કર્મની સોળ પ્રકૃતિ, તેમાં ઉંચ ગૌત્રની આઠ પ્રકૃતિ, ને નીચ ગૌત્રની આઠ પ્રકૃતિ.

ઉંચ ગૌત્રની આઠ પ્રકૃતિ.

૧ જાતિ વિશિષ્ટ, ૨ કુળ વિશિષ્ટ, ૩ બળ વિશિષ્ટ, ૪ રૂપ વિશિષ્ટ, ૫ તપ વિશિષ્ટ, ૬ સૂત્ર વિશિષ્ટ, ૭ લાભ વિશિષ્ટ, ૮ ઇશ્વર વિશિષ્ટ.

નીચ ગૌત્રની આઠ પ્રકૃતિ.

૧ જાતિ વિહીન, ૨ કુળ વિહીન, ૩ બળ વિહીન, ૪ રૂપ વિહીન,

૫ તપ વિહીન, ૬ સૂત્ર વિહીન, ૭ લાભ વિહીન, ૮ ઇશ્વર વિહીન.

ગૌત્ર કર્મ સોળ પ્રકારે બાંધે, તેમાં ઉંચ ગૌત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે, ને નીચ ગૌત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે.

ઉંચ ગૌત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે તે. ૧ જાતિ અમદ, ૨ કુળ અમદ, ૩ બળ અમદ, ૪ રૂપ અમદ, ૫ તપ અમદ, ૬ સૂત્ર અમદ, ૭ લાભ અમદ, ૮ ઇશ્વર અમદ.

નીચ ગૌત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે તે. ૧ જાતિ મદ, ૨ કુળ મદ, ૩ બળ મદ, ૪ રૂપ મદ, ૫ તપ મદ, ૬ સૂત્ર મદ, ૭ લાભ મદ, ૮ ઇશ્વર મદ, એવં આઠ. કુળ સોળ.

ગૌત્ર કર્મ સોળ પ્રકારે ભોગવે, તેમાં ઉંચ ગૌત્ર આઠ પ્રકારે, ને નીચ ગૌત્ર આઠ પ્રકારે. તે જે પ્રમાણે ઉંચ ગૌત્ર તથા નીચ ગૌત્રની આઠ આઠ પ્રકૃતિ છે તે જ આઠ આઠ પ્રમાણે ભોગવે.

ગૌત્ર કર્મની સ્થિતિ, જઘન્ય, આઠ મુહૂર્તની; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ ક્રોડા ક્રોડી સાગરોપમની. અબાધા કાળ બે હજાર વર્ષનો.

૮ અંતરાય કર્મનો વિસ્તાર.

અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ.

૧ દાનાંતરાય, ૨ લાભાંતરાય, ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉપભોગાંતરાય, ૫ વીર્યાંતરાય, એ પાંચ.

અંતરાય કર્મ પાંચ પ્રકારે બાંધે, તે ઉપર પ્રમાણે.

અંતરાય કર્મ પાંચ પ્રકારે ભોગવે, તે પણ તે પ્રમાણે.

અંતરાય કર્મની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્તની; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો.

ઇતિ અંતરાય કર્મ સંપૂર્ણ.

ઇતિ આઠ કર્મનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ.

ગતાગતિ.

ગાથા.

બારસ[1], ચઉવીસાઈ[2], સંતર[3], એગસમય[4], કત્તો[5] ય;
ઉવટ્ટણ[6], પરભવ આઉયં[7], ચ અઠે વ આગરિસા[8]. ૧.

પહેલો બારસ દ્વાર.

નારકી, તિર્યંચ, મનુષ્ય, દેવ એ ચાર ગતિમાં ઉત્પન્ન થવાનું તથા ચવવાનું અંતર પડે તો જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્તનું અંતર પડે. સિદ્ધિગતિમાં અંતર પડે તો જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ છ માસનું ચવવાનું નથી.

બીજો ચઉવિશ દ્વાર.

૧ પહેલી નરકે, અંતર પડે તો જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, ચોવિશ મુહૂર્તનું;

૨ બીજી નરકે, અંતર પડે તો જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, સાત દિવસનું;

૩ ત્રીજી નરકે, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, પંદર દિવસનું;

૪ ચોથી નરકે, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, એક માસનું;

૫ પાંચમી નરકે, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, બે માસનું.

૬ છઠ્ઠી નરકે, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, ચાર માસનું;

૭ સાતમી નરકે, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, છ માસનું;

ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી, પહેલા બીજા દેવલોક સુધી અંતર પડે તો જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, ચોવિશ મુહૂર્તનું.

ત્રીજે દેવલોકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, નવ દિવસ ને વિશ મુહૂર્તનું;

ચોથે દેવલોકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, બાર દિવસ ને દશ મુહૂર્તનું;

પાંચમે દેવલોકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, સાડીબાવિશ દિવસનું;

છઠ્ઠે દેવલોકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, પીસ્તાળિશ દિવસનું;

સાતમે દેવલોકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, એંશી દિવસનું;

આઠમે દેવલોકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, સો દિવસનું;

નવમે દશમે દેવલોકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, સંખ્યાતા માસનું;

અગિયારમે બારમે દેવલોકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, સંખ્યાતા વર્ષનું;

ગ્રૈવેયકની પહેલી ત્રિકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, સંખ્યાતા સો વર્ષનું;

ગ્રૈવેકયની બીજી ત્રિકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, સંખ્યાતા હજાર વર્ષનું;

ગ્રૈવેયકની ત્રીજી ત્રિકે અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, સંખ્યાતા લાખ વર્ષનું;

ચાર અનુત્તર વિમાને અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગનું;

પાંચમા સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને અંતર પડે તો, જઘન્ય, **એક સમય,** ઉત્કૃષ્ટ, પલ્યના સંખ્યાતમા ભાગનું;

પાંચ એકેંદ્રિયમાં અંતર નથી;

ત્રણ વિકલેંદ્રિય ને તિર્યંચ સંમૂર્છિમમાં અંતર પડે તો, જઘન્ય, **એક** સમય, ઉત્કૃષ્ટ, અંતર્મુહૂર્ત્તનું;

તિર્યંચ ગર્ભજ, મનુષ્ય ગર્ભજમાં અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, બાર મુહૂર્ત્તનું;

મનુષ્ય સંમૂર્છિમમાં અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ, ચોવિશ મુહૂર્ત્તનું;

સિદ્ધમાં અંતર પડે તો, જઘન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ છ માસનું. એમજ સિદ્ધ વર્જી ચવવાનું ઉત્પન્ન વિરહની પેરે જાણવું.

બીજો દ્વાર સંપૂર્ણ.

ત્રીજો સઅંતર નિરંતર દ્વાર.

સઅંતર કહેતાં અંતર સહિત, **નિરંતર** કહેતાં અંતર રહિત ઉપજે તે.

પાંચ એકેંદ્રિયના પાંચ દંડક વર્જીને, બાકીના ઓગણિશ દંડક તથા સિદ્ધમાં સઅંતર તથા નિરંતર ઉપજે.

પાંચ એકેંદ્રિયના પાંચ દંડકમાં નિરંતર ઉપજે. એમજ ઉદ્વર્તન (ચવવાનું) પણ સિદ્ધને વર્જી સર્વને જાણવું.

ત્રીજો દ્વાર સંપૂર્ણ.

ચોથે એક સમયમાં જે બોલમાં જેટલા ઉપજે તથા ચવે તે દ્વાર.

સાત નારકી, ૭. દશ ભવનપતિ, ૧૭. વાણવ્યંતર, ૧૮. જ્યોતિષી, ૧૯. પહેલાથી આઠ દેવલોક, ૨૭. ત્રણ વિકલેંદ્રિય, ૩૦. તિર્યંચ સંમૂર્છિમ, ૩૧. તિર્યંચ ગર્ભજ,

૩૨. **મનુષ્ય સંમૂર્છિમ, ૩૩. એ તેત્રીશ બોલમાં, એક સમયમાં** જઘન્ય, એક, બે, ત્રણ. ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા ઉપજે, તથા અસંખ્યાતા ઉપજે.

નવમું, દશમું, અગિયારમું, બારમું એ ચાર દેવલોક ૪, નવ ગ્રૈવેયક ૧૩, પાંચ અનુત્તર વિમાન ૧૮, મનુષ્ય ગર્ભજ ૧૯, એ ઓગણીશ બોલમાં, જઘન્ય, એક, બે, ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા ઉપજે; **પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ,** એ ચાર એકેંદ્રિયમાં, સમયે સમયે, અસંખ્યાતા ઉપજે.

વનસ્પતિમાં, સમયે સમયે, અનંતા ઉપજે.

સિદ્ધમાં એક સમયે જઘન્ય, એક, બે, ત્રણ; ઉત્કૃષ્ટ, એકસોને આઠ ઉત્પન્ન થાય. એમજ ઉદ્વર્તન પણ સિદ્ધ વર્જી સર્વને જાણવું. ઇતિ **એક સમયે ઉત્પન્ન થવાનો તથા ચવવાનો ચોથો દ્વાર સંપૂર્ણ.**

પાંચમો કત્તો (કયાંથી આવે) છઠ્ઠો ઉદ્વર્તન (ચવીને જાય) તે બન્ને દ્વાર.

૫૬૩ માંહેના જે જે બોલનો આવીને ઉત્પન્ન થાય તે **આગત [કસ્માત્ (કયાંથી) આવે]**, ને ચવીને ૫૬૩ માંહેના જે જે બોલમાં જાય તે **ગતિ (ઉદ્વર્તન).**

૧ પહેલી નરકે, ૨૫ બોલની આગતિ, તે પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, પાંચ અસંજ્ઞી તિર્યંચ, એ પચીશ પર્યાપ્તની.

***ગતિ વિશ બોલની,** તે પંદર કર્મ ભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, એ વિશ પર્યાપ્તની.

* નારકી તથા દેવની ગતિ મનુષ્ય તથા તિર્યંચની થાય છે તો તે ત્યાં ઉપન્યા પછી અપર્યાપ્તપણે કાલ કરે નહિ, માટે.

૨ બીજી નરકે, વિશ બોલની આગતિ, તે પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, એવં ૨૦ પર્યાપ્તની.

ગતિ વિશ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે.

૩ ત્રીજી નરકે, ઓગણિશ બોલની આગતિ, તે બીજી નરકમાં જે વિશ બોલનો આવે છે. તેમાંથી એક ભુજપરિસર્પ બાદ કરતાં બાકીના ઓગણિશની.

ગતિ વિશ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે.

૪ ચોથી નરકે અઢાર બોલની આગતિ, તે બીજી નરકમાં જે વિશ બોલનો આવે છે, તેમાંથી ૧ ભુજપરિસર્પ, ૨ ખેચર, એ બે બાદ કરતાં બાકીના અઢારની.

ગતિ વિશ બોલની. તે પહેલી નરક પ્રમાણે.

૫ પાંચમી નરકે સત્તર બોલની આગતિ. તે બીજી નરકમાં જે વિશ બોલનો આવે છે. તેમાંથી ૧ ભુજપરિસર્પ, ૨ ખેચર. ૩ સ્થળચર, એ ત્રણ બાદ કરતાં બાકીના સત્તર બોલની.

ગતિ વિશ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે.

૬ છઠ્ઠી નરકે સોળ બોલની આગતિ, તે બીજી નરકમાં જે વિશ બોલનો આવે છે, તેમાંથી ૧ ભુજપરિસર્પ, ૨ ખેચર, ૩ સ્થળચર, ૪ ઉરપરિસર્પ, એ ચાર બાદ કરતાં બાકીના સોળની.

ગતિ વિશ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે.

૭ સાતમી નરકે સોળ બોલની આગતિ, તે પંદર કર્મભૂમિ ને જળચર એ સોળની. તે મધ્યેની સ્ત્રી મરીને ન આવે, પુરૂષ તથા નપુંસક મરીને આવે.

ગતિ પાંચ બોલની, તે પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચના પર્યાપ્તની.

૮ પચીશ ભવનપતિ, છવ્વીશ વાણવ્યંતર, એ એકાવન જાતિના દેવની આગતિ, ૧૧૧ બોલની; તે ૧૦૧ સંજ્ઞી

મનુષ્ય ને પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ ને પાંચ અસંજ્ઞી તિર્યંચ, એવં ૧૧૧ ની.

ગતિ ૨૩ બોલની તે પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, એવં વિશ, બાદર પૃથ્વીકાય ૨૧, બાદર અપકાય ૨૨, બાદર વનસ્પતિકાય ૨૩, એ ત્રેવિશ પર્યાપ્તની

૯ જ્યોતિષીને પહેલા દેવલોકે ૫૦ બોલની આગતિ, તે પંદર કર્મભૂમિ, ત્રિશ અકર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, એવં પચાશ પર્યાપ્તની.

ગતિ ત્રેવીશ બોલની, તે ભવનપતિ પ્રમાણે.

૧૦ બીજા દેવલોકે ચાળિશ બોલની આગતિ, તે પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, એ વિશ ને ત્રીશ અકર્મભૂમિમાંથી પાંચ હેમવય, પાંચ હિરણ્યવય એ દશ બાદ કરતાં, બાકીના વિશ, એવં ચાળિશ પર્યાપ્તની.

ગતિ ત્રેવીશ બોલની, તે ભવનપતિ પ્રમાણે.

૧૧ પહેલા કિલ્વિષીમાં ત્રીશ બોલની આગતિ, તે પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂ, એવં ત્રીશના પર્યાપ્તની.

ગતિ ત્રેવીશ બોલની, તે ભવનપતિ પ્રમાણે.

૧૨ ત્રીજા દેવલોકથી આઠમા દેવલોક સુધીના, નવ લોકાંતિકના, ને બીજા ને ત્રીજા કિલ્વિષી, એ સત્તર જાતિના દેવની વિશ બોલની આગતિ, તે પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, એ વિશના પર્યાપ્તની.

ગતિ વિશ બોલની, તે પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, એ વિશના પર્યાપ્તની.

૧૩ નવમા, દશમા, અગિયારમા, બારમા, એ ચાર દેવલોક, નવ ગ્રૈવેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાન, એ અઢાર જાતિના

દેવની આગતિ, પંદર બોલની તે પંદર કર્મભૂમિના પર્યાપ્તની.

ગતિ પંદર બોલની, તે પંદર કર્મભૂમિના પર્યાપ્તની.

૧૪ પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, એ ત્રણની આગતિ, બસેં ને તેંતાળીશ બોલની, તે એકસો ને એક મનુષ્ય સંમૂર્છિમના અપર્યાપ્ત, ને પંદર કર્મભૂમિના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એવં ત્રીશ, કુલ એકસો એકત્રીશ; ને અડતાળીશ જાતિના તિર્યંચ, એવં ૧૭૯, ને ચોસઠ જાતિના દેવ (તે પચીશ ભવનપતિ, છવ્વીશ વાણવ્યંતર, ૫૧, ને દશ જ્યોતિષી, ૬૧, પહેલા કિલ્વિષી, ૬૨, પહેલું બીજું દેવલોક, ૬૪) ના પર્યાપ્ત; એવં બસેં ને તેંતાળિશ બોલની.

ગતિ ૧૭૯ બોલની તે, એકસો ને એક મનુષ્ય સંમૂર્છિમના અપર્યાપ્ત, ને પંદર કર્મભૂમિના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એવં ત્રીશ, કુલ ૧૩૧; ને અડતાળિશ જાતિના તિર્યંચ, એવં ૧૭૯ ની.

૧૫ તેજસ્, વાયુની આગતિ, ૧૭૯ બોલની તે ઉપર લખેલ છે તે.

ગતિ અડતાળિશ બોલની, તે ૪૮ જાતિના તિર્યંચની.

૧૬ ત્રણ વિકલેંદ્રિયની આગતિ ૧૭૯ બોલની, તે ૧૭૯ બોલ ઉપર કહેલ છે તે.

ગતિ પણ ૧૭૯ બોલની ઉપર મુજબ.

૧૭ અસંજ્ઞી તિર્યંચની આગતિ ૧૭૯ બોલની, તે એકસો ને એક મનુષ્ય સંમૂર્છિમના અપર્યાપ્ત અને પંદર કર્મભૂમિના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, એવં ત્રીશ, કુલ ૧૩૧. ને અડતાળિશ જાતિના તિર્યંચ, એવં ૧૭૯ ની.

ગતિ ૩૯૫ બોલની તે, છપ્પન અંતર દ્વીપ ને એકાવન જાતિના દેવ ૧૦૭, પહેલી નરક ૧૦૮, તે એકસો આડના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એવં ૨૧૬, ને ૧૭૯ ઉપર કહ્યા છે તે, કુલ ૩૯૫ ની.

૧૮ સંજ્ઞી તિર્યંચની આગતિ ૨૬૭ બોલની, તે ૮૧ જાતિના દેવ (નવાણુ જાતના દેવતામાંથી ઉપરના ચાર દેવલોક, નવ ગ્રૈવેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાન એવં અઢાર બાદ કરતાં બાકીના એકાશી), સાત નરકના નારકીના પર્યાપ્ત, ૮૮, ને ૧૭૯ બોલ ઉપર કહેલ છે તે, એવં ૨૬૭.

પાંચેની જુદી જુદી ગતિ.

૧ જળચરની ૫૨૭ બોલની તે, પાંચસેં ત્રેસઠ માંહેથી, નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ સુધીના ૧૮ જાતિના દેવના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત. એવં છત્રીશ બોલ બાદ કરતાં બાકીના ૫૨૭ ની.

૨ ઉરપરિસર્પની ૫૨૩ બોલની તે, ઉપર પાંચસો સત્તાવીશ કહ્યા તેમાંથી, છઠ્ઠી ને સાતમી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ચાર બાદ કરતાં બાકીના ૫૨૩ બોલની.

૩ સ્થળચરની ૫૨૧ બોલની તે, ઉરપરિસર્પના પાંચસો ત્રેવિશમાંથી પાંચમી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતાં બાકીના ૫૨૧ ની.

૪ ખેચરની ૫૧૯ બોલની તે, ૫૨૧ બોલમાંથી ચોથી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતાં બાકીના ૫૧૯ બોલની.

૫ ભુજપરિસર્પની ૫૧૭ બોલની તે, ૫૧૯ બોલમાંથી ત્રીજી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતાં બાકીના ૫૧૭ બોલની.

૧૯ અસંજ્ઞી મનુષ્યની આગતિ ૧૭૧ બોલની તે, ઉપર ૧૭૯ બોલ કહેલ છે તેમાંથી તેજસ્, વાયુના આઠ બાદ કરતાં બાકીના ૧૭૧ ની.

ગતિ ૧૭૯ બોલની તે ઉપર ૧૭૯ બોલ કહેલ છે તે.

૨૦ પંદર કર્મભૂમિના સંજ્ઞી મનુષ્યની આગતિ, ૨૭૬

બોલની તે, ૧૭૯ બોલ કહેલ છે; તેમાંથી તેજસ્ વાયુના આઠ બાદ કરતાં બાકી ૧૭૧ રહ્યા તે, ને નવાણુ જાતિના દેવ, એ ૨૭૦ ને પહેલેથી ૭ નરક સુધી, એવં ૨૭૬ ની.

ગતિ ૫૬૩ ની.

૨૧ ત્રીશ અકર્મભૂમિના સંજ્ઞી મનુષ્યની આગતિ, વિશ બોલની તે, પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, એ વિશ પર્યાપ્તની.

જુદી જુદી ગતિ નીચે મુજબ.

પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂ, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૮ બોલની, તે ચોસઠ જાતિના દેવના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ૧૨૮ ની.

પાંચ હરિવાસ, પાંચ રમકવાસ, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૬ બોલની, તે ઉપરના ૧૨૮ બોલમાંથી પહેલા કિલ્બિષીના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, એ બે બાદ, એવં ૧૨૬ ની.

પાંચ હેમવય, પાંચ હિરણ્યવય, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૪ બોલની, તે ઉપરના ૧૨૬ બોલમાંથી બીજા દેવલોકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત. એ બાદ કરતાં બાકીના ૧૨૪ ની.

છપ્પન્ન અંતરદ્વીપના જુગલીયાની આગતિ પચીશ બોલની તે, પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, પાંચ અસંજ્ઞી તિર્યંચ, એવં ૨૫ પર્યાપ્તની.

ગતિ ૧૦૨ બોલની, તે પચીશ ભવનપતિ, છવીશ વાણવ્યંતર એ ૫૧ ના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એવં ૧૦૨ બોલની.

એ બાવીશ બોલ સંપૂર્ણ. એ બાવીશ બોલમાં ચોવિશ દંડકની ગતાગતિ કહી.

નવ ઉત્તમ પદવીમાંથી માંડલિક રાજા બાદ કરતાં આઠ પદવીધર તથા મિથ્યાત્વી તથા ત્રણ વેદ, એ

બાર બોલની ગતાગતિ.

૧ તીર્થંકરની આગતિ ૩૮ બોલની, તે વૈમાનિકના ૩૫ ભેદ ને પહેલેથી ત્રણ નરક એ ૩૮ ની.

ગતિ મોક્ષની.

૨ ચક્રવર્તિની આગતિ ૮૨ બોલની તે, નવાણું જાતિના દેવમાંથી પંદર પરમાધર્મી, ત્રણ કિલ્વિષી એ અઢાર બાદ કરતાં બાકીના ૮૧ ને પહેલી નરક, કુલ ૮૨ બોલની.

ગતિ ૧૪ બોલની, તે સાત નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ચૌદની. (જો તે દીક્ષા લે તો દેવની કે મોક્ષની).

૩ વાસુદેવની આગતિ ૩૨ બોલની, તે બાર દેવલોક, નવ લોકાંતિક, નવ ગ્રૈવેયક, ને પહેલી બીજી નરક. કુલ ૩૨ બોલની.

ગતિ ચૌદ બોલની, તે સાત નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, એ ચૌદની.

૪ બળદેવની આગતિ ૮૩ બોલની, તે ચક્રવર્તિના ૮૨ બોલ કહ્યા તે તથા એક બીજી નરક, કુલ ૮૩ બોલની.

ગતિ ૭૦ બોલની, તે વૈમાનિકના ૩૫ ભેદના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, એવં ૭૦ ની.

૫ કેવલીની આગતિ, ૧૦૮ બોલની તે નવાણું જાતિના દેવમાંથી, પંદર પરમાધર્મી ને ત્રણ કિલ્વિષી, એ અઢાર બાદ કરતાં બાકીના ૮૧; ને પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, એ ૧૦૪ ને પહેલેથી ચાર નરક, એવં ૧૦૮ પર્યાપ્તની.

ગતિ નક્કી મોક્ષની.

૬ સાધુની આગતિ ૨૭૫ બોલની, તે ઉપર ૧૭૯ બોલ કહેલ છે તેમાંથી તેજસ્ વાયુના આઠ બાદ કરતાં બાકીના ૧૭૧ ને ૯૯ જાતિના દેવ. એ ૨૭૦ ને પ્રથમની પાંચ નરક, એ ૨૭૫ ની.

ગતિ ૭૦ બોલની, તે બળદેવ પ્રમાણે.

૭ શ્રાવકની આગતિ ૨૭૬ બોલની, તે સાધુની ૨૭૫ બોલની કહી છે તે, ને છઠ્ઠી નરકના પર્યાપ્ત; એવં ૨૭૬ ની.

ગતિ ૪૨ બોલની, તે બાર દેવલોક, નવ લોકાંતિક, એ ૨૧ ના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એવં ૪૨ ની.

૮ સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિની આગતિ ૩૬૩ બોલની, તે નવાણુ જાતિના દેવના પર્યાપ્ત, ને ૧૦૧ સંજ્ઞી મનુષ્યના પર્યાપ્ત એવં ૨૦૦ ને ૧૦૧ મનુષ્ય સંમૂર્છિમના અપર્યાપ્ત એવં ૩૦૧ ને ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્ત, ૩૧૬, સાત નરકના પર્યાપ્ત, એવં ૩૨૩; ને તિર્યંચના ૪૮ ભેદમાંથી, તેજસ્, વાયુના આઠ બાદ કરતાં બાકીના ચાળિશ, એવં ૩૬૩ ની.

ગતિ ૨૫૮ ની તે, નવાણુ જાતિના દેવ, પંદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંજ્ઞી તિર્યંચ, ૭ નરક, એ ૧૨૫ ના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એવં ૨૫૦, ત્રણ વિકલેંદ્રિયના અપર્યાપ્ત એ ૨૫૩, ને પાંચ અસંજ્ઞી તિર્યંચના અપર્યાપ્ત એવં ૨૫૮ ની.

૯ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિની આગતિ ૩૭૧ બોલની, તે નવાણુ જાતિના દેવતા ને ૧૭૯ બોલ આગળ કહેલ છે તે, એવં ૨૭૮, સાત નરકના પર્યાપ્ત એવં ૨૮૫, ને ૮૬ જાતિના જુગલીયાના પર્યાપ્ત, એવં ૩૭૧ ની.

ગાત ૫૫૩ ની તે, ૫૬૩ બોલમાંથી પાંચ અનુત્તર વિમાનના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ દશ બાદ કરતાં બાકી ૫૫૩ ની.

૧૦ સ્ત્રી વેદની આગતિ ૩૭૧ બોલની, તે નવાણુ જાતિના

દેવના અપર્યાપ્ત ને સાત નરકના અપર્યાપ્ત, ને ૮૬ જાતિના જુગલીઆના અપર્યાપ્ત એ ૧૯૨ બોલ, ૫૬૩ બોલમાંથી બાદ કરતાં બાકીના ૩૭૧ બોલની.

ગતિ ૫૬૧ બોલની, તે સાતમી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતાં બાકીના ૫૬૧ ની.

૧૧ પુરૂષ વેદની આગતિ ૩૭૧ બોલની, તે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિની આગતિ પ્રમાણે.

ગતિ ૫૬૩ ની.

૧૨ નપુંસક વેદની આગતિ ૨૮૫ બોલની, તે નવાણુ જાતિના દેવના પર્યાપ્ત ને આગળ ૧૭૯ બોલ કહ્યા છે તે, ને સાત નરકના પર્યાપ્ત એવં ૨૮૫.

ગતિ ૫૬૩ ની.

ઇતિ પાંચમો-છઠ્ઠો દ્વાર સંપૂર્ણ.

સાતમો આયુષ્ય દ્વાર.

આ ભવના આયુષ્યના કેટલામે ભાગે પરભવના આયુષ્યનો બંધ પડે તે.

દશ ઔદારિકના દંડક સોપકર્મી અને નોપકર્મી જાણવા.

નારકીનો એક દંડક ને દેવના ૧૩, એ ચોદ દંડક નોપકર્મી જાણવા.

દશ ઔદારિકના દંડક છે, તેમાં જેઓને અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્ય છે, તેઓ **નોપકર્મી** છે, સંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા છે, તેમાં **સોપકર્મી** છે ને **નોપકર્મી** છે.

નોપકર્મી તે, નિશ્ચયે આયુષ્યને ત્રીજે ભાગે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે.

સોપક્રમી તે, આયુષ્યને ત્રીજે ભાગે, તેને ત્રીજે ભાગે, છેવટ અંતર્મુહૂર્ત, રહે ત્યારે પણ પરભવનું આયુષ્ય બાંધે.

અસંખ્યાત વર્ષના મનુષ્ય, તિર્યંચ તથા નારકો દેવ નોપક્રમી છે. તેઓ નિશ્ચયે આયુષ્યના ૭ માસ શેષ રહે ત્યારે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે.

પરભવ જતાં જીવ છ બોલ બાંધીને મરે તે.

૧ જાતિ નિદ્ધત્તાયુષ્ય, ૨ ગતિ નિદ્ધત્તાયુષ્ય, ૩ સ્થિતિ નિદ્ધત્તાયુષ્ય, ૪ અવગાહના નિદ્ધત્તાયુષ્ય, ૫ પ્રદેશ નિદ્ધત્તાયુષ્ય, ૬ અનુભાવ નિદ્ધત્તાયુષ્ય.

ઈતિ સાતમો દ્વાર સંપૂર્ણ.

આઠમો આકર્ષ દ્વાર.

આકર્ષ=તે તથાવિધ પ્રયત્ને કરી કર્મ પુદ્ગલનું ગ્રહવું-ખેંચવું. જેમ ગાય પાણી પીતાં ભયથી પાછું જુએ, વળી પીએ, તેમ જીવ જાતિ નિદ્ધત્તાદિ આયુષ્યને જઘન્ય એક, બે, ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષે કરી બાંધે.

તે આકર્ષનો અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડા જીવ આઠ આકર્ષે કરી જાતિ નિદ્ધત્તાયુષ્યને બાંધનારા, તેથી સાતે કરી બાંધનાર સંખ્યાતગુણ, તેથી છથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણ, તેથી પાંચથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણ, તેથી ચારથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણ, તેથી ત્રણથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણ, તેથી બેથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણ, તેથી એકથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણ.

ઇતિ આઠમો દ્વાર સંપૂર્ણ.

ઇતિ ગતાગતિ સંપૂણ.

છ આરાના ભાવ.

દશ ક્રોડા ક્રોડી સાગરોપમના છ આરા જાણવા.
પહેલો આરો.

ચાર ક્રોડા ક્રોડી સાગરોપમનો પહેલો આરો સુષમ સુષમ નામે એટલે અતિશય સુંદર જાણવો. એ આરાને વિષે ત્રણ ગાઉનું શરીર ને ત્રણ પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું, ઉતરતે આરે બે ગાઉનું શરીર ને બે પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું, એ આરાને વિષે શરીરમાં ૨૫૬ પાંસળીઓ જાણવી, ને ઉતરતે આરે ૧૨૮ પાંસળીયો જાણવી. એ આરાને વિષે, વજ્રઋષભ નારાચ સંહનન, ને સમચતુરંસ્ત્ર સંસ્થાન જાણવું. એ આરાને વિષે સ્ત્રી પુરૂષનાં રૂપ ઘણાં શોભાયમાન દેખાય. એ આરાને વિષે અઠમભક્તે (ત્રણ દિવસે) આહારની ઇચ્છા થાય, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. જમીનની સરસાઇ (રસ) સાકર સરખી જાણવી, ઉતરતે આરે જમીનની સરસાઇ (રસ) ખાંડ સરખી જાણવી. એ આરાને વિષે કલ્પવૃક્ષ દશ પ્રકારના મનવાંછિત સુખ આપે, તે દશ પ્રકારના મનવાંછિત સુખની-

ગાથા.

મતંગાય ભિંગા, તુડીયંગા દીવ જોઇ ચિતગા;
ચિતરસા મણુવેગા, ગિહગારા અનિયગણાઉ. ૧

અર્થ—૧ મતંગા કહેતાં, મધુર રસનાં ફળનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે; ૨ ભિંગા કહેતાં, રત્નજડાવ ભાજનનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે; ૩ તુડિયંગા કહેતાં, ૪૯ જાતિનાં વાજિંત્રનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે; ૪ દીવ કહેતાં રત્નજડાવ દીવાનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે; ૫ જોઇ કહેતાં, રત્નજડાવ સૂર્યની જ્યોતિનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે; ૬ ચિતગા

કહેતાં, ચિત્રાંગણુ સહિત ફૂલની માળાનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે; ૭ ચિતરસા કહેતાં, ચિત્તને ગમે તેવાં રસવંતાં ભોજનનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે; ૮ મણુવેગા કહેતાં રત્ન જડાવ આભરણુનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે; ૯ ગિહગારા કહેતાં, ૪૨ ભોમીયા આવાસનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે; ૧૦ અનિયગણુઉ કહેતાં, નાકને વાયરે ઉડે એવા ઝીણાં રત્નજડાવ વસ્ત્રનાં કલ્પવૃક્ષ થઇ આવે, એ દશ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષ જુગલીઆને સુખ આપે. એ આરાને વિષે જુગલીયાને આયુષ્યના ૭ માસ બાકી રહે, તે વખતે જુગલીયા પરભવનું આયુષ્ય બાંધે, ત્યારે જુગલાણી એક જોડું પ્રસવે, તે છોરૂની પ્રતિપાલના (આસનાવાસના) ઓગણુપચાસ દહાડાની કરે. જુગલ જુગલાણીને ક્ષણુ માત્રનો વિયોગ ન પડે. એકને છીંક આવે, ને એકને બગાસું આવે, મરીને દેવગતિમાં જાય, એના શરીરનો નિહારણુ (મરણુક્રિયા) દેવ કરે. ગતિ એક દેવની. એ આરાને વિષે ઝેર નહિ, વેર નહી, ઇર્ષ્યા નહિ, જરા (ઘડપણુ) નહિ, રોગ નહિ, કુરૂપ નહિ, પરિપૂર્ણ અંગ ઉપાંગને વિષે સુખ ભોગવે; તે પૂર્વનાં દાન, પુન્યનાં ફળ જાણુવાં. ઇતિ **પહેલા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.**

બીજો આરો.

પહેલો આરો ઉતરીને બીજો આરો બેસે, ત્યારે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત ઓછા થાય. એ આરો ત્રણુ ક્રોડા ક્રોડી સાગરોપમનો જાણુવો; એ આરો સુષમ નામે જાણુવો એટલે સુંદર જાણુવો. એ આરાને વિષે બે ગાઉનું ને બે પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણુવું. ઉતરતે આરે એક ગાઉનું શરીર ને એક પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણુવું. આરાને વિષે વજ્રઋષભનારાચ સંહનન, સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન જાણુવું. એ આરાને વિષે ૧૨૮ પાંસ-

ળીયો, ઉતરતે આરે ૬૪ પાંસળીયો જાણવી. એ આરાને વિષે છઠ-ભકતે (બે દિવસે) આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. જમીનની સરસાઈ (રસ) ખાંડ સરખી જાણવી, ઉતરતે આરે ગોળ સરખી જાણવી. એ આરાને વિષે કલ્પવૃક્ષ દશ પ્રકારનાં મનવાંછિત સુખ આપે, તે ઉપર પહેલા આરામાં કહ્યાં તે પ્રમાણે જાણવાં. એ આરાને વિષે જુગલીયાના આયુષ્યના છ માસ બાકી રહે, ત્યારે જુગલીયા પરભવનું આયુષ્ય બાંધે, તે વખતે જુગલાણી એક જોડું પ્રસવે, તે છોરૂની પ્રતિપાલના ચોસઠ દિવસ કરે. જુગલ જુગલાણીને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે. એકને છીંક ને એકને બગાસું આવે, તે મરીને દેવગતિમાં જાય. એના શરીરનો નિહારણ દેવ કરે. ગતિ એક દેવની જાણવી. એ આરાને વિષે ઝેર નહિ, વેર નહિ, ઈર્ષ્યા નહિ, જરા (ઘડપણ) નહિ, રોગ નહિ, કુરૂપ નહિ, પરિપૂર્ણ અંગ ઉપાંગને વિષે સુખ ભોગવે; તે પૂર્વનાં દાન, પુન્યનાં ફળ જાણવાં. ઇતિ **બીજા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.**

ત્રીજો આરો.

બીજો આરો ઉતરીને ત્રીજો આરો બેસે, ત્યારે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત હીણા થાય. એ આરો બે ક્રોડા-ક્રોડી સાગરોપમનો. એ આરો સુષમ દુઃષમ નામે જાણવો, એટલે સુંદરતા ઘણી ને વિષમતા થોડી જાણવી. એ આરાને વિષે એક ગાઉનું શરીર ને એક પલ્યોપમનું આયુષ્ય, ઉતરતે આરે પાંચસેં ધનુ-ષ્યનું શરીર ને ક્રોડ પૂર્વનું આયુષ્ય. એ આરાને વિષે વજ્રઋષભ-નારાચ સંહનન ને સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન જાણવું. એ આરાને વિષે ૬૪ પાંસળીયો, ઉતરતે આરે ૩૨ પાંસળીઓ જાણવી. એ આરાને વિષે ચઉથભકતે (એક દિવસે) આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે

શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. જમીનની સરસાઇ (રસ) ગોળ સરખી જાણવી, ઉતરતે આરે સારી જાણવી. એ આરાને વિષે કલ્પવૃક્ષ દશ પ્રકારનાં સુખ આપે. એ આરાને વિષે છેલ્લા જુગલીયાના આયુષ્યમાં ૭ માસ બાકી રહે ત્યારે જુગલીયા પરભવનું આયુષ્ય બાંધે, તે વારે જુગલાણી એક જોડું પ્રસવે, તે છોરૂની પ્રતિપાલના ઓગણએંશી દિવસની કરે. જુગલ જુગલાણીને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે. એકને છીંક ને એકને બગાસું આવે, તે મરીને દેવ ગતિમાં જાય. એના શરીરનો નિહારણ (મરણ ક્રિયા) દેવ કરે. એ ત્રણ આરા જુગલીયાના, એટલો જુગલ ધર્મ જાણવો. એ ત્રીજા આરામાં જુગલીયા સુધી, ગતિ એક દેવની જાણવી. એ આરાને વિષે જુગલીયા ધર્મ સુધી ઝેર નહિ, વેર નહિ, ઇર્ષા નહિ, જરા નહિ, રોગ નહિ, કુરૂપ નહિ, પરિપૂર્ણ અંગ ઉપાંગને વિષે સુખ ભોગવે; તે પૂર્વનાં દાન, પુન્યનાં ફળ જાણવાં. **ઇતિ જુગલીયા ધર્મ સંપૂર્ણ.**

ત્રીજા આરાના જતા શેષ ચોરાસી લાખ પૂર્વ ત્રણ વર્ષ અને સાડાઆઠ મહિના રહ્યા ત્યારે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ૩૩ સાગરોપમનું આયુષ્ય ભોગવીને, ત્યાંથી ચવીને, વનિતા નગરીને વિષે, નાભિરાજાને ઘરે, મરૂદેવી રાણીની કુક્ષીમાં શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી ઉપન્યા. પછી સવા નવ માસે જન્મ થયો. પ્રથમ ઋષભનું સ્વપ્ન દીઠું, માટે ઋષભદેવ નામ પાડ્યું. તે ઋષભદેવ સ્વામીએ યુગલ ધર્મ નિવારી (કાઢી નાંખી) ને ૧ અસિ, ૨ મસિ, ૩ કૃષિ, ઇત્યાદિક બહોંતેર કળા પુરૂષને શીખવી, સ્ત્રીને ચોસઠ કળા શીખવી. અનુકંપા વાસ્તે વીશ લાખ પૂર્વ તો કુંવરપણામાં રહ્યા. ત્રેસઠ લાખ પૂર્વનું રાજ્ય પાળ્યું. પછી પોતાના પુત્ર ભરતને રાજ્ય સોંપી, પોતે ચાર હજાર પુરૂષ સહિત સંયમ લીધો. સંયમ લીધા પછી એક હજાર વર્ષે કેવળ જ્ઞાન ઉપન્યું. એમ છદ્મસ્થપણું, તથા

કેવળપણું મળીને પૂરું એક લાખ પૂર્વનું સંયમ પાળીને, અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર, પદ્મ આસને બેસીને દશ હજાર સાધુ સહિત, ભગવંત મોક્ષ પધાર્યા. તે સ્વામીજીના પાંચ કલ્યાણીક, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં થયા, તે ૧ પહેલે કલ્યાણીકે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચવીને, મરૂદેવી રાણીની કુક્ષીમાં ઉપન્યા; ૨ બીજે કલ્યાણીકે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં જન્મ થયો; ૩ ત્રીજે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં રાજ્યાસને બિરાજ્યા: ૪ ચોથે કલ્યાણીકે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં દીક્ષા લીધી; ૫ પાંચમે કલ્યાણીકે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા અને અભિજીત નક્ષત્રમાં પ્રભુજી મોક્ષ પધાર્યા. એ જુગલીયા ધર્મ નિવાર્યા પછી ગતિ પાંચ જાણવી. ઈતિ ત્રીજા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

ચોથો આરો.

ત્રીજો આરો ઉતરીને ચોથો આરો બેઠો, ત્યારે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત ઓછા થયા. એ આરો એક ક્રોડા ક્રોડી સાગરોપમમાં બેંતાળીશ હજાર વર્ષ ઓછો જાણવો. એ આરો દુઃષમ સુષમ નામે જાણવો, એટલે વિષમતા ઘણી, ને સુંદરતા થોડી જાણવી. એ આરાને વિષે પાંચસેં ધનુષ્યનું શરીર ને ક્રોડ પૂર્વનું આયુષ્ય જાણવું. ઉતરતે આરે સાત હાથનું શરીર ને સવાંસો વર્ષનું આયુષ્ય જાણવું. એ આરાને વિષે સંહનન ૭, સંસ્થાન ૭. એ આરાને વિષે ૬૨ પાંસળીયો, ઉતરતે આરે ૧૬ પાંસળીયો જાણવી. એ આરાને વિષે દિન દિન પ્રત્યે આહારની ઇચ્છા થાય, તે વારે પુરૂષ ૩૨ કવલનો, ને સ્ત્રી ૨૮ કવલનો આહાર કરે. ધરતીની સરસાઇ (રસ) સારી જાણવી, ઉતરતે આરે તેથી ઓછી જાણવી. એ આરાને વિષે શેષ જતા ૭૫ વરસ અને સાડાઆઠ મહિના

બાકી રહ્યા ત્યારે દશમા પ્રાણુત દેવલોકે વીશ સાગરોપમનું આયુ-ષ્ય ભોગવી, ચવીને માહણકુંડ નગરીને વિષે ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણના ઘેર, દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષીમાં શ્રી મહાવીર સ્વામી ઉપન્યા. ત્યાં સ્વામી ૮૨ રાત્રી રહ્યા. ૮૩ મી રાત્રીએ, શક્રેંદ્રનું આસન ચળ્યું, ત્યારે શક્રેંદ્રે ઉપયોગ મુકીને જોયું તો શ્રી મહાવીર સ્વામી ભિક્ષુકને કુળે ઉપન્યા એમ જાણ્યું, તે અનંતે કાળે આશ્ચર્ય થયું. તે વારે શક્રેંદ્રે હરિણ ગમેષી દેવને બોલાવીને કહ્યું કે તમે જાઓ, જઇને શ્રી મહાવીર સ્વામીનો ગર્ભ ક્ષત્રીયકુંડ નગરને વિષે, સિદ્ધાર્થ રાજાને ઘેર, ત્રિસલાદેવી રાણીની કુક્ષીએ મુકો; અને ત્રિસલાદેવી રાણીની કુક્ષીએ પુત્રીપણે ગર્ભ છે, તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષીમાં મુકો, એમ કહ્યું. ત્યારે તે હરિણ ગમેષી દેવે ત્યાં તથૈતિ (કહો છો તેમ કરીશ) એમ કરીને તેજ વખતે તે માહણકુંડ આવ્યો, ને ત્યાં ભગવંતને નમસ્કાર કરીને કહ્યું જે, હે સ્વામી તમે સારૂં જાણશો. હું તમારો ગર્ભ સાહરૂં છું. તે વખતે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીને અવ-સ્વાપિની નિદ્રા મુકીને, નાભી થકી ગર્ભ સાહર્યો, તે લઇ ક્ષત્રીયકુંડ નગરને વિષે, સિદ્ધાર્થ રાજાના ઘેર, ત્રિશલાદેવી રાણીની કુક્ષીમાં મૂક્યો, અને ત્રિસલાદેવી રાણીની કુક્ષીમાં જે પુત્રીનો ગર્ભ હતો, તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષીમાં મુક્યો. પછી સર્વ થઈ સવાનવ માસે ભગવંતનો જન્મ થયો. પછી દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યા. અનુક્રમે યૌવનાવસ્થા પામ્યા, ત્યારે યશોદા નામે સ્ત્રી પરણ્યા. સાંસારિક સુખ ભોગવતાં એક પુત્રી થઇ, તેનું નામ પ્રિયદર્શના પાડ્યું. ત્રીસ વર્ષ સંસારમાં રહ્યા. માતાપિતા મરણ પામ્યા પછી, એકાએકપણે સંયમ લીધો. સંયમ લઈને સાડાબાર વર્ષ ને એક પખવાડીયા લગી સખ્ત તપ, જપ, ધ્યાન ધરીને, ભગવંતને ઉન્હાળાનો બીજો માસ, ચોથો પક્ષ તે, વૈશાખ સુદી દશમ, તે સુવર્ત્ત નામા દિવસે, વિજય નામા મુહૂર્ત્તે,

ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રે, ચંદ્રમા શુભ આવ્યે, પૂર્વ દિશે જતાં છાયાએ વીર્યંતા નામા પાછલી પોરસીએ, જૃંભિયા નગરની બહાર ઋજુબાલિકા નદીને ઉત્તર દિશાને તટે, સામાધિક ગાથાપતિ કૃષ્ણીના ક્ષેત્રને વિષે, વૈયાવૃત્યી યક્ષના સ્થાનકથી ઇશાન ખુણે, ત્યાં શાલવૃક્ષની નજીક, ઉકડુ અને ગોધુમ આસને, તડકાની આતાપના લેતાં થકાં, એવે શુભ પ્રકારે પાણી પીવા રહિત, ચઉવીઆરો છઠ્ઠભકત કરે, શ્રી મહાવીર ઉંચા ઢીંચણુ નીચું મસ્તક, એવી રીતે ધર્મ ધ્યાનમાંહી પ્રવર્તતાં ધ્યાનરૂપ કોઠાને વિષે પહોંચ્યા છતે, શુકલ ધ્યાનના ચાર ભેદ છે તેણે અંતરાલે (વચ્ચે) વર્તતાં થકાં આઠ કર્મ મધ્યે, ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ મોહનીય, ૪ અંતરાય, એ ચાર ઘનઘાતી કર્મ અરિ કહેતાં શત્રુ સમાન, વૈરી સમાન, ઓટિંગ સમાન તેને હણી, ક્ષય કરી, દૂર કરીને મહા પ્રકાશ કરે, એવું કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન પ્રાપ્ત કર્યું. ઓગણત્રીસ વર્ષ ને સાડાપાંચ મહિના સુધી, કેવળજ્ઞાનપણે વિચર્યા. એવં સર્વ થઇને બહોંતેર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને, ચોથા આરાના શેષ જતા ત્રણ વર્ષ ને સાડાઆઠ મહિના બાકી રહ્યા, ત્યારે કાર્તિક વદી અમાસને દિને, પાવાપુરી નગરીને વિષે, એકાએકપણે સ્વામી નિર્વાણ (મોક્ષ) પધાર્યા. તે ભગવંતના પાંચ કલ્યાણીક ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં થયા, તે ૧ પહેલે કલ્યાણીકે ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં દશમા પ્રાણત દેવલોકથી ચવીને દેવાનંદાની કુક્ષીએ ઉપન્યા; ૨ બીજે કલ્યાણીકે, ગર્ભનું સાહરણ થયું; ૩ ત્રીજે કલ્યાણીકે, જન્મ થયો; ૪ ચોથે કલ્યાણીકે, દીક્ષા લીધી; ૫ પાંચમે કલ્યાણીકે, કેવળજ્ઞાન પામ્યા. સ્વાતિ નક્ષત્રમાં ભગવંત મોક્ષ પધાર્યા, એ આરાને વિષે ગતિ પાંચ જાણવી. શ્રી મહાવીરદેવ નિર્વાણ પધાર્યા, તેજ વખતે શ્રી ગૌતમ સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યું, તે ગૌતમ સ્વામી બાર વર્ષ કેવળ પ્રવર્જ્યા પાળીને મોક્ષ પધાર્યા, તેજ વખતે શ્રી સુધર્મા

સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યું, તે સુધર્મા સ્વામી આઠ વર્ષ કેવળ પ્રવર્જ્યા પાળી મોક્ષ પધાર્યા, તેજ વખતે શ્રી જંબૂ સ્વામીને કેવળ જ્ઞાન ઉપન્યું, તે જંબૂ સ્વામી ૪૪ વર્ષ લગી કેવળ પ્રવર્જ્યા પાળીને મોક્ષ પધાર્યા; એવં સર્વ થઇને શ્રી મહાવીર દેવને મોક્ષ પધાર્યા પછી ૬૪ વર્ષ લગી કેવળ જ્ઞાન રહ્યું, પછી વિચ્છેદ ગયું (નષ્ટ થયું.) એ આરાને વિષે જન્મેલ હોય, તે પાંચમા આરામાં મોક્ષ જાય, પરંતુ પાંચમા આરાનો જન્મેલ હોય, તે પાંચમા આરામાં મોક્ષ જાય નહિ. જંબૂ સ્વામીજી મોક્ષ પધાર્યા પછી દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા તે આ પ્રમાણેઃ—૧ અવધિજ્ઞાન, ૨ મનઃપર્યવજ્ઞાન, ૩ કેવળજ્ઞાન, ૪ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૫ સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર, ૬ યથાખ્યાત ચારિત્ર, ૭ પુલાકલબ્ધિ, ૮ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, ૯ આહારિક શરીર, ૧૦ જીનકલ્પી સાધુ, એ દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા (નષ્ટ થયા.) ઇતિ **ચોથા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.**

પાંચમો આરો.

ચોથો આરો ઉતરીને, પાંચમો આરો બેઠો, ત્યારે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત ઓછા થયા. એ આરો એકવીશ હજાર વર્ષનો જાણવો. એ આરો દુઃષમ નામે જાણવો, એટલે એકલી તદ્દન વિષમતા જાણવી. એ આરાને વિષે સાત હાથનું શરીર અને સવાસો વર્ષનું આયુષ્ય જાણવું. ઉતરતે આરે એક હાથનું શરીર ને વીશ વર્ષનું આયુષ્ય જાણવું. એ આરાને વિષે સંહનન છ, સંસ્થાન છ; ઉતરતે આરે સેવાર્ત્ત સંહનન, હૂંડ સંસ્થાન. એ આરાને વિષે ૧૬ પાંસળીયો, ઉતરતે આરે આઠ પાંસળીયો જાણવી. એ આરાને વિષે દિન દિન પ્રત્યે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, તે વારે પોતપોતાના શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. જમીનની સરસાઇ (રસ) થોડી એટલે કાંઇક સારી જાણવી, ઉતરતે આરે કુંભારના નીંભાડાની છાર સરખી જાણવી. એ

આરાને વિષે ગતિ ચાર જાણવી. (પાંચમી મોક્ષગતિએ ન જાય.) પાંચમા આરાના લક્ષણના ૩૨ બોલ નીચે પ્રમાણે:—

૧ નગર, તે ગામડાં સરખાં થશે.

૨ ગામડાં તે, મસાણ સરખાં થશે.

૩ ભલા (ઉંચા) કુળના છોરૂ, તે દાસ, દાસી સરખા (નીચા કુળના) થશે.

૪ પ્રધાનો લાલચી થશે.

૫ રાજાઓ યમદંડ સરખા થશે.

૬ સારા કુળની સ્ત્રી તે લજ્જારહિત થશે.

૭ સારા કુળની સ્ત્રી તે વેશ્યા સરખી થશે.

૮ પુત્ર પોતાના છંદે (મરજી મુજબ, સ્વતંત્ર) ચાલશે.

૯ શિષ્ય, ગુરૂના અપવાદ બોલશે.

૧૦ દુર્જન લોક સુખી થશે.

૧૧ સજ્જન લોક દુ:ખી થશે.

૧૩ ઉંદર સર્પાદિની દાઢ ઘણી થશે.

૧૪ બ્રાહ્મણો અર્થના લોભી થશે.

૧૫ હિંસાએ ધર્મ પ્રવર્ત્તાવનાર ઘણા થશે.

૧૬ એક ધર્મના ઘણા ભેદ થશે.

૧૭ મિથ્યાત્વી દેવ ઘણા થશે.

૧૮ મિથ્યાત્વી લોક ઘણા થશે.

૧૯ માણસને દેવદર્શન દુર્લભ થશે.

૨૦ વિદ્યાધરના વિદ્યાપ્રભાવ થોડા રહેશે.

૨૧ ગોરસ (દૂધ, દહીં, ઘી,) માં સરસાઇ થોડી રહેશે.

૨૨ બળદ પ્રમુખનાં બળ, આયુષ્ય થોડાં રહેશે.

૨૩ સાધુ, સાધ્વીને માસ, કલ્પ તથા ચોમાસું કર્યા જેવાં ક્ષેત્ર થોડાં રહેશે.

૨૪ શ્રાવકની અગિયાર પ્રતિમા તથા સાધુની બાર પ્રતિમા વિચ્છેદ જશે.

૨૫ ગુરૂ શિષ્યને ભણાવશે નહિ.

૨૬ શિષ્ય અવિનીત, કલેશી ઘણા થશે.

૨૭ અધર્મી, કલેશી, ઝગડાખોર, કુમાણુસ ઘણા થશે, ને સુમાણુસ થોડા થશે.

૨૮ આચાર્ય પોતપોતાના ગચ્છની પરંપરા સમાચારી જુદી જુદી પ્રવર્ત્તાવશે, તથા મૂઢ, મૂર્ખ માણુસને મોહ, મિથ્યાત્વના પાશમાં નાંખશે, ઉત્સૂત્ર ભાખશે, નિંદનિક, કુબુદ્ધિક ઘણા થશે, પોતપોતાની પરંપરામાં રાચશે.

૨૯ સરલ, ભદ્રિક, ન્યાયી, પ્રમાણિક પુરૂષ થોડા રહેશે.

૩૦ મ્લેચ્છનાં રાજ્ય ઘણાં થશે.

૩૧ હિંદુનાં રાજ્ય અલ્પ ઋદ્ધિવાળાં ને થોડાં રહેશે.

૩૨ મોટા કુળના રાજા તે નીચ કામ કરશે, અન્યાય, અધર્મ તથા કુવ્યસનમાં ઘણા રાચશે. **એ ૩૨ બોલ સંપૂર્ણ.**

એ આરાને વિષે ધન સર્વ વિચ્છેદ જશે, લોઢાની ધાતુ રહેશે. ચામડાની મહોરો ચાલશે, તે ધનવંત કહેવાશે. એ આરાને વિષે એક ઉપવાસ, તે માસખમણ સરખો થશે. એ આરાને વિષે જ્ઞાન સર્વ વિચ્છેદ જશે, ફક્ત ૧. દશવૈકાલિક, ૨. ઉત્તરાધ્યયન, ૩. આચારાંગ, ૪. આવશ્યક, એ ચાર સૂત્ર રહેશે. તે ઉપર ચાર જીવ એકાવતારી થશે. તે ચાર જીવનાં નામ. ૧ દુપસહ નામા આચાર્ય, ૨ ફાલ્ગુણી નામા સાધ્વી, ૩ જીનદાસ નામે શ્રાવક, ૪ નાગશ્રી નામે

શ્રાવિકા. એ સર્વ થઇને ૨૦૦૪ પાંચમા આરાના છેડા સુધી શ્રી મહાવીરના યુગંધર જાણવા.

આષાઢ સુદી ૧૫ ને દિને શક્રેંદ્રનું આસન ચળશે, ત્યારે શક્રેંદ્ર ઉપયોગ મુકીને જોશે કે આજે પાંચમો આરો ઉતરીને કાલે છઠ્ઠો આરો બેસશે, એમ જાણીને શક્રેંદ્ર આવશે. આવીને તે ચાર જીવને કહેશે, જે કાલે છઠ્ઠો આરો બેસશે, માટે આલોચી, પડિક્રમી, નિંદી, નિઃશલ્ય થાઓ, એમ શક્રેંદ્ર કહેશે. પછી તે ચાર જીવ તે પ્રમાણે કરી, સર્વને ખમાવી, નિઃશલ્ય થઇ સંથારો કરશે, તે વખતે સંવર્તક, મહાસંવર્તક નામે વાયરો થશે, તેણે કરી પહાડ, પર્વત, ગઢ, બેટ, કુવા, વાવ, સર્વ સ્થાનક વિસરાલ (નાશ) થશે. માત્ર ૧ વૈતાઢ્ય પર્વત, ૨ ગંગા નદી, ૩ સિંધુ નદી, ૪ રૂપભકુટ, ૫ લવણની ખાડી, એ પાંચ સ્થાનક રહેશે. બીજાં સર્વ સ્થાનક તૂટી પડશે. તે ચાર જીવ સમાધિ પરિણામે કાળ કરીને પહેલા દેવલોકે જશે, ત્યારે ચાર બોલ વિચ્છેદ જશે. ૧ પહેલે પ્રહરે જૈન ધર્મ વિચ્છેદ જશે, ૨ બીજે પ્રહરે મિથ્યાત્વીનો ધર્મ વિચ્છેદ જશે, ૩ ત્રીજે પ્રહરે રાજાની રીતભાત વિચ્છેદ જશે, ૪ ચોથે પ્રહરે અગ્નિ વિચ્છેદ જશે.

એ પાંચમા આરાના છેડા સુધી ચાર ગતિમાં જીવ જાય, એક પાંચમી મોક્ષ ગતિમાં ન જાય. **ઇતિ પાંચમા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.**

છઠ્ઠો આરો.

જ્યારે પાંચમો આરો ઉતરીને છઠ્ઠો આરો બેસશે તે વખતે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત ઓછા થશે. એ આરો એકવીશ હજાર વર્ષનો જાણવો. એ આરો દુઃષમ દુઃષમ નામે જાણવો; એટલે એ આરો ઘણો ભયંકર-ઘણો ત્રાસકારક જાણવો. એ આરાને વિષે

એક હાથનું શરીર, ને ૨૦ વર્ષનું આયુષ્ય, ઉતરતે આરે મૂઢા હાથનું શરીર, ને ૧૬ વર્ષનું આયુષ્ય જાણવું. એ આરે સંહનન એક સેવાર્ત્ત, સંસ્થાન એક હૂંડ, ઉતરતે આરે, પણ એમજ જાણવું. એ આરાને વિષે આઠ પાંસળીયો, ઉતરતે આરે ચાર પાંસળીયો. એ આરાને વિષે ૭ વર્ષની સ્ત્રી ગર્ભ ધરશે, તે કાળા કુદર્શની, રીસાળ, નખ ને કેશ ઘણા એવાં છોકરાં જણશે. તે કૂતરીની પેઠે પરિવાર સાથે ફેરવશે. એ આરાને વિષે ગંગા નદી, સિંધુ નદીમાં, વૈતાઢ્ય પર્વતના મૂલે ૭૨ બીલ્લ હોશે તે બીલમાં મનુષ્ય તથા તિર્યંચ રહેશે. ગંગા સિંધુનો સાડીબાસઠ જોજનનો પટ છે તેમાં રથના ચીલા પ્રમાણે પહોળું તથા ગાડાની ધરી બૂડે એટલું ઉંડું પાણી રહેશે; તેમાં મચ્છ, કચ્છ, ઘણા થશે. તે બહોંતેર બીલના મનુષ્ય, સંધ્યા ને પ્રભાત સમયે, મચ્છ કચ્છ કાઢીને વેળુમાં ભારશે, તે સૂર્યના તાપથી તેમજ ટાઢથી સીઝવાઇ રહેશે, તેનો મનુષ્ય આહાર કરશે. તેનાં હાડકાં, તથા ચામડાં તિર્યંચ ચાટીને રહેશે. મનુષ્યના માથાની ખોપરીમાં પાણી લાવીને પીશે. એ રીતે એકવીશ હજાર વર્ષ પૂરાં કરશે. જે માણસ દાન પુન્યરહિત, તેમજ નમોકાર રહિત, વ્રત, પ્રત્યાખ્યાન રહિત, સમકિત વિનાનો હશે, તે એવા આરાને વિષે આવીને ઉપજશે. એવું જાણી જે કોઇ મનુષ્ય જૈન ધર્મ પાળશે, અથવા જૈન ધર્મની આસ્થા રાખશે તે જીવ આ ભવાબ્ધિમાંથી તરીને પરમ સુખ પામશે. ઇતિ છઠ્ઠા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

ઇતિ ૭ આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

દશ દ્વારના જીવસ્થાનક.

ગાથા.

જીવઠાણ નામ, લખ્ખણં, ઠિઇ, કિરિયા, કમ્મસત્તાઅ,
બંધ, ઉદીરણ, ઉદઅ, નિજ્જરા, છભાવ, દસ દારાઅ. ૧

અર્થ:–દશ દ્વારનાં નામ. ૧ પહેલો ચઉદ જીવસ્થાનકના નામનો દ્વાર. ૨ બીજો લક્ષણદ્વાર. ૩ ત્રીજો સ્થિતિદ્વાર. ૪ ચોથો ક્રિયાદ્વાર. ૫ પાંચમો કર્મસત્તા દ્વાર. ૬ છઠ્ઠો કર્મબંધ દ્વાર. ૭ સાતમો કર્મ ઉદીર્ણ દ્વાર. ૮ આઠમો કર્મ ઉદય દ્વાર. ૯ નવમો કર્મનિર્જરા દ્વાર. ૧૦ દશમો છ ભાવ દ્વાર.

દશ દ્વારનો વિસ્તાર.

પહેલો નામદ્વાર, તે ચૌદ જીવસ્થાનકનાં નામ.

૧ મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનક. ૨ સાસ્વાદાન જીવસ્થાનક. ૩ સમ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ જીવસ્થાનક. ૪ અવ્રતી સમદૃષ્ટિ જીવસ્થાનક. ૫ દેશ-વ્રતી જીવસ્થાનક. ૬ પ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનક. ૭ અપ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનક. ૮ નિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનક. ૯ અનિવર્તિ બાદર જીવ-સ્થાનક. ૧૦ સૂક્ષ્મ સંપરાય જીવસ્થાનક. ૧૧ ઉપશમ મોહનીય જીવસ્થા-નક. ૧૨ ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનક. ૧૩ સયોગી કેવલી જીવસ્થાનક. ૧૪ અજોગી કેવલી જીવસ્થાનક. ઇતિ નામદ્વાર સંપૂર્ણ.

બીજો લક્ષણદ્વાર.

૧ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મિથ્યાત્વના બે પ્રકાર. ૧ ઉણાઇરિત, ૨ તવાઇરિત.

૧ ઉણાઇરિત તે ઓછું અધિકું સર્દહે તથા પ્રરૂપે.

૨ તવાઇરિત તે વિપરીત સર્દહે તથા પ્રરૂપે.

મિથ્યાત્વના ચાર ભેદ.

૧ એક મૂળથીજ વીતરાગનાં વચન સર્દહે નહિ, ત્રણસેં ત્રેસઠ પાષંડીવત્, શાખ સૂયગડાંગની. (સૂત્રકૃતાંગની.)

૨ એક કાંઇક સર્દહે, કાંઇક ન સર્દહે. જમાલી પ્રમુખ સાત નીન્હવવત્, શાખ સૂત્ર ઉવવાઇ તથા ઠાણાંગના સાતમે ઠાણે.

૩ એક આધું પાછું ઓછું અધિકું સર્દહે, ઉદકપેઢાલ પુત્રવત્, શાખ સૂત્ર સૂયગડાંગ બીજા શ્રુતસ્કંધના સાતમા અધ્યયને.

૪ એક જ્ઞાનાંતરાદિક તેર બોલને વિષે શંકા, કંખા વેદે તે. ૧ જ્ઞાનાંતર, ૨ દર્શનાંતર, ૩ ચારિત્રાંતર, ૪ લિંગાંતર, ૫ પ્રવચનાંતર, ૬ પ્રાવચનાંતર, ૭ કલ્પાંતર, ૮ માર્ગાંતર, ૯ મતાંતર, ૧૦ ભંગાંતર, ૧૧ નયાંતર, ૧૨ નિયમાંતર, ૧૩ પ્રમાણાંતર. તેની શાખ સૂત્ર ભગવતી શતક પહેલે ઉદ્દેશે ત્રીજે. ૧.

૨ સાસ્વાદાન સમદૃષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે સમકિત વમતો વમતો છેડે પરાસ માત્ર રહે, બે ઇંદ્રિયાદિક ને અપર્યાપ્ત વખતે હોય, પર્યાપ્ત થયા પછી મટી જાય; સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય ને પર્યાપ્ત થયા પછી પણ હોય, તેને સાસ્વાદાન સમદૃષ્ટિ જીવસ્થાનક કહીએ. શાખ સૂત્ર જીવાભિગમ દંડકને અધિકારે. ૨.

૩ ત્રીજું સમમિથ્યાત્વદૃષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મિથ્યાત્વમાંથી નીકળ્યો પણ સમકિત પામ્યો નથી, એવે અંતરાલે અધ્યવસાયને રસે કરીને પ્રવર્ત્તતો થકો આયુષ્ય કર્મ બાંધે નહિ, કાળ પણ કરે નહિ, શાથી જે થોડા કાળ માટે, અનિશ્ચયપણા માટે ત્રીજેથી પડીને પેહલે આવે, ત્યાંથી ચોથા આદિ જીવસ્થાનકે જાય, ત્યારે આયુષ્ય બાંધે, કાળ પણ કરે. શાખ સૂત્ર ભગવતી શતક ત્રિશમે અથવા છવીશમે.૩

૪ ચોથું અવ્રતી સમદૃષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે શંકા, કાંક્ષારહિતપણે વીતરાગનાં વચન શુદ્ધ ભાવે સર્દહે, તથા પ્રતીત આણી રોચવે, ચોરી પ્રમુખ વિરૂદ્ધ આચરણ આચરે નહિ, શામાટે જે લોક મધ્યે હિલનીક, નિંદનીક કહેવાય માટે, સમ્યક્ત્વીને વ્યવહાર ન પહોંચે; તેની શાખ સૂત્ર ઉત્તરાધ્યયનના ૨૮ મા મોક્ષ માર્ગના અધ્યયને. ૪.

૫ દેશવ્રતી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે યથાતથ્ય સમકિત સહિત, વિજ્ઞાન વિવેક સહિત, દેશથકી વ્રત આદરે, તે જઘન્ય એક નમોકારશી, પ્રત્યાખ્યાન તથા એક જીવને હણવાના પ્રત્યાખ્યાન, ઉત્કૃષ્ટ ૧૧ શ્રાવકની પ્રતિમા આદરે તેને દેશવ્રતી જીવસ્થાનક કહિએ. શાખ સૂત્ર ભગવતી શતક સતરમે ઉદ્દેશે બીજે છે. ૫.

૬ પ્રમત્તસંયતિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે સમકિત સહિત સર્વ વ્રત આદરે, પ્રમત્તનો અર્થ જે (અપ્રમત્ત જીવસ્થાનક સંજ્વલનના ચાર કષાય છે તે થકી) **પ્ર** કહેતાં વિશેષે **મત્ત** કહેતાં માતો છે, સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ તેને પ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનક કહિયે, પણ પ્રમાદી ન કહિયે. ૬.

૭ સાતમા અપ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે **અ** કહેતાં નથી, **પ્ર** કહેતાં વિશેષે, **મત્ત** કહેતાં માતો, સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એટલે છઠ્ઠાથી કાંઈક પાતળો છે, તેને અપ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનક કહિયે. ૭.

૮ આઠમા નિવર્તિબાદર જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે નિવર્તિ કહેતાં નિવર્ત્યો છે, સંજ્વલનના ક્રોધ અને માનથકી તેને નિવર્તિબાદર જીવસ્થાનક કહિયે. ૮.

૯ નવમું અનિવર્તિબાદર જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, અનિવર્તિ કહેતાં નથી નીવર્ત્યો, સંજ્વલનના લોભ થકી તેને અનિવર્તિબાદર જીવસ્થાનક કહિયે. ૯.

૧૦ દશમું સૂક્ષ્મ સંપરાય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે થોડોક સંજ્વલનના લોભનો ઉદય છે, તેને સૂક્ષ્મસંપરાય જીવસ્થાનક કહિયે. ૧૦.

૧૧ અગિઆરમું ઉપશાંત મોહનીય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ ઉપશમાવી છે તેને ઉપશાંત મોહનીય જીવસ્થાનક કહિયે. ૧૧.

૧૨ બારમું ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ ક્ષય કરી છે તેને ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનક કહિયે. ૧૨.

૧૩ સયોગી કેવળી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મન, વચન, કાયના શુભ યોગ સહિત, કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શનપણે પ્રવર્તે, તેને સયોગી કેવળી જીવસ્થાનક કહિયે. ૧૩.

૧૪ ચૌદમું અયોગી કેવળી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે શરીર સહિત, મન, વચન, કાયાના યોગ રૂંધીને, કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શનપણે પ્રવર્તે તેને અયોગી કેવળી જીવસ્થાનક કહિયે. ૧૪.

ઇતિ **બીજો લક્ષણદ્વાર સંપૂર્ણ.**

ત્રીજો સ્થિતિદ્વાર.

પહેલા મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, ત્રણ પ્રકારની.

૧. **અનાદિ અપર્યવસિત** તે, મિથ્યાત્વની આદિ નથી અને અંત (છેડો) પણ નથી, તે અભવ્ય જીવોનું મિથ્યાત્વ જાણવું. ૧.

૨. **અનાદિ સપર્યવસિત,** તે મિથ્યાત્વની આદિ નથી, પણ અંત (છેડો) છે, તે ભવ્ય જીવોનું મિથ્યાત્વ જાણવું. ૨.

૩. **સાદિ સપર્યવસિત,** તે મિથ્યાત્વની આદિ છે અને અંત પણ છે. અનાદિ કાળનું જીવને મિથ્યાત્વ છે; તે ભવ્ય જીવ કોઈક

વારે સમકિત પામ્યો તેમાંથી સંસાર પરિભ્રમણ યોગ કર્મને વિશેષે કરી, સમકિતથી પડ્યો ને મિથ્યાત્વ પામ્યો, તે ભવ્ય જીવ સમદૃષ્ટિ પડિવાઈઆથી જાણવું. તે મિથ્યાત્વની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પુદ્ગલ પ્રાવર્તનમાં દેશ ન્યૂન, તે જીવ, નિશ્ચયથી સમકિત પામી મોક્ષ જાય. ૩.

મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકની સ્થિતિ કહી, તેની શાખ સૂત્ર જીવાભિગમ દંડકને અધિકારે.

૨-૩ બીજા અને ત્રીજા એ બે જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક સમયની, ઉત્કૃષ્ટ, અંતર્મુહૂર્ત્તની. ૩.

૪ ચોથા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ, છાસઠ સાગરોપમ ઝાઝેરી. ૪.

૫ પાંચમા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની; ઉત્કૃષ્ટ ક્રોડ પૂર્વમાં દેશ ન્યૂન. ૫.

૬ છઠ્ઠા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, પરિણામ આશ્રી, જઘન્ય, એક સમય; ઉત્કૃષ્ટ, ક્રોડ પૂર્વમાં દેશ ન્યૂન. પ્રવર્ત્તન આશ્રી, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટ, ક્રોડ પૂર્વમાં દેશ ન્યૂન, ત ધર્મ દેવ આશ્રી; તેની શાખ, સૂત્ર ભગવતી શતક બારમે, ઉદ્દેશે નવમે. ૬.

૭ સાતમા, ૮ આઠમા, ૯ નવમા, ૧૦ દશમા, ને ૧૧ અગિયારમા એ પાંચ જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક સમયની; ઉત્કૃષ્ટ, અંતર્મુહૂર્ત્તની. તેની શાખ સૂત્ર ભગવતી શતક પચીશમે. ૧૧.

૧૨ બારમા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટ, અંતર્મુહૂર્ત્તની. ૧૨.

૧૩ તેરમા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટ, ક્રોડપૂર્વમાં દેશ ન્યૂન. ૧૩.

૧૪ ચૌદમા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, જઘન્ય, અંતર્મુહૂ-

ર્ત્તની, ઉત્કૃષ્ટ, અંતર્મુહૂર્ત્તની. તે અંતર્મુહૂર્ત્ત કેવું, લઘુ પાંચ અક્ષર (અ, ઇ, ઉ, ઋ, લૃ) ઉચ્ચારે, એટલા વખતનો જે કાળ, તે અંતર્મુહૂર્ત્ત જાણવું. ૧૪.

ત્રીજો સ્થિતિદ્વાર સંપૂર્ણ.

ચોથો ક્રિયાદ્વાર.

ક્રિયા પચીશ છે, તે ૧ કાઇયા ક્રિયા ઇત્યાદિક પચીશ ક્રિયા પ્રથમ લખી છે, તેમાંની ક્રિયા જે જે જીવસ્થાનકે જેટલી જે જે કારણે કરીને લાગે તેનો વિસ્તાર. કર્મ આઠ છે, તેમાં એક ચોથું મોહનીય કર્મ સરદાર છે. તે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે.

તે ૨૮ પ્રકૃતિનો વિસ્તાર કર્મપ્રકૃતિના થોકડા મધ્યે લખેલ છે. તે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિની સત્તા, ઉદય, ક્ષયોપશમ, ક્ષયને લીધે જે જે ક્રિયા લાગે, અને જે જે ક્રિયા ન લાગે તે કહિએ છીએ.

પહેલે મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકે, જે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે, તેમાંની અભવ્યને છવીશ પ્રકૃતિની સત્તા છે, તે ૧ સમકિત મોહનીય, ૨ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બે વર્જીને. કેટલાએક ભવ્ય જીવને ૨૮ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, તેમાં મિથ્યાત્વનું બળ વિશેષ છે, તેમાં બેનું ખરૂં, ને ત્રણનો વાદ. બેનું ખરૂં તે, ૧ સમકિત મોહનીય, ૨ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનું ખરૂં. ત્રણનો વાદ તે, ૧ અક્રિયાવાદી, ૨ અજ્ઞાનવાદી, ૩ વિનયવાદી, એ ત્રણનો વાદ; તેણે કરીને ચોવીશ સંપરાય ક્રિયા લાગે. ૧.

બીજે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિમાંની અઠાવીશનો ઉદય છે, તેમાં સાસ્વાદાનનું બળ વિશેષ છે, તેમાં બેનું ખરૂં ને બેનો વાદ. બેનું ખરૂં તે ૧ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૨ સમથ્યિાત્વ મોહનીય, એ બેનું ખરૂં. ને બેનો વાદ તે ૧ અક્રિયાવાદી, ૨ અજ્ઞાનવાદી એ બેનો વાદ; તેણે કરીને ચોવીશ સંપરાય ક્રિયા લાગે. ૨.

त्रीजे समभिथ्यात्व दृष्टि जीवस्थानके, मोहनीय कर्मनी २८ प्रकृति मांहेनी २८ नो उदय तेमां समभिथ्यात्वनुं बळ विशेष छे, तेमां बेनुं खरूं, ने बेनो वाद. बेनुं खरूं ते १ समकित मोहनीय, २ मिथ्यात्व मोहनीय, ए बेनुं खरूं. बेनो वाद ते १ अज्ञानवादी, २ विनयवादी, ए बेनो वाद; तेणे करीने २४ संपराय क्रिया लागे. ३.

चोथे अव्रती समदृष्टि जीवस्थानके, मोहनीय कर्मनी २८ प्रकृति मांहेनी सातनो क्षयोपशम, एकवीशनो उदय. सातनो क्षयोपशम, ते अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया, लोभ, समकित मोहनीय ५, मिथ्यात्व मोहनीय ६, समभिथ्यात्व मोहनीय ७, ए सातनो क्षयोपशम. २१ नो उदय ते, उपर जे सात बोल कह्या ते वर्ज्या; सातना क्षयोपशम माटे, एक मिथ्यादर्शनवत्तिया क्रिया न लागे; एकवीशना उदय माटे, तेवीश संपराय क्रिया लागे. ४.

पांचमे देशव्रती जीवस्थानके, मोहनीय कर्मनी २८ प्रकृति मांहेनी ११ नो क्षयोपशम, १७ नो उदय. अगीयारनो क्षयोपशम ते अनंतानुबंधी क्रोध, २ मान, ३ माया, ४ लोभ, ५ समकित मोहनीय, ६ मिथ्यात्व मोहनीय, ७ समभिथ्यात्व मोहनीय, ८ अप्रत्याख्यानी क्रोध, ९ मान, १० माया, ११ लोभ, ए अगियारनो क्षयोपशम. सत्तरनो उदय, ते, जे उपर अगियार बोल कह्या ते वर्ज्या, शेष सत्तरनो उदय; ११ ना क्षयोपशम माटे मिथ्यात्वदर्शनवत्तिया क्रिया, अप्रत्याख्यान क्रिया, ए बे क्रिया न लागे; सत्तरना उदय माटे २२ संपराय क्रिया लागे. ५.

छठ्ठे प्रमत्त संयति जीवस्थानके, मोहनीय कर्मनी २८ प्रकृति मांहेनी १५ नो क्षयोपशम, तेरनो उदय.

પનરનો ક્ષયોપશમ તે, ૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, ૫ સમકિત મોહનીય, ૬ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૭ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, ૮ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૯ માન, ૧૦ માયા, ૧૧ લોભ, ૧૨ પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૧૩ માન, ૧૪ માયા, ૧૫ લોભ, એ ૧૫ નો ક્ષયોપશમ. તેરનો ઉદય, તે ઉપર કહ્યા તે ૧૫ વર્જ્યા, શેષ ૧૩ નો ઉદય; ૧૫ ના ક્ષયોપશમ માટે ૨૨ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે; તેરના ઉદયે કરીને, ૧ આરંભિયા, ૨ માયાવત્તિયા, એ બે ક્રિયા લાગે. છઠે જીવસ્થાનકે આરંભ કરે નહિ, પણ ઘૃતના કુંભવત.

સાતમે જીવસ્થાનકે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની સોળનો ક્ષયોપશમ, ૧૨ નો ઉદય.

સોળનો ક્ષયોપશમ તે ૧૫ ઉપર કહ્યા તે અને ૧ સંજ્વલનનો ક્રોધ એવં સોળનો ક્ષયોપશમ. બારનો ઉદય તે ક્ષયોપશમના ૧૬ ટાળ્યા, શેષ બારનો ઉદય. સોળના ક્ષયોપશમ માટે ૨૩ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે; બારના ઉદય માટે, એક માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે. ૭

આઠમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની સાતનો ઉપશમ તથા ક્ષાયિક, ૧૦ નો ક્ષયોપશમ, અગિયારનો ઉદય. સાતનો ઉપશમ તથા ક્ષાયિક, તે ૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, ૫ સમકિત મોહનીય, ૬ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૭ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ સાતનો ઉપશમ તથા ક્ષાયિક.

૧૦ નો ક્ષયોપશમ તે, અપ્રત્યાખ્યાની ચાર, પ્રત્યાખ્યાની ચાર એવં આઠ, ૯ સંજ્વલનનો ક્રોધ, ૧૦ માન, એ દશનો ક્ષયોપશમ. અગિઆરનો ઉદય તે, નોકષાયના નવ, ૧૦ સંજ્વલનની માયા, ૧૧ લોભ એ અગિયારનો ઉદય. દશના ક્ષયોપશમ માટે તેવીશ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે, અગિયારના ઉદય માટે એક માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે. ૮.

નવમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની ૧૦ નો ઉપશમ તથા ક્ષાયિક, ૧૧ નો ક્ષયોપશમ, ૭ નો ઉદય. તેમાં દશનો ઉપશમ તથા ક્ષાયિક તે, અનંતાનુબંધીના ચાર, ૫ સમકિત મોહનીય, ૬ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૭ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, ને ત્રણ વેદ એ ૧૦ નો ઉપશમ તથા ક્ષાયિક.

અગિયારનો ક્ષયોપશમ તે અપ્રત્યાખ્યાની ચાર, પ્રત્યાખ્યાની ચાર, ૮, ૯ સંજ્વલનનો ક્રોધ, ૧૦ માન, ૧૧ માયા એ અગિયારનો ક્ષયોપશમ. સાતનો ઉદય તે, નોકષાય ૯ માંથી ત્રણ વેદ વર્જીને ૭, અને સંજ્વલનનો લોભ, એ સાતનો ઉદય. ૧૧ ના ક્ષયોપશમ માટે ૨૩ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે, સાતના ઉદય માટે એક માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે. ૯.

દશમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની ૨૭ નો ઉપશમ અથવા ક્ષાયિક, એક થોડા સંજ્વલનના લોભનો ઉદય. ૨૭ ના ઉપશમ અથવા ક્ષાયિકે કરી ૨૩ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે, એક સંજ્વલનના લોભને ઉદયે કરી, એક માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે. ૧૦

અગિયારમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ, તે સર્વે ઉપશમાવી છે, તેણે કરીને ૨૪ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે, પણ સાત કર્મનો ઉદય છે, તેણે કરીને એક ઈર્યાપથિકા (ઇરિયાવહિયા) ક્રિયા લાગે. ૧૧.

બારમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે, તે સર્વે ખપાવી છે, માટે ૨૪ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે, પણ સાત કર્મનો ઉદય છે, તેણે કરીને એક ઈર્યાપથિકા ક્રિયા લાગે. ૧૨.

તેરમે જીવસ્થાનકે, ચાર ઘાતીયા કર્મ ખપાવ્યાં છે, તેણે કરીને ૨૪ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે, ચાર અઘાતિયા કર્મના ઉદયે કરીને એક ઈર્યાપથિકા ક્રિયા લાગે. ૧૩.

ચૌદમે જીવસ્થાનકે, ચાર ઘાતીઆ કર્મ ખપાવ્યાં છે. ચારનો ઉદય તેમાં, પણ વેદનીય કર્મનું બળ હતું તે ભાગ્યું તે ભણી ત્યાં એક પણ ક્રિયા ન લાગે.

ઇતિ ચોથો ક્રિયાદ્વાર સંપૂર્ણ.

પાંચમો કર્મની સત્તાનો દ્વાર.

પહેલેથી માંડીને નિરંતર ૧૧ મા જીવસ્થાનક પર્યંત આઠે કર્મની સત્તા, બારમે જીવસ્થાનકે સાત કર્મની સત્તા, મોહનીય ન હોય, તેરમે ને ચૌદમે જીવસ્થાનકે ચાર કર્મની સત્તા તે ૧ વેદનીય કર્મ, ૨ આ-યુષ્ય કર્મ, ૩ નામ કર્મ, ૪ ગૌત્ર કર્મ.

ઇતિ પાંચમો કર્મની સત્તાનો દ્વાર સંપૂર્ણ.

છઠ્ઠો કર્મના બંધનો દ્વાર.

પહેલે તથા બીજે જીવસ્થાનકે સાત તથા આઠ કર્મ બાંધે, સાત બાંધે તો આયુષ્ય કર્મ વર્જીને સાત કર્મ બાંધે. ચોથાથી આઠમા જીવ-સ્થાનક સુધી સાત, તથા આઠ કર્મ બાંધે, સાત બાંધે તો આયુષ્ય કર્મ વર્જીને. નવમા જીવસ્થાનકે સાત કર્મ બાંધે, તે આયુષ્ય કર્મ વર્જીને. દશમે જીવસ્થાનકે ૭ કર્મ બાંધે, તે આયુષ્ય ને મોહનીય એ બે કર્મ વર્જીને. અગિયારમે બારમે તેરમે જીવસ્થાનકે એકજ શાતાવેદનીય કર્મ બાંધે. ચૌદમે જીવસ્થાનકે એક પણ કર્મ ન બાંધે.

ઇતિ છઠ્ઠો કર્મના બંધનો દ્વાર સંપૂર્ણ.

સાતમો કર્મની ઉદીરણાનો દ્વાર.

પહેલે જીવસ્થાનકે, સાત અથવા આઠ અથવા ૭ કર્મની ઉદીરણા કરે, સાતની કરે તો વેદનીય વર્જીને, ૭ની કરે તો વેદ-નીય, આયુષ્ય, એ બે વર્જીને.

બીજે, ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે, જીવસ્થાનકે, સાત તથા આઠની ઉદીરણા કરે, સાતની કરે તો આયુષ્ય વર્જીને.

છઠ્ઠે, સાતમે, આઠમે, નવમે, એ ચાર જીવસ્થાનકે, સાત, આઠ, છ. ની ઉદીરણા કરે. સાતની કરે તો આયુષ્ય વર્જીને, છની કરે તો, આયુષ્ય ને વેદનીય વર્જીને.

દશમે જીવસ્થાનકે, છ, ને પાંચની ઉદીરણા કરે. છની કરે તો આયુષ્ય ને વેદનીય એ બે વર્જીને, પાંચની કરે તો આયુષ્ય, વેદનીય, મોહનીય, એ ત્રણ વર્જીને.

અગિયારમે જીવસ્થાનકે, પાંચ કર્મની ઉદીરણા કરે, તે આયુષ્ય, વેદનીય, મોહનીય, એ ત્રણ વર્જીને.

બારમે, તેરમે, જીવસ્થાનકે બે કર્મની ઉદીરણા કરે, તે ૧ નામ ને ૨ ગોત્રની.

ચૌદમે જીવસ્થાનકે, એક પણ કર્મની ઉદીરણા કરે નહિ.

ઇતિ સાતમો કર્મ ઉદીરણાનો દ્વાર સંપૂર્ણ.

આઠમો કર્મના ઉદયનો દ્વાર, ને નવમો કર્મની નિર્જરાનો દ્વાર.

પહેલેથી માંડીને નિરંતર દશમા જીવસ્થાનક સુધી, આઠ કર્મનો ઉદય ને આઠ કર્મની નિર્જરા. અગિયારમે, બારમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય વર્જીને સાતનો ઉદય ને સાતની નિર્જરા. તેરમે, ચૌદમે જીવસ્થાનકે, ચાર કર્મનો ઉદય ને ચાર કર્મની નિર્જરા, તે ૧ વેદનીય. ૨ આયુષ્ય, ૩ નામ, ૪ ગોત્ર, એ ચાર.

ઇતિ ઉદય નિર્જરા દ્વાર સંપૂર્ણ.

દશમો છ ભાવનો દ્વાર.

છ ભાવનાં નામ. ૧ ઔદયિક, ૨ ઔપશમિક, ૩ ક્ષાયિક, ૪ ક્ષાયોપશમિક, ૫ પારિણામિક, ૬ સાન્નિપાતિક.

છ ભાવના ભેદ.

૧ ઔદયિક ભાવના બે ભેદ. ૧ જીવ ઔદયિક, ૨ અજીવ ઔદયિક.

૧ જીવ ઔદયિકના બે ભેદ. ૧ ઔદયિક, ઔદયિક નિષ્પન્ન.

૧ તેમાં આઠ કર્મનો ઉદય છે, તેને ઔદયિક કહિયે, અને ૨ આઠ કર્મના ઉદય થકી જે જે પદાર્થ નીપજે તેને ઔદયિક નિષ્પન્ન કહિયે.

તે આઠ કર્મના ઉદયથકી શા શા પદાર્થ નીપજે તે ગાથા અર્થે કરીને બત્રીસ બોલ જેમ છે તેમ કહિયે છીએ.

ગાથા.

ગઈ, કાય, કસાય, વેદ, લેસ્સ, મિચ્છદિઠિ, અવીરિએ;
અસન્ની અનાણી આહારે, છઉમથ્થ સજોગી સંસારથ્થ અસિદ્ધે ય.

અર્થ—ગતિ ચાર, ૪. કાય ૭, ૧૦. કષાય ચાર, ૧૪. વેદ ત્રણ, ૧૭. લેશ્યા ૭, ૨૩. મિથ્યાત્વદષ્ટિ એક, ૨૪. અવ્રતીપણું એક, ૨૫. અસંજ્ઞીપણું એક, ૨૬. અજ્ઞાન એક, ૨૭. આહારિકપણું એક, ૨૮. છદ્મસ્થપણું, ૨૯. સજોગીપણું, ૩૦. સંસારને વિષે રહેવાપણું, ૩૧. અસિદ્ધપણું, ૩૨. એ પ્રમાણે ૩૨ બોલ જીવ ઔદયિકથી પામે. એ જીવ ઔદયિકના ભેદ કહ્યા. ૧

૨ અજીવ ઔદયિકના ચૌદ ભેદ. ૧ ઔદારિક શરીર, ૨ ઔદારિક શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણમે. ૩ વૈક્રિય શરીર, ૪ વૈક્રિય શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણમે. ૫ આહારિક શરીર, ૬ આહારિક શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણમે. ૭ તૈજસ્ શરીર, ૮ તૈજસ્ શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણમે. ૯ કાર્મણ શરીર, ૧૦ કાર્મણ શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણમે. ૧૧ વર્ણ, ૧૨ ગંધ, ૧૩ રસ, ૧૪ સ્પર્શ. એ અજીવ ઔદયિકના ભેદ સંપૂર્ણ. ૨.

બીજે ઔપશમિક ભાવના બે ભેદ. ૧ ઔપશમિક ને ૨ ઔપશમિક નિષ્પન્ન. ઔપશમિક તે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ

ઉપશમાવી છે તે. ઔપશમિક નિષ્પન્ન તે મોહનીય કર્મના ઉપશમ થકી જે જે પદાર્થ નીપજે તેને ઔપશમિક નિષ્પન્ન કહિયે.

ઉપશમથી શા શા પદાર્થ નીપજે તેની ગાથા તથા અર્થ.

ગાથા.

કસાય પેજ્જદોસે, દંસણમોહણીજે ચરિત્તમોહણીજે;
સમ્મત્ત ચરીત્ત લદ્ધી, છઉમથ્થે વીયરાગે ય. ૧

અર્થ—કષાય ચાર, ૪. રાગ, ૫. દોષ, ૬. દર્શન મોહનીય, ૭. ચારિત્ર મોહનીય, ૮. એ આઠની ઉપશમતા. સમકિત તથા ઉપશમ ચારિત્રની લબ્ધિની પ્રાપ્તિ ૯. છદ્મસ્થપણું, ૧૦. યથાખ્યાત ચારિત્રપણું, ૧૧. એ અગિયાર બોલ ઉપશમથી પામે. ૧. તેમજ એજ અગિયાર બોલ, ઉપશમ નિષ્પન્નથી પણ પામે. ૨. ઇતિ ઉપશમભાવ સંપૂર્ણ.

ત્રીજે ક્ષાયિક ભાવના બે ભેદ. ૧ ક્ષાયિક, ૨ ક્ષાયિક નિષ્પન્ન. તેમાં ક્ષાયિક તે આઠ કર્મને ખપાવે તે. ૧. ક્ષાયિક નિષ્પન્ન તે આઠ કર્મ ખપાવ્યા પછી જે જે પદાર્થ નીપજે તેને ક્ષાયિક નિષ્પન્ન કહિયે. ૨.

ક્ષાયિક નિષ્પન્નના આઠ ભેદ.

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ખપાવે ત્યારે કેવળજ્ઞાન પામે; ૨ દર્શનાવરણીય કર્મ ખપાવે ત્યારે કેવળ દર્શન પામે; ૩ વેદનીય કર્મ ખપાવે ત્યારે નિરાબાધપણું પામે; ૪ મોહનીય કર્મ ખપાવે ત્યારે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામે; ૫ આયુષ્ય કર્મ ખપાવે ત્યારે અક્ષયપણું પામે; ૬ નામ કર્મ ખપાવે ત્યારે અરૂપીપણું પામે; ૭ ગૌત્ર કર્મ ખપાવે ત્યારે અગુરૂલઘુપણું પામે; ૮ અંતરાય કર્મ ખપાવે ત્યારે વીર્યપણું પામે. **ઇતિ ક્ષાયિક ભાવના ભેદ સંપૂર્ણ.**

ચોથે ક્ષાયોપશમિક ભાવના બે ભેદ. ૧ ક્ષાયોપશમિક, ૨ ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન. ક્ષાયોપશમિક તે, ઉદય આવ્યાં કર્મને ખપાવે, ને ઉદય નથી આવ્યાં તેને ઉપશમાવે તેને ક્ષાયોપશમિક કહિયે.

ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન તે, ક્ષયોપશમથી જે જે પદાર્થ નીપજે તેને ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન કહીયે.

ક્ષાયોપશમિકથી શા શા પદાર્થ નીપજે તેની ગાથા તથા અર્થ.

ગાથા.

દસ ઉવઉગ તિદિઠિ, ચઉ ચરિત્ત, ચરિત્તાચરિત્તે ય;
દાણાઇ પંચ લદ્ધિ, વીરિયત્તિ પંચ ઇંદિએ. ૧
દુવાલસ, અંગ ધરે, નવ પુવ્વી જાવ ચઉદસ પુવિએ;
ઉવસમ, ગણી પડિમાએ, ઇઈ ખઉસમ નીફન્ને. ૨

અર્થ—દશ ઉપયોગ છદ્મસ્થના, ૧૦. ત્રણ દષ્ટિ, ૧૩. ચાર ચારિત્ર પહેલાં, ૧૭. શ્રાવકપણું, ૧૮. દાનાદિક પંચલબ્ધિ, ૨૩. ત્રણ વીર્ય, ૨૬. પાંચ ઇંદ્રિય, ૩૧. બાર અંગનું ધરવું, ૪૩. નવ પૂર્વનું ભણવું, યાવત્ ચૌદ પૂર્વનું ભણવું, ૪૪. ઉપશમ, ૪૫. આચાર્યની પ્રતિમા, ૪૬. એ ૪૬ બોલ ક્ષાયોપશમિકથી નીપજે. ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્નથી પણ તે પ્રમાણે.

પાંચમે પારિણામિક ભાવના બે ભેદ. ૧ સાદિ પારિણામિક, ૨ અનાદિ પારિણામિક. તેમાં પ્રથમ અનાદિ પારિણામિકના દશ ભેદ.

૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય, ૪ જીવાસ્તિકાય, ૫ પુદ્ગલાસ્તિકાય, ૬ અદ્ધાકાળ, ૭ ભવ્ય, ૮ અભવ્ય, ૯ લોક, ૧૦ અલોક. એ દશ સર્વદા છે.

સાદિ પારિણામિકના ઘણા ભેદ છે તે ગાથા અર્થે કરીને કહિયે છીએ.

ગાથા.

જુના સુરા, જુના ગુલા, જુના ઘિયં, જુના તંદુલ, ચેવ;
અભયં, અભયરૂખા, સંદ્ધ ગંધવ્વ નગરા. ૧
ઉક્કાવાએ દિસિદાહે, ગજ્જીએ વિજ્જુએ, ણિગ્ઘાએ;
જુવએ જખ્ખાલિત્તએ, ધુમિત્તા મહીતા રજોઘાએ. ૨
ચંદાવરાગા, સુરોવરાગા, ચંદાપડિવેસા સુરોપડિવેસા;
પડિચંદા પડિસુરા, ઇંદધણુ ઉદગ, મછા, કવિહંસા અમોહે. ૩
વાસા, વાસહરાચેવ, ગામ, ઘર, ણગરા;
પયલ પાયાલ ભવણા અ; નિરઅ પાસાએ. ૪
પુઢવિસત્ત કપ્પોબાર, ગેવિજય અણુત્તર સિદ્ધિ;
પરમાણુ પોગ્ગલ દોપ્પએસી, જાર અણંત પ્પએસી ખંધે. ૫

અર્થ—જુનો દારૂ, જુનો ગોલ, જુનું ઘૃત (ઘી), જુના ચોખા, વાદળાં, વાદળાંની રેખા, સંધ્યાનો વર્ણ, ગંધર્વનાં ચિહ્ન, નગરનાં ચિહ્ન. ૧.

૧ ઉલ્કાપાત, ૨ દિશિદાહ, ૩ ગર્જના, ૪ વિજળી, ૫ નિર્ઘાત, (કાટકો), ૬ શુક્લપક્ષનો બાલોચંદ્રમા, ૭ આકાશે જક્ષનાં ચિન્હ, ૮ ધૂયર કાલી, ૯ ધૂયર ઉજલી, ૧૦ રજોઘાત. ૨.

ચંદ્રમાનું ગ્રહણ, સૂર્યનું ગ્રહણ, ચંદ્રમા જળકુંડે, સૂર્ય જળકુંડે, એકી વખતે બે ચંદ્ર, બે સૂર્ય દેખાય, ઇંદ્રિ ધનુષ્ય, પાણીભર્યાં વાદળાં, મચ્છનાં ચિન્હ, વાંદરાનાં ચિન્હ, હંસનાં ચિહ્ન, બાણનાં ચિહ્ન. ૩.

ક્ષેત્ર, વર્ષધર, પર્વત, ગ્રામ, ઘર, નગર, પ્રાસાદ (મહેલ), પાતાલ કલશા, ભવનપતિનાં ભવન, નરકાવાસા. ૪.

સાત પૃથ્વી, કલ્પ (દેવલોક) બાર, નવ ગ્રૈવેયક, અનુત્તર વિમાન પાંચ, સિદ્ધશિલા, પરમાણુ પુદ્ગલ, બેપ્રદેશી સ્કંધ, યાવત્ અનંતપ્રદેશી સ્કંધ ૫. એ બોલ કહ્યા તેમાં પુદ્ગલ જાય તથા આવે, ગળે તથા મળે, તેને સાદિ પારિણામિક કહિયે. **એ પારિણામિક ભાવના ભેદ સંપૂર્ણ.**

છઠ્ઠે સાન્નિપાતિક ભાવ, તેના ૨૬ ભાંગા છે. બે સંયોગી દશ, ત્રણ સંયોગી દશ, ચાર સંયોગી પાંચ, પાંચ સંયોગી એક, એમ છવીશ છે. તે યંત્ર કરીને કહીયે છીએ.

બે સંયોગી દશ ભાંગા.

ભાંગા.	ઔદયિક ૧.	ઔપશમિક ૨.	ક્ષાયિક ૩.	ક્ષાયોપશમિક ૪.	પારિણામિક ૫.
૧	[illegible]	૧	૦	૦	૦
૨	૧	૦	૧	૦	૦
૩	૧	૦	૦	૧	૦
૪	૧	૦	૦	૦	૧
૫	૦	૧	૧	૦	૦
૬	૦	૧	૦	૧	૦
૭	૦	૧	૦	૦	૧
૮	૦	૦	૧	૧	૦
૯	૦	૦	૧	૦	૧
૧૦	૦	૦	૦	૧	૧

નવમો ભાંગો સિદ્ધને લાભે.

ત્રણ સંયોગી દશ ભાંગા.

ભાંગા.	ઔદયિક ૧.	ઔપશમિક ૨.	ક્ષાયિક ૩.	ક્ષાયોપશમિક ૪.	પારિણામિક ૫.
૧૧	૧	૧	૧	૦	૦
૧૨	૧	૧	૦	૧	૦
૧૩	૧	૧	૦	૦	૧
૧૪	૧	૦	૧	૧	૦
૧૫	૧	૦	૧	૦	૧
૧૬	૧	૦	૦	૧	૧
૧૭	૦	૧	૧	૧	૦
૧૮	૦	૧	૧	૦	૧
૧૯	૦	૧	૦	૧	૧
૨૦	૦	૦	૧	૧	૧

પંદરમો ભાંગો તેરમે, ચૌદમે જીવસ્થાનકે લાભે. સોળમો ભાંગો પહેલા સાત જીવસ્થાનકે લાભે.

ચાર સંયોગી પાંચ ભાંગા.

ભાંગા.	ઔદાયિક ૧.	ઔપશમિક ૨.	ક્ષાયિક ૩.	ક્ષાયોપશમિક ૪.	પારિણામિક ૫.
૨૧	૧	૧	૧	૧	૦
૨૨	૧	૧	૧	૦	[illegible]
૨૩	૧	૧	૦	૧	૧
૨૪	૧	૦	૧	૧	૧
૨૫	૦	૧	૧	૧	૧

૨૩ મો ભાંગો ઉપશમ શ્રેણીના આઠમાંથી ૧૧ મા જીવસ્થાનક સુધી લાભે. ૨૪ મો ભાંગો ક્ષપક શ્રેણીના ૮ માંથી ૧૧ મા વર્જી બારમા જીવસ્થાનક સુધી લાભે.

પાંચ સંયોગી એક ભાંગો.					
ભાંગો	ઔદયિક ૧.	ઔપશમિક ૨.	ક્ષાયિક ૩.	ક્ષાયોપશમિક ૪.	પરિણામિક ૫.
૨૬	૧	૧	૧	૧	૧

આ છઠ્ઠા સાન્નિપાતિક ભાંગા યંત્રે કરી કહ્યા. એ છવીસ ભાંગામાં પાંચ ભાંગા પારિણામિક છે, બાકીના ૨૧ ભાંગા અપારિણામિક છે. એ છઠ્ઠા સાન્નિપાતિક ભાવના છવ્વીશ ભાંગા સંપૂર્ણ.

ઇતિ છ ભાવનો દ્વાર સંપૂર્ણ.

ઇતિ શ્રી જીવસ્થાનક સંપૂર્ણ.

તેત્રિશ બોલ.

એક પ્રકારે અસંયમ—સર્વ આસ્ત્રવથી નહિ નિવર્ત્તવું તે.

બે પ્રકારે બંધ—૧ રાગબંધ, ૨ દ્વેષબંધ.

ત્રણ પ્રકારે દંડ—૧ મનઃદંડ, ૨ વચન દંડ, ૩ કાય દંડ. ત્રણ પ્રકારે ગુપ્તિ, ૧ મનઃ ગુપ્તિ, ૨ વચન ગુપ્તિ, ૩ શરીર ગુપ્તિ. ત્રણ પ્રકારે શલ્ય, ૧ માયા શલ્ય, ૨ નિદાન શલ્ય, ૩ મિથ્યાદર્શન શલ્ય. ત્રણ પ્રકારે ગર્વ, ૧ ઋદ્ધિગર્વ, ૨ રસગર્વ, ૩ શાતાગર્વ. ત્રણ પ્રકારે વિરાધના, ૧ જ્ઞાન વિરાધના, ૨ દર્શન વિરાધના, ૩ ચારિત્ર વિરાધના.

ચાર પ્રકારે કષાય—૧ ક્રોધ કષાય, ૨ માન કષાય, ૩ માયા કષાય, ૪ લોભ કષાય. ચાર પ્રકારે સંજ્ઞા, ૧ આહાર સંજ્ઞા, ૨ ભય સંજ્ઞા, ૩ મૈથુન સંજ્ઞા, ૪ પરિગ્રહ સંજ્ઞા. ચાર પ્રકારે કથા, ૧ સ્ત્રી કથા, ૨ ભક્ત કથા ૩ દેશ કથા, ૪ રાજ કથા. ચાર પ્રકારે ધ્યાન, ૧ આર્ત ધ્યાન, ૨ રૌદ્ર ધ્યાન, ૩ ધર્મ ધ્યાન, ૪ શુકલ ધ્યાન.

પાંચ પ્રકારે ક્રિયા—૧ કાયિકા ક્રિયા, ૨ આધિકરણિકા ક્રિયા, ૩ પ્રદ્વેષિકા ક્રિયા, ૪ પારિતાપનિકા ક્રિયા, ૫ પ્રાણાતિપાતિકા ક્રિયા. પાંચ પ્રકારે કામગુણ, ૧ શબ્દ, ૨ રૂપ, ૩ ગંધ, ૪ રસ, ૫ સ્પર્શ. પાંચ પ્રકારે મહાવ્રત, ૧ સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરામ, ૨ સર્વ મૃષાવાદથી વિરામ, ૩ સર્વ અદત્તથી વિરામ, ૪ સર્વ મૈથુનથી વિરામ, ૫ સર્વ પરિગ્રહથી વિરામ. પાંચ પ્રકારે સમિતિ, ૧ ઈર્યા સમિતિ, ૨ ભાષા સમિતિ, ૩ એષણા સમિતિ, ૪ આદાન ભંડમાત્ર નિક્ષેપના સમિતિ, ૫ ઉચ્ચાર પ્રશ્રવણ-મેલ, જલ, શ્લેષ્મ વગેરેને પરિઠવવાની સમિતિ. પાંચ પ્રકારે પ્રમાદ, ૧ મદ, ૨ વિષય, ૩ કષાય, ૪ નિદ્રા, ૫ વિકથા.

છ પ્રકારે જીવનિકાય—૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપ્કાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય. **છ પ્રકારે લેશ્યા,** ૧ કૃષ્ણલેશા, ૨ નીલલેશ્યા. ૩ કાપોતલેશ્યા, ૪ તેજોલેશ્યા, ૫ પદ્મલેશ્યા, ૬ શુક્લલેશ્યા.

સાત પ્રકારે ભય—૧ આલોક ભય : મનુષ્યને મનુષ્યથી ભય થાય છે તે. ૨ પરલોક ભય : દેવતિર્યંચથી ભય થાય તે. ૩ આદાન ભય : ધનથી ભય થાય તે. ૪ અકસ્માત્ ભય : છાયાદિ દેખી ભય થાય તે. ૫ વેદના ભય : દુ:ખથી ભય થાય તે. ૬ મરણથી ભય થાય તે, ૭ અપયશ—અપકીર્તિથી ભય થાય તે.

આઠ પ્રકારે મદ—૧ જાતિ મદ, ૨ કુલ મદ, ૩ બલ મદ, ૪ રૂપ મદ, ૫ તપોમદ, ૬ શ્રુત મદ, ૭ લાભ મદ, ૮ ઇશ્વર મદ.

નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિ—૧ સ્ત્રી પશુ પંડક રહિત આલય (સ્થાનક)માં રહેવું, ઉંદર બીલાડીના દષ્ટાંતે. ૨ મનને આનંદ આપે તેવી ને કામ—રાગને વૃદ્ધિ કરે તેવી સ્ત્રી સાથે કથા—વાર્તા ન કરવી, લીંબુ રસના (જીભ) ને દષ્ટાંતે. ૩ સ્ત્રીના આસને તેમ સ્ત્રી સાથે સહવાસ કરવો નહિ, કોળાની ગંધે કણીકનો વાંક જાય તે દષ્ટાંતે. ૪ સ્ત્રીના અંગ અવયવ તેમ તેની સુરચના ને તેનું બોલવું, નિરીક્ષણ વગેરેને, વિષય રાગદષ્ટિથી જોવું નહિ, સૂર્ય ચક્ષુના દષ્ટાંતે. ૫ સ્ત્રી સંબંધી કૂજિત, રૂદન, ગીત, હાસ્ય, આક્રંદ વગેરે સંભળાય તેમ ભીંત કે દિવાલના અંતરે નિવાસ નહિ કરવો, લાખ અગ્નિના દષ્ટાંતે. ૬ પૂર્વગત સ્ત્રી સંબંધી ક્રીડા, હાસ્ય, રતિ દર્પ, સ્નાન સાથે જમવું વગેરે યાદ કરવું નહિ, સર્પના ઝેરના દષ્ટાંતે. ૭ સ્વાદિષ્ટ તેમ મજબૂત, પ્રણિત આહાર કરવો નહિ, ત્રિદોષી ને ધૃતના દષ્ટાંતે. ૮ મર્યાદા કાળે ધર્મયાત્રા નિમિત્તે જોઇએ તેથી વધારે આહાર કરવો નહિ, કાગળની કોથળીમાં નાણાંને દષ્ટાંતે. ૯ શરીર સુંદર ને વિભૂષિત લાગે

તેવી શૃંગાર–શોભા કરવી નહિ, ગરીબનાં રત્નને દૃષ્ટાંતે.

દશ પ્રકારે શ્રમણધર્મ–૧ **ક્ષમા,** સહન કરતાં શીખવું. ૨ **મુક્તિ,** નિર્લોભતા રાખવી. ૩ **આર્જવ,** નિખાલસ–સ્વચ્છ હૃદય રાખવું. ૪ **માર્દવ,** કોમલ–વિનય બુદ્ધિ રાખવી, અહંકાર–મદ નહિ કરવો. ૫ **લાઘવ,** અલ્પ–થોડાં ઉપકરણ–સાધન રાખવાં. ૬ **સત્ય,** સત્યતાથી–પ્રામાણિકતાથી વર્તવું. ૭ **સંયમ,** શરીર–ઈંદ્રિયો વગેરેને નિયમમાં રાખવાં. ૮ **તપ,** શરીર દુર્બલ થાય તેમ ઉપવાસાદિ તપ કરવો. ૯ **ચૈત્યદાન,** બીજાઓને ઉપકાર બુદ્ધિથી જ્ઞાનાદિ આપવું. ૧૦ **બ્રહ્મચર્ય,** શુદ્ધ આચાર, નિર્મલ પવિત્ર વૃત્તિમાં રહેવું.

દશ પ્રકારે સામાચારી—૧ **આવશ્યં.** સ્થાનકથી બહાર જવુ હોય ત્યારે ગુરૂ કે ઉપરીને કહેવું કે અવશ્ય મારે જવું છે. ૨ **નિષેધિક.** સ્થાનકમાં આવવું હોય ત્યારે કહેવું કે નિશ્ચય કાર્ય કરીને હું આવ્યો છું. ૩ **આપૃચ્છના.** પોતાનું કાર્ય હોય તો ગુરૂને પૂછવું. ૪ **પ્રતિપૃચ્છના.** બીજા સાધુઓનું કાર્ય હોય ત્યારે વારંવાર ગુરૂને જણાવવા પૂછવું. ૫ **છંદના.** ગુરૂ કે વડાને પોતાની પાસેની વસ્તુ આમંત્રણ કરવી. ૬ **ઇચ્છાકાર.** ગુરૂ કે વડાને કહેવું: "હે પૂજ્ય! આપની ઇચ્છા છે–સૂત્રાર્થ જ્ઞાન આપશો?" ૭ **મિથ્યાકાર.** પાપ લાગ્યું હોય તે ગુરૂ પાસે મિથ્યા કહી માફ કહેવું. ૮ **તથ્યકાર.** ગુરૂ કથન પ્રતિ કહે કે આપ કહો છો તેમ કરીશ. ૯ **અભ્યુત્થાન.** ગુરૂ કે વડા આવતાં સાત આઠ ડગલાં સામા જવું; તેમ જતાં સાત આઠ ડગલાં સુધી મૂકવા જવું. ૧૦ **ઉપસંપદ.** ગુર્વાદિ પાસે સૂત્રાર્થ લક્ષ્મી પામવા હમેશાં રહેવું.

અગીયાર પ્રકારે શ્રાવકપ્રતિમા—૧ **પહેલી પ્રતિમા એક માસની.** તેમાં શુદ્ધ સત્ય ધર્મ રૂચિ હોય, પણ નાના વ્રત ઉપવાસાદિ અવશ્ય કરવાને તે શ્રાવકને નિયમ ન હોય, તે દર્શન શ્રા-

વક પ્રતિમા. ૨ **બીજી પ્રતિમા બે માસની.** તેમાં સત્ય ધર્મની રૂચિ સાથે નાના શીલવ્રત–ગુણવ્રત પ્રત્યાખ્યાન પૌષધોપવાસાદિ કરે પણ સામાયિક દિશાવકાશિક વ્રત કરવાને નિયમ ન હોય, તે ઉપાસક પ્રતિમા. ૩ **ત્રીજી પ્રતિમા ત્રણ માસની.** તેમાં ઉપર પ્રમાણે ઉપરાંત સામાયિકાદિ કરે, પણ અષ્ટમી ચતુર્દશી અમાવાસ્યા પૂર્ણમાસી વગેરે પર્વમાં પૌષધોપવાસ કરવાને નિયમ ન હોય. ૪ **ચોથી પ્રતિમા ચાર માસની.** તેમાં પ્રતિપૂર્ણ પૌષધોપવાસ અષ્ટમ્યાદિ સર્વ પર્વમાં કરે. ૫ **પાંચમી પ્રતિમા પાંચ માસની.** તેમાં પૂર્વોક્ત સર્વ સાચવે; વિશેષ એક રાત્રિમાં કાયોત્સર્ગ કરે, ને તે પાંચ બોલ સાચવે: ૧ સ્નાન ન કરે, ૨ રાત્રિભોજન ન કરે, ૩ કાછડી ન વાળે, ૪ દિવસે બ્રહ્મચર્ય સાચવે, ૫ રાત્રિમાં પરિમાણ કરે. ૬ છટ્ઠી **પ્રતિમા છ માસની.** તેમાં પૂર્વોક્ત ઉપરાંત સર્વ વખતે બ્રહ્મચર્ય સાચવે. ૭ **સાતમી પ્રતિમા** જઘન્ય એક દિવસ, ઉત્કૃષ્ટ સાત માસની, તેમાં સચિત્ત આહાર જમે નહિ, પણ પોતાને આરંભ ત્યાગ કરવા નિયમ ન હોય. ૮ **આઠમી પ્રતિમા** જઘન્ય એક દિવસથી ઉત્કૃષ્ટ આઠ માસની, તેમાં આરંભ કરે નહિ. ૯ **નવમી પ્રતિમા** તેમજ ઉત્કૃષ્ટ નવ માસની, તેમાં આરંભ કરવા સાથે કરાવવાના પણ નિયમ કરે. ૧૦ **દશમી પ્રતિમા** ઉત્કૃષ્ટ દશ માસની, તેમાં પૂર્વોક્ત સાથે આરંભ કરીને આપે તે પણ લેવાના નિયમ કરે. ઉપરાંત ક્ષુરમુંડન કરાવે અથવા શિખા રાખે. કોઇએ એક વાર પૂછ્યાં થકાં તથા વારંવાર પૂછ્યાં થકાં બે ભાષા બોલવી કલ્પે, જાણે તો હા પાડવી કલ્પે, ને ન જાણે તો ના પાડવી કલ્પે. ૧૧ **અગિઆરમી પ્રતિમા** ઉત્કૃષ્ટ અગિયાર માસની, તેમાં ક્ષુરમુંડન કરાવે, કે કેશ લોચ કરાવે, સાધુ–શ્રમણ સમાન ઉપકરણ પાત્ર રજોહરણ વગેરે ધરે, સ્વજ્ઞાતિમાં ગૌચરી અર્થે ભ્રમણ કરે, કહે કે પ્રતિમાધારી હું શ્રાવક

છું, ભિક્ષા આપશો? સાધુ માફક ઉપદેશ આપે. સાડા પાંચ વર્ષ ૧૧ પ્રતિમાઓમાં જાય છે.

બાર ભિક્ષુની પ્રતિમા (અભિગ્રહ ૩૫)—**૧ પહેલી પ્રતિમા** એક માસની, તે શરીર ઉપર મમતા–સ્નેહભાવ ન રાખે, શરીરની શુશ્રુષા ન કરે, જે કોઈ મનુષ્ય દેવ તિર્યંચનો પરિષહ ઉત્પન્ન થાય તે સમ પરિણામે સહન કરે. ૧.

૨. એકદાતિ આહારની, એકદાતિ પાણીની લેવી કલ્પે. તે આહાર શુદ્ધ, નિર્દોષ: કોઇ શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, અતિથિ, કૃપણ, રાંક પ્રમુખ દ્વિપદ તથા ચતુષ્પદને અંતરાય ન પડે તેમ; વળી એક માણસ જમતો હોય તથા એકને અર્થે રાંધ્યું હોય તે આહાર લે, બે જમતામાંથી આપે તો ન લે; ત્રણ, ચાર, પાંચ વિગેરે જમવા બેઠા હોય તેમાંથી આપે તો ન લે; ગર્ભવંતી માટે નિપજાવ્યો હોય તે ન લે; તથા નવપ્રસૂતિનો આહાર ન લે; તથા બાળકને દૂધ પાતાં હોય તેના હાથનો ન લે; વળી એક પગ ઉમરામાં ને એક પગ ઉમરા બહાર એમ પગ રાખી વહોરાવે તો લે, નહિતો ન લે.

૩. પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ કાળ ગૌચરીના કહ્યા છે; આદિમ, મધ્યમ, ચરિમ એટલે એક દિવસના ત્રણ ભાગ કરે, પહેલામાં ગૌચરી જાય તો બીજા બે ભાગમાં ન જાય, એમ ત્રણેમાં સમજવું.

૪. પ્રતિમાધારી સાધુને ૭ પ્રકારે ગૌચરી કરવી કહી છે. ૧ પેટીને આકારે (ચૌખુણી). ૨ અર્ધ પેટીને આકારે (બે પંક્તિ.) ૩ બળદના મૂત્રને આકારે. ૪ પતંગ ટીડ ઉડે તે માફક અંતરે અંતરે કરે. ૫ શંખના આવર્ત્તનની પેરે ગૌચરી કરે. ૬ જાતાં તથા વળતાં ગાચરી કરે. એ ૭ પ્રકાર.

૫. પ્રતિમાધારી સાધુ જે ગામમાં જાય ત્યાં જાણે કે આ પ્રતિમાધારી સાધુ છે તો એક રાત્રિ રહે ને ન જાણે તો બે રાત્રિ રહે,

તે ઉપરાંત રહે તો છેદ તથા પરિહાર તપ. જેટલી રાત્રિ રહે તેટલા દિનનું પ્રાયશ્ચિત્ત પામે.

૬. પ્રતિમાધારી ચાર પ્રકારે બોલે. ૧ યાચના કરે ત્યારે. ૨ પંથ પ્રમુખ પૂછતાં. ૩ આજ્ઞા માગતાં. ૪ પ્રશ્નાદિકનો ઉત્તર આપતાં.

૭ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ પ્રકારનાં સ્થાનક જોવાં, પ્રતિલેખવાં કલ્પે. ૧ આરામરૂપ ઘર, ૨ છત્રીના આકારે, ૩ ઝાડતળે.

૮ પ્રતિમાધારી સાધુ એ ત્રણ સ્થાનકને યાચે—માગે.

૯ એ ત્રણ પ્રકારનાં સ્થાનકને વિષે રહેવું કરે.

૧૦ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ પ્રકારની શય્યા જોવી કલ્પે. ૧ પૃથ્વીરૂપ, ૨ શિલારૂપ, ૩ કાષ્ટરૂપ.

૧૧ એ ત્રણ પ્રકારની શય્યા યાચના કરવી કલ્પે.

૧૨ એ ત્રણ પ્રકારની શય્યા ભોગવવી કલ્પે.

૧૩ પ્રતિમાધારી સાધુ જે સ્થાનકમાં રહ્યા હોય ત્યાં કોઈ સ્ત્રી પ્રમુખ આવે તો તે સ્ત્રી પ્રમુખના ભયે કરી બહાર નીસરે નહીં; તથા બહાર હાથ ઝાલી કાઢે તો ઇર્યાસમિતિ શોધતાં નીકળે.

૧૪ પ્રતિમાધારી સાધુ જે ઘરમાં રહ્યા હોય ત્યાં કોઇ અગ્નિ લગાડે તો તેના ભયે કરી બહાર નીકળે નહિ. કોઇ બળાત્કારે કાઢે તો ઇર્યાસમિતિ શોધતાં નીકળે.

૧૫ પ્રતિમાધારી સાધુને પગને વિષે કાંટા પ્રમુખ વાગે તો તેને કાઢવો ન કલ્પે.

૧૬ પ્રતિમાધારી સાધુને આંખમાં નાના જીવ તથા નાના બીજ તથા રજ પ્રમુખ પેસે તો કાઢવાં ન કલ્પે, ઇર્યાએ ચાલવું કલ્પે.

૧૭ પ્રતિમાધારી સાધુને, જ્યાં સૂર્ય આથમે ત્યાંથી એક પગ માત્ર પણ પછી ચાલવું ન કલ્પે, એટલે પ્રતિલેખનની વેળા સુધી વિહાર કરે.

૧૮ પ્રતિમાધારી સાધુને, સચિત્ત પૃથ્વી ઉપર સૂવું, બેસવું, થોડી નિદ્રા પણ કરવી ન કલ્પે, ને પૂર્વે જોએલાં સ્થાનકે ઉચાર પ્રમુખ પરિઠવવું કલ્પે.

૧૯ સચિત્ત રજે કરી પગ પ્રમુખ ખરડાએલા હોય તેવા શરીરે ગૃહસ્થના ઘરે ગૌચરી જવું ન કલ્પે.

૨૦ પ્રતિમાધારી સાધુને પ્રાશુક શીતળ તથા ઉષ્ણ પાણીએ કરી હાથ, પગ, કાન, નાક, આંખ પ્રમુખ એકવાર ધોવું, વારંવાર ધોવું ન કલ્પે. અશુચિનો લેપ લાગ્યો હોય તે તથા ભોજનથી ખરડાએલ હોય તેટલું ધોવું કલ્પે.

૨૧ પ્રતિમાધારી સાધુ, ઘોડો, હાથી, બળદ, પાડો, વરાહ (સૂઅર), શ્વાન, વાઘ ઇત્યાદિક દુષ્ટ જીવ સામાં આવતાં હોય તો તેના ભયે કરી પગ માત્ર પાછો લે નહિ પણ સુંવાળો જીવ સામો આવતો હોય તો તેની દયાને કારણે યત્ના માટે પાછા ઓસરે.

૨૨ પ્રતિમાધારી સાધુ વિહાર કરતાં તડકેથી છાયે ન જાય, છાયેથી તડકે ન જાય. ટાઢ તાપ સમપરિણામે સહન કરે.

બીજી પ્રતિમા - એક માસની તેમાં બે દાતિ આહાર, અને બે દાતિ પાણીની લેવી કલ્પે.

ત્રીજી પ્રતિમા એક માસની તેમાં બે દાતિ આહાર અને ત્રણ દાતિ પાણીની લેવો કલ્પે.

ચોથી પ્રતિમા એક માસની તેમાં ચાર દાતિ આહાર અને ચાર દાતિ પાણીની લેવી કલ્પે.

પાંચમી પ્રતિમા એક માસની તેમાં પાંચ દાતિ આહાર અને પાંચ દાતિ પાણી.

છઠ્ઠી પ્રતિમા એક માસની તેમાં ૭ દાતિ આહાર અને ૭ દાતિ પાણી.

સાતમી પ્રતિમા એક માસની તેમાં સાત દાતિ આહાર અને સાત દાતિ પાણી.

આઠમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની તેમાં પાણી વિના એકાંતર ઉપવાસ કરે. ગ્રામ, નગર, રાજધાની વગેરેની બહાર સ્થાનક કરે, ત્રણ આસનો વાળેઃ ચત્તા સુવે, પાસું વાળી સુવે, અને પલાંઠી વાળી સુવે. કોઇ પણ પરિષહથી ડરે નહિ.

નવમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની ઉપર પ્રમાણે. વિશેષ ત્રણમાંથી એક આસન કરે, દંડ આસન, લગડ આસન અને ઉત્કટ આસન.

દશમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની ઉપર પ્રમાણે. વિશેષ ત્રણમાંથી એક આસન કરેઃ ગોદૂહ આસન, વીરાસન ને અમ્બુખુજ આસન.

અગીઆરમી પ્રતિમા એક અહોરાત્રિની. પાણી વિના છટ્ઠ ભક્ત કરે, ગામ બહાર બે પગ સંકોચી હસ્ત લાંબા કરી કાયોત્સર્ગ કરે.

બારમી પ્રતિમા એક રાત્રિની. પાણી વિના અઠમ ભક્ત કરે, ગામ, નગર બહાર શરીર ત્યજીને અણુમિલા લોચને એક પુદ્ગળ ઉપર સ્થિર દષ્ટિ કરી તમામ ઇંદ્રિયો ગુપ્ત કરી બન્ને પગ એકત્ર કરી, બે હસ્ત લંબાવી દઢાસને રહે. તેવા વખતે દેવ, મનુષ્ય કે તિર્યંચ સંબંધી ઉપસર્ગ થાય તે સહે. સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન થાય તો, અવધિ જ્ઞાન મનઃપર્યવ જ્ઞાન કે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય. જો અહિત થાય તો, ઉન્માદ પામે, દીર્ઘ કાલિક રોગ થાય ને કેવળી પ્રજ્ઞપ્ત ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય. એ પ્રતિમામાં આઠ માસ થાય છે.

તેર પ્રકારે ક્રિયાસ્થાનક.

(૧) અર્થ દંડ—પોતાને માટે હિંસા કરે.

(૨) અનર્થ દંડ—પરને માટે હિંસા કરે.

(૩) હિંસા દંડ—તે મને હણે છે, હણ્યો હતો કે હણશે એમ સંકલ્પીને હણે.

(૪) અકસ્માત્ દંડ—એકને મારવા જતાં વચમાં જતાં બીજાની હિંસા થાય.

(૫) દૃષ્ટિવિપર્યાસ દંડ—દુશ્મન ધારીને મિત્રને હણે.

(૬) મૃષાવાદ દંડ—અસત્ય બોલી દંડાય.

(૭) અદત્તાદાન દંડ—ચોરી કરી દંડાય.

(૮) અભ્યસ્થ દંડ—મનમાં દુષ્ટ, અનિષ્ટ કલ્પનાઓ કરે.

(૯) માન દંડ—અભિમાન કરે.

(૧૦) મિત્રદ્વેષ દંડ—માતા, પિતા, મિત્રવર્ગને નજીવા અપરાધે ભારે દંડ કરે.

(૧૧) માયા દંડ—કપટ કરે.

(૧૨) લોભ દંડ—લાલચ તૃષ્ણા કરે.

(૧૩) ઇર્યાપથિક દંડ—માર્ગમાં ચાલતાં હિંસા થાય તે.

ચૌદ પ્રકારે જીવ—(૧) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત. (૨) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત. (૩)બાદર એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત. (૪) બાદર એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત. (૫) બેઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત. (૬) બેઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત. (૭) ત્રિઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત. (૮) ત્રિઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત. (૯) ચૌઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત. (૧૦) ચૌઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત. (૧૧) અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત. (૧૨) અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત. (૧૩) સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત. (૧૪) સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત.

પંદર પ્રકારે પરમાધર્મી દેવ—(૧) આમ્ર (૨) આમ્રરસ (૩) શામ (૪) સબળ (૫) રૂદ્ર (૬) વૈરૂદ્ર (૭) કાલ (૮) મહાકાલ (૯) અસિપત્ર (૧૦) ધનુષ્ય (૧૧) કુંભ (૧૨) વાલુક (૧૩) વૈતરણી (૧૪) ખરસ્વર (૧૫) મહાઘોષ.

સોળમે સૂત્રકૃતના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધનાં સોળ અધ્યયન—(૧) સ્વસમય પરસમય, (૨) વૈદારિક, (૩) ઉપસર્ગપ્રજ્ઞા (૪) સ્ત્રીપ્રજ્ઞા (૫) નરક વિભક્તિ, (૬) વીર સ્તુતિ, (૭) કુશીલ પરિભાષા,

(૮) વીર્યાધ્યયન, (૯) ધર્મધ્યાન, (૧૦) સમાધિ, (૧૧) મોક્ષ-માર્ગ, (૧૨) સમવસરણ, (૧૩) અથાતથ્ય, (૧૪) ગ્રંથી, (૧૫) યમ-ાતાથ, (૧૬) ગાથા.

સત્તર પ્રકારે સંયમ—૧ પૃથ્વીકાય સંયમ, ૨ અપકાય સંયમ, ૩ તેજસ્કાય સંયમ, ૪ વાયુકાય સંયમ, ૫ વનસ્પતિકાય સંયમ, ૬ બેઇંદ્રિયકાય સંયમ, ૭ ત્રિઇંદ્રિયકાય સંયમ, ૮ ચૌઇંદ્રિયકાય સંયમ, ૯ પચેંદ્રિયકાય સંયમ, ૧૦ અજીવકાય સંયમ, ૧૧ પ્રેક્ષા સંયમ, ૧૨ ઉત્પ્રેક્ષા સંયમ, ૧૩ અપહૃત્ય સંયમ, ૧૪ પ્રમાર્જના સંયમ, ૧૫ મનઃ સંયમ, ૧૬ વચન સંયમ, ૧૭ શરીર સંયમ.

અઢાર પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય—ઔદારિક શરીર સંબંધી ભોગ ૧ મનથી, ૨ વચનથી, ૩ શરીરથી, સેવે નહિ, ૩, સેવરાવે નહિ, ૬, સેવતા પ્રતિ અનુમોદન આપે નહિ ૯. એમ વૈક્રિય શરીર સંબંધી ૯ પ્રકારે ત્યજે.

ઓગણીશ પ્રકારે જ્ઞાતા સૂત્રનાં અધ્યયન—૧ ઉત્ક્ષિપ્ત–મેઘકુમારનું. ૨ ધન્ય સાર્થવાહ ને વિજય ચોરનું. ૩ મયૂર ઇંડાંનું ૪ કૂર્મ (કાચબા) નું. ૫ શૈલક રાજર્ષિનું. ૬ તુંબડાનું. ૭ ધન્ય સાર્થવાહ ને ચાર વહુનું. ૮ મલ્લી ભગવતીનું. ૯ જિનપાલ જિન-રક્ષિતનું. ૧૦ ચંદ્રની કલાનું. ૧૧ દાવાનલનું. ૧૨ જિતશત્રુ રાજા ને સુબુદ્ધિ પ્રધાનનું. ૧૩ નંદમણિકારનું. ૧૪ તેતલિ પુત્ર પ્રધાન ને પોટીલા–સોનાર પુત્રીનું. ૧૫ નંદિ ફલનું. ૧૬ અવરકંકાનું. ૧૭ સમુદ્ર અશ્વનું. ૧૮ સુસીમા દારિકાનું. ૧૯ પુંડરીક કંડરીકનું.

વીશ પ્રકારે અસમાધિક સ્થાનક—(૧) ઉતાવળું ઉતાવળુ ચાલે તે. (૨) પૂંજ્યા વિના ચાલે તે. (૩) દુષ્ટ રીતે પૂંજે તે. (૪) પાટ, પાટલા, શય્યા વગેરે વધારે રાખે તે. (૫) રત્નાધિક (વડા) સામું બોલે તે. (૬) સ્થવિર, વૃદ્ધ ગુરૂ આચાર્યજીનો ઉપઘાત (નાશ) કરે

તે. (૭) એકેન્દ્રિયાદિ જીવને, શાતા, રસ, વિભૂષા નિમિત્તે હણે તે. (૮) ક્ષણુ ક્ષણુ પ્રતિ ક્રોધ કરે તે. (૯) ક્રોધમાં હમેશાં પ્રદીપ્ત રહે તે. (૧૦) પૃષ્ટમાંસ ખાય તે. (અન્યના પાછળથી અવર્ણ (નિન્દા) બોલે તે.) (૧૧) નિશ્ચયવાળી ભાષા બોલે તે. (૧૨) નવો કલેશ ઉત્પન્ન કરે તે. (૧૩) થયા કલેશને ફરીથી જાગૃત કરે તે. (૧૪) અકાળે સ્વાધ્યાય કરે તે. (૧૫) સચિત્ત પૃથ્વીથી હસ્ત પગ ખરડાએલા હોય ને આહારાદિ લેવા જાય તે. (૧૬) શાન્તિ વખતે કે પ્રહર રાત્રિ ગયા પછીથી ગાઢ અવાજ કરે તે. (૧૭) ગચ્છમાંહિ ભેદ ઉત્પન્ન કરે તે. (૧૮) ગચ્છમાંહિ કલેશ ઉત્પન્ન કરી માંહોમાંહે દુઃખ ઉત્પન્ન કરે તે. (૧૯) સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી અશનાદિ ભોજન લીધાં જ કરે તે. (૨૦) અનેષણિક, અપ્રાશુક આહાર લે તે.

એકવિશ પ્રકારે શબલ કર્મ—(૧) હસ્તકર્મ કરે તે. (૨) મૈથુન સેવે તે. (૩) રાત્રિ ભોજન જમે તે. (૪) આધાકર્મી ભોગવે તે. (૫) રાજપિંડ જમે તે. (૬) પાંચ બોલ સેવે તે: ૧ વેચાતું આપે ને લે તે, ૨ ઉછીનું આપે ને લે તે, ૩ બળાત્કારે આપે ને લે તે, ૪ સહીઆરીની આજ્ઞા વિના આપે ને લે તે, ૫ સ્થાનકમાં સામું આણી આપીને લે તે. (૭) વારંવાર પ્રત્યાખ્યાન કરીને ભોગવે તે. (૮) મહિનાની અંદર ત્રણ ઉદક લેપ કરે તે. (૯) છ માસમાં એક ગણથી બીજા ગણમાં જાય તે. (૧૦) એક માસની અંદર ત્રણ માયાનાં સ્થાન ભોગવે તે. (૧૧) શય્યાતરનો આહાર જમે તે. (૧૨) ઇરાદાપૂર્વક હિંસા કરે તે. (૧૩) ઇરાદાપૂર્વક અસત્ય બોલે તે. (૧૪) ઇરાદાપૂર્વક ચોરી કરે તે. (૧૫) ઇરાદાપૂર્વક સચિત્ત પૃથ્વી ઉપર સ્થાનક, શય્યા, ને બેઠક કરે તે. (૧૬) ઇરાદાપૂર્વક સચિત્ત મિશ્ર પૃથ્વી ઉપર શય્યાદિક કરે તે. (૧૭) સચિત્ત શિલા, પથ્થર, ઝીણા જીવો રહે તેવાં કાષ્ટ તથા જીવસહિત અંડ, પ્રાણી,

બીજ, હરિત, વિગેરે જીવવાળા સ્થાનક ઉપર આશ્રય, એકક, પથારી કરે તે. (૧૮) ઇરાદાપૂર્વક (૧) મૂળ, (૨) કંદ, (૩) સ્કંધ, (૪) ત્વચા, (૫) શાખા, (૬) પ્રવાળાં, (૭) પત્ર, (૮) પુષ્પ, (૯) ફળ, (૧૦) બીજ, એ દશ સચિત્તનો આહાર જમે તે. (૧૯) એક વર્ષની અંદર દશ ઉદક લેપ કરે તે. (૨૦) એક વર્ષની અંદર દશ માયાનાં સ્થાનક સેવે તે. (૨૧) જળથી ભીના હસ્ત, પાત્ર, ભાજન વગેરે કરીને અશનાદિ આપે તે લઇને ઇરાદાપૂર્વક ભોગવે તે.

બાવીશ પ્રકારે પરિષહ—(૧) ક્ષુધા. (૨) તૃષા. (૩) શીત. (૪) તાપ. (૫) ડાંસ-મત્સર. (૬) અચેલ (નહિ વસ્ત્ર). (૭) અરતિ. (૮) સ્ત્રી. (૯) ચાલવું તે. (૧૦) એક આસને સ્થિર રહેવું તે. (૧૧) ઉપાશ્રય. (૧૨) આક્રોશ. (૧૩) વધ. (૧૪) યાચના. (૧૫) અલાભ. (૧૬) રોગ. (૧૭) તૃણસ્પર્શ. (૧૮) જળ (મેલ). (૧૯) સત્કાર-પુરસ્કાર. (૨૦) પ્રજ્ઞા. (૨૧) અજ્ઞાન. (૨૨) દર્શન.

ત્રેવીશ પ્રકારે સૂત્રકૃત સૂત્રનાં અધ્યયન—સોળમા બોલમાં સોળ અધ્યયન કહ્યાં છે તે, ને સાત નીચે મુજબ.

(૧) પુંડરીક કમળ. (૨) ક્રિયાસ્થાનક. (૩) આહારપ્રતિજ્ઞા. (૪) પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા. (૫) અણગાર સૂત. (૬) આર્દ્રકુમાર. (૭) ઉદક (પેઢાલ પુત્ર).

ચોવીશ પ્રકારના દેવ—(૧) દશ ભવનપતિ. (૨) આઠ વાણવ્યંતર. (૩) પાંચ જ્યોતિષી. (૪) એક વૈમાનિક.

પચીશ પ્રકારે પાંચ મહાવ્રતની ભાવના.

૧ લા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) ઇર્યાસમિતિ ભાવના. (૨) મનઃસમિતિ ભાવના. (૩) વચનસમિતિ ભાવના. (૪) એષણા-સમિતિ ભાવના. (૫) આદાન-ભંડ-માત્રનિક્ષેપના સમિતિ ભાવના.

૨ જા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) વિચાર્યા વિના બોલવું નહિ. (૨) ક્રોધથી બોલવું નહિ. (૩) લોભથી બોલવું નહિ. (૪) ભયથી બોલવું નહિ. (૫) હાસ્યથી બોલવું નહિ.

૩ જા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) નિર્દોષ સ્થાનક યાચી લેવું. (૨) તૃણ પ્રમુખ યાચી લેવું. (૩) સ્થાનકાદિ સુધારવું નહિ. (૪) સ્વધર્મીનું અદત્ત લેવું નહિ. (૫) સ્વધર્મીની વૈયાવચ્ચ કરવી.

૪ થા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) સ્ત્રી, પશુ, પંડકવાળા સ્થાનકને સેવવું નહિ. (૨) સ્ત્રી સાથે કે સંબંધી કથા વાર્તા કરવી નહિ. (૩) વિષય કે રાગદૃષ્ટિથી સ્ત્રીનાં અંગ, અવયવ નીરખવાં નહિ. (૪) પૂર્વગત સુખ ક્રીડા સંભારવાં નહિ. (૫) સ્વાદિષ્ટ, મજબુત આહાર જમવા નહિ.

૫ મા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) સારા શબ્દ ઉપર રાગ ને માઠા શબ્દો ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ. (૨) સારા રૂપ ઉપર રાગ ને માઠા રૂપ ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ. (૩) સારા ગંધ ઉપર રાગ ને માઠા ગંધ ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ. (૪) સારા રસ ઉપર રાગ ને માઠા રસ ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ. (૫) સારા સ્પર્શ ઉપર રાગ ને માઠા સ્પર્શ ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ.

છવીશ પ્રકારે દશાશ્રુતસ્કંધ, વૃહત્કલ્પ ને વ્યવહારનાં અધ્યયન—(૧) દશ દશાશ્રુતસ્કંધનાં, (૨) ૭ વૃહત્કલ્પનાં, (૩) દશ વ્યવહારનાં અધ્યયન છે.

સત્તાવીશ પ્રકારે અણગારના ગુણ—(૧) સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરામ. (૨) સર્વ મૃષાવાદથી વિરામ. (૩) સર્વ અદત્તાદાનથી વિરામ. (૪) સર્વ મૈથુનથી વિરામ. (૫) સર્વ પરિગ્રહથી વિરામ. (૬) શ્રોત્રેન્દ્રિય નિગ્રહ. (૭) ચક્ષુઇન્દ્રિય નિગ્રહ. (૮) ઘ્રાણેન્દ્રિય નિગ્રહ. (૯) રસેન્દ્રિય નિગ્રહ. (૧૦) સ્પર્શેન્દ્રિય નિગ્રહ. (૧૧)

ક્રોધવિજય. (૧૨) માનવિજય. (૧૩) માયાવિજય. (૧૪) લોભવિજય. (૧૫) ભાવસત્ય. (૧૬) કર્ણસત્ય. (૧૭) યોગસત્ય. (૧૮) ક્ષમા. (૧૯) વૈરાગ્ય. (૨૦) મનસમાધારણતા. (૨૧) વચનસમાધારણતા. (૨૨) કાયસમાધારણતા. (૨૨) જ્ઞાન. (૨૪) દર્શન. (૨૫) ચારિત્ર. (૨૬) વેદના સહિષ્ણુતા. (૨૭) મરણ સહિષ્ણુતા.

અઠાવીશ પ્રકારે આચારકલ્પ—(૧) માસ પ્રાયશ્ચિત્ત. (૨) માસ ને પાંચ દિવસ. (૩) માસ ને દશ દિવસ. (૪) માસ ને પન્નર દિવસ. (૫) માસ ને વીશ દિવસ. (૬) માસ ને પચિસ દિવસ. (૭) બે માસ. (૮) બે માસ ને પાંચ દિવસ. (૯) બે માસ ને દશ દિવસ. (૧૦) બે માસ ને પન્નર દિવસ. (૧૧) બે માસ ને વીશ દિવસ. (૧૨) બે માસ ને પચિસ દિવસ. (૧૩) ત્રણ માસ. (૧૪) ત્રણ માસ ને પાંચ દિવસ. (૧૫) ત્રણ માસ ને દશ દિવસ. (૧૬) ત્રણ માસ ને પન્નર દિવસ. (૧૭) ત્રણ માસ ને વીશ દિવસ. (૧૮) ત્રણ માસ ને પચિસ દિવસ. (૧૯) ચાર માસ. (૨૦) ચાર માસ ને પાંચ દિવસ. (૨૧) ચાર માસ ને દશ દિવસ. (૨૨) ચાર માસ ને પન્નર દિવસ. (૨૩) ચાર માસ ને વીશ દિવસ. (૨૪) ચાર માસ ને પચિસ દિવસ. (૨૫) પાંચ માસ. એ પચિસ ઉપઘાતિક છે. (૨૬) અનુઘાતિકારોપણ. (૨૭) કૃત્સ્ન (સંપૂર્ણ). (૨૮) અકૃત્સ્ન (અસંપૂર્ણ.)

ઓગણત્રીશ પ્રકારે પાપસૂત્ર—ભૂમિકંપ શાસ્ત્ર. (૨) ઉત્પાત શાસ્ત્ર. (૩) સ્વપ્ન શાસ્ત્ર. (૪) અંતરીક્ષ શાસ્ત્ર. (જેમાં આકાશનાં ચિન્હો સમાય છે). (૫) અંગ ફરકવાનાં શાસ્ત્ર. (૬) સ્વર શાસ્ત્ર. (૭) વ્યંજન શાસ્ત્ર (મશા, તલ વગેરે સમાય છે.) (૮) લક્ષણ શાસ્ત્ર. એ આઠ સૂત્રથી, આઠ વૃત્તિથી ને આઠ વાર્તિકથી કુલ ચોવિશ. (૨૫) વિકથા અનુયોગ. (૨૬) વિદ્યા અનુયોગ. (૨૭) મંત્ર અનુયોગ. (૨૮) યોગ અનુયોગ. (૨૯) અન્ય તીર્થિક પ્રવૃત્ત અનુયોગ.

ત્રીશ પ્રકારે મોહનીયનાં સ્થાનક—(૧) સ્ત્રી, પુરૂષ, નપુંસકને અથવા કોઇ ત્રસ પ્રાણીને જળમાં પેસારીને જળરૂપ શસ્ત્રે કરીને મારે તે મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨. હાથે કરી પ્રાણીના મુખ પ્રમુખ બાંધી, શ્વાસ રૂંધી જીવને મારે તો મહામોહનીય.

૩. અગ્નિ પ્રજાળી, વાડાદિકમાં પ્રાણી રોકી, ધૂમાડે કરી, આકુળવ્યાકુળ કરી મારે તો મહામોહનીય.

૪. ઉત્તમાંગ જે મસ્તક તેને ખડ્‌ગાદિકે કરી ભેદે—છેદે—ફાડે તો મહામોહનીય.

૫. ચામડા પ્રમુખની વાધરીએ કરી મસ્તકાદિ શરીરને તાણી બાંધી વારંવાર અશુભ પરિણામે કરી કદર્થના કરે તો મહામોહનીય.

૬. વિશ્વાસકારી વેષ કરી—માર્ગ પ્રમુખને વિષે જીવને હણે—તે લોકમાં ઉપહાસ્ય થાય તેવી રીતે તથા પોતે કર્ત્તવ્ય કરી આનંદ માને તે મહામોહનીય.

૭. કપટે કરી પોતાનો દુષ્ટ આચાર ગોપવે તથા પોતાની માયાએ કરી અન્યને પણ પાશમાં નાંખે, તથા શુદ્ધ સૂત્રાર્થ ગોપવે તો મહામોહનીય.

૮. પોતે અનેક ચોરી બાળઘાત (અન્યાય) પ્રમુખ કર્મ કીધાં હોય, તે દોષ નિર્દોષી પુરૂષ ઉપર નાંખે, તથા યશસ્વીનો યશ ઘટાડવા માટે અછતા આળ આપે તો મહામોહનીય.

૯. પરને રૂડું મનાવવા માટે દ્રવ્ય ભાવથી ઝગડા (કલેશ) વધારવા માટે, જાણતો થકો સભા મધ્યે સત્ય મૃષા (મીશ્ર) ભાષા બોલે, તો મહામોહનીય.

૧૦. રાજાનો ભંડારી પ્રમુખ તે, રાજા, પ્રધાન તથા સમર્થ કોઇ પુરૂષની લક્ષ્મી પ્રમુખ લેવા ચાહે, તથા તેની સ્ત્રી વિણસાડે, તથા

તેના રાગી પુરૂષોનાં મન ફેરવે, તથા રાજાને રાજ્ય કર્ત્તવ્યથી બહાર કરે તો મહામોહનીય.

૧૧. સ્ત્રીઓને વિષે ગૃદ્ધ થઇ પરણ્યા છતાં કુમારપણાનું (હું કુંવારો છું) બિરૂદ ધરાવે તો મહામોહનીય.

૧૨. ગાયોની મધ્યે ગર્દભ માફક સ્ત્રીના વિષય વિષે ગૃદ્ધથકો આત્માનું અહિત કરનાર માયામૃષા બોલે, અબ્રહ્મચારી છતાં બ્રહ્મચારીનું બિરૂદ ધરાવે તો મહામોહનીય. (લોકમાં ધર્મનો અવિશ્વાસ થાય, ધર્મી ઉપર પ્રતીત ન રહે, તે માટે.)

૧૩. જેની નિશ્રાએ આજીવિકા કરે છે તેની લક્ષ્મીને વિષે લુબ્ધ થઇ તેની લક્ષ્મી લૂંટે તથા પર પાસે લૂંટાવે તો મહામોહનીય; ચિલાતી ચોરવત્.

૧૪. જેણે દારિદ્રપણું (નિર્ધનપણું) મટાડી, માપદાર (હોદ્દાદાર) કર્યો, તે મહર્દ્ધિકપણું પામ્યા પછી, ઇર્ષ્યાદિદોષે કરી, કલુષિત ચિત્તે કરી, તે ઉપકારી પુરૂષને વિપત્તિ આપે તથા ધન પ્રમુખ આવવાની અંતરાય પાડે તો મહામોહનીય.

૧૫. પોતાનું ભરણપોષણ કરનાર રાજા, પ્રધાન પ્રમુખને તથા જ્ઞાન પ્રમુખના અભ્યાસ કરાવનાર ગુર્વાદિને હણે તો મહામોહનીય; સર્પણી જેમ ઇંડાને હણે તેમ.

૧૬. દેશનો રાજા તથા વાણીયાના વૃંદનો પ્રવર્ત્તાવક (વ્યવહારીઓ) તથા નગરશેઠ એ ત્રણ ઘણા યશના ધણી છે, તેને હણે તો મહામોહનીય.

૧૭. જે ઘણા જનને આધારભૂત (સમુદ્રમાં દ્વીપ સમાન) છે તેમને હણે તો મહામોહનીય.

૧૮. સંયમ લેવા સાવધાન થયો છે તેને, તથા સંયમ લીધેલો છે તેને, ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરે તો મહામોહનીય.

૧૯. અનંતજ્ઞાની તથા અનંતદર્શી એવા તીર્થંકર દેવના અવર્ણવાદ બોલે તો મહામોહનીય.

૨૦. તીર્થંકર દેવના પ્રરૂપિત ન્યાય માર્ગનો દ્વેષી થઇ અવર્ણવાદ બોલે, નિંદા કરે ને શુદ્ધ માર્ગથી લોકોનાં મન ફેરવે તો મહામોહનીય.

૨૧. આચાર્ય ઉપાધ્યાય જે સૂત્ર પ્રમુખ વિનયને શિખવે છે—ભણાવે છે તેવા પુરૂષને હીલે, નિંદે, ખીસે તો મહામોહનીય.

૨૨. આચાર્ય ઉપાધ્યાયને સાચે મને આરાધે નહિ, તથા અહંકારી થંકા ભકિત ન કરે તો મહામોહનીય.

૨૩. અબહુશ્રુત (અલ્પસૂત્રી) થંકા શાસ્ત્રે કરી પોતાની શ્લાઘા કરે તથા સ્વાધ્યાયનો વાદ કરે તો મહામોહનીય.

૨૪. અતપસ્વી થંકા તપસ્વીનું બિરૂદ ધરાવે તો (લોકોને છેતરવા માટે) મહામોહનીય.

૨૫. ઉપકારને અર્થે ગુર્વાદિનો તથા સ્થવિર ગ્લાન પ્રમુખનો છતી શક્તિએ વિનય વૈયાવચ્ચ ન કરે (કહે જે મારી સેવા એણે પૂર્વે કરી નહોતી એમ તે ધૂર્ત્ત માયાવી મલિન ચિત્તનો ધણી પોતાના બોધ બીજનો નાશ કરનાર અનુકંપારહિત હોય) તો મહામોહનીય.

૨૬. ચાર તીર્થનો ભેદ કરે એવી કથા વાર્તા પ્રમુખ (ક્લેશરૂપ શસ્ત્રાદિક)નો પ્રયોગ કરે તો મહામોહનીય.

૨૭. પોતાની શ્લાઘા વધારવા તથા બીજા સાથે મિત્રતા કરવા અધર્મયોગ એવા વશીકરણ નિમિત્ત મંત્ર પ્રમુખ પ્રયોજે, તો મહામોહનીય.

૨૮. જે કોઇ મનુષ્ય સંબંધી ભોગ તથા દેવ સંબંધી ભોગને અતૃપ્તપણે ગાઢ પરિણામથી આસક્ત થઇ આસ્વાદન કરે તો મહામોહનીય.

૨૬. મહર્દ્ધિક મહાજ્યોતિવાન્ મહાયશસ્વી દેવોના બળ વીર્ય પ્રમુખનો અવર્ણવાદ બોલે તો મહામોહનીય.

૩૦. અજ્ઞાની થકો લોકમાં પૂજા (શ્લાઘા) નો અર્થી વૈમાનિક વ્યંતર પ્રમુખ દેવને નહિ દેખતો થકો કહે જે હું દેખું છું, તેવું કહે તો મહામોહનીય.

એકત્રિશ પ્રકારે સિદ્ધના આદિગુણ—**આઠ કર્મની એકત્રિશ** પ્રકૃતિનો વિજય તે એકત્રિશ ગુણ. તે એકત્રિશ પ્રકૃતિ નીચે મુજબ:—

(૧) **જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ**—(૧) મતિ જ્ઞાનાવરણીય. (૨) શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય. (૩) અવધિ જ્ઞાનાવરણીય. (૪) મનઃપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય. (૩) કેવળ જ્ઞાનાવરણીય.

(૨) **દર્શનાવરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિ**—(૧) નિદ્રા. (૨) નિદ્રાનિદ્રા. (૩) પ્રચલા. (૪) પ્રચલા પ્રચલા. (૫) થીણદ્ધી (સ્ત્યાનર્દ્ધિ). (૬) ચક્ષુ દર્શનાવરણીય. (૭) અચક્ષુ દર્શનાવરણીય. (૮) અવધિ દર્શનાવરણીય. (૯) કેવળ દર્શનાવરણીય.

(૩) **વેદનીય કર્મની બે પ્રકૃતિ**—(૧) શાતા વેદનીય. (૨) અશાતા વેદનીય.

(૪) **મોહનીય કર્મની બે પ્રકૃતિ**—(૧) દર્શન મોહનીય. (૨) ચારિત્ર મોહનીય.

(૫) **આયુષ્ય કર્મની ચાર પ્રકૃતિ**—(૧) નરક આયુષ્ય. (૨) તિર્યંચ આયુષ્ય. (૩) મનુષ્ય આયુષ્ય. (૪) દેવ આયુષ્ય.

(૬) **નામ કર્મની બે પ્રકૃતિ**—(૧) શુભ નામ. (૨) અશુભ નામ.

(૭) **ગોત્ર કર્મની બે પ્રકૃતિ**—(૧) ઉચ્ચ ગોત્ર. (૨) નીચ ગોત્ર.

(૮) **અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ**—(૧) દાનાંતરાય. (૨)

લાભાંતરાય. (૩) ભોગાંતરાય. (૪) ઉપભોગાંતરાય. (૫) વીર્યાંતરાય.

બત્રિશ પ્રકારે યોગ સંગ્રહ—(૧) જે કાંઇ પાપ લાગ્યું હોય તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાનો સંગ્રહ કરવો. (૨) જે કોઈ પ્રાયશ્ચિત્ત લે તે બીજાને નહિ કહેવાનો સંગ્રહ કરવો. (૩) વિપત્તિ આવ્યે ધર્મવિષે દૃઢ રહેવા સંગ્રહ કરવો. (૪) નિશ્રારહિત તપ કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (૫) સૂત્રાર્થ ગ્રહણ કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (૬) શુશ્રૂષા ટાળવાનો સંગ્રહ કરવો. (૭) અજ્ઞાત કુળની ગૌચરી કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (૮) નિર્લોભી થવાનો સંગ્રહ કરવો. (૯) બાવીશ પરિષહ સહવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૦) સરલ નિખાલસ સ્વભાવ રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૧) સત્ય સંયમ રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૨) સમ્યક્ત્વ નિર્મળ રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૩) સમાધિથી રહેવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૪) પંચ આચાર પાળવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૫) વિનય કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૬) ધૃતિ રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૭) વૈરાગ્ય રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૮) શરીરને સ્થિર રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. (૧૯) સુવિધિ—સારા અનુષ્ઠાનનો સંગ્રહ કરવો. (૨૦) આસ્રવ રોકવાનો સંગ્રહ કરવો. (૨૧) આત્માના દોષ ટાળવાનો સંગ્રહ કરવો. (૨૨) સર્વ વિષયથી વિમુખ રહેવાનો સંગ્રહ કરવો. (૨૩) પ્રત્યાખ્યાન કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (૨૪) દ્રવ્યથી ઉપાધિ ત્યાગ, ભાવથી ગર્વાદિકનો ત્યાગ કરવો. (૨૫) અપ્રમાદી થવા સંગ્રહ કરવો. (૨૬) કાળે કાળે ક્રિયા કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (૨૭) ધર્મધ્યાનનો સંગ્રહ કરવો. (૨૮) સંવર યોગનો સંગ્રહ કરવો. (૨૯) મરણ, આતંક (રોગ) ઉપજ્યે મનને ક્ષોભ ન કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (૩૦) સ્વજનાદિકનો ત્યાગ કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (૩૧) પ્રાયશ્ચિત્ત લીધું હોય તે કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (૩૨) આરાધિક પંડિતનું મૃત્યુ થાય તેમ આરાધના કરવાનો સંગ્રહ કરવો.

તેત્રિશ પ્રકારે આશાતના—(૧) શિષ્ય, રત્નાધિક (વડા)* ની આગળ અવિનયપણે ચાલે તે આશાતના. (૨) શિષ્ય વડાની બરાબર ચાલે તે આશાતના. (૩) શિષ્ય વડાની પાછળ અવિનયપણે ચાલે તે આશાતના. (૪) (૫) (૬) એ પ્રમાણે વડાની **આગળ, બરાબર** ને **પાછળ** અવિનયપણે ઊભો રહે તે આશાતના. (૭) (૮) (૯) એ પ્રમાણે વડાની **આગળ, બરાબર** ને **પાછળ** અવિનયપણે બેસે તે આશાતના. (૧૦) શિષ્ય વડાની સાથે બહિર ભૂમિ જાય ને વડા પહેલાં શુચિ થઇ આગળ આવે તે. (૧૧) વડા સાથે વિહાર-ભૂમિ જઇ આવી ઇરિયાપથિકા પહેલાં પ્રતિક્રમે તે. (૧૨) કોઈ પુરૂષ આવે તે વડાને બોલાવવા યોગ્ય છે તેવું જાણીને પહેલાં પોતે બોલાવે ને પછી વડા બોલાવે તે. (૧૩) રાત્રિએ વડા બોલાવે કે અહો આર્ય ? કોણ નિદ્રામાં છે ને કોણ જાગ્રત છે ? તેવું બોલતાં સાંભળીને ઉત્તર ન આપે તે. (૧૪) અશનાદિ વહોરી લાવીને પ્રથમ અન્ય શિષ્યાદિની આગળ કહે પછી વડા આગળ કહે તે. (૧૫) અશનાદિ લાવીને પ્રથમ અન્ય શિષ્યાદિને બતાવે પછી વડાને બતાવે તે. (૧૬) અશનાદિ વહોરી લાવીને પ્રથમ અન્ય શિષ્યને આમંત્રણ કરે પછી વડાને આમંત્રણ કરે તે. (૧૭) વડા સાથે અથવા અન્ય સાધુ સાથે અન્નાદિ વહોરી લાવી વડાને કે વૃદ્ધ સાધુને પૂછ્યા વિના પોતાનો જેના ઉપર પ્રેમ છે તેઓને થોડું થોડું વહેંચી આપે તે. (૧૮) વડા સાથે જમતાં ત્યાં સારૂં સારૂં પત્ર, શાક, રસસહિતમનોજ્ઞ, ઉતાવળથી જમે તો આશાતના. (૧૯) વડાના બોલાવ્યા છતાં સાંભળીને મૌન રહે તે. (૨૦) વડાના બોલાવ્યા છતાં પોતાના આસને રહી હા કહે, પરંતુ કામ બતલાવશે તેવા ભયથી વડા પાસે જાય નહિ તે. (૨૧) વડાના બોલાવ્યાથી આવે ને કહે કે શું કહો છો ? એવું મોટા સાદે

---

* ગુરૂ.

અવિનયથી કહે તે. (૨૨) વડા કહે કે આ કાર્ય તમે કરો, તમને લાભ થશે, ત્યારે શિષ્ય વડા પ્રતિ કહે કે તમેજ કરો, તમોને લાભ થશે તે. (૨૩) શિષ્ય વડા પ્રત્યે કઠોર, કર્કશ ભાષા વાપરે તે. (૨૪) શિષ્ય વડાને, જેમ વડા શબ્દ વાપરે તેવા શબ્દો તેવીજ રીતે વાપરે તે. (૨૫) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા આપતા હોય ત્યારે સભામાં જઈ બોલે કે તમો કહો છો તે ક્યાં છે? એમ કહે તે. (૨૬) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા કહેતાં શિષ્ય કહે કે તમો તદ્દન ભૂલી ગયા છો, તે. (૨૭) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા આપતાં શિષ્ય પોતે સારૂં ન જાણી ખુશી ન રહે તે. (૨૮) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા આપતાં સભામાં ભેદ થાય તેમ અવાજ કરી બોલી ઉઠે કે વખત થઇ ગયો છે, આહારાદિ લેવા જવાનું છે વિગેરે, કહી ભંગ કરે તે. (૨૯) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા આપતાં શ્રોતાઓનાં મનને નાખુશી ઉત્પન્ન કરે તે. (૩૦) વડાનું ધર્મ વ્યાખ્યાન બંધ થયું ન હોય તેટલામાં શિષ્ય પોતે વ્યાખ્યાન શરૂ કરે તે. (૩૧) વડાની શય્યા-પથારીને પગે કરી ઘસે, હાથે કરી આસ્ફાલન કરે તે. (૩૨) વડાની શય્યા, પથારી ઉપર ઊભો રહે, બેસે, સૂવે તે. (૩૩) વડાથી ઉચ્ચ આસને કે બરાબર આસને બેસવું, ઊભા રહેવું, સૂવું વગેરે કરે તે.

ઇતિ તેત્રિશ બોલ સંપૂર્ણ.

નંદિ સૂત્રમાંથી પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન.

૧. જ્ઞેય, ૨. જ્ઞાન, ૩. જ્ઞાની, તેના અર્થ.

૧. જ્ઞેય જાણવાયોગ્ય તે સામો પદાર્થ. ૨. જ્ઞાન તે જીવનો ઉપયોગ, જીવનું લક્ષણ, જીવના ગુણનું જાણપણું તે. ૩. જ્ઞાની તે જાણે તે–જાણવાવાળો જીવ–અસંખ્યાત પ્રદેશી આત્મા.

જ્ઞાન શબ્દનો વિશેષ અર્થ.

૧. જેણે કરી વસ્તુને જાણીએ તે જ્ઞાન.

૨. જે થકી વસ્તુને જાણીએ તે જ્ઞાન.

૩. જેને વિષે વસ્તુને જાણીએ તે જ્ઞાન.

૪. જાણવું તે જ્ઞાન.

એ ચાર અર્થ કહ્યા.

જ્ઞાનના ભેદ.

જ્ઞાનના પાંચ ભેદ છે. ૧. મતિ જ્ઞાન, ૨. શ્રુત જ્ઞાન, ૩. અવધિ જ્ઞાન. ૪ મનઃપર્યવ જ્ઞાન, ૫. કેવળ જ્ઞાન.

મતિ જ્ઞાનના બે ભેદ.

૧. સામાન્ય, ૨. વિશેષ.

૧. સામાન્ય પ્રકારે તે મતિ કહીએ.

૨. વિશેષ પ્રકારે તે મતિ જ્ઞાન તથા મતિ અજ્ઞાન કહીએ.

સમ્યક્‌દૃષ્ટિની મતિ, તે મતિજ્ઞાન.

મિથ્યાદૃષ્ટિની મતિ, તે મતિઅજ્ઞાન.

શ્રુત જ્ઞાનના બે ભેદ.

૧. સામાન્ય, ૨. વિશેષ.

૧. સામાન્ય પ્રકારે તે શ્રુત કહીએ.

૨. વિશેષ પ્રકારે તે **શ્રુત અજ્ઞાન** તથા **શ્રુત જ્ઞાન** કહીએ.
સમ્યક્દૃષ્ટિનું શ્રુત તે **શ્રુત જ્ઞાન.**
મિથ્યાદૃષ્ટિનું શ્રુત તે **શ્રુત અજ્ઞાન.**

૧. મતિ જ્ઞાન, ૨. શ્રુત જ્ઞાન, એ બે જ્ઞાન અન્યોઅન્ય પરસ્પર માંહોમાંહે ક્ષીરનીરની પેરે મળી રહે છે, જીવ ને અભ્યંતર શરીરની પેરે છે. જ્યારે એ જ્ઞાન સાથે હોય ત્યારે પણ પહેલાં મતિ પછી શ્રુત હોય છે. અહીં બે જ્ઞાનને વિષે આચાર્ય વિશેષે કરી સમજાવે છે.

જીવ મતિએ કરી જાણે તે **મતિ જ્ઞાન,** શ્રુતે કરી જાણે તે **શ્રુત જ્ઞાન.**

મતિ જ્ઞાનનું વર્ણન.

મતિ જ્ઞાનના બે ભેદ.

૧. **શ્રુત નિશ્રીત**—તે સાંભળ્યા વચનને અનુસારે મતિ વિસ્તરે.

૨. **અશ્રુત નિશ્રીત**—તે નહિ સાંભળ્યું, નહિ જોયું તોપણ તેમાં મતિ વિસ્તરે.

અશ્રુત નિશ્રીતના ચાર ભેદ.

૧. ઔત્પાતિકા, ૨. વૈનયિકા, ૩. કાર્મિકા, ૪. પરિણામિકા.

૧. **ઔત્પાતિકા બુદ્ધિ**—તે પૂર્વે નહિ જોયું, નહિ સાંભળ્યું તેમાં એકદમ વિશુદ્ધ અર્થગ્રાહી બુદ્ધિ ઉપજે, ને તે બુદ્ધિ ફળને ઉત્પન્ન કરે તેને આત્પાતિકા બુદ્ધિ કહીએ.

૨. **વૈનયિકા બુદ્ધિ**—તે ગુરૂ–વડાનો વિનય ભક્તિ કરવાથી બુદ્ધિની ઉત્પત્તિ થાય, શાસ્ત્રના અર્થ–રહસ્ય સમજે તેને વૈનયિકા બુદ્ધિ કહીએ.

૩. **કાર્મિકા** (કામીયા) **બુદ્ધિ**—તે જોતાં, લખતાં, ચિતરતાં, ભણતાં, સાંભળતાં, દેખતાં, વણતાં, વાવતાં, શીવતાં એ આદિ અનેક

શિલ્પકળા વગેરેનો અભ્યાસ કરતાં તેમાં કુશળ થાય તે કાર્મિકા (કામીયા) બુદ્ધ કહીએ.

૪. **પારિણામિકા બુદ્ધિ**—તે જેમ જેમ વય પરિણમે તેમ તેમ બુદ્ધિ પરિણમે તથા બહુસૂત્રી, સ્થવિર, પ્રત્યેક બુદ્ધાદિ પ્રમુખને આલોચન કરતાં બુદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થઇ, જાતિ સ્મરણાદિ જ્ઞાન થાય તેને પારિણામિકા બુદ્ધિ કહીએ.

શ્રુત નિશ્રીત મતિ જ્ઞાનના ચાર ભેદ.

૧. અવગ્રહ, ૨. ઈહા, ૩. અવાય, ૪. ધારણા.

અવગ્રહના બે ભેદ.

૧. અર્થાવગ્રહ, ૨, વ્યંજનાવગ્રહ.

વ્યંજનાવગ્રહના ચાર ભેદ.

૧. શ્રોત્રેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ, ૨. ઘ્રાણેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ, ૩. રસેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ, ૪ સ્પર્શેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ.

વ્યંજનાવગ્રહ—તે જે પુદ્‌ગલો ઇંદ્રિયોને વિષે સામાં આવી પડે, ને ઇંદ્રિયો તે પુદ્‌ગલોને ગ્રહે, સરાવલાને દૃષ્ટાંતે, તેને વ્યંજનાવગ્રહ કહીએ.

ચક્ષુ ઇંદ્રિય ને મન તે રૂપાદિ પુદ્‌ગલની સામાં જઇને તેમને ગ્રહે છે, માટે **ચક્ષુ ઇંદ્રય** ને **મન** એ બેને વ્યંજનાવગ્રહ નથી ને શેષ ચાર ઇંદ્રિયોને વ્યંજનાવગ્રહ છે.

શ્રોત્રેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ તે—કાને કરી શબ્દના પુદ્‌ગલને ગ્રહે.

ઘ્રાણેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ તે—નાસિકાથી ગંધના પુદ્‌ગલને ગ્રહે.

રસેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ તે-જીવ્હાએ કરી રસના પુદ્‌ગલને ગ્રહે.

સ્પર્શેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ તે—શરીરે કરી સ્પર્શના પુદ્‌ગલને ગ્રહે.

વ્યંજનાવગ્રહને સમજવાને—

૧. **પડિબોહગદિઠંતેણં**, ૨. **મલ્લગદિઠંતેણં**, આ બે દૃષ્ટાંત આપે છે.

પડિબોહગદિઠંતેણં—પ્રતિબોધક (જગાડવાનું) દૃષ્ટાંતઃ જેમ કોઇ પુરૂષ સુતો છે, તેને બીજા કોઇ પુરૂષે બોલાવ્યો; 'હે દેવદત્ત!' ત્યારે તેણે સાંભળીને જાગીને 'હું' ઉત્તર આપ્યો. ત્યારે શિષ્ય સમજવાને શંકાથી પૂછે છે, હે સ્વામિન્! તે પુરૂષે હુંકારો આપ્યો તે શું તેણે એક સમયના, કે બે સમયના, કે ત્રણ સમયના, કે ચાર સમયના, કે યાવત્ સંખ્યાત સમયના, કે અસંખ્યાત સમયના પ્રવેશ્યા શબ્દ પુદ્ગલને ગ્રહ્યાં?

ગુરૂ કહે છે—એક સમયના નહિ, બે—ત્રણ—ચાર યાવત્ સંખ્યાત સમયના નહિ, પણ અસંખ્યાત સમયના પ્રવેશ્યા શબ્દ પુદ્ગલને ગ્રહ્યા.

એમ ગુરૂના કહેવાથી પણ શિષ્યને સમજણ પડી નહિ ત્યારે **બીજું મલ્લક (સરાવલા)નું દૃષ્ટાંત કહે છેઃ—**

જેમ, કુંભારના નીંભાડામાં તર્તનું લાવેલું કોરૂં સરાવલું હોય ને તેમાં એક જળબિંદુ મૂકે, પણ તે જળબિંદુ જણાય નહિ; એમ બે, ત્રણ, ચાર ઘણાં જળબિંદુ મૂકે પણ તે સરાવલું બરાબર ભીંજાય નહિ, પણ ઘણાં જળબિંદુથી ભીંજાયા પછી જળબિંદુ એક ઠરે ને એમ કરતાં વધતાં વધતાં પા સરાવલું થાય, પછી અર્ધ ને ઘણી વખતે પૂર્ણ ભરાય પછી તે સરાવલું ઉભરાય. તેમ કાનમાં એક સમયના પ્રવેશ્યા (પેઠા) પુદ્ગલને ગ્રહી શકે નહિ. જેમ એક જળબિંદુ સરાવલામાં જણાય નહિ, એમ બે, ત્રણ, ચાર, સંખ્યાત સમયના પણ પુદ્ગલને ગ્રહી શકે નહિ. અર્થને પકડી શકે. સમજી શકે તેમાં અસંખ્યાત સમય જોઇએ ને તે અસંખ્યાત સમયના પ્રવેશ્યા પુદ્ગલ જ્યારે કાનમાં ભરાય અને ઉભરાઇ જાય ત્યારે 'હું' એમ કહી શકે, પણ સમજે નહિ જે એ કોનો શબ્દ એ વ્યંજનાવગ્રહ.

અર્થાવગ્રહના છ ભેદ.

૧. શ્રોત્રેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ, ૨. ચક્ષુઇંદ્રિય અર્થાવગ્રહ, ૩.

ઘ્રાણેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ, ૪. રસેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ, ૫. સ્પર્શેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ, ૬. નોઇંદ્રિય (મન) અર્થાવગ્રહ.

એ અવગ્રહનાં નામ માત્ર છે. તેના અર્થ સમજાવે છે.

શ્રોત્રેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ–તે કર્ણે કરી શબ્દના અર્થને ગ્રહે.

ચક્ષુઇંદ્રિય અર્થાવગ્રહ–તે ચક્ષુએ કરી રૂપના અર્થને ગ્રહે.

ઘ્રાણેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ–તે નાસિકાએ કરી ગંધના અર્થને ગ્રહે.

રસેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ–તે જીહ્‌વાએ કરી રસના અર્થને ગ્રહે.

સ્પર્શેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ–તે શરીરે કરી સ્પર્શના અર્થને ગ્રહે.

નોઇંદ્રિય અર્થાવગ્રહ–તે મનોદ્વારા દરેક પદાર્થના અર્થને ગ્રહે.

વ્યંજનાવગ્રહના ચાર ભેદ અને અર્થાવગ્રહના ૭ ભેદ મળી અવગ્રહના એ દશ ભેદ છે. **અવગ્રહે** કરી સામાન્ય પ્રકારે અર્થને ગ્રહે, પણ જાણે નહીં, જે એ કોનો શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ છે. પછી ત્યાંથી ઇહા મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે. **ઇહા** તે વિચારે, જે અમુકનો શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ છે, પણ નિશ્ચય થાય નહીં. પછી અવાય મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે. **અવાય** તે નિશ્ચય કરવો, જે એ અમુકનો જ શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ છે. પછી ધારણા મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે. **ધારણા** તે ધારી રાખે, જે અમુક શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ આ પ્રકારે હતો.

એમ **ઇહાના** ૭ ભેદ. શ્રોત્રેંદ્રિય ઇહા, યાવત્ નોઇંદ્રિય ઇહા. એમ **અવાયના** ૭ ભેદ. શ્રોત્રેંદ્રિય અવાય, યાવત્ નોઇંદ્રિય અવાય. એમ **ધારણાના** ૭ ભેદ. શ્રોત્રેંદ્રિય ધારણા, યાવત્ નોઇંદ્રિય ધારણા.

તેમનો **કાલ** કહે છે. **અવગ્રહનો** કાલ, એક સમય તે અસંખ્યાત સમયથી પ્રવેશ્યા પુદ્‌ગલને છેલ્લા સમયે જાણે, જે મને કોઇક બોલાવે છે.

ઇહાનો કાલ, અંતર્મુહૂર્ત, તે વિચાર ચાલ્યા કરે, કે જે મને બોલાવે છે તે આ હશે કે એ.

અવાયનો કાલ, અંતર્મુહૂર્ત–નિશ્ચય કરવાનો, જે મને અમુક જ બોલાવ્યો છે. શબ્દ ઉપર નિશ્ચય કરે.

ધારણાનો કાલ, સંખ્યાતા વર્ષ અથવા અસંખ્યાતા વર્ષ સુધી ધારી રાખે, જે અમુક વેળાએ અમુકનો શબ્દ સાંભળ્યો હતો તે આ પ્રકારે હતો. એ અવગ્રહના દશ ભેદ, ઇહાના છ ભેદ, અવાયના છ ભેદ, ધારણાના છ ભેદ, સર્વ મળી શ્રુત નિશ્રીત મતિજ્ઞાનના ૨૮ ભેદ.

મતિજ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારેઃ–૧ દ્રવ્યથી. ૨ ક્ષેત્રથી. ૩ કાલથી. ૪ ભાવથી. ૧ **દ્રવ્યથી** મતિજ્ઞાની સામાન્યથી ઉપદેશે કરી સર્વ દ્રવ્ય જાણે પણ ન દેખે. ૨ **ક્ષેત્રથી** મતિજ્ઞાની સામાન્યથી ઉપદેશે કરી સર્વ ક્ષેત્રની વાત જાણે પણ ન દેખે. ૩ **કાલથી** મતિજ્ઞાની સામાન્યથી ઉપદેશે કરી સર્વ કાલની વાત જાણે પણ ન દેખે. ૪ **ભાવથી** સામાન્યથી ઉપદેશે કરી સર્વ ભાવની વાત જાણે પણ ન દેખે. નહીં દેખવાનું કારણ મતિજ્ઞાનને દર્શન નથી.

ભગવતી સૂત્રમાં **પાસઇ** પાઠ છે, તે પણ શ્રદ્ધા વિષે છે, પણ જોવું તેમ નથી. ઇતિ **મતિજ્ઞાન સંપૂર્ણ.**

સૂત્ર (શ્રુત) જ્ઞાનનું વર્ણન.

શ્રુતજ્ઞાનના ૧૪ ભેદ. ૧ અક્ષર શ્રુત. ૨ અનક્ષર શ્રુત. ૩ સંજ્ઞી શ્રુત. ૪ અસંજ્ઞી શ્રુત. ૫ સમ્યક્ શ્રુત. ૬ મિથ્યા શ્રુત. ૭ સાદિક શ્રુત. ૮ અનાદિક શ્રુત. ૯ સપર્યવસિત શ્રુત. ૧૦ અપર્યવસિત શ્રુત. ૧૧ ગમિક શ્રુત. ૧૨ અગમિક શ્રુત. ૧૩ અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુત. ૧૪ અનંગપ્રવિષ્ટ શ્રુત (અંગબાહિરં).

૧ **અક્ષરશ્રુત** તેના ત્રણ ભેદ. ૧ સંજ્ઞા અક્ષર. ૨ વ્યંજનાક્ષર. ૩ લબ્ધિ અક્ષર.

૧ **સંજ્ઞા અક્ષર** શ્રુત તે અક્ષરના આકારનું જ્ઞાનઃ જેમકે ક, ખ, ગ, પ્રમુખ સર્વ અક્ષરની સંજ્ઞાનું જ્ઞાન. ક અક્ષરનો ઘાટ દેખી

કહે જે એ ખ નહિ, ગ નહિ, એમ સર્વ અક્ષરની ના કહીને કહે કે એ તો ક જ છે. એમ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગોડી, પારસી, દ્રાવડી, હીંદી એ આદિ અનેક પ્રકારની લિપિમાં અનેક પ્રકારના અક્ષરના ઘાટ છે તેનું જે જ્ઞાન તે સંજ્ઞા અક્ષર શ્રુત જ્ઞાન.

૨ **વ્યંજન અક્ષર** શ્રુત, તે હ્રસ્વ, દીર્ઘ, કાનો, માત્રા, અનુસ્વાર પ્રમુખની સંયોજનાએ કરી બોલવું તે વ્યંજનાક્ષર શ્રુત.

૩ **લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત** તે ઇંદ્રિયાર્થના જાણપણાની લબ્ધિથી અક્ષરનું જ્ઞાન થાય તે. તેના ૭ ભેદ છે.

૧ **શ્રોત્રેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત** તે કાને ભેરી પ્રમુખનો શબ્દ સાંભળી કહે, જે એ ભેરી પ્રમુખનો શબ્દ છે, તો ભેરી પ્રમુખ અક્ષરનું જ્ઞાન શ્રોત્રેંદ્રિય લબ્ધિથી થયું તે માટે શ્રોત્રેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષરશ્રુત કહીએ. ૧.

૨ **ચક્ષુ ઇંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત** તે આંખે આંબા પ્રમુખનું રૂપ દેખીને કહે જે એ આંબા પ્રમુખનું રૂપ છે, તો આંબા પ્રમુખ અક્ષરનું જ્ઞાન ચક્ષુઇંદ્રિય લબ્ધિથી થયું, તે માટે ચક્ષુ ઇંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ.

૩ **ઘ્રાણેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત** તે નાસિકાએ કેતકી પ્રમુખની ગંધ લેઇને જાણે જે એ કેતકી પ્રમુખની ગંધ છે, તે ઘ્રાણેંદ્રિય લબ્ધિથી કેતકી પ્રમુખ અક્ષરનું જ્ઞાન થયું, માટે ઘ્રાણેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષરશ્રુત કહીએ.

૪ **રસેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત** તે જીહ્વાયે કરી સાકર પ્રમુખનો સ્વાદ જાણીને એ સાકર પ્રમુખનો સ્વાદ છે, એ અક્ષરનું જ્ઞાન રસેંદ્રિયથી થયું, માટે રસેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ.

૫ **સ્પર્શેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત** તે શીત, ઉષ્ણ, આદિ સ્પર્શ થવાથી જાણે જે એ શીત વા ઉષ્ણ છે, માટે તે અક્ષરનું જ્ઞાન સ્પર્શેંદ્રિયથી થયું, માટે સ્પર્શેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ.

૬ **નોઇંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત** તે મને કરી ચીંતવતાં, વિચારતાં સ્મરણ થયું જે મેં અમુક ચિંતવ્યું વા વિચાર્યું તો તે સ્મરણના અક્ષરનું જ્ઞાન મનથી–નોઇંદ્રિયથી થયું, માટે નોઇંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ. **એ લબ્ધિ અક્ષર શ્રુતના ૭ ભેદ સંપૂર્ણ. ઇતિ અક્ષર શ્રુતના ભેદ.**

૨ **અનક્ષર શ્રુત**–તે અનેક પ્રકારે છે. તે અક્ષરના ઉચ્ચાર કર્યા વિના શબ્દ, છીંક, ઉધરસ, ઉચ્છ્વાસ, નિઃશ્વાસ, બગાસાં, નાક નિષીકવું તથા નગારાં પ્રમુખનો શબ્દ, અનક્ષરી વાણી માટે એને અનક્ષર શ્રુત કહીએ.

૩ **સંજ્ઞી શ્રુત**–તેના ત્રણ ભેદ. ૧ સંજ્ઞી કાલિકોપદેશ. ૨ સંજ્ઞી હેતુપદેશ. ૩ સંજ્ઞી દષ્ટિવાદોપદેશ.

૧ **સંજ્ઞી કાલિકોપદેશ**–તે શ્રુત સાંભળીને વિચારે તે. ૧ વિચારવું, ૨ નિશ્ચય કરવું, ૩ સમુચ્ચય અર્થનું ગવેષવું, ૪ વિશેષ અર્થનું ગવેષવું, ૫ ચિંતવવું, ૬ નિશ્ચય કરી વળી વિચારવું એ ૭ બોલ સંજ્ઞી જીવને હોય તે સંજ્ઞી કાલિકોપદેશ શ્રુત.

૨ **સંજ્ઞી હેતુપદેશ**–તે સંજ્ઞી ધારી રાખે.

૩ **સંજ્ઞી દૃષ્ટિવાદોપદેશ**–તે ક્ષયોપશમ ભાવે સાંભળે. એટલે કે સંજ્ઞી શ્રુત તે શાસ્ત્રને હેતુ સહિત, દ્રવ્ય અર્થ સહિત, કારણ યુક્તિ સહિત, ઉપયોગ સહિત, પૂર્વાપર વિચાર સહિત, ભણે, ભણાવે, સાંભળે તે માટે સંજ્ઞી શ્રુત કહીએ.

૪ **અસંજ્ઞી શ્રુત**ના ત્રણ ભેદ. ૧ અસંજ્ઞી કાલિકોપદેશ. ૨ અસંજ્ઞી હેતુપદેશ. ૩ અસંજ્ઞી દષ્ટિવાદોપદેશ.

૧ **અસંજ્ઞી કાલિકોપદેશ શ્રુત**–તે સાંભળે પણ વિચારે નહિ. સંજ્ઞીને ૭ બોલ છે, તે અસંજ્ઞીને નથી.

૨ **અસંજ્ઞી હેતુપદેશ શ્રુત**–તે સાંભળી ધારી રાખે નહીં.

૪ **અસંજ્ઞી દૃષ્ટિવાદોપદેશ શ્રુત**–તે ક્ષયોપશમ ભાવે ન સાંભળે. તે ત્રણ બોલ અસંજ્ઞી આશ્રી કહ્યા. એટલે કે **અસંજ્ઞી શ્રુત**, તે ભાવાર્થ રહિત, વિચાર તથા ઉપયોગ શૂન્ય, પૂર્વાપર આલોચ રહિત, નિર્ણય રહિત, ઓઘ સંજ્ઞાએ ભણે તથા ભણાવે, વા સાંભળે તે માટે અસંજ્ઞી શ્રુત કહીએ.

૫ **સમ્યક્ શ્રુત**–તે અરિહંત, તીર્થંકર, કેવળ જ્ઞાની, કેવળ દર્શની, દ્વાદશ ગુણે કરી સહિત, અઢાર દોષ રહિત, ચોત્રીશ અતિશય પ્રમુખ અનંત ગુણના ધારક, તેમના પ્રરૂપેલા બાર અંગ અર્થરૂપ આગમ, તથા **ગણધર** પુરૂષોએ–**શ્રુતરૂપ**–(મૂલરૂપ) બાર આગમ ગુંથ્યા તે, તથા ચૌદ પૂર્વીએ, તેર પૂર્વીએ, બાર પૂર્વીએ, અગીયાર પૂર્વીએ, તથા દશ પૂર્વીએ, જે શ્રુત તથા અર્થરૂપ વાણી પ્રકાશી તે સમ્યક્ શ્રુત. દશ પૂર્વમાં ન્યૂન જેને જ્ઞાન હોય, તેમનાં પ્રકાશેલાં સમશ્રુત હોય વા મિથ્યાશ્રુત હોય.

૬ **મિથ્યાશ્રુત**—તે જે પૂર્વોક્ત ગુણરહિત, રાગદ્વેષસહિત પુરૂષોએ પોતાની મતિ કલ્પનાએ કરી, મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિએ કરી, જે શાસ્ત્ર રચ્યાં, જેવાં કે ભારત, રામાયણ, વૈદક, જ્યોતિષ તથા ૨૯ જાતિનાં પાપશાસ્ત્ર પ્રમુખ ગ્રંથ તે મિથ્યાશ્રુત. તે મિથ્યાશ્રુત તે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિને મિથ્યાશ્રુતપણે પરિણમે. (સાચા કરી ભણે માટે). પણ જો સમ્યક્શ્રુતની સાથે મેળવતાં જુઠાં જાણી ત્યજે તો સમ્યક્શ્રુતપણે પરિણમે. તેજ મિથ્યાશ્રુત સમ્યક્ત્વવાન્ પુરૂષને સમ્યક્ બુદ્ધિએ કરી વાંચતાં સમ્યક્ત્વના રસે કરી પરિણમે તે બુદ્ધિનો પ્રભાવ જાણવો. વળી આચારાંગાદિક સમ્યક્ શાસ્ત્ર તે પણ સમ્યક્ત્વાન્ પુરૂષને સમ્યક્ થઇ પરિણમે ને મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિવાન્ પુરૂષને તેજ શાસ્ત્ર મિથ્યાત્વપણે પરિણમે એ રહસ્ય છે.

૭ **સાદિક શ્રુત**, ૮ **અનાદિક શ્રુત**, ૯ **સપર્યવસિત શ્રુત**, ૧૦ **અપર્યવસિત શ્રુત**, એ ચાર પ્રકારના શ્રુતનો ભાવાર્થ સાથે છે.

બાર અંગ વ્યવચ્છેદ થયાં આશ્રી આદિક અંતસહિત અને વ્યવચ્છેદ ન થયાં આશ્રી આદિક અંત રહિત તે સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે તે. **દ્રવ્યથી** એક પુરૂષે ભણવા માંડયું તેને **સાદિક સપર્યવસિત કહીએ,** ને ઘણા પુરૂષ પરંપરા આશ્રી **અનાદિક અપર્યવસિત કહીએ. ક્ષેત્રથી** ૫ ભરત, ૫ ઇરવત, દશ ક્ષેત્ર આશ્રી **સાદિક સપર્યવસિત.** ૫ મહાવિદેહ આશ્રી **અનાદિક અપર્યવસિત. કાલથી** ઉત્સર્પિણિ અવસર્પિણિ આશ્રી **સાદિક સપર્યવસિત.** નોઉત્સર્પિણિ નોઅવસર્પિણિ આશ્રી **અનાદિક અપર્યવસિત. ભાવથી** તીર્થંકરોએ ભાવ પ્રકાસ્યા તે આશ્રી **સાદિક સપર્યવસિત.** ક્ષયોપશમભાવ આશ્રી **અનાદિક અપર્યવસિત** અથવા **ભવ્યનું શ્રુત** તે આદિક અંતસહિત, અભવ્યનું શ્રુત તે આદિક અંતરહિત. તે ઉપર દષ્ટાંત છે. સર્વ આકાશના અનંત પ્રદેશ છે. તે એકેક આકાશ પ્રદેશમાં અનંત પર્યાય છે. તે સર્વ પર્યાયથી અનંત ગુણે અધિક એક અગુરૂલઘુ પર્યાય અક્ષર થાય. અક્ષર તે ક્ષરે નહીં, અપ્રતિહત, પ્રધાન, જ્ઞાન, દર્શન જાણવું તે. અક્ષર કેવલ સંપૂર્ણ જ્ઞાન જાણવું–તેમાંથી સર્વ જીવને સર્વ પ્રદેશે અક્ષરના અનંતમા ભાગે જાણપણું સદાકાળ ઉઘાડું રહે છે. શિષ્ય પૂછે છે હે સ્વામિન્! જો તેટલું જાણપણું ઢંકાય તો શું થાય? ત્યારે ગુરૂ કહે છે,–કે જો તેટલું જાણપણું ઢંકાય તો જીવપણું મટીને અજીવ થાય; અને ચૈતન્ય મટીને જડપણું થાય; માટે હે શિષ્ય! જીવના સર્વ પ્રદેશે અક્ષરના અનંતમા ભાગે જ્ઞાન સદા ઉઘાડું છે. જેમ વર્ષાકાળે, વાદળે કરી ચંદ્ર તથા સૂર્ય ઢાંકયા થકા પણ સર્વથા ચંદ્ર તથા સૂર્યની પ્રભા ઢાંકી જાતી નથી, તેમ અનંત જ્ઞાનાવરણીય કર્મના આવરણનો ઉદય થયા છતાં પણ ચૈતન્યપણું સર્વથા અવરાતું (ઢંકાતું) નથી. **નિગોદના** જીવને પણ અક્ષરના અનંતમા ભાગે સદા જ્ઞાન ઉઘાડું રહે છે.

૧૧ ગમિકશ્રુત તે બારમું અંગ દષ્ટિવાદ ઘણીવાર સરખા પાઠ આવે તે માટે.

૧૨ **અગમિક શ્રુત** તે કાલિક શ્રુત ૧૧ અંગ આચારાંગ પ્રમુખ.

૧૩ *અંગપ્રવિષ્ટ—બાર અંગ (આચારંગાદિથી દષ્ટિવાદ સુધી) સૂત્રમાં તેનો વિસ્તાર ઘણો છે, ત્યાંથી જોવું.

૧૪ **અનંગ પ્રવિષ્ટ**—સમુચ્ચય બે પ્રકારે. ૧. **આવશ્યક**, ૨ **આવશ્યક વ્યતિરિક્ત.** ૧ **આવશ્યકના** છ અધ્યયન, સામાયિક પ્રમુખ. ૨ **આવશ્યક વ્યતિરિક્તના** બે ભેદઃ-૧ **કાલિક શ્રુત**, ૨ **ઉત્કાલિક શ્રુત.**

૧ **કાલિક શ્રુત**+—તેના અનેક પ્રકાર છે. તે ઉત્તરાધ્યયન, દશા-શ્રુતસ્કંધ, બૃહત્કલ્પ, વ્યવહાર પ્રમુખ એકત્રીશ સૂત્ર કાલિકના નામ નંદિસૂત્ર મધ્યે આપ્યાં છે, તથા જે જે તીર્થંકરના જેટલા શિષ્ય (જેઓને ચાર બુદ્ધિ હોય) તેટલાં **પઇન્ના** સિદ્ધાંત જાણવાં. જેમ ઋષભ-દેવના ૮૪૦૦૦ **પઇન્ના** તથા મધ્ય ૨૨ તીર્થંકરના સંખ્યાતા હજાર **પઇન્ના** તથા મહાવીર સ્વામીના ૧૪ હજાર **પઇન્ના** તથા સર્વ ગણ-ધરના કર્યા, તથા પ્રત્યેકબુદ્ધનાં કર્યાં **પઇન્ના** તે સર્વ કાલિક જાણવાં. એ **કાલિક શ્રુત.**

૨ **ઉત્કાલિક શ્રુત**×—તે અનેક પ્રકારનાં છે. તે દશવૈકાલિક પ્રમુખ ૨૯ પ્રકારના શાસ્ત્રનાં નામ નંદિસૂત્રમાં આપ્યાં છે તે આદિ દેઇને અનેક પ્રકારનાં શાસ્ત્ર છે, પણ વર્ત્તમાનમાં ઘણાં વ્યવચ્છેદ છે.

---

* અથવા સમુચ્ચય બે પ્રકારે શ્રુત કહ્યાં છે, તે અંગપવિઠંચ (અંગ પ્રવિષ્ટ) તથા અંગબાહિરં (અનંગ પ્રવિષ્ટ). ગમિક તથા અગમિકના ભેદમાં સમાવેશ સૂત્રકારે કર્યો છે. મૂળમાં જૂદાં પણ નામ આપ્યાં છે.

+ પહેલે પહોર તથા ચોથે પહોર સ્વાધ્યાય થાય તેને કાલિક શ્રુત કહીયે.

× અસ્વાધ્યાયનો વખત વર્જી ચારે પહોરે સ્વાધ્યાય થાય માટે ઉત્કા-લિક કહિએ.

દ્વાદશાંગ સિદ્ધાંત આચાર્યની પેટી સમાન, અતિત કાલે અનંત જીવો આજ્ઞાએ આરાધીને સંસાર દુઃખથી મુક્ત થયા. વર્તમાનમાં સંખ્યાતા જીવો દુઃખથી મુક્ત થાય છે. અનાગત કાલે આજ્ઞાએ આરાધી, અનંત જીવો દુઃખથી મુક્ત થશે. એમ સૂત્ર વિરાધીને ત્રણે કાળ આશ્રી સંસારમાં રખડવા વિષે જાણવું. **શ્રુતજ્ઞાન** (દ્વાદશાંગરૂપ) સદાકાળ લોક આશ્રી છે.

શ્રુતજ્ઞાન—સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે. દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી.

દ્રવ્યથી—શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સર્વ દ્રવ્ય જાણે દેખે; તે શ્રદ્ધાએ કરી તથા સ્વરૂપ આલેખવે કરી.

ક્ષેત્રથી—શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી, સર્વ ક્ષેત્રની વાત જાણે, દેખે; પૂર્વવત્.

કાલથી--શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સર્વ કાલની વાત જાણે, દેખે.

ભાવથી—શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સર્વ ભાવ જાણે, દેખે. **ઇતિ શ્રુતજ્ઞાનનું વર્ણન.**

અવધિ જ્ઞાનનું વર્ણન.

૧ અવધિ જ્ઞાનના મુખ્ય બે ભેદઃ—**ભવપ્રત્યયિક, ક્ષાયોપશમિક.**

૧ **ભવપ્રત્યયિક**ના બે ભેદ તે, ૧ નારકીને, ૨ દેવ (ચાર પ્રકારના) ને હોય; તે ભવ સંબંધી, જ્યારથી ઉત્પન્ન થાય તે ભવના અંત સુધી હોય.

૨ **ક્ષાયોપશમિક**ના બે ભેદ તે, ૧ સંજ્ઞી મનુષ્યને, ૨ સંજ્ઞી તિર્યંચ પંચેંદ્રિયને; ક્ષયોપશમ ભાવથી ઉત્પન્ન થાય તે, અથવા ક્ષમાદિક ગુણે કરી સહિત અણુગારને ઉત્પન્ન થાય.

અવધિજ્ઞાનના ૭ પ્રકાર સંક્ષેપથી કહ્યા છે તેનાં નામ. ૧ અનુગામિક. ૨ અનાનુગામિક. ૩ વર્ધમાનક. ૪ હાયમાનક. ૫ પ્રતિપાતિ. ૬ અપ્રતિપાતિ.

૧ **અનુગામિક** જ્યાં જાય ત્યાં તે સાથે આવે. તે બે પ્રકારનું છે:–૧ અંતઃગત, ૨ મધ્યગત.

૧ **અંતઃગત** અવધિજ્ઞાનના ત્રણ પ્રકાર.

૧ પુરતઃ અંતઃગત–(પુરઓ અંતગત) તે શરીરના આગલા ભાગના ક્ષેત્રમાં જાણે દેખે.

૨ માર્ગતઃ અંતઃગત–(મગ્ગઓ અંતગત) તે શરીરના પૃષ્ટ ભાગના ક્ષેત્રમાં જાણે દેખે.

૩ પાર્શ્વતઃ અંતઃગત–(પાસઓ અંતગત) તે શરીરના બે પાર્શ્વ ભાગના ક્ષેત્રમાં જાણે દેખે.

અંતઃગત અવધિ ઉપર દૃષ્ટાંત છે. જેમ કોઈ પુરૂષ હરકોઈ દીપ પ્રમુખ અગ્નિનું ભાજન તથા મણિપ્રમુખ હાથમાં લઈને આગળ કરી ચાલતો જાય તો આગળ દેખે. જો પુંઠે રાખે તો પુંઠે દેખે; તેમ બે પડખે રાખી ચાલે તો બે પડખે દેખે. જે પાસે રાખે તે તરફ દેખે; બીજી બાજુ ન દેખે; એ રહસ્ય છે. વળી જે બાજુ તરફ જાણે દેખે તે બાજુ તરફ સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા યોજન લગી જાણે દેખે.

૨ **મધ્યગત**–તે સર્વ દિશી તથા વિદિશી તરફ (ચૌતરફ) સંખ્યાતા યોજન લગી જાણે દેખે. પૂર્વોક્ત દીપ પ્રમુખ ભાજન માથે મૂકીને ચાલે તો તે ચૌતરફ દેખે તેમ.

૨ **અનાનુગામિક અવધિ જ્ઞાન**—તે જે સ્થાનમાં અવધિ જ્ઞાન ઉપજ્યું હોય તે સ્થાને રહીને જાણે દેખે. અન્યત્ર તે પુરૂષ જાય તો ન જાણે દેખે. તે ચારે દિશાએ સંખ્યાતા અસંખ્યાતા યોજન સંલગ્ન તથા અસંલગ્નપણે જાણે દેખે. જેમ કોઈ પુરુષે દીવી પ્રમુખ અગ્નિનું ભાજન તથા મણિ પ્રમુખ કોઇ પણ સ્થાન પ્રતિ મૂકયું હોય તે તે સ્થાન પ્રતિ ચૌતરફ દેખે પણ અન્યત્ર ન દેખે તેમ **અનાનુગામિક અવધિ જ્ઞાન** જાણવું.

૩ **વર્દ્ધમાનક અવધિજ્ઞાન**—તે પ્રશસ્ત લેશ્યાના અધ્યવસાયે કરી, તથા વિશુદ્ધ ચારિત્રના પરિણામે કરી, સર્વ પ્રકારે અવધિ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય તેને વર્ધમાનક અવધિ જ્ઞાન કહિયે. તે જઘન્યથી, સૂક્ષ્મ નિગોદીઆ જીવે ત્રણ સમય ઉત્પન્ન થયામાં શરીરની જે અવગાહના બાંધી હોય એટલું ક્ષેત્ર જાણે, ઉત્કૃષ્ટથી સર્વ અગ્નિના જીવ, સૂક્ષ્મ, બાદર, પ્રર્યાપ્ત, અપ્રર્યાપ્ત એ ચાર જાતિના તે પણ જે સમયે ઉત્કૃષ્ટ હોય તે અગ્નિના જીવ, એકેક આકાશ પ્રદેશે અંતર રહિત મુકતાં જેટલાં અલોકમાં લોક જેવડાં અસંખ્યાતા ખંડ (ભાગ વિકલ્પ) ભરાય તેટલું ક્ષેત્ર સર્વ દિશી વિદિશીએ દેખે. અવધિ જ્ઞાન રૂપી પદાર્થ દેખે એ રહસ્ય છે. મધ્યમ અનેક ભેદે છે તે કહે છે. વૃદ્ધિ ચાર પ્રકારે થાય. ૧ દ્રવ્યથી. ૨ ક્ષેત્રથી. ૩ કાલથી. ૪ ભાવથી. તે આ પ્રમાણે.

૧ કાલથી જાણપણું વધે ત્યારે શેષ ત્રણ બોલનું જાણપણું વધે.

૨ ક્ષેત્રથી જાણપણું વધે ત્યારે કાલની ભજના તથા દ્રવ્ય, ભાવના જાણપણાની વૃદ્ધિ થાય.

૩ દ્રવ્યથી જાણપણું વધે ત્યારે, કાલની તથા ક્ષેત્રની ભજના, ભાવની વૃદ્ધિ.

૪ ભાવથી જાણપણું વધે. શેષ ત્રણ બોલની ભજના.

તે વિસ્તારથી સમજાવે છેઃ—સર્વ વસ્તુમાં કાલનું જાણપણું સૂક્ષ્મ છે. જેમ કોઇ ચોથા આરાનો જન્મ્યો નીરોગી બલિષ્ટ શરીર, ને વજ્રઋષભ નારાચ સંહનનવાળો ઓગણપચાશ પાનની બીડી લેઈ ને તે ઉપર સારા લોહની સુઇ હોય તેણે કરીને વિંધે. એ વિંધતાં એક પાનથી બીજા પાનમાં સુઇ પહોંચતાં અસંખ્યાતા સમય થઇ જાય છે, એવો કાલ સૂક્ષ્મ છે. ૧. તેથી ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગુણે સૂક્ષ્મ છે. જેમ એક આંગુલ પ્રમાણે ક્ષેત્રમાં અસંખ્યાતી શ્રેણી છે. એકેકી

શ્રેણીમાં અસંખ્યાતા આકાશ પ્રદેશ છે. સમય સમય પ્રતિ એકેક આકાશ પ્રદેશ જો અપહરાય તો તેટલામાં અસંખ્યાતાં કાલચક્ર વહી જાય, તોપણ એક શ્રેણી પુરી થાય નહીં એવું ક્ષેત્ર સૂક્ષ્મ છે. ૨. તેથી દ્રવ્ય અનંતગુણ સૂક્ષ્મ છે. એક આંગુલ પ્રમાણે ક્ષેત્રમાં અસંખ્યાત શ્રેણી લઇએ, આંગુલ પ્રમાણે લાંબી ને એક પ્રદેશ પ્રમાણે પહોળી તેમાં અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશ છે. એકેક આકાશ પ્રદેશ ઉપર અનંત પરમાણુઓ તથા દ્વિપ્રદેશી, ત્રિપ્રદેશી, અનંત પ્રદેશી, યાવત્ સ્કંધ પ્રમુખ દ્રવ્યો છે. તે દ્રવ્યમાંથી સમય સમય પ્રતિ એકેક દ્રવ્ય અપહરતાં અનંત કાલચક્ર થાય, તોપણ ખૂટે નહીં, એવું દ્રવ્ય ક્ષેત્રથી સૂક્ષ્મ છે. ૩. દ્રવ્યથી ભાવ અનંતગુણ સૂક્ષ્મ છે. પૂર્વોક્ત શ્રેણીમાં જે દ્રવ્યો કહ્યાં છે તે દ્રવ્યોમાં એકેક દ્રવ્યમાં અનંત પર્યવ (ભાવ) છે. તે જેમ એક પરમાણુમાં એક વર્ણ, એક ગંધ, એક રસ, બે સ્પર્શ છે. તેમાં એક વર્ણમાં અનંત પર્યવ છે. તે એક ગુણ કાળો, દ્વિગુણ કાળો, ત્રિગુણ કાળો યાવત્ અનંત ગુણ કાળો છે. એમ પાંચે બોલમાં અનંત પર્યવ છે. એમ પાંચે વર્ણમાં, બે ગંધમાં, પાંચ રસમાં ને આઠ સ્પર્શમાં અનંત પર્યવ છે. દ્વિપ્રદેશી સ્કંધમાં, ૨ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૨ રસ, ૪ સ્પર્શ છે. એ દશ ભેદમાં પણ પૂર્વોક્ત રીતિએ અનંત પર્યવ છે. એમ સર્વ દ્રવ્યમાં પર્યવની ભાવના કરવી. એમ સર્વ દ્રવ્યના પર્યવ એકઠા કરીએ, પછી સમય સમય પ્રતિ એકેક પર્યવને અપહરતાં અનંત કાળચક્ર (ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી) થાય ત્યારે પરમાણુ દ્રવ્યના પર્યવ પૂરા થાય. એમ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના પર્યવ ત્રિપ્રદેશી સ્કંધોના પર્યવ યાવત્ અનંત પ્રદેશી સ્કંધોના પર્યવ અપહરતાં અનંત અનંત કાલચક્ર જાય, તોપણ પૂર્ણ થાય નહીં (ખૂટે નહીં). એવો દ્રવ્યથી ભાવ સૂક્ષ્મ છે. ૪. ૧ કાલને ચણાની ઉપમા. ૨ ક્ષેત્રને જારની ઉપમા. ૩ દ્રવ્યને તલની ઉપમા. ૪ ભાવને ખસખસની ઉપમા સમજવાને આપી છે.

પૂર્વે ચાર પ્રકારની વૃદ્ધિની રીત કહી તેમાં ક્ષેત્રથી અને કાલથી કેવી રીતે વર્ધમાન જ્ઞાન થાય તે કહે છે.

૧ ક્ષેત્રથી આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ જાણે દેખે, તે કાલથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગની વાત અતીત અનાગત જાણે દેખે.

૨ ક્ષેત્રથી આંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ જાણે દેખે, તે કાલથી આવલિકાના સંખ્યાતમા ભાગની વાત અતીત અનાગત જાણે દેખે.

૩ ક્ષેત્રથી એક આંગુલ માત્ર ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી આવલિકામાં કાંઇક ન્યૂન જાણે દેખે.

૪ ક્ષેત્રથી પૃથક્ (બેથી નવ સુધી) આંગુલની વાત જાણે દેખે તે કાલથી આવલિકા સંપૂર્ણ કાલની વાત અતીત અનાગત જાણે દેખે.

૫ ક્ષેત્રથી એક હાથ પ્રમાણે ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી અંતર્મુહૂર્ત (મુહૂર્ત્તમાં ન્યૂન) કાલની વાત જાણે દેખે અતીત અનાગત.

૬ ક્ષેત્રથી ધનુષ્ય પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી પ્રત્યેક મુહૂર્ત્તની વાત જાણે દેખે.

૭ ક્ષેત્રથી ગાઉ પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી એક દિવસમાં કાંઇક ન્યૂન વાત જાણે દેખે.

૮ ક્ષેત્રથી એક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી પ્રત્યેક દિવસની વાત જાણે દેખે.

૯ ક્ષેત્રથી પચીશ યોજન ક્ષેત્રના ભાવ જાણે દેખે, તે કાલથી પક્ષમાં ન્યૂનની વાત જાણે દેખે.

૧૦ ક્ષેત્રથી ભરત ક્ષેત્ર પ્રમાણે ક્ષેત્રના ભાવ જાણે દેખે, તે કાલથી પક્ષ (અર્ધ માસ) પૂર્ણની વાત જાણે દેખે.

૧૧ ક્ષેત્રથી જંબુદ્વીપ પ્રમાણ ક્ષેત્રની વાત જાણે દેખે, તે કાલથી માસ એક ઝાઝેરાની વાત જાણે દેખે.

૧૨ ક્ષેત્રથી અઢી દ્વીપની વાત જાણે દેખે, તે કાલથી એક વર્ષની વાત જાણે દેખે.

૧૩ ક્ષેત્રથી પન્નરમા રૂચક દ્વીપ સુધી જાણે દેખે, તે કાલથી પૃથક્ વર્ષની વાત જાણે દેખે.

૧૪ ક્ષેત્રથી સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રની વાત જાણે દેખે, તે કાલથી સંખ્યાતા કાલની વાત જાણે દેખે.

૧૫ ક્ષેત્રથી સંખ્યાતા તથા અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રની વાત જાણે દેખે, તે કાલથી અસંખ્યાતા કાલની વાત જાણે દેખે. એ પ્રમાણે ઉર્ધ્વલોક, અધ:લોક, તિર્યક્લોક એ ત્રણે લોકમાં વધતાં વર્ધમાન પરિણામે અલોકમાં અસંખ્યાતા લોક પ્રમાણે ખંડો જાણવાની શક્તિ પ્રકટ થાય. **એ વર્દ્ધમાનક અવધિ જ્ઞાન.**

૪ **હાયમાનક** અવધિ જ્ઞાન, તે અપ્રશસ્ત લેશ્યાના પરિણામે કરી અશુભ ધ્યાને કરી અવિશુદ્ધ ચારિત્રના પરિણામથી (ચારિત્રના મલિનપણાથી) વર્ધમાનક અવધિ જ્ઞાનની હાનિ થાય, થોડે થોડે ઘટતું જાય-તેને હાયમાનક અવધિ જ્ઞાન કહીએ. એ **હાયમાનક અવધિ જ્ઞાન.**

૫ **પ્રતિપાતિ** અવધિજ્ઞાન-જે અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તે એક વખતેજ નાશ પામે તે જઘન્ય ૧ આંગુળનો અસંખ્યાતમો ભાગ. ૨ આંગળનો સંખ્યાતમો ભાગ. ૩ વાલાગ્ર. ૪ પૃથક્ વાલાગ્ર. ૫ લિંખ. ૬ પૃથક્ લિંખ. ૭ યૂકા (જૂ). ૮ પૃથક્ જૂ. ૯ જવ. ૧૦ પૃથક્ જવ. ૧૧ આંગુલ. ૧૨ પૃથક્ આંગુલ. ૧૩ પગ. ૧૪ પૃથક્ પગ. ૧૫ વેહેંત. ૧૬ પૃથક્ વેહેંત. ૧૭ હાથ. ૧૮ પૃથક્ હાથ. ૧૯ કુક્ષિ (બે હાથ). ૨૦ પૃથક્ કુક્ષિ. ૨૧ ધનુષ્ય. ૨૨ પૃથક્ ધનુષ્ય. ૨૩ ગાઉ. ૨૪ પૃથક્ ગાઉ. ૨૫ યોજન. ૨૬ પૃથક્ યોજન. ૨૭ સો યોજન. ૨૮ પૃથક્

સો યોજન. ૨૯ સહસ્ર યોજન. ૩૦ પૃથક્ સહસ્ર યોજન. ૩૧ લક્ષ યોજન. ૩૨ પૃથક્ લક્ષ યોજન. ૩૩ ક્રોડ યોજન. ૩૪ પૃથક્ ક્રોડ યોજન. ૩૫ ક્રોડાક્રોડ યોજન. ૩૬ પૃથક્ ક્રોડાક્રોડ યોજન. એ પ્રમાણે ક્ષેત્ર અવધિજ્ઞાનથી જુએ પછી નાશ પામે. ઉત્કૃષ્ટ લોક પ્રમાણ ક્ષેત્ર જુએ, પછી નાશ પામે. દીવો જેમ પવનને યોગે કરી હોલવાઈ જાય તેમ. **એ પ્રતિપાતિ અવધિ જ્ઞાન.**

૬ **અપ્રતિપાતિ** (અપડિવાઈ) અવધિ જ્ઞાન—તે આવ્યું જાય નહિ. તે સંપૂર્ણ ચૌદરાજ લોક જાણે દેખે, ને અલોકમાં એક આકાશ પ્રદેશ માત્ર ક્ષેત્રની વાત જાણે દેખે તોપણ પડે નહિ. એમ બે પ્રદેશ તથા ત્રણ પ્રદેશ, યાવત્ લોક પ્રમાણ અસંખ્યાત ખંડ જાણવાની શક્તિ થાય, તેને અપ્રતિપાતિ અવધિ જ્ઞાન કહીએ. અલોકમાં રૂપી પદાર્થ નથી. જો ત્યાં રૂપી પદાર્થ હોત તો દેખત, એટલે એટલી જાણવાની શક્તિ છે. એ જ્ઞાન તીર્થંકર પ્રમુખને બાળપણેથીજ હોય. કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી એ ઉપયોગ ન હોય. **એ છ ભેદ અવધિ જ્ઞાનના કહ્યા.**

સમુચ્ચય અવધિ જ્ઞાનના ચાર પ્રકાર છે. ૧ દ્રવ્યથી અવધિ જ્ઞાની જઘન્ય અનંત રૂપી દ્રવ્ય જાણે દેખે. ઉત્કૃષ્ટ સર્વ રૂપી દ્રવ્ય જાણે દેખે. ૨ ક્ષેત્રથી અવધિ જ્ઞાની જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, ઉત્કૃષ્ટ લોક જેવડા અસંખ્યાત ખંડો અલોકમાં દેખે. ૩. કાળથી અવધિ જ્ઞાની જઘન્ય આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગની વાત જાણે દેખે. ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી, અતીત અનાગત કાલની વાત જાણે દેખે. ૪. ભાવથી જઘન્ય અનંત ભાવને જાણે, ઉત્કૃષ્ટ સર્વ ભાવના અનંતમા ભાગને જાણે દેખે (વર્ણાદિક પર્યાયને).

અવધિ જ્ઞાનનો વિષય (દેખવાની શક્તિ.)

વિષય.	૧. રત્નપ્રભા.	૨. શર્કરપ્રભા.	૩. વાલુકપ્રભા	૪. પંકપ્રભા.	૫. ધૂમ્ર પ્રભા.	૬. તમઃ પ્રભા.	૭. તમતમઃપ્રભા.
જઘન્ય ક્ષેત્ર દેખે તે.	૩ાા ગાઉ.	૩ ગાઉ.	૨ાા ગાઉ.	૨ ગાઉ.	૧ાા ગાઉ.	૧ ગાઉ.	૦ાા ગાઉ.
ઉત્કૃષ્ટ ક્ષેત્ર દેખે તે.	૪ ગાઉ.	૩ાા ગાઉ.	૩ ગાઉ.	૨ાા ગાઉ.	૨ ગાઉ.	૧ાા ગાઉ.	૧ ગાઉ.

વિષય.	અસુર કુમાર.	૯ નિકાય વ્યંતર.	તિર્યંચ પંચેંદ્રિય સંજ્ઞી.	સંજ્ઞી મનુષ્ય.	જ્યોતિષી.	દેવલોક ૧–૨.	દેવલોક ૩–૪.
જઘન્ય દેખે.	૨૫ યોજન.	૨૫યોજન	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.
ઉત્કૃષ્ટ દેખે.	અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર.	સંખ્યાતા દ્વીપસમુદ્ર.	અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર.	અલોકમાં અસંખ્યાતા ખંડ.	,,	રત્નપ્રભાનો હેઠલો ચરમાંત.	શર્કરપ્રભાનો હેઠલો ચરમાંત.

વિષય.	દેવલોક ૫-૬.	દેવલોક ૭-૮.	દેવલોક. ૯-૧૦-૧૧-૧૨	પહેલેથી છઠ્ઠી ગ્રૈવેયક.	૭-૮-૯ ગ્રૈવેયક.	૫ અનુત્તર વિમાન.
જઘન્ય દેખે.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	ચઉદ રાજલોકમાં કાંઇક ઓછું દેખે.
ઉત્કૃષ્ટ દેખે.	ત્રીજી નરકનો હેઠલો ચરમાંત	ચોથી નરકનો હેઠલો ચરમાંત.	પાંચમી નરકનો હેઠલો ચરમાંત.	છઠ્ઠી નરકનો હેઠલો ચરમાંત.	સાતમી નરકનો હેઠલો ચરમાંત.	,,

વૈમાનિક ઉંચો પોતપોતાના વિમાનની ધ્વજા સુધી દેખે. ત્રિછા લોકમાં અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. યંત્રમાં અધો લોક આશ્રી કહ્યું છે.

ઇતિ વિષયદ્વાર સંપૂર્ણ.

[1]અવધિજ્ઞાન.	આભ્યંતર.	બાહ્ય.
નારકી-દેવતાને.	લાભે.	૦
તિર્યંચમાં.	૦	લાભે.
મનુષ્યમાં.	લાભે.	લાભે.

[2]અવધિજ્ઞાન.	દેશથી.	સર્વથી.
નારકી દેવતા, તિર્યંચ.	લાભે.	૦
મનુષ્ય.	લાભે.	લાભે.

૧. અવધિજ્ઞાન આભ્યંતર બાહ્ય દ્વાર યંત્રથી જાણવો.

૨. અવધિજ્ઞાન દેશથી સર્વથી યંત્રથી જાણવો.

સંસ્થાન અવધિજ્ઞાનનો દેખવાનો આકાર ૧ નારકીને અવધિ ત્રાપાને આકારે છે. ૨ ભવનપતિને પાલાને આકારે છે. ૩ તિર્યંચ તથા મનુષ્યને અનેક પ્રકારે છે. ૪ વ્યંતરને પટહ—વાજીંત્રને આકારે છે. ૫ જ્યોતિષીને ઝાલરને આકારે છે. ૬ બાર દેવલોકના દેવને ઉર્ધ્વ મૃદંગને આકારે છે. ૭ નવ ગ્રૈવેયકને ફુલની ચંગેરીને આકારે છે. ૮ પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવને અવધિ કંચુકીને આકારે છે.

નારકી દેવને અવધિજ્ઞાન—૧ અનુગામિક, ૨ અપ્રતિપાતિ, ૩ અવસ્થિત, એ ત્રણ પ્રકારનું છે.

મનુષ્ય ને તિર્યંચને અવધિજ્ઞાન—૧ અનુગામિક, ૨ અનાનુગામિક, ૩ વર્ધમાનક, ૪ હાયમાનક, ૫ પ્રતિપાતિ, ૬ અપ્રતિપાતિ, ૭ અવસ્થિત, ૮ અનવસ્થિત છે.

એ વિષયદ્વાર પ્રમુખ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના ૩૩ મા પદથી લખ્યો છે. નંદિસૂત્ર મધ્યે સંક્ષેપમાં છે.

ઇતિ અવધિ જ્ઞાનનું વર્ણન સંપૂર્ણ.

મનઃપર્યવ જ્ઞાનનો વિસ્તાર.

અત્ર મનઃના ચાર પ્રકાર જાણવા.

૧ લબ્ધિમનઃ તે અનુત્તરવાસી દેવોને હોય.

૨ સંજ્ઞામનઃ તે સંજ્ઞી મનુષ્ય ને સંજ્ઞી તિર્યંચને હોય.

૩ વર્ગણામનઃ તે નારકી ને અનુત્તર વિમાનવાસી વિના બીજા દેવોને હોય.

૪ પર્યાયમનઃ તે મનઃપર્યવ જ્ઞાનીને હોય.

મનઃપર્યવ જ્ઞાન કોને ઉત્પન્ન થાય તે.

૧ મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય, અમનુષ્યને ન થાય.

૨ સંજ્ઞી મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય, અસંજ્ઞી મનુષ્યને ન થાય.

૩ કર્મભૂમિ સંજ્ઞી મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય, અકર્મભૂમિ સંજ્ઞી મનુષ્યને ન થાય.

૪ કર્મભૂમિમાં સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળાને ઉત્પન્ન થાય પણ અસંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળાને ઉત્પન્ન ન થાય.

૫ સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યમાં પર્યાપ્તને ઉત્પન્ન થાય, અપર્યાપ્તને ન થાય.

૬ પર્યાપ્તિમાં પણ સમદૃષ્ટિને ઉત્પન્ન થાય, મિથ્યાદૃષ્ટિ ને સમમિથ્યાદૃષ્ટિને ન થાય.

૭ સમદૃષ્ટિમાં પણ સંયતિને ઉત્પન્ન થાય, પણ અવ્રતી સમદૃષ્ટિ ને દેશવ્રતીવાળાને ન ઉત્પન્ન થાય.

૮ સંયતિમાં પણ અપ્રમત્ત સંયતિને ઉત્પન્ન થાય, પ્રમત્ત સંયતિને ન થાય.

૯ અપ્રમત્ત સંયતિમાં પણ લબ્ધિવાનને ઉત્પન્ન થાય, અલબ્ધિવાનને ન થાય.

મનઃપર્યવ જ્ઞાન બે પ્રકારે છેઃ—૧ ઋજુમતિ મનઃપર્યવ જ્ઞાન, ૨ વિપુલમતિ મનઃપર્યવ જ્ઞાન. **ઋજુમતિ** તે સામાન્યપણે જાણે; **વિપુલમતિ** તે વિશેષપણે જાણે.

મનઃપર્યવ જ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છેઃ—૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાળથી, ૪ ભાવથી.

૧ દ્રવ્યથી, **ઋજુમતિ** અનંત અનંત પ્રદેશી સ્કંધ જાણે દેખે તે સામાન્યથી. **વિપુલમતિ** તેથી અધિક સ્પષ્ટપણે નિર્ણય સહિત જાણે દેખે.

૨ ક્ષેત્રથી, **ઋજુમતિ** જઘન્ય અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ,

ઉત્કૃષ્ટ નીચે રત્નપ્રભાના **પ્રથમ** કાંડનો ઉપરનો નાનો પ્રતર તેના હેઠલા તલ સુધી, એટલે સમભૂતળ પૃથ્વીથી ૧૦૦૦ યોજન નીચે દેખે. ઉર્ધ્વજ્યોતિષીના ઉપરના તળ સુધી દેખે, એટલે સમભૂતળથી ૯૦૦ યોજન ઉંચું દેખે. ત્રિછું દેખે તો મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં અઢી દ્વીપ તથા બે સમુદ્રને વિષે સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય પ્રર્યાપ્તના મનોગત ભાવ જાણે દેખે. **વિપુલમતિ** તે (ઋજુમતિ)થી અઢી અંગુલ અધિક વિશેષ સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત જાણે દેખે.

૩ કાલથી, **ઋજુમતિ** જધન્ય પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની વાત જાણે દેખે; ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની અતિત અનાગત કાળની વાત જાણે દેખે. **વિપુલમતિ** તે (ઋજુમતિ)થી વિશેષ સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત નિર્મળ જાણે દેખે.

૪ ભાવથી, **ઋજુમતિ** તે જધન્ય અનંત દ્રવ્યના ભાવ (વર્ણાદિ પર્યાય)ને જાણે દેખે; ઉત્કૃષ્ટ સર્વ ભાવોના અનંતમે ભાગે જાણે દેખે. **વિપુલમતિ** તેથી સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત વિશેષ અધિક જાણે દેખે.

મનઃપર્યવ જ્ઞાની અઢી દ્વીપમાં રહેલા સંજ્ઞી પંચેંદ્રિયના મનોગત ભાવને જાણે છે. અનુમાનથી જેમ ધુમાડો દેખી અગ્નિનો નિશ્ચય થાય તેમ મનોગત ભાવને દેખે છે.

ઇતિ મનઃપર્યવ જ્ઞાન સંપૂર્ણ.

કેવળ જ્ઞાનનું વર્ણન.

કેવળ જ્ઞાનના બે ભેદ. ૧ ભવસ્થ કેવળ જ્ઞાન, ૨ સિદ્ધ કેવળ જ્ઞાન. ભવસ્થ કેવળ જ્ઞાનના બે ભેદ. ૧ સંયોગી ભવસ્થ કેવળ જ્ઞાન. અયોગી ભવસ્થ કેવળ જ્ઞાન વિગેરે. તેનો વિસ્તાર સૂત્રથી જાણવો. સિદ્ધ કેવળ જ્ઞાનના બે ભેદ. ૧ અનંતર સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન.

૨ પરંપર સિદ્ધ કેવળ જ્ઞાન. તેનો વિસ્તાર સૂત્રથી જાણવો. તે કેવળ જ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે. ૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાળથી, ૪ ભાવથી.

૧ **દ્રવ્યથી** કેવળજ્ઞાની સર્વ રૂપી અરૂપી દ્રવ્ય જાણે દેખે.

૨ **ક્ષેત્રથી** કેવળજ્ઞાની સર્વ ક્ષેત્ર (લોકાલોક)ની વાત જાણે દેખે.

૩ **કાળથી** કેવળજ્ઞાની સર્વ કાળની ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન એ ત્રણ કાળની વાત જાણે દેખે.

૪ **ભાવથી** કેવળજ્ઞાની સર્વ રૂપી અરૂપી દ્રવ્યના ભાવને અનંત ભાવે સર્વ પ્રકારે જાણે દેખે.

કેવળ જ્ઞાન આવરણ રહિત વિશુદ્ધ લોકાલોક પ્રકાશક એક જ પ્રકારે સર્વ કેવળીને હોય.

ઇતિ કેવળ જ્ઞાન સંપૂર્ણ.

ઇતિ પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન સંપૂર્ણ.

ત્રેવિશ પદવી.

નવ ઉત્તમ પદવી, સાત એકેંદ્રિય રત્નની પદવી, સાત પંચેંદ્રિય રત્નની પદવી.

પ્રથમ નવ ઉત્તમ પદવીનાં નામ.

૧ તીર્થંકરની પદવી, ૨ ચક્રવર્ત્તિની પદવી, ૩ વાસુદેવની પદવી, ૪ બલદેવની પદવી, ૫ માંડલિકની પદવી, ૬ કેવળીની પદવી, ૭ સાધુની પદવી, ૮ શ્રાવકની પદવી, ૯ સમકિતની પદવી.

સાત એકેંદ્રિય રત્નનાં નામ.

૧ ચક્ર રત્ન, ૨ છત્ર રત્ન, ૩ ચર્મ રત્ન, ૪ દંડ રત્ન, ૫ ખડ્ગ રત્ન, ૬ મણિ રત્ન, ૭ કાકણ્ય રત્ન.

સાત પંચેંદ્રિય રત્નનાં નામ.

૧ સેનાપતિ રત્ન, ૨ ગાથાપતિ રત્ન, ૩ વાર્ધિક રત્ન, ૪ પુરોહિત રત્ન, ૫ સ્ત્રી રત્ન, ૬ ગજ રત્ન, ૭ અશ્વ રત્ન. એ ચૌદ રત્ન ચક્રવર્ત્તિને હોય.

એ ચૌદ રત્ન ચક્રવર્ત્તિનું જે જે કાર્ય કરે છે તે સંબંધી વિવેચન.

પ્રથમ સાત એકેંદ્રિય રત્ન.

૧ ચક્ર રત્ન-છ ખંડ સાધવાનો માર્ગ દેખાડે, ૨ છત્ર રત્ન—અડતાલિશ ગાઉ સુધી છાયા કરે, ૩ ચર્મ રત્ન-નદી વગેરે જળાશય ઉપર નાવ માફક કામ કરે, ૪ દંડ રત્ન-ગુફાના દરવાજા ઉઘાડે, ૫ ખડ્ગ રત્ન—શત્રુને હણે, ૬ મણિ રત્ન-હસ્તિ રત્નના કપાલપર બાંધવાથી પ્રકાશ આપે, ૭ કાકણ્ય રત્ન—ગુફામાં યોજન યોજનને અંતરે વર્તુલાકારે ઘસવાથી સૂર્યમંડળ સમાન પ્રકાશ આપે.

સાત પંચેંદ્રિય રત્ન.

૧ સેનાપતિ રત્ન દેશ ઉપર વિજય મેળવે, ૨ ગાથાપતિ રત્ન ચોવીશ જાતિનાં ધાન્ય નિપજાવે, ૩ વાર્ધિક રત્ન બેંતાલીશ ભૂમિના આવાસ પૂલ વગેરે બનાવે, ૪ પુરોહિત રત્ન વાગ્યા ઘા રૂઝવે, વિઘ્ન ટાળે, શાન્તિ કર્મ કરે, ધર્મકથા સંભળાવે. ૫ સ્ત્રી રત્ન વિષયના ઉપભોગમાં આવે. ૬—૭ ગજ રત્ન ને અશ્વ રત્ન એ બે બેસવાને કામ આવે.

ચૌદ રત્ન કયાં જન્મ લે છે તે.

૧ ચક્ર રત્ન, ૨ છત્ર રત્ન, ૩ દંડ રત્ન, ૪ ખડ્ગ રત્ન, એ ચાર રત્ન ચક્રવર્ત્તિની આયુધશાળામાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ ચર્મ રત્ન, ૨ મણિ રત્ન, ૩ કાકણ્ય રત્ન, એ ત્રણ લક્ષ્મીના ભંડારમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ સેનાપતિ રત્ન, ૨ ગાથાપતિ રત્ન, ૩ વાર્ધિક રત્ન, ૪ પુરોહિત રત્ન, એ ચાર રત્ન ચક્રવર્ત્તિના નગરમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ સ્ત્રી રત્ન વિદ્યાધરની શ્રેણિમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ ગજ રત્ન ને ૨ અશ્વ રત્ન એ બે વૈતાઢ્ય પર્વતના મૂળમાં ઉત્પન્ન થાય.

ચૌદ રત્નની અવગાહનાનું પ્રમાણ.

૧ ચક્ર રત્ન, ૨ છત્ર રત્ન, ૩ દંડ રત્ન એ ત્રણ રત્ન એક ધનુષ્ય પ્રમાણે હોય. ચર્મ રત્ન બે હાથનું હોય. ખડ્ગ રત્ન પચાસ આંગુલ લાંબું, સોળ આંગુલ પહોળું, અર્ધ આંગુલ જાડું હોય ને ચાર આંગુલની મુષ્ટિ હોય. મણિ રત્ન ચાર આંગુલ લાંબું, બે આંગુલ પહોળું ને તેને ત્રણ ખૂણા હોય. કાકણ્ય રત્ન ચાર આંગુલ લાંબું, ચાર આંગુલ પહોળું, ચાર આગુલ ઉંચું, તેને ૭ તલ, આઠ ખૂણા, બાર હાંસો, સોનીની એરણને આકારે હોય.

સાત પંચેંદ્રિય રત્નનું પ્રમાણ.

૧ સેનાપતિ, ૨ ગાથાપતિ, ૩ વાર્ધિક, ૪ પુરોહિત, એ ચાર રત્ન ચક્રવર્ત્તિની અવગાહના પ્રમાણે હોય. સ્ત્રી રત્ન ચક્રવર્ત્તિથી ચાર આંગુલ નીચો હોય. ગજ રત્ન ચક્રવર્ત્તિથી બમણો ઉંચો હોય. અશ્વ રત્ન કાનથી પૂચ્છ લગી એક સો આઠ આંગુલ લાંબો હોય, તેને નવાણું આંગુલની પરિધિ (ઘેરાવો) છે, તે જમીનથી એંશી આંગુલ ઉંચો, સોળ આંગુલની જંઘા, વિશ આંગુલની ભુજા, ચાર આંગુલના ઢીંચણ, ચાર આંગુલની ખરી, ચાર આંગુલના કાન, બત્રીસ આંગુલનું મુખ છે.

એ ત્રેવિશ પદવીનાં નામ તથા ચક્રવર્ત્તિના ચૌદ રત્નનું વિવેચન કહ્યું.

નરકાદિક ચાર ગતિમાંથી નીકળી જીવો ત્રેવિશ પદવીમાં કેટલી ને કઇ પદવી પામે તેના પન્નર બોલ.

૧ પહેલી નરકથી નીકળી જીવ ત્રેવીશ પદવી માંહેની સોળ પદવી પામે તેમાં સાત એકેંદ્રિય રત્ન નહિ.

૨ બીજી નરકથી નીકળી જીવ પન્નર પદવી પામે તે સાત એકેંદ્રિય ને ચક્રવર્ત્તિ એ આઠ નહિ.

૩ ત્રીજી નરકથી નીકળી જીવ તેર પદવી પામે, તે સાત એકેંદ્રિય ને ચક્રવર્ત્તિ, વાસુદેવ, બલદેવ એ દશ નહિ.

૪ ચોથી નરકથી નીકળી જીવ બાર પદવી પામે, તે ઉપરની દશ ને તીર્થંકર એ અગીઆર નહિ.

૫ પાંચમી નરકથી નીકળી જીવ અગિયાર પદવી પામે તે ઉપરની અગીયાર ને કેવળી એ બાર નહિ.

૬ છઠ્ઠા નરકથી નીકળી જીવ દશ પદવી પામે, તે ઉપરની બાર ને સાધુ એ તેર નહિ.

૭ સાતમી નરકથી નીકળી જીવ ત્રણ પદવી પામે, તે ૧ ગજ, ૨ અશ્વ, ૩ સમકિત, એ ત્રણ પામે. સમકિત પામે તો તિર્યંચમાં, મનુષ્ય તો થાયજ નહિ.

૮ ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષીથી નીકળી જીવ એકવીશ પદવી પામે, તે તીર્થંકર, વાસુદેવ એ બે નહિ.

૯ પહેલા, બીજા દેવલોકથી નીકળી જીવ ત્રેવીશ પદવી પામે.

૧૦ ત્રીજાથી આઠમા સુધીના દેવલોકથી નીકળી જીવ સોળ પદવી પામે, તેમાં સાત એકેંદ્રિય રત્ન નહિ.

૧૧ નવમા દેવલોકથી તે નવમી ગ્રૈવેયક સુધોથી નીકળી જીવ ચૌદ પદવી પામે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન, ગજ ને અશ્વ એ નવ નહિ.

૧૨ પાંચ અનુત્તર વિમાનથી નીકળી જીવ આઠ પદવી પામે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન, સાત પંચેંદ્રિય રત્ન ને વાસુદેવ એ પન્નર નહિ.

૧૩ પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, મનુષ્ય, તિર્યંચ–પંચેંદ્રિયથી નીકળી જીવ ઓગણીશ પદવી પામે, તે તીર્થંકર, ચક્રવર્ત્તિ, વાસુદેવ, બળદેવ એ ચાર નહિ.

૧૪ તેજસ્, વાયુથી નીકળી જીવ નવ પદવી પામે, તે સાત એકેંદ્રિય, ગજ અને અશ્વ એ નવ પામે.

૧૫ ત્રણ વિકલેંદ્રિયથી નીકળી જીવ અઢાર પદવી પામે, તે તીર્થંકર, ચક્રવર્ત્તિ, વાસુદેવ, બલદેવ, કેવળી એ પાંચ નહિ.

એ નરકાદિક ગતિથી આવ્યો જીવ. જેટલી પદવી પામે તે કહ્યું.

કઈ કઇ પદવીવાળો જીવ નરકાદિ ચાર ગતિમાં જાય તે.

૧ પહેલી, બીજી, ત્રીજી, ચોથી એ ચાર નરકમાં અગીયાર પદવીનો જાય, તે ૭ પંચેંદ્રિય રત્ન, ૮ ચક્રવર્ત્તિ, ૯ વાસુદેવ, ૧૦ સમકિત દષ્ટિ, ૧૧ માંડલિક રાજા એ અગીયાર.

૨ પાંચમી, છઠ્ઠી નરકમાં નવ પદવીનો જાય; તે સાત પંચેં-

દ્રિય રત્નમાંની ગજ ને અશ્વ એ બે વિના શેષ ૫, ૬ ચક્રવર્ત્તિ, ૭ વાસુદેવ, ૮ સમકિતી, ૯ માંડલિક રાજા એ નવ.

૩ સાતમી નરકમાં સાત પદવીનો જાય, તે સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી ગજ, અશ્વ, સ્ત્રી એ ત્રણ વિના શેષ ૪, ૫ ચક્રવર્ત્તિ, ૬ વાસુદેવ, ૭ માંડલિક રાજા એ સાત.

૪ ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી, ને પહેલાથી આઠમા દેવલોકમાં દશ પદવીનો જાય, તે સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી વિના શેષ ૬, ૭ સાધુ, ૮ શ્રાવક, ૯ સમકિતી, ૧૦ માંડલિક રાજા એ દશ.

૫ નવમાથી બારમા દેવલોક સુધીમાં આઠ પદવીનો જાય, તે સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી, ગજ, અશ્વ એ ત્રણ વિની શેષ ૪, ૫ સાધુ, ૬ શ્રાવક, ૭ સમકિતી, ૮ માંડલિક રાજા એ આઠ.

૬ નવ ગ્રૈવેયકમાં સાત પદવીનો જાય, તે ઉપર આઠ પદવી કહી તેમાંથી શ્રાવક વિના સાત જાય.

૭ પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં બે પદવીનો જાય, તે સાધુ ને સમકિતી એ બે.

૮ પાંચ સ્થાવરમાં ચૌદ પદવીનો જાય તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન ને સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી વિના શેષ ૬, એ ૧૩ ને માંડલિક રાજા એ ચૌદ.

૯ ત્રણ વિકલેંદ્રિય, તિર્યંચ, મનુષ્ય એટલામાં પન્નર પદવીનો જાય, તે ઉપરની ચૌદ ને ૧ સમદૃષ્ટિ એ પન્નર.

સંજ્ઞી, અસંજ્ઞી, તીર્થંકર, ચક્રવર્ત્તિ વગેરેમાં ત્રેવીશ પદવી માંહેની જે જે પદવી લાભે તેના ૫૫ બોલ.

૧ સંજ્ઞીમાં ૧૫ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન ને કેવળી એ આઠ નહિ.

૨ અસંજ્ઞીમાં ૮ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન ને સમકિત એ આઠ.

૩ તીર્થંકરમાં ૬ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ ચક્રવર્ત્તિ, ૩ કેવળી, ૪ સાધુ, ૫ સમકિત, ૬ માંડલિક એ ૭ લાભે.

૪ ચક્રવર્ત્તિમાં ૬ પદવી લાભે, તે તીર્થંકરની કહી તે પ્રમાણે.

૫ વાસુદેવમાં ૩ પદવી લાભે, તે ૧ વાસુદેવ, ૨ માંડલિક, ૩ સમકિત, એ ત્રણ.

૬ બળદેવમાં ૫ પદવી લાભે, તે ૧ બળદેવ, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત, ૫ માંડલિક એ પાંચ.

૭ માંડલિકમાં ૯ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવી.

૮ મનુષ્યમાં ૧૩ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવી ને સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી ગજ, અશ્વ, સ્ત્રી એ ત્રણ વિના શેષ ૪, એ ૧૩.

૯ મનુષ્યાણીમાં ૫ પદવી લાભે, તે ૧ સ્ત્રીરત્ન. ૨ શ્રાવક, ૩ સમકિત, ૪ સાધવી, ૫ કેવળી, એ પાંચ.

૧૦ તિર્યંચમાં ૧૧ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન, ૮ ગજ, ૯ અશ્વ, ૧૦ શ્રાવક, ૧૧ સમકિત, એ અગીયાર.

૧૧ તિર્યંચાણીમાં ૨ પદવી લાભે, ૧ સમકિત, ૨ શ્રાવક એ બે.

૧૨ સવેદીમાં ૨૨ પદવી લાભે, તે કેવળી નહિ.

૧૩ સ્ત્રી વેદમાં ચાર પદવી લાભે, તે ૧ સ્ત્રીરત્ન, ૨ શ્રાવિકા, ૩ સમકિત, ૪ સાધવી એ ચાર.

૧૪ પુરૂષ વેદમાં ૧૪ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન, કેવળી ને સ્ત્રીરત્ન એ નવ નહિ.

૧૫ અવેદીમાં ૪ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત, એ ચાર.

૧૬ નરક ગતિમાં એક પદવી લાભે, તે સમકિતની.

૧૭ તિર્યંચ ગતિમાં ૧૧ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન ને ૮ ગજ, ૯ અશ્વ, ૧૦ શ્રાવક, ૧૧ સમકિત એ અગીયાર.

૧૮ મનુષ્ય ગતિમાં ૧૪ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવી ને સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી ગજ, અશ્વ એ બે વિના ચૌદ.

૧૯ દેવગતિમાં એક પદવી લાભે, તે સમકિતની.

૨૦ આઠ કર્મ વેદકમાં ૨૧ પદવી લાભે, તે તીર્થંકર ને કેવળી એ બે નહિ.

૨૧ સાત કર્મવેદકમાં બે પદવી લાભે, તે સાધુ, સમકિત એ બે.

૨૨ ચાર કર્મવેદકમાં ચાર પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત એ ચાર.

૨૩ જઘન્ય અવગાહનામાં એક પદવી લાભે, તે સમકિત.

૨૪ મધ્યમ અવગાહનામાં ૧૪ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવી, સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી ગજ, અશ્વ એ બે વિના શેષ ૫, એ ચૌદ.

૨૫ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનામાં એક પદવી લાભે, તે સમકિત.

૨૬ અઢી દ્વીપમાં ત્રેવીશ પદવી લાભે.

૨૭ અઢી દ્વીપ બહાર ૪ પદવી લાભે, તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ, ૩ શ્રાવક, ૪ સમકિત એ ચાર.

૨૮ ભરતક્ષેત્રમાં મધ્યમ પદવી ૮ લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન, સાત પંચેંદ્રિય રત્ન ને ચક્રવર્તિ એ ૧૫ નહિ.

૨૯ ભરત ક્ષેત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ ૨૧ પદવી લાભે, તે વાસુદેવ, બલદેવ એ બે નહિ.

૩૦ ઉર્ધ્વલોકમાં ૫ પદવી લાભે, તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ, ૩ શ્રાવક, ૪ સમકિત, ૫ માંડલિક એ પાંચ.

૩૧ અધઃલોક તથા ત્રીછા લોકમાં ૨૩ પદવી લાભે.

૩૨ સ્વયંલિંગમાં ૪ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત એ ચાર.

૩૩ અન્યલિંગમાં ૪ પદવી લાભે, તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ, ૩ શ્રાવક, ૪ સમકિત એ ચાર.

૩૪ ગૃહસ્થલિંગ મનુષ્યમાં ૧૪ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવી, સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી ગજ ને અશ્વ એ બે વિના ચૌદ.

૩૫ સંમૂર્છિમમાં ૮ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન ને સમકિત એ આઠ.

૩૬ ગર્ભજમાં ૧૬ પદવી લાભે, તેમાં સાત એકેંદ્રિય રત્ન નહિ.

૩૭ અગર્ભજમાં ૮ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન ને સમકિત એ આઠ.

૩૮ એકેંદ્રિયમાં ૭ પદવી લાભે, એ સાત એકેંદ્રિય રત્ન.

૩૯ ત્રણ વિકલેંદ્રિયમાં ૧ પદવી લાભે, તે સમકિત.

૪૦ પંચેંદ્રિયમાં ૧૫ પદવી લાભે, તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન ને કેવળી એ આઠ વિના.

૪૧ અનિંદ્રિયમાં ૪ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત એ ચાર.

૪૨ સંયતિમાં ૪ પદવી લાભે, તે અનિંદ્રિય પ્રમાણે.

૪૩ અસંયતિમાં ૨૦ પદવી લાભે, તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ, ૩ શ્રાવક, એ ત્રણ વિના.

૪૪ સંયતાસંયતિમાં ૧૦ પદવી લાભે, તે સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી વગર ૬, ૭ બળદેવ, ૮ શ્રાવક, ૯ સમકિત, ૧૦ માંડલિક એ દસ.

૪૫ સમકિત દૃષ્ટિમાં ૧૫ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન ને સ્ત્રી વિના.

૪૬ મિથ્યા દષ્ટિમાં ૧૭ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન, સાત પંચેંદ્રિય રત્ન એ ૧૪, ૧૫ ચક્રવર્ત્તિ, ૧૬ વાસુદેવ, ૧૭ માંડલિક એ સત્તર.

૪૭ મતિ, શ્રુત, ને અવધિ જ્ઞાનમાં ૧૪ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવીમાંથી કેવળી વિના ૮, સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી વિના ૬, એ ચૌદ.

૪૮ મનઃપર્યવ જ્ઞાનમાં ૩ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ સાધુ, ૩ સમકિત એ ત્રણ.

૪૯ કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શનમાં ૪ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત એ ચાર.

૫૦ મતિ, શ્રુત અજ્ઞાનમાં ૧૭ પદવી લાભે, તે સાત એકેંદ્રિય રત્ન, સાત પંચેંદ્રિય રત્ન એ ૧૪, ૧૫ ચક્રવર્ત્તિ, ૧૬ વાસુદેવ, ૧૭ માંડલિક, એ સત્તર.

૫૧ વિભંગ જ્ઞાનમાં ૯ પદવી લાભે તે સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી વિના ૬, ૭ ચક્રવર્ત્તી, ૮ વાસુદેવ, ૯ માંડલિક એ નવ.

૫૨ ચક્ષુદર્શનમાં ૧૫ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવીમાંથી કેવળી વિના ૮ ને ૭ પંચેંદ્રિય રત્ન એ પન્નર.

૫૩ અચક્ષુદર્શનમાં ૨૨ પદવી લાભે તેમાં કેવળી નહિ.

૫૪ અવધિ દર્શનમાં ૧૪ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવીમાંથી કેવળી વિના ૮ ને સાત પંચેંદ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી વિના ૬, એ ચૌદ.

૫૫ નપુંસક લિંગમાં ૫ પદવી લાભે, તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ, ૩ શ્રાવક, ૪ સમકિત, ૫ માંડલિક, એ પાંચ.

ઇતિ ત્રેવિશ પદવી સંપૂર્ણ.

પાંચ શરીર.

શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના ૨૧ મા પદમાં પાંચ શરીરનો અધિકાર છે.

સોળ દ્વાર.

૧ નામ દ્વાર, ૨ અર્થ દ્વાર, ૩ સંસ્થાન દ્વાર, ૪ સ્વામી દ્વાર, ૫ અવગાહના દ્વાર, ૬ પુદ્‌ગલ ચયન દ્વાર, ૭ સંયોજન દ્વાર, ૮ દ્રવ્યાર્થક દ્વાર, ૯ પ્રદેશાર્થક દ્વાર, ૧૦ દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થક દ્વાર, ૧૧ સૂક્ષ્મ દ્વાર, ૧૨ અવગાહના અલ્પબહુત્વ દ્વાર, ૧૩ પ્રયોજન દ્વાર, ૧૪ વિષય દ્વાર, ૧૫ સ્થિતિ દ્વાર, ૧૬ અંતર દ્વાર.

૧ નામ દ્વાર.

૧ ઔદારિક શરીર, ૨ વૈક્રિય શરીર, ૩ આહારિક શરીર, ૪ તૈજસ્ શરીર, ૫ કાર્મણ શરીર.

૨ અર્થ દ્વાર.

૧ **ઉદાર** તે સર્વ શરીરથી પ્રધાન, તીર્થંકર, ગણધર, આદિ પુરૂષોને મુક્તિપદ મેળવવામાં સહાય કરે છે, ને ઉદાર કહેતાં સહસ્ર યોજનમાન શરીર, તેથી તેને ઔદારિક શરીર કહીએ.

૨ **વૈક્રિય** તે રૂપ પરાવર્તન કરવાની શક્તિ, તથા એક અનેક નાના મોટા ખેચર, ભૂચર, દશ્ય અદશ્ય આદિ વિવિધ રૂપ, વિવિધ ક્રિયાથી બનાવે તેને વૈક્રિય શરીર કહીએ. તે વૈક્રિય **શરીર** બે પ્રકારે છે–

૧ **ભવ પ્રત્યયિક**—તે, દેવ, નારકીને સ્વાભાવિક જ હોય.

૨ **લબ્ધિ પ્રત્યયિક**—તે, મનુષ્ય તિર્યંચને પ્રયત્નથી હોય.

૩ **આહારિક**—તે ચાદ પૂર્વધર મહાત્માને તપશ્ચર્યાદિક યોગે કરી લબ્ધિ ઉપજે, તે તીર્થંકર દેવાધિદેવની ઋદ્ધિ દેખવા વા મનની

અંદર ઉત્પન્ન થયેલ સંશયને ટાળવા, ઉત્તમ પુદ્ગલનો આહાર લઇને જઘન્ય પોણા હાથનું, ઉત્કૃષ્ટ ૧ હાથનું સ્ફટીક સમાન સફેદ કોઇ ન દેખે તેવું શરીર બનાવે, તેથી તેને આહારિક શરીર કહીએ.

૪ **તૈજસ્**—તે તેજના પુદ્ગલથી અદૃશ્ય ભૂક્ત આહારને પચાવે તથા લબ્ધિવંત તેજો લેશ્યા મૂકે તેને તૈજસ્ શરીર કહીએ.

૫ કાર્મણ—તે કર્મના પુદ્ગલથી નીપજ્યું, જેના ઉદયથી જીવ પુદ્ગલ ગ્રહીને તે કર્માદિ રૂપપણે પરિણમાવે તથા આહારને ખેંચે તેથી તેને કાર્મણ શરીર કહીએ.

૩ સંસ્થાન દ્વાર.

૧ **ઔદારિક** શરીરમાં સંસ્થાન ૬—૧ સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન, ૨ ન્યગ્રોધ પરિમંડલ સંસ્થાન, ૩ સાદિ સંસ્થાન, ૪ વામન સંસ્થાન, ૫ કુબ્જ સંસ્થાન, ૬ હુંડ સંસ્થાન.

૨ **વૈક્રિય**માં ભવ પ્રત્યયિકમાં દેવને સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન ને નારકીને હુંડ સંસ્થાન. લબ્ધિ પ્રત્યયિકમાં મનુષ્ય તિર્યંચમાં સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન ને નાના પ્રકારનું. વાયુમાં હુંડ સંસ્થાન.

૩ **આહારિક**માં એક સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન.

૪—૫ **તૈજસ્ ને કાર્મણ**માં ૭ સંસ્થાન.

૪ સ્વામી દ્વાર.

૧ **ઔદારિક** શરીરના સ્વામી મનુષ્ય ને તિર્યંચ છે.

૨ **વૈક્રિય** શરીરના સ્વામી ચારે ગતિના જીવ છે.

૩ **આહારિક** શરીરના સ્વામી ચૌદ પૂર્વધારી મનુષ્ય છે.

૪—૫ **તૈજસ્-કાર્મણ** શરીરના સર્વ સંસારી જીવ છે.

૫ અવગાહના દ્વાર.

૧ **ઔદારિક** શરીરની અવગાહના જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ હજાર યોજન.

૨ વૈક્રિય શરીરની અવગાહના જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્ય. ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ લાખ યોજન અધિક.

૩ આહારિક શરીરની અવગાહના જઘન્ય હાથ ન્યૂન, ઉત્કૃષ્ટ એક હાથ.

૪-૫ તૈજસ્-કાર્મણ શરીરની અવગાહના જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ રાજલોક પ્રમાણે.

૬ પુદ્ગલચયન (આહાર કેટલી દિશાનો લે) દ્વાર.

ઔદારિક, તૈજસ્ ને કાર્મણ શરીરવાળા ત્રણ ચાર પાંચ અને ૭ દિશાનો આહાર લે.

વૈક્રિય ને આહારિક શરીરવાળા ૭ દિશાનો લે.

૭ સંયોજન દ્વાર.

૧ ઔદારિક શરીરમાં આહારિક વૈક્રિયની ભજના (હોય કે ન હોય) તૈજસ્ કાર્મણની નિયમા (હોયજ.)

૨ વૈક્રિય શરીરમાં ઔદારિકની ભજના આહારિક ન હોય. તૈજસ્ કાર્મણની નિયમા.

૩ આહારિક શરીરમાં વૈક્રિય ન હોય. ઔદારિક તૈજસ્, કાર્મણ હોય.

૪ તૈજસ્માં ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારિકની ભજના, કાર્મણની નિયમા.

૫ કાર્મણમાં ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારિકની ભજના, તૈજસની નિયમા.

૮ દ્રવ્યાર્થક દ્વાર.

૧ સર્વથી થોડા આહારિકના દ્રવ્ય તે જઘન્ય ૧-૨-૩, ઉત્કૃષ્ટ પૃથક્ હજાર. તેથી, ૨ વૈક્રિયના દ્રવ્ય અસંખ્યાત ગુણ. તેથી

૩ ઔદારિકના દ્રવ્ય અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૪–૫ તૈજસ્‌–કાર્મણના દ્રવ્ય એ બે પરસ્પર સરખા ને ઔદારિકથી અનંત ગુણ અધિક.

૯. પ્રદેશાર્થક દ્વાર.

૧ સર્વથી થોડા આહારિકના પ્રદેશ. તેથી ૨ વૈક્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૩ ઔદારિકના અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૪ તૈજસ્‌ના અનંત ગુણ. તેથી ૫ કાર્મણના અનંત ગુણ.

૧૦. દ્રવ્યાર્થક ને પ્રદેશાર્થક દ્વાર.

૧ સર્વથી થોડા આહારિકના દ્રવ્યાર્થ. તેથી ૨ વૈક્રિયના દ્રવ્યાર્થ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૩ ઔદારિકના દ્રવ્યાર્થ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૪ આહારિકના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૫ વૈક્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૬ ઔદારિકના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૭–૮ તૈજસ્‌–કાર્મણ એ બેના દ્રવ્યાર્થ પરસ્પર સરખા ને ઉપરથી અનંત ગુણ અધિક. તેથી ૯ તૈજસ્‌ના પ્રદેશ અનંત ગુણ અધિક. તેથી ૧૦ કાર્મણના પ્રદેશ અનંત ગુણ અધિક.

૧૧. સૂક્ષ્મ દ્વાર.

૧ સર્વથી સ્થૂલ (જાડા) ઔદારિક શરીરના પુદ્‌ગલ. તેથી ૨ વૈક્રિય શરીરના પુદ્‌ગલ સૂક્ષ્મ. તેથી ૩ આહારિક શરીરના પુદ્‌ગલ સૂક્ષ્મ. તેથી ૪ તૈજસ્‌ શરીરના પુદ્‌ગલ સૂક્ષ્મ. તેથી ૫ કાર્મણ શરીરના પુદ્‌ગલ સૂક્ષ્મ.

૧૨. અવગાહનાનો અલ્પ બહુત્વ દ્વાર.

૧ સર્વથી જઘન્ય ઔદારિક શરીરની જઘન્ય અવગાહના. તેથી ૨–૩ તૈજસ્‌–કાર્મણની જઘન્ય અવગાહના માંહોમાંહે સરખી ને ઉપરથી વિશેષ. તેથી ૪ વૈક્રિયની જઘન્ય અવગાહના અસંખ્યાત ગુણી. તેથી ૫ આહારિકની જઘન્ય અવગાહના અસંખ્યાત ગુણી. તેથી ૬ આહારિકની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વિશેષ. તેથી ૭ ઔદારિકની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સંખ્યાત ગુણી. તેથી ૮ વૈક્રિયની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સંખ્યાત ગુણી. તેથી ૯–૧૦ તૈજસ્‌–કાર્મણની

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના માંહોમાંહે સરખી ને ઉપરથી અસંખ્યાત ગુણી.

૧૩. પ્રયોજન દ્વાર.

૧ ઔદારિક શરીરનું પ્રયોજન મોક્ષને સાધ્ય કરવાનું. ૨ વૈક્રિય શરીરનું પ્રયોજન વિવિધ રૂપ કરવાનું. ૩ આહારિક શરીરનું પ્રયોજન સંશય ટાળવાનું. ૪ તૈજસ્ શરીરનુ પ્રયોજન પુદ્ગલને પાચન કરવાનું. ૫ કાર્મણ શરીરનું પ્રયોજન આહાર ને કર્મને આકર્ષવાનું.

૧૪ વિષય (શક્તિ) દ્વાર.

૧ ઔદારિક શરીરનો વિષય પન્નરમા રૂચક દ્વીપ સુધી જવાનો. ૨ વૈક્રિય શરીરનો વિષય અસંખ્ય દ્વીપ સમુદ્ર સુધી જવાનો. ૩ આહારિક શરીરનો વિષય અઢીદ્વીપ સમુદ્ર સુધી જવાનો. ૪ તૈજસ્-કાર્મણનો વિષય સર્વ લોકમાં જવાનો.

૧૫. સ્થિતિ દ્વાર.

ઔદારિક શરીરની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યની. ૨ વૈક્રિય શરીરની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરની. ૩ આહારિક શરીરની સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની. ૪-૫ તૈજસ-કાર્મણ શરીરની સ્થિતિ બે પ્રકારે છે તે, ૧ અભવ્ય આશ્રયી, આદિ નથી ને અંત પણ નથી; ૨ મુક્તગામી આશ્રયી, આદિ નથી પણ અંત છે.

૧૬. અંતર દ્વાર.

૧ ઔદારિક શરીરને મૂકી ફરીથી ઔદારિક શરીર લેતાં અંતર પડે (વખત જાય) તો જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગર. ૨ વૈક્રિય શરીર મૂકી વૈક્રિય શરીર લેતાં અંતર પડે તો જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અનંત કાળ. ૩ આહારિક શરીરને અંતર પડે તો જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનથી કાંઇ થોડું. ૪-૫ તૈજસ-કાર્મણ શરીરને અંતર નથી. અંતરદ્વારનો બીજો અર્થ-આહારિક શરીર વર્જીને ચાર શરીર લોકમાં સદા લાભે. આહારિક શરીર હોય ને ન હોય-ન હોય તો ઉત્કૃષ્ટ છ માસ સુધી અંતર પડે.

ઇતિ પાંચ શરીર સંપૂર્ણ.

પાંચ ઈંદ્રિય.

શ્રી પ્રજ્ઞાપના સુત્રના પન્નરમા પદના પ્રથમ ઉદ્દેશે પાંચ ઈંદ્રિયનો વિસ્તાર અગીયાર દ્વારથી છે.

અગીયાર દ્વાર ગાથા.

૧ સંઠાણં, ૨ બાહુલ્લં, ૩ પોહુત્તં, ૪ કઇપએસ, ૫ ઉગાઢે;
૬ અપ્પબહુ, ૭ પુઠ, ૮ પવિઠે, ૯ વિસય, ૧૦ અણગાર, ૧૧ આહારે.

પાંચ ઇંદ્રિય.

૧ શ્રોત્રેંદ્રિય. ૨ ચક્ષુઈંદ્રિય. ૩ ઘ્રાણેંદ્રિય. ૪ રસેંદ્રિય. ૫ સ્પર્શેંદ્રિય.

૧ સંસ્થાન દ્વાર.

૧ શ્રોત્રેંદ્રિયનો સંસ્થાન (આકાર) કદંબ વૃક્ષનાં ફુલ સરખો. ૨ ચક્ષુઇંદ્રિયનો સંસ્થાન મસુરની દાળ સરખો. ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયનો સંસ્થાન ધમણુ સરખો. ૪ રસેંદ્રિયનો સંસ્થાન છુરપલાની ધાર સરખો. ૫ સ્પર્શેંદ્રિયનો સંસ્થાન નાના પ્રકારનો.

૨ બાહુલ્ય (જાડપણું) દ્વાર.

પાંચે ઇંદ્રિયનું જાડપણું જઘન્ય–ઉત્કૃષ્ટ આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું.

૩ પૃથુત્વ (લાંબપણું) દ્વાર.

૧ શ્રોત્ર, ૨ ચક્ષુ ને ૩ ઘ્રાણ, એ ત્રણ ઇંદ્રિયનું લાંબપણું જઘન્ય–ઉત્કૃષ્ટ આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું. ૪ રસેંદ્રિયનું લાંબપણું જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું, ઉત્કૃષ્ટ પૃથક્ (૨ થી ૯) આંગુલનું. ૫ સ્પર્શેંદ્રિયનું લાંબપણું જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું, ઉત્કૃષ્ટ હજાર યોજનથી કાંઇક વિશેષ.

૪ પ્રદેશ દ્વાર.

પાંચ ઇંદ્રિયના અનંત પ્રદેશ છે.

૫ અવગાહ દ્વાર.

પાંચ ઇંદ્રિય છે તેમાં દરેક ઇંદ્રિયે આકાશ પ્રદેશ—(આકાશ પ્રદેશનું અવગાહવું તે)—અસંખ્યાત, અસંખ્યાત અવગાહ્ય છે.

દરેક ઇંદ્રિયના અનંત અનંત કર્કશ અને ભારે સ્પર્શ છે, તેમ અનંત અનંત હલકા ને મૃદુ સ્પર્શ છે.

૬ અલ્પ બહુત્વ.

પ્રદેશના અલ્પ બહુત્વ દ્વાર.

૧ સર્વથી થોડા ચક્ષુઇંદ્રિયના પ્રદેશ, તેથી ૨ શ્રોત્રેંદ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૪ રસેંદ્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શેંદ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ.

આકાશ પ્રદેશ અવગાહનાનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા ચક્ષુઇંદ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ, તેથી ૨ શ્રોત્રેંદ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૪ રસેંદ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શેંદ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ.

પ્રદેશ ને અવગાહ એ બેના સાથે અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડા ૧ ચક્ષુઇંદ્રિયનાં અવગાહ્ય આકાશ પ્રદેશ, તેથી ૨ શ્રોત્રેંદ્રિયના અવગાહ્ય સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયના અવગાહ્ય સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૪ રસેંદ્રિયના અવગાહ્ય અસંખ્યાત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શેંદ્રિયના અવગાહ્ય સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૬ ચક્ષુઇંદ્રિયના પ્રદેશ અનંત ગુણ, તેથી ૭ શ્રોત્રેંદ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૮

ઘ્રાણેંદ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૯ રસેંદ્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ, તેથી ૧૦ સ્પર્શેંદ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ.

કર્કશ અને ભારે સ્પર્શનો અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડા ૧ ચક્ષુઇંદ્રિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ, તેથી ૨ શ્રોત્રેંદ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૪ રસેંદ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શેંદ્રિયના અનંત ગુણ.

હલકા ને મૃદુ (સુવાળા) સ્પર્શનો અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડા ૧ સ્પર્શેંદ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ, તેથી ૨ રસેંદ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયના અનંત ગુણ. તેથી ૪ શ્રોત્રેંદ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૫ ચક્ષુઇંદ્રિયના અનંતે ગુણ.

કર્કશ ભારે ને લઘુ (હલકા) મૃદુ સ્પર્શનો સાથે અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડા ૧ ચક્ષુઇંદ્રિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ, તેથી ૨ શ્રોત્રેંદ્રિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૪ રસેંદ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શેંદ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૬ સ્પર્શેંદ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૭ રસેંદ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૮ ઘ્રાણેંદ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૯ શ્રોત્રેંદ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૧૦ ચક્ષુઇંદ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ.

૭ પૃષ્ટ દ્વાર.

ઇંદ્રિયોને જે પુદ્ગલો આવી સ્પર્શે તે પુદ્ગલોને ઇંદ્રિયો ગ્રહે તે.

પાંચ ઇંદ્રિયમાં ચક્ષુ ઇંદ્રિય વિના ચાર ઇંદ્રિયોને પુદ્ગલો આવી સ્પર્શે છે. ચક્ષુ ઇંદ્રિયને આવી સ્પર્શતા નથી.

૮ પ્રવિષ્ટ દ્વાર.

જે ઇંદ્રિયોને વિષે અભિમુખ (સામાં) પુદ્ગલો આવીને પ્રવેશ કરે તેને પ્રવિષ્ટ કહીએ.

પાંચ ઇંદ્રિયમાં ચક્ષુ ઇંદ્રિય વિના ચાર ઇંદ્રિય પ્રવિષ્ટ છે, ને ચક્ષુ ઇંદ્રિય અપ્રવિષ્ટ છે.

૯ વિષય (શક્તિ) દ્વાર.

દરેક જાતિની દરેક ઇંદ્રિયનો વિષય જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ યંત્ર મુજબ.

જાતિ પાંચ.	શ્રોત્રેંદ્રિય.	ચક્ષુઇંદ્રિય.	ઘ્રાણેંદ્રિય.	રસેંદ્રિય.	સ્પર્શેંદ્રિય.
એકેંદ્રિય....	૦	૦	૦	૦	૪૦૦ ધનુષ્ય.
બેઇંદ્રિય....	૦	૦	૦	૬૪ધનુષ્ય.	૮૦૦ ધનુષ્ય.
ત્રિઇંદ્રિય....	૦	૦	૧૦૦ ધનુ૦	૧૨૮ ધનુ.	૧૬૦૦ ધનુષ્ય
ચારિંદ્રિય....	૦	૨૯૫૪ ગો૦	૨૦૦ ધનુ૦	૨૫૬ ધનુ.	૩૨૦૦ ધનુષ્ય
અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય....	૧ યોજન.	૫૯૦૮ ગો૦	૪૦૦ ધનુ૦	૫૧૨ ધનુ.	૬૪૦૦ ધનુષ્ય
સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય....	૧૨ યોજન.	૧ લાખ યોજનઝાઝેરી.	૯ યોજન.	૯ યોજન.	૯ યોજન.

૧૦ અનાકાર (ઉપયોગ) દ્વાર.

જઘન્ય ઉપયોગ કાળનો અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડો ૧ ચક્ષુઇંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ, તેથી ૨ શ્રોત્રેંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૪ રસેંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૫ સ્પર્શેંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ.

ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળનો અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડો ૧ ચક્ષુઇંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ, તેથી ૨ શ્રોત્રેંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૪ રસેંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૫ સ્પર્શેંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ.

ઉપયોગ જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ બેનો એકઠો અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડો ૧ ચક્ષુઇંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ, તેથી ૨ શ્રોત્રેંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૩ ઘ્રાણેંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૪ રસેંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૫ સ્પર્શેંદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૬ ચક્ષુઇંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૭ શ્રોત્રેંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૮ ઘ્રાણેંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૯ રસેંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૧૦ સ્પર્શેંદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ.

૧૧ મો આહારદ્વાર સૂત્ર શ્રી પ્રજ્ઞાપનામાંથી જાણવો.

ઇતિ પાંચ ઇંદ્રિય સંપૂર્ણ.

રૂપી અરૂપીના બોલ.

ગાથા.

કમ્મઠ પાવઠાણા ય, મણ વયજોગા ય કમ-દેહે;
સુહુમ પ્પએસિ ખંધે, એ સવ્વે ચઉ ફાસા. ૧

અર્થ:—કર્મ (૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ મોહનીય, ૫ આયુષ્ય, ૬ નામ, ૭ ગોત્ર, ૮ અંતરાય) આઠ ૮; પાપસ્થાનક (૧ પ્રાણાતિપાત, ૨ મૃષાવાદ, ૩ અદત્તાદાન, ૪ મૈથુન, ૫ પરિગ્રહ, ૬ ક્રોધ, ૭ માન, ૮ માયા, ૯ લોભ, ૧૦ રાગ, ૧૧ દ્વેષ, ૧૨ કલેશ, ૧૩ અભ્યાખ્યાન, ૧૪ પિશુન, ૧૫ પરપરિવાદ, ૧૬ રતિ અરતિ, ૧૭ માયા મૃષા, ૧૮ મિથ્યા દર્શનશલ્ય) અઢાર ૧૮, ૨૬; ૨૭ મન યોગ, ૨૮ વચન યોગ, ૨૯ કાર્મણ શરીર, ને ૩૦ સૂક્ષ્મ પ્રદેશી સ્કંધ. એ સર્વે ત્રીશ બોલ રૂપી ચઉ-સ્પર્શી છે. તેમાં સોળ સોળ બોલ લાભે, તે પાંચ વર્ણ, (૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો ને ૫ ધોળો), બે ગંધ (તે ૬ સુરભી ગંધ, ૭ દુરભી ગંધ), પાંચ રસ, (તે ૮ તિખો, ૯ કડવો, ૧૦ કસાયલો, ૧૧ ખાટો, ૧૨ મીઠો), ચાર સ્પર્શ, (તે ૧૩ શીત, ૧૪ ઉષ્ણ, ૧૫ લુખો, ને ૧૬ સ્નિગ્ધ). (૧).

ગાથા.

ઘણ તણ વાય, ઘનોદહિ, પુઢવિસતેવ સતનિરીયાણં;
અસંખેજ દિવ, સમુદ્દા, કપ્પા, ગેવીજા, અણુત્તરા, સિદ્ધિ. ૨

અર્થ:—૧ ધનવાત, ૨ તનુવાત, ૩ ધનોદધિ, પૃથ્વી સાત-૧૦, ૧૧ અસંખ્યાત દ્વીપ, ૧૨ અસંખ્યાત સમુદ્ર, બાર દેવલોક-૨૪ નવ ગ્રૈવેયક-૩૩, પાંચ અનુત્તર વિમાન-૩૮, સિદ્ધિશીલા-૩૯ (૨)

ગાથા.

ઉરાલીયા અઉદેહા, પોગલ કાય, છ દવ્વ લેસ્સા ય;
તહેવ કાય જોગેણું, એ સવ્વેણું અટ્ઠ ફાસા. ૩

અર્થ:—૪૦ ઔદારિક શરીર, ૪૧ વૈક્રિય શરીર, ૪૨ આહારિક શરીર, ને ૪૩ તૈજસ્ શરીર એ ચાર દેહ. ૪૪ પુદ્‌ગલાસ્તિકાયનો બાદર સ્કંધ, છ દ્રવ્ય લેશ્યા (૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજો, ૫ પદ્મ, ૬ શુકલ) ૫૦, ૫૧ કાય યોગ. એ સઘળા ૫૧ બોલ રૂપી આઠ સ્પર્શ છે તેમાં વીસ વીસ બોલ લાભે, તે પાંચ વર્ણ—૫, બે ગંધ—૭, પાંચ રસ—૧૨, આઠ સ્પર્શ—તે ૧૩ શીત, ૧૪ ઉષ્ણ, ૧૫ લુખો, ૧૬ સ્નિગ્ધ, ૧૭ ભારે, ૧૮ હળવો, ૧૯ ખરખરો, ને ૨૦ સુંવાળો. (૩)

ગાથા.

પાવ ઠાણા વિરઇ, ચઉ ચઉ બુદ્ધિ ઉગ્ગહે;
સન્ના ધમ્મથી પંચ ઉઠાણં, ભાવ લેસ્સાતિ દિઠીય. ૪

અર્થ:—અઢારે પાપસ્થાનકની વિરતિ (પાપ સ્થાનકથી નિવર્તવું) ૧૮, ચાર બુદ્ધિ તે ૧૯ ઔત્પાતિકા, ૨૦ કામીયા, ૨૧ વિનયા, ને ૨૨ પરિણામીયા; ચાર મતિ તે ૨૩ અવગ્રહ, ૨૪ ઈહા, ૨૫ અવાય, ને ૨૬ ધારણા; ચાર સંજ્ઞા તે ૨૭ આહાર સંજ્ઞા, ૨૮ ભય સંજ્ઞા, ૨૯ મૈથુન સંજ્ઞા, ને ૩૦ પરિગ્રહ સંજ્ઞા; પંચાસ્તિકાય તે ૩૧ ધર્માસ્તિકાય, ૩૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩૩ આકાશાસ્તિકાય, ૩૪ કાલ, ને ૩૫ જીવાસ્તિકાય; પાંચ ઉઠાણ—તે ૩૬ ઉત્થાન, ૩૭ કર્મ, ૩૮ વીર્ય, ૩૯ બલ, ને ૪૦ પુરૂષાકાર પરાક્રમ. છ ભાવ લેશ્યા—૪૬, ને ત્રણ દષ્ટિ તે ૪૭ સમકિત દષ્ટિ, ૪૮ મિથ્યા દષ્ટિ, ને ૪૯ મિશ્ર દષ્ટિ. (૪)

ગાથા.

દંસણ નાણ સાગરો, અણાગારો ચઉવીસે દંડગા જીવ;
એ સવ્વે અવન્ના, અરૂવી અફાસગા ચેવ. ૫

અર્થ:—દર્શન ચાર તે ૫૦ ચક્ષુદર્શન, ૫૧ અચક્ષુદર્શન, ૫૨ અવધિદર્શન, ને ૫૩ કેવળદર્શન; જ્ઞાન પાંચ તે ૫૪ મતિજ્ઞાન, ૫૫ શ્રુતજ્ઞાન, ૫૬ અવધિજ્ઞાન, ૫૭ મનઃપર્યવ જ્ઞાન, ને ૫૮ કેવળજ્ઞાન; ૫૯ જ્ઞાનનો ઉપયોગ તે સાકાર ઉપયોગ, ૬૦ દર્શનનો ઉપયોગ તે અનાકાર ઉપયોગ, ૬૧ ચઉવીશે દંડકના જીવ.

એ સઘળા ૬૧ બોલમાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કાંઇ ન લાભે કારણકે એ સર્વ બોલ અરૂપીના છે.

ઇતિ રૂપી અરૂપીના બોલ સંપૂર્ણ.

મોટો બાસઠીયો.

ગાથા.

૧જીવ, ૨ગઈ, ૩ઇંદ્રિય, ૪કાય, ૫જોગ, ૬વેદય, ૭કસાય, ૮લેસ્સા;
૯સમ્મત, ૧૦નાણ, ૧૧દંસણ, ૧૨સંજય, ૧૩ઉવઓગ, ૧૪આહારે.૧
૧૫ભાસગ, ૧૬પરિત્ત, ૧૭પજ્જત્ત, ૧૮સુહુમ, ૧૯સન્ની, ૨૦ભવથિય,
ચરિમ તેસિં પયાણું, બાસઠીય હોઇ નાયવ્વા.

એ એકવિશ દ્વારની બે ગાથા, તેનો વિસ્તાર.

૧ સમુચ્ચય જીવ દ્વારનો એક ભેદ.

૨ ગતિ દ્વારના આઠ ભેદ.

૧ નરકની ગતિ, ૨ તિર્યંચની ગતિ, ૩ તિર્યંચાણીની ગતિ, ૪ મનુષ્યની ગતિ, ૫ મનુષ્યાણીની ગતિ, ૬ દેવની ગતિ, ૭ દેવાંગનાની ગતિ, ૮ સિદ્ધની ગતિ.

૩ ઇંદ્રિય દ્વારના સાત બોલ.

૧ સઇંદ્રિય, ૨ એકેંદ્રિય, ૩ બેઇંદ્રિય, ૪ ત્રિઇંદ્રિય, ૫ ચૌરિંદ્રિય, ૬ પંચેંદ્રિય, ૭ અનિંદ્રિય.

૪ કાય દ્વારના આઠ બોલ.

૧ સકાય, ૨ પૃથ્વીકાય, ૩ અપ્કાય, ૪ તેજસ્કાય, વાયુકાય, ૬ વનસ્પતિકાય, ૭ ત્રસકાય, ૮ અકાય.

૫ યોગ દ્વારના પાંચ બોલ.

૧ સયોગ, ૨ મનો યોગ. ૩ વચન યોગ, ૪ કાય યોગ, ૫ અયોગ.

૬ વેદ દ્વારના પાંચ બોલ.

૧ સવેદ, ૨ સ્ત્રી વેદ, ૩ પુરૂષ વેદ, ૪ નપુંસક વેદ, ૫ અવેદ.

૭ કષાય દ્વારના છ બોલ.

૧ સકષાય, ૨ ક્રોધ કષાય, ૩ માન કષાય, ૪ માયા કષાય, ૫ લોભ કષાય, ૬ અકષાય.

૮ લેશ્યા દ્વારના આઠ બોલ.

૧ સલેશ્યા, ૨ કૃષ્ણુ લેશ્યા, ૩ નીલ લેશ્યા, ૪ કાપોત લેશ્યા, ૫ તેજો લેશ્યા, ૬ પદ્મ લેશ્યા, ૭ શુકલ લેશ્યા, ૮ અલેશ્યા.

૯ સમકિત દ્વારના ત્રણુ બોલ.

૧ સમકિત, ૨ મિથ્યાત્વ, ૩ સમમિથ્યાત્વ.

૧૦ જ્ઞાન દ્વારના દશ બોલ.

૧ સમુચ્ચય જ્ઞાન, ૨ મતિ જ્ઞાન, ૩ શ્રુત જ્ઞાન, ૪ અવધિ જ્ઞાન, ૫ મનઃપર્યવ જ્ઞાન, ૬ કેવળ જ્ઞાન, ૭ સમુચ્ચય અજ્ઞાન, ૮ મતિ અજ્ઞાન, ૯ શ્રુત અજ્ઞાન, ૧૦ વિભંગ જ્ઞાન.

૧૧ દર્શન દ્વારના ચાર બોલ.

૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન, ૩ અવધિદર્શન, ૪ કેવળદર્શન.

૧૨ સંયતિ દ્વારના નવ બોલ.

૧ સમુચ્ચય સંયતિ, ૨ સામાયિક ચારિત્ર, ૩ છેદોપસ્થાપનિક ચારિત્ર, ૪ પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૫ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર, ૬ યથાખ્યાત ચારિત્ર, ૭ સંયતાસંયતિ, ૮ અસંયતિ, ૯ નો સંયતિ–નો અસંયતિ–નો સંયતાસંયતિ.

૧૩ ઉપયોગ દ્વારના બે બોલ.

૧ સાકાર ઉપયોગ, (સાકાર–જ્ઞાનોપયોગ), ૨ અનાકાર ઉપયોગ (અનાકાર–દર્શનોપયોગ).

૧૪ આહાર દ્વારના બે બોલ.

૧ આહારિક, ૨ અનાહારિક.

૧૫ ભાષક દ્વારના બે બોલ.

૧ ભાષક, ૨ અભાષક.

૧૬ પરિત દ્વારના ત્રણ બોલ.

૧ પરિત, ૨ અપરિત, ૩ નોપરિત નોઅપરિત.

૧૭ પર્યાપ્ત દ્વારના ત્રણ બોલ.

૧ પર્યાપ્ત, ૨ અપર્યાપ્ત. ૩ નોપર્યાપ્ત નોઅપર્યાપ્ત.

૧૮ સૂક્ષ્મ દ્વારના ત્રણ બોલ.

૧ સૂક્ષ્મ, ૨ બાદર, ૩ નોસૂક્ષ્મ નોબાદર.

૧૯ સંજ્ઞી દ્વારના ત્રણ બોલ.

૧ સંજ્ઞી, ૨ અસંજ્ઞી, ૩ નોસંજ્ઞી નોઅસંજ્ઞી.

૨૦ ભવ્ય દ્વારના ત્રણ બોલ.

૧ ભવ્ય, ૨ અભવ્ય, ૩ નોભવ્ય નોઅભવ્ય.

૨૧ ચરિમ દ્વારના બે બોલ.

૧ ચરમ, ૨ અચરમ.

એ એકવીશ દ્વારના બોલ પર બાસઠ બોલ ઉતારે છે તે બાસઠ બોલની વિગત. જીવના ૧૪ ભેદ, ગુણ સ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬, એ સર્વ મળી એકસઠ તથા અલ્પ બહુત્વ એ બાસઠ બોલ.

૧ સમુચ્ચય જીવનો દ્વાર.

૧ સમુચ્ચય જીવમાં—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨ ગતિ દ્વાર.

૧ નરક ગતિમાં—જીવના ભેદ ૩, સંજ્ઞીનો અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિયનો અપર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૪ પ્રથમના, જોગ ૧૧ તે ૪

મનના, ૪ વચનના, ૧ વૈક્રિય, ૧ વૈક્રિયમિશ્ર, ૧ કાર્મણ કાય એ ૧૧; ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન; લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

૨ **તિર્યંચ ગતિમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૫ પ્રથમ, યોગ ૧૩ તે આહારિકના બે વર્જીને; ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન; લેશ્યા ૬.

૩ **તિર્યંચાણીમાં**—જીવના ભેદ ૨ બે સંજ્ઞીના. ગુણસ્થાનક ૫ પ્રથમ. યોગ ૧૩, આહારિકના બે વર્જીને. ઉપયોગ ૯, તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬ છે.

૪ **મનુષ્યની ગતિમાં**—જીવના ભેદ ૩. સંજ્ઞીના બે ને અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિયનો અપર્યાપ્ત એ ૩, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૫ **મનુષ્યાણીમાં**—જીવના ભેદ ૨ તે બે સંજ્ઞીના, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૩ આહારિકના બે વર્જીને, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૬ **દેવ ગતિમાં**—જીવના ભેદ ૩ તે બે સંજ્ઞીના, ને અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિયનો અપર્યાપ્ત એ ૩, ગુણસ્થાનક ૪ પ્રથમ, જોગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ વૈક્રિયના ને ૧ કાર્મણકાય એ ૧૧, ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન એ ૯, લેશ્યા ૬.

૭ **દેવાંગનામાં**—જીવના ભેદ ૨ તે બે સંજ્ઞીના, ગુણસ્થાનક ૪ પ્રથમ, યોગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ વૈક્રિયના ૧ કાર્મણકાય, ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

સિદ્ધ ગતિમાં—જીવ ભેદ નથી, ગુણસ્થાનક નથી, યોગ નથી, ઉપયોગ ૨ કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, લેશ્યા નથી.

નરક ગતિ પ્રમુખ આઠ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડી મનુષ્યાણી, ૨ તેથી મનુષ્ય અસંખ્યાત ગુણ

(સંમુર્છિમ ભળ્યાં માટે), ૩ તેથી નારકી અસંખ્યાત ગુણુ, ૪ તેથી તિર્યંચાણી અસંખ્યાત ગુણુ, ૫ તેથી દેવ અસંખ્યાત ગુણુ, ૬ તેથી દેવાંગના સંખ્યાત ગુણુ, ૭ તેથી સિદ્ધ અનંત ગુણુ, ૮ તેથી તિર્યંચ અનંત ગુણુ.

૩. ઈંદ્રિય દ્વાર.

૧ **સઈંદ્રિયમાં**—જીવના ભેદ ૧૪. ગુણસ્થાનક ૧૨ પ્રથમ. યોગ ૧૫. ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વર્જીને. લેશ્યા ૬.

૨ **એકેંદ્રિયમાં**—જીવના ભેદ ૪ પ્રથમ. ગુણસ્થાનક ૧ પ્રથમ. યોગ ૫ તે ૨ ઔદારિકના ૨ વૈક્રિયના ૧ કાર્મણકાય. ઉપયોગ ૩ તે ૨ અજ્ઞાનના, તથા ૧ અચક્ષુદર્શન, લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

૫ **બેઈંદ્રિય, ત્રિઈંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય**—એ ત્રણમાં જીવના ભેદ બે બે, તે પોતપોતાના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત. ગુણસ્થાનક ૨ પ્રથમ. યોગ ૪ તે ૨ ઔદારિકના ૧ કાર્મણકાય ૧ વ્યવહાર વચન ઉપયોગ. **બેઈંદ્રિય, ત્રિઈંદ્રિયમાં** પાંચ ઉપયોગ તે ૨ જ્ઞાન ૨ અજ્ઞાન ૧ અચક્ષુદર્શન. **ચૌરિંદ્રિયમાં** ૬ ઉપયોગ તે ૨ જ્ઞાન ૨ અજ્ઞાન ૨ દર્શન તે ચક્ષુ ને અચક્ષુદર્શન. લેશ્યા ૩.

પંચેંદ્રિયમાં—જીવના ભેદ ૪—સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય ને અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય, એ બેના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત. ગુણસ્થાનક ૧૨ પ્રથમ. યોગ ૧૫. ઉપયોગ ૧૦, કેવળના બે વર્જીને. લેશ્યા ૬.

અનિંદ્રિયમાં—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પ્રર્યાપ્ત. ગુણસ્થાનક ૨ તે ૧૩–૧૪. યોગ ૭ તે સત્ય મન, વ્યવહાર મન, સત્ય વચન, વ્યવહાર વચન, ઔદારિક, ઔદારિક મિશ્ર, કાર્મણકાય. ઉપયોગ ૨ તે કેવળ જ્ઞાન ને કેવળ દર્શન, લેશ્યા ૧ શુક્લ.

સઈંદ્રિય પ્રમુખ સાત બોલમાં રહેલા જીવનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા પંચેંદ્રિય. ૨ તેથી ચૌરિંદ્રિય વિશેષાધિક. ૩

તેથી ત્રિઇંદ્રિય વિશેષાધિક. ૪ તેથી બેઇંદ્રિય વિશેષાધિક. ૫ તેથી અનિંદ્રિય અનંતગુણ (સિદ્ધ ભળ્યા માટે). ૬ તેથી એકેંદ્રિય અનંતગુણ (વનસ્પતિકાય ભળ્યા માટે). ૭ તેથી સઇંદ્રિય વિશેષાધિક.

૪ કાય દ્વાર.

૧ **સકાયમાં**—જીવના ભેદ ૧૪. ગુણસ્થાનક ૧૪. યોગ ૧૫. ઉપયોગ ૧૨. લેશ્યા ૬.

૪ **પૃથ્વીકાય, અપૂકાય, વનસ્પતિકાય**—એ ત્રણમાં જીવના ભેદ ૪ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય ને બાદર એકેંદ્રિયના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ૪. ગુણસ્થાનક ૧ પ્રથમ. યોગ ૩ તે બે ઔદારિકના. ૧ કાર્મણકાય. ઉપયોગ ૩ તે ૨ અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુદર્શન. લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

૫-૬ **તેજસ્કાય,—વાયુકાય**—માં જીવના ભેદ ૪ પૃથ્વીવત. ગુણસ્થાનક ૧ પ્રથમ. યોગ **તેજસ્માં** ૩ ત્રણ પૃથ્વીવત. **વાયુમાં** ૫ બે ઔદારિકના, બે વૈક્રિયના, એક કાર્મણ. ઉપયોગ ૩ પૃથ્વીવત. લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

૭ **ત્રસકાયમાં** જીવના ભેદ ૧૦ તે એકેંદ્રિયના ૪ વર્જીને. ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૮ **અકાયમાં**—જીવનો ભેદ નથી, ગુણસ્થાનક નથી, યોગ નથી, ઉપયોગ ૨ તે કેવળના, લેશ્યા નથી.

સકાય પ્રમુખ આઠ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા ત્રસકાય, ૨ તેથી તેજસ્કાય અસંખ્યાત ગુણ. ૩ તેથી પૃથ્વીકાય વિશેષાધિક. ૪ તેથી અપ્કાય વિશેષાધિક, ૫ તેથી વાયુકાય વિશેષાધિક. ૬ તેથી અકાય અનંત ગુણ, ૭ તેથી વનસ્પતિકાય અનંત ગુણ, તેથી સકાય વિશેષાધિક.

૫ યોગદ્વાર.

૧ **સયોગમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૩ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨ **મનોયોગમાં**—જીવનો ભેદ ૧ તે સંજ્ઞીનો પ્રર્યાપ્ત. ગુણુસ્થાનક ૧૩. યોગ ૧૪ કાર્મણુનો વર્જીને. ઉપયોગ ૧૨. લેશ્યા ૬.

૩ **વચનયોગમાં**—જીવના ભેદ ૫ તે બેઇંદ્રિય, ત્રિઇંદ્રિય, ચોરિંદ્રિય, અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય, સંજ્ઞો પંચેંદ્રિય, એ પાંચના પર્યાપ્ત. ગુણુસ્થાનક ૧૩. યોગ ૧૪ કાર્મણુ વર્જીને. ઉપયોગ ૧૨. લેશ્યા ૬.

૪ **કાયયોગમાં**—જીવના ભેદ ૧૪. ગુણુસ્થાનક ૧૩. યોગ ૧૫. ઉપયોગ ૧૨. લેશ્યા ૬.

૫ **અયોગમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત. ગુણુસ્થાનક ૧ તે ચૌદમું. યોગ નથી. ઉપયોગ ૨ કેવલના. લેશ્યા નથી.

સયોગ પ્રમુખ પાંચ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા મનોયોગી, ૨ તેથી વચન યોગી અસંખ્યાત ગુણુ, ૩ તેથી અયોગી અનંતગુણુ, ૪ તેથી કાયયોગી અનંતગુણુ, ૫ તેથી સયોગી વિશેષાધિક.

૬ વેદ દ્વાર.

૧ **સવેદમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૯ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ તે કેવળના બે વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૨ **સ્ત્રી વેદમાં**—જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના, ગુણુસ્થાનક ૯ પ્રથમ, યોગ ૧૩ તે આહારિકના બે વર્જીને, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૩ **પુરૂષ વેદમાં**—જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના, ગુણુસ્થાનક ૯ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૪ **નપુંસક વેદમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૯ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૫ **અવેદમાં**—જીવનો ભેદ ૧ તે સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણુસ્થાનક ૬ નવમાથી ચૌદમા સુધી; યોગ ૧૧ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨

ઔદારિકના, ૧ કાર્મણુ; ઉપયોગ ૯ તે પાંચ જ્ઞાનના ને ચાર દર્શનના, લેશ્યા ૧ શુકલ.

સવેદ પ્રમુખ પાંચ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા પુરૂષવેદી. ૨ તેથી સ્ત્રીવેદી સંખ્યાત ગુણુ. ૩ તેથી અવેદી અનંત ગુણુ. ૪ તેથી નપુંસકવેદી અનંત ગુણુ. ૫ તેથી સવેદી વિશેષાધિક.

૭ કષાય દ્વાર.

૧ **સકષાયમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૧૦ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૨-૩-૪ **ક્રોધ, માન, ને માયા કષાયમા**-જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૯ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૫ **લોભ કષાયમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૧૦, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૬ **અકષાયમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણુસ્થાનક ૪ ઉપરના, યોગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ ઔદારિકના ૧ કાર્મણુનો, ઉપયોગ ૯ તે પાંચ જ્ઞાનના ચાર દર્શનના, લેશ્યા ૧ શુકલ.

સકષાય પ્રમુખ છ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા અકષાયી. ૨ તેથી માન કષાયી અનંત ગુણુ. ૩ તેથી ક્રોધ કષાયી વિશેષાધિક. ૪ માયા કષાયી વિશેષાધિક. ૫ લોભ કષાયી વિશેષાધિક. ૬ સકષાયી વિશેષાધિક.

૮ લેશ્યા દ્વાર.

૧ **સલેશ્યામાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૧૩ પ્રથમના, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨-૩-૪ **કૃષ્ણુ, નીલ, કાપોત લેશ્યામાં**—જીવના ભેદ ૧૪,

ગુણુસ્થાનક ૬ પ્રથમના, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વર્જીને, લેશ્યા ૧ પોતપોતાની.

૫ **તેજો લેશ્યામાં**—જીવના ભેદ ૩ તે સંજ્ઞીના બે ને ૧ બાદર એકેંદ્રિયનો અપર્યાપ્ત, ગુણુસ્થાનક ૭ પ્રથમ. યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૧ પોતાની.

૬ **પદ્મ લેશ્યામાં**—જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના, ગુણુસ્થાનક ૭ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૧ પોતાની.

૭ **શુકલ લેશ્યામાં**—જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના, ગુણુસ્થાનક ૧૩ પ્રથમના, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૧ પોતાની.

૮ **અલેશ્યામાં**—જીવનો ભેદ નથી, ગુણુસ્થાનક ૧ ચૌદમું, યોગ નથી, ઉપયોગ ૨ કેવળના, લેશ્યા નથી.

સલેશ્યા પ્રમુખ આઠ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા શુકલ લેશ્યી. ૨ તેથી પદ્મલેશ્યી અનંતગુણ. ૩ તેથી તેજોલેશ્યી સંખ્યાત ગુણુ. ૪ તેથી અલેશ્યી અનંત ગુણુ. ૫ તેથી કાપોતલેશ્યી અનંતગુણુ. ૬ તેથી નીલલેશ્યી વિશેષાધિક. ૭ તેથી કૃષ્ણુલેશ્યી વિશેષાધિક. ૮ તેથી સલેશ્યી વિશેષાધિક.

૯ સમકિત દ્વાર.

૧. **સમ્યક્દ્દષ્ટિમાં**—જીવના ભેદ ૬–બેઇંદ્રિય, ત્રિઇંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય, અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય, એ ૪ ના અપર્યાપ્ત ને સંજ્ઞી પંચેંદ્રિયના અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત એ ૬. ગુણુસ્થાનક ૧૨ તે પહેલું, ત્રીજું એ બે વર્જીને. યોગ ૧૫. ઉપયોગ ૯ તે પાંચ જ્ઞાન, ચાર દર્શન. લેશ્યા ૬.

૨ **મિથ્યાદૃષ્ટિમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૧, યોગ ૧૩ આહારિકના ૨ વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે અજ્ઞાનના ૩ ને દર્શનના ૩ એ ૬, લેશ્યા ૬.

૩ **સમમિથ્યાદૃષ્ટિમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણુ-સ્થાનક ૧ તે ત્રીજું, યોગ ૧૦ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૧ ઔદારિકનો ૧ વૈક્રિયનો એ ૧૦, ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાનના ૩ દર્શનના, લેશ્યા ૬.

સમ્યક્દૃષ્ટિ પ્રમુખ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા સમમિથ્યાદષ્ટિ. ૨ તેથી સમ્યક્દષ્ટિ અનંતગુણ. ૩ તેથી મિથ્યાદષ્ટિ અનંતગુણ.

૧૦ જ્ઞાન દ્વાર.

૧ **સમુચ્ચય જ્ઞાનમાં**—જીવના ભેદ ૬ સમ્યક્ દૃષ્ટિવત્, ગુણુ-સ્થાનક ૧૨, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯, લેશ્યા ૬ સમ્યક્ દૃષ્ટિવત્.

૨–૩ **મતિ જ્ઞાન, શ્રુત જ્ઞાન**—માં જીવના ભેદ ૬ સમ્યક્ દૃષ્ટિવત્, ગુણુસ્થાનક ૧૦ તે પહેલું, ત્રીજું, તેરમું, ચૌદમું, એ ચાર વર્જીને; યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭ તે ચાર જ્ઞાન ને ત્રણુ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૪ **અવધિ જ્ઞાનમાં**—જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના, ગુણુસ્થાનક ૧૦ મતિજ્ઞાનીવત્, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૬.

૫ **મનઃપર્યવ જ્ઞાનમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણુસ્થાનક ૭ તે છઠ્ઠાથી બારમા સુધી, યોગ ૧૪ તે કાર્મણુનો વર્જીને, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૬.

૬ **કેવળ જ્ઞાનમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞી પ્રર્યાપ્ત, ગુણુસ્થાનક ૨ તેરમું ચૌદમું, યોગ ૭ તે સત્ય મન, સત્ય વચન, વ્યવહાર મન, વ્યવહારવચન, બે ઔદારિકના, એક કાર્મણુ એ ૭; ઉપયોગ બે કેવળના, લેશ્યા ૧ શુક્લ.

૭–૮–૯ **સમુચ્ચય અજ્ઞાન, મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન**—એ ત્રણુમાં જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૨ તે પહેલું ને ત્રીજું, યોગ ૧૩ તે આહારિકના બે વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે ત્રણુ અજ્ઞાનના ત્રણુ દર્શનના, લેશ્યા ૬.

૧૦ વિભંગ જ્ઞાનમાં—જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના, ગુણસ્થાનક ૨ પહેલું ત્રીજું, યોગ ૧૩, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬.

સમુચ્ચય જ્ઞાન પ્રમુખ દશ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા મનઃપર્યવ જ્ઞાની, ૨ તેથી અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાત ગુણ, ૩ તેથી મતિજ્ઞાની ને ૪ શ્રુતજ્ઞાની પરસ્પર તુલ્ય (સરખા) ને વિશેષાધિક, ૫ તેથી વિભંગ જ્ઞાની અસંખ્યાત ગુણ, ૬ તેથી કેવળજ્ઞાની અનંતગુણ, ૭ તેથી સમુચ્ચય જ્ઞાની વિશેષાધિક, ૮ તેથી મતિઅજ્ઞાની ને ૮ શ્રુતઅજ્ઞાની પરસ્પર તુલ્ય ને અનંતગુણ, ૧૦ તેથી સમુચ્ચય અજ્ઞાની વિશેષાધિક.

૧૧ દર્શન દ્વાર.

૧ **ચક્ષુદર્શનમાં**—જીવના ભેદ ૬ તે ચૌરિંદ્રિય, અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય, સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય એ ત્રણના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત; ગુણસ્થાનક ૧૨ પ્રથમ; યોગ ૧૪ તે કાર્મણનો વર્જીને; ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વર્જીને; લેશ્યા ૬.

૨ **અચક્ષુદર્શનમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૨, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૩ **અવધિદર્શનમાં**—જીવના ભેદ ૨ તે સંજ્ઞીના, ગુણસ્થાનક ૧૨, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૪ **કેવળદર્શનમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞી પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૨ ઉપરના, યોગ ૭ તે કેવળજ્ઞાનવત, ઉપયોગ ૨ તે કેવળના, લેશ્યા ૧ શુકલ.

ચક્ષુદર્શન પ્રમુખ ચાર બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા અવધિદર્શની, ૨ તેથી ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાત ગુણ, ૩ તેથી કેવળદર્શની અનંતગુણ, ૪ તેથી અચક્ષુદર્શની અનંતગુણ.

૧૨ સંયત દ્વાર.

૧ **સંયત (સમુચ્ચય સંયમ)માં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૯ તે છઠ્ઠાથી ચૌદમા સુધી, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯ ત્રણ અજ્ઞાનના વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૨-૩ **સામાયિક ને છેદોપસ્થાપનિકમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૪ તે છઠ્ઠાથી નવમા સુધી, યોગ ૧૪ કાર્મણનો વર્જીને, ઉપયોગ ૭ તે પ્રથમના ચાર જ્ઞાનના ને ત્રણ દર્શનના, લેશ્યા ૬.

૪ **પરિહાર વિશુદ્ધમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૨ તે છઠ્ઠું ને સાતમું, યોગ ૯ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૧ ઔદારિકનો, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાનના ૩ દર્શનના, લેશ્યા ૩ ઉપરની.

૫ **સૂક્ષ્મ સંપરાયમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પ્રર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૧ તે દશમું, યોગ ૯, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૧ શુકલ.

૬ **યથાખ્યાતમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૪ તે ઉપરના, યોગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ ઔદારિકના ને ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૯ તે ત્રણ અજ્ઞાનના વર્જીને, લેશ્યા ૧ શુકલ.

૭ **સંયતાસંયતમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૧ પાંચમું, યોગ ૧૨ તે ૨ આહારિક ને ૧ કાર્મણ એ ત્રણ વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૮ **અસંયતમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૪ તે પ્રથમના, યોગ ૧૩ તે આહારિકના બે વર્જીને, ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાનના ૩ અજ્ઞાનના ૩ દર્શનના, લેશ્યા ૬.

૯ **નોસંયત નોઅસંયત નોસંયતાસંયતમાં**—જીવનો ભેદ નથી, ગુણસ્થાનક નથી, યોગ નથી, ઉપયોગ ૨ તે કેવળના, લેશ્યા નથી.

સંયત પ્રમુખ નવ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્રી, ૨ તેથી પરિહાર વિ-

શુદ્ધિક ચારિત્રી સંખ્યાત ગુણુ, ૩ તેથી યથાખ્યાત ચારિત્રી સંખ્યાત ગુણુ, ૪ તેથી છેદોપસ્થાપનિક ચારિત્રી સંખ્યાત ગુણુ, ૫ તેથી સામાયિક ચારિત્રી સંખ્યાત ગુણુ, ૬ તેથી સંયતિ વિશેષાધિક, ૭ તેથી સંયતાસંયતિ અસંખ્યાત ગુણુ, ૮ તેથી નોસંયતિ નોઅસંયતિ નોસંયતાસંયતિ અનંતગુણુ, ૯ તેથી અસંયતિ અનંતગુણુ.

૧૩ ઉપયોગ દ્વાર.

૧ **સાકાર ઉપયોગમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨ **અનાકાર ઉપયોગમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૧૩ દશમું વર્જીને, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

સાકાર ઉપયોગ પ્રમુખ બે બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા અનાકાર ઉપયોગી, ૨ તેથી સાકાર ઉપયોગી સંખ્યાત ગુણુ.

૧૪ આહાર દ્વાર.

૧ **આહારિકમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૧૩ પ્રથમના, યોગ ૧૪ કાર્મણુનો વર્જીને, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨ **અનાહારિકમાં**—જીવના ભેદ ૮ તે સાત અપર્યાપ્ત ને સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણુસ્થાનક ૫ તે૧–૨–૪–૧૩–૧૪, યોગ ૧ કાર્મણુનો, ઉપયોગ ૧૦ તે મનઃપર્યવ જ્ઞાન ને ચક્ષુદર્શન એ બે વર્જીને, લેશ્યા ૬.

આહારિક પ્રમુખ બે બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા અનાહારિક, તેથી ૨ આહારિક અસંખ્યાત ગુણુ.

૧૫ ભાષક દ્વાર.

૧ **ભાષકમાં**-જીવના ભેદ ૫, બેઇંદ્રિય, ત્રિઇંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય, અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય, સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય એ પાંચના પર્યાપ્ત; ગુણુસ્થાનક ૧૩

प्रथमना; योग १४ ते कार्मणनो वर्जीने; उपयोग १२; लेश्या ६.

२ **अभाषकमां**—जीवना भेद १० ते बेइंद्रिय, त्रिइंद्रिय, चौरिंद्रिय, असंज्ञी पंचेंद्रिय, ए चार पर्याप्त वर्जीने; गुणस्थानक ५ ते १-२-४-१३-१४; योग ५ ते २ औदारिकना, २ वैक्रियना, १ कार्मणनो; उपयोग ११ ते मनःपर्यवज्ञानने वर्जीने; लेश्या ६.

भाषक प्रमुख बे बोलमां रहेला जीवोनो अल्प बहुत्व.

१ सर्वथी थोडा भाषक, २ तेथी अभाषक अनंतगुण.

१६ परित द्वार.

१ **परितमां**—जीवना भेद १४, गुणस्थानक १४, योग १५, उपयोग १२, लेश्या ६.

२ **अपरितमां**—जीवना भेद १४, गुणस्थानक १ पेहेलुं, योग १३ आहारिकना बे वर्जीने, उपयोग ६ ते ३ अज्ञान ३ दर्शन, लेश्या ६.

३ **नोपरित नोअपरितमां**—जीवनो भेद नथी, गुणस्थानक नथी, योग नथी, उपयोग २ केवलना, लेश्या नथी.

परित प्रमुख त्रण बोलमां रहेला जीवोनो अल्प बहुत्व.

१ सर्वथी थोडा परित, २ तेथी नोपरित नोअपरित अनंतगुण, ३ तेथी अपरित अनंतगुण.

१७ पर्याप्त द्वार.

१ **पर्याप्तमां**—जीवना भेद ७, गुणस्थानक १४, योग १५, उपयोग १२, लेश्या ६.

२ **अपर्याप्तमां**—जीवना भेद ७, गुणस्थानक ३ ते १-२-४, योग ५ ते २ औदारिकना २ वैक्रियना १ कार्मणनो, उपयोग ९ ते ३ ज्ञान ३ अज्ञान ३ दर्शन, लेश्या ६.

૩ **નોપર્યાપ્ત નોઅપર્યાપ્તમાં**—જીવનો ભેદ નથી, ગુણુસ્થાનક નથી, યોગ નથી, ઉપયોગ ૨ કેવળના, લેશ્યા નથી.

પર્યાપ્ત પ્રમુખ ત્રણ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા નોપર્યાપ્ત નોઅપર્યાપ્ત, ૨ તેથી અપર્યાપ્ત અનંતગુણુ, ૩ તેથી પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણુ.

૧૮ સૂક્ષ્મ દ્વાર.

૧ **સૂક્ષ્મમાં**—જીવના ભેદ ૨ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયનો અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, ગુણુસ્થાનક ૧ તે પેહેલું, યોગ ૩ તે ૨ ઔદારિક તથા ૧ કાર્મણુ, ને ઉપયોગ ૩ તે ૨ અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુદર્શન, લેશ્યા ૩ પહેલી.

૨ **બાદરમાં**—જીવના ભેદ ૧૨ તે સૂક્ષ્મના ૨ વર્જીને, ગુણુસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૩ **નોસૂક્ષ્મ નોબાદરમાં**—જીવના ભેદ નથી, ગુણુસ્થાનક નથી, યોગ નથી, ઉપયોગ ૨ કેવળના, લેશ્યા નથી.

સૂક્ષ્મ પ્રમુખ ત્રણ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા નોસૂક્ષ્મ નોબાદર, ૨ તેથી બાદર અનંતગુણુ, ૩ તેથી સૂક્ષ્મ અસંખ્યાતગુણુ.

૧૯ સંજ્ઞી દ્વાર.

૧ **સંજ્ઞીમાં**—જીવના ભેદ ૨, ગુણુસ્થાનક ૧૨ પહેલાં, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ તે કેવળના બે વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૨ **અસંજ્ઞીમાં**—જીવના ભેદ ૧૨ તે સંજ્ઞીના બે વર્જીને, ગુણુસ્થાનક ૨ પ્રથમના, યોગ ૬ તે ૨ ઔદારિકના ૨ વૈક્રિયના ૧ કાર્મણુનો ૧ વ્યવહાર વચન, ઉપયોગ ૬ તે ૨ જ્ઞાનના ૨ અજ્ઞાનના ૨ દર્શનના, લેશ્યા ૪ પ્રથમની.

૩ **નોસંજ્ઞી નોઅસંજ્ઞીમાં**—જીવનો ભેદ ૧ તે સંજ્ઞીનો

પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૨ તે ૧૩-૧૪ મું, યોગ ૭ તે કેવળ જ્ઞાનવત્, ઉપયોગ ૨ કેવળના, લેશ્યા ૧ શુક્લ.

સંજ્ઞી પ્રમુખ ત્રણ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા સંજ્ઞી, ૨ તેથી નોસંજ્ઞી નોઅસંજ્ઞી અનંતગુણ, ૩ તેથી અસંજ્ઞી અનંતગુણ.

૨૦ ભવ્ય દ્વાર.

૧ **ભવ્યમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨ **અભવ્યમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧ પ્રથમ, યોગ ૧૩ તે આહારિકના બે વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૨ **નોભવ્ય નોઅભવ્યમાં**—જીવનો ભેદ નથી, ગુણસ્થાનક નથી, યોગ નથી, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી.

ભવ્ય પ્રમુખ ત્રણ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા અભવ્ય, ૨ તેથી નોભવ્ય નોઅભવ્ય અનંતગુણ, ૩ તેથી ભવ્ય અનંતગુણ.

૨૧ ચરમ દ્વાર.

૧ **ચરમમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨ **અચરમમાં**-જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧ પહેલું, યોગ ૧૩ તે આહારિકના બે વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

ચરમ પ્રમુખ બે બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા અચરમ, તેથી ૨ ચરમ અનંતગુણ.

એ એકવીશ દ્વારની બે ગાથાના બોલ ઉપર બાસઠ બોલ કહ્યા. તે ઉપરાંત બીજા વીતરાગ પ્રમુખ પાંચ બોલ, ચૌદ ગુણસ્થાનક, ને પાંચ શરીર ઉપર બાસઠ બોલ છે.

૧ વીતરાગમાં—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણુસ્થાનક ૪ તે ઉપરના, યોગ ૧૧ તે ૨ આહારિક તથા ૨ વૈક્રિયના વર્જીને, ઉપયોગ ૯ તે ૫ જ્ઞાન ૪ દર્શન, લેશ્યા ૧ શુક્લ.

૨ સમુચ્ચય કેવલીમાં—જીવના ભેદ ૨ તે બે સંજ્ઞીના, ગુણુસ્થાનક ૧૧ ઉપરના, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯ તે ૫ જ્ઞાન ૪ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૩ યુગલમાં—જીવના ભેદ ૨ તે બે સંજ્ઞીના, ગુણુસ્થાનક ૨ તે ૧–૪, યોગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ ઔદારિકના ૧ કાર્મણુનો, ઉપયોગ ૬ તે ૨ જ્ઞાનના ૨ અજ્ઞાનના ૨ દર્શનના, લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

૪ અસંજ્ઞી તિર્યંચ પંચેંદ્રિયમાં—જીવના ભેદ ૨ તે ૧૧–૧૨, ગુણુસ્થાનક ૨ તે ૧–૨, યોગ ૪ તે ૨ ઔદારિકના ૧ વ્યવહારવચન ૧ કાર્મણુનો, ઉપયોગ ૬ તે ૨ જ્ઞાન ૨ અજ્ઞાન ૨ દર્શન, લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

૫ અસંજ્ઞી મનુષ્યમાં—જીવનો ભેદ ૧ તે ૧૧ મો, ગુણુસ્થાનક ૧ તે પહેલું, યોગ ૩ તે ૨ ઔદારિકના ૧ કાર્મણુનો, ઉપયોગ ૩ તે ૨ અજ્ઞાન ૧ અચક્ષુદર્શન, લેશ્યા ૩ પ્રથમની.

વીતરાગ પ્રમુખ પાંચ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા યુગલ, ૨ તેથી અસંજ્ઞી મનુષ્ય અસંખ્યાતગુણુ, ૩ તેથી અસંજ્ઞી તિર્યંચ પંચેંદ્રિય અસંખ્યાતગુણુ, ૪ તેથી વીતરાગી અનંતગુણુ, ૫ તેથી સમુચ્ચય કેવલી વિશેષાધિક.

ગુણુસ્થાનક દ્વાર.

૧ મિથ્યાત્વમાં—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૧ તે પહેલું, યોગ ૧૩ આહારિકના બે વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૨ સાસ્વાદાન સમ્યક્દૃષ્ટિમાં—જીવના ભેદ ૬ સમ્યક્દૃષ્ટિવત્, ગુણુસ્થાનક ૧ તે બીજું, યોગ ૧૩ તે બે આહારિકના વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ જ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૩ સમમિથ્યા દૃષ્ટિમાં—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણુ-

સ્થાનક ૧ ત્રીજું, યોગ ૧૦ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૧ ઔદારિકનો ૧ વૈક્રિયનો, ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૪ અવ્રતી સમ્યક્દૃષ્ટિમાં—જીવના ભેદ ૨ તે સંજ્ઞીના, ગુણસ્થાનક ૧ ચોથું, યોગ ૧૩ તે આહારિકના બે વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ જ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૫ દેશવ્રતી [સંયતા સંયતિ] માં-જીવનો ભેદ ૧ તે ૧૪ મો, ગુણસ્થાનક ૧ તે પાંચમું, યોગ ૧૨ તે ૨ આહારિક ૧ કાર્મણ એ ત્રણ વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ જ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૬ પ્રમત્ત સંયતિમાં—જીવનો ભેદ ૧, ગુણસ્થાનક ૧, યોગ ૧૪ કાર્મણ વર્જીને, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાન ૩ દર્શનના, લેશ્યા ૬.

૭ અપ્રમત્ત સંયતિમાં—જીવનો ભેદ ૧, ગુણસ્થાનક ૧, યોગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૧ ઔદારિક ૧ વૈક્રિય ૧ આહારિક એ ૧૧, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૩ ઉપરની.

૮ નીо બાо ૯ અનીо બાо ૧૦ સૂક્ષ્મ સંо ૧૧ ઉપо મોо ૧૨ ક્ષીણ મોо—એ પાંચમાં-જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક પોતપોતાનું, યોગ ૯ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૧ ઔદારિકનો, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૧ શુકલ.

૧૩ સયોગી કેવલીમાં—જીવનો ભેદ ૧, ગુણસ્થાનક ૧ પોતાનું, યોગ ૭ તે ૨ મનના ૨ વચનના ૨ ઔદારિકના ૧ કાર્મણ, ઉપયોગ ૨ તે કેવળના, લેશ્યા ૧ શુક્લ.

૧૪ અયોગી કેવલીમાં—જીવનો ભેદ ૧, ગુણસ્થાનક ૧, યોગ નથી, ઉપયોગ ૨ કેવળના, લેશ્યા નથી.

ચૌદ ગુણસ્થાનકમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા ઉપશમ મોહનીયવાળા, ૨ તેથી ક્ષીણ મોહનીયવાળા સંખ્યાતગુણ; ૩ તેથી આઠમા, નવમા, દશમા ગુણસ્થાનક

વાળા પરસ્પર તુલ્ય ને સંખ્યાતગુણ, ૪ તેથી સયોગી કેવળી સંખ્યાતગુણ, ૫ તેથી અપ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનકવાળા સંખ્યાતગુણ, ૬ તેથી પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનકવાળા સંખ્યાતગુણ, ૭ તેથી દેશવ્રતી અસંખ્યાત ગુણ, ૮ તેથી સાસ્વાદાન સમ્યક્દૃષ્ટિ અસંખ્યાતગુણ, ૯ તેથી સમ્યક્‌મિથ્યાદષ્ટિ અસંખ્યાતગુણ, ૧૦ તેથી અવ્રતી સમદષ્ટિ અસંખ્યાતગુણ, ૧૧ તેથી અયોગી કેવળી–સિદ્ધ સહિત—અનંતગુણ, ૧૨ તેથી મિથ્યાત્વદષ્ટિ અનંતગુણ.

શરીર દ્વાર.

૧ **ઔદારિકમાં**—જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨ **વૈક્રિયમાં**—જીવના ભેદ ૪ તે બે સંજ્ઞીના, એક અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિયનો અપર્યાપ્ત, ને બાદર એકેંદ્રિયનો પર્યાપ્ત; ગુણસ્થાનક ૭ તે પ્રથમના; યોગ ૧૨ તે બે આહારિકના, ૧ કાર્મણનો વર્જીને; ઉપયોગ ૧૦ તે કેવળના બે વર્જીને; લેશ્યા ૬.

૩ **આહારિકમાં**—જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૨ તે ૬–૭, યોગ ૧૨ તે ૨ વૈક્રિય ૧ કાર્મણનો વર્જીને, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શનના; લેશ્યા ૬.

ઔદારિક પ્રમુખ પાંચ શરીરમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા આહારિક શરીરી, ૨ તેથી વૈક્રિય શરીરી અસંખ્યાત ગુણ, ૩ તેથી ઔદારિક શરીરી અસંખ્યાતગુણ, ૪ તેથી તૈજસ્ શરીરી ને કાર્મણ શરીરી પરસ્પર તુલ્ય ને અનંતગુણ.

ઇતિ મોટા બાસઠીયો સંપૂર્ણ.

શ્રોતા અધિકાર.

શ્રોતા અધિકાર શ્રી નંદિસૂત્રમાં છે તે નીચે મુજબઃ—

ગાથા.

સેલ ઘણ, કુડગ, ચાલણી, પરિપુણગ, હંસ, મહિસ, મેસે ય;
મસગ, જલુગ, બિરાલી, જાહગ, ગો, ભેરિ, આભીરી ગા.૧

ચાૈદ પ્રકારના શ્રોતા છે, તેમાં પ્રથમ **સેલ ઘણ** તે પત્થર ઉપર જેમ મેઘ વરસે પણ પત્થર પાણીથી ભીંજાય નહિ, તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિક સાંભળે પણ સમ્યક્ જ્ઞાન પામે નહિ, બુદ્ધ થાય નહિ.

દૃષ્ટાંતઃ—કુશિષ્ય રૂપી પત્થર, સદ્‌ગુરૂ રૂપી મેઘ, અને બોધ રૂપ પાણી. મુંગશેલીઆ તથા પુષ્કરાવર્ત્ત મેઘનું દૃષ્ટાંતઃ જેમ પુષ્કરાવર્ત્ત મેઘથી મુંગશેલીઓ પલળ્યો નહિ તેમ એકેક કુશિષ્ય મહાન્ સંવેગાદિક ગુણયુક્ત આચાર્યના પ્રતિબોધ્યા પણ સમજે નહિ, વૈરાગ્ય રંગ પામે નહિ માટે તે શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે. એ અવિનિતનો દૃષ્ટાંત જાણવો.

જેમ કાળી ભૂમિને વિષે મેઘ વરસે તો તે ઘણી ભીંજે તથા પાણી પણ રાખે, તથા ગોધૂમાદિક (ઘઉં પ્રમુખ) ની ઘણી નિષ્પત્તિ કરે તેમ વિનિત સુશિષ્ય પણ ગુરૂની ઉપદેશરૂપ વાણી સાંભળી હૃદયમાં ધારી રાખે, વૈરાગ્યે કરી ભીંજાય, અને અનેક બીજા ભવ્ય જીવને વિનય ધર્મ વિષે પ્રવર્ત્તાવે માટે તે શ્રોતા આદરવાયોગ્ય છે. ૧

૨ **કુડગઃ**—કુંભનો દૃષ્ટાંત. તે કુંભના આઠ ભેદ છે તેમાં પ્રથમ ઘડો સંપૂર્ણ ઘડાના ગુણે કરી વ્યાપ્ત છે તેના ત્રણ ગુણ. ૧ તે મધ્યે પાણી ભર્યાં થકાં કિંચિત્ બહાર જાય નહિ. ૨ પોતે

શીતળ છે માટે બીજાની પણ તૃષા ઉપશમાવે—શીતલ કરે. ૩ પરની મલિનતા પણ પાણીથી દૂર કરે. તેમ એકેક શ્રોતા વિનયાદિ ગુણે કરી સંપૂર્ણ ભર્યા છે તે ત્રણ ગુણ કરે. ૧ ગુર્વાદિકનો ઉપદેશ સર્વ ધારી રાખે—કિંચિત્ વિસારે નહિ. ૨ પોતે જ્ઞાન પામી શીતલ દશા પામ્યા છે અને ભવ્ય જીવને ત્રિવિધ તાપ સમાવી શીતળ કરે. ૩ ભવ્ય જીવની સંદેહ રૂપી મલિનતા ટાળે. એ શ્રોતા આદરવાયોગ્ય છે.

૨ એક ઘડો પડખે કાણો છે તેમાં પાણી ભરે તો અડધું પાણી રહે ને અડધું પાણી વહી જાય. તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળે તો અડધું ધારી રાખે—અડધું વિસરી જાય.

૩ એક ઘડો હેઠે કાણો છે તેમાં પાણી ભરે તો સર્વ પાણી વહી જાય પણ રહે નહિ, તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળે તો સર્વ વિસારે પણ ધારે નહિ.

૪ એક ઘડો નવો છે તેમાં પાણી ભરે તો થોડે થોડે ઝમીને ખાલી થાય, તેમ એકેક શ્રોતા જ્ઞાનાદિ અભ્યાસ કરે પણ થોડે થોડે જ્ઞાન વિસારે.

૫ એક ઘડો દુર્ગંધ વાસિત છે, તેમાં પાણી ભરે તો પાણીના ગુણને બગાડે, તેમ એકેક શ્રોતા મિથ્યાત્વાદિક દુર્ગંધે કરી વાસિત છે તેમને સૂત્રાદિક ભણાવતાં જ્ઞાનના ગુણને વિણસાડે.

૬ એક ઘડો સુગંધે કરી વાસિત છે તેમાં પાણી ભરે તો પાણીના ગુણને વધારે, તેમ એકેક શ્રોતા સમકિતાદિક સુગંધે કરી વાસિત છે તેમને સૂત્રાદિક ભણાવતાં જ્ઞાનના ગુણને દીપાવે.

૭ એક ઘડો કાચો છે તેમાં પાણી ભરે તો તે ઘડો ભીંજાઇને વિણસી જાય, તેમ એકેક શ્રોતા અલ્પબુદ્ધિવાળાને સૂત્રાદિકનું જ્ઞાન આપતાં તે નયપ્રમુખને નહિ જાણવાથી તે જ્ઞાનથી તથા માર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય.

૮ એક ઘડો ખાલી છે તે ઉપર ખુઝાઈ ઢાંકી વર્ષાકાળે નેવાં હેઠે પાણી ઝીલવા મૂક્યું, પણ પાણી અંદર આવે નહિ ને તળે પાણી ઘણું થવાથી ઉપર તરે ને વાયરાદિકે કરી ભીંત પ્રમુખે અથડાઇને ફુટી જાય; તેમ એકેક શ્રોતા સદ્‌ગુરૂની સભામાં વ્યાખ્યાન સાંભળવા બેસે પણ ઉંઘ પ્રમુખના યોગે કરી જ્ઞાનરૂપ પાણી હૃદયમાં આવે નહિ ને ઘણી ઉંઘના પ્રભાવે કરી ખોટા ડોળરૂપ વાયરે કરી અથડાય છે, તો સભાથી અપમાન પ્રમુખ પામે તથા ઉંઘમાં પડવાથી પોતાના શરીરને નુકસાન થાય.

ઇતિ આઠ ઘડાના દૃષ્ટાંતરૂપ બીજા પ્રકારના શ્રોતાનું સ્વરૂપ.

૩ **ચાલણી:**—એકેક શ્રોતા ચાલણી સમાન છે. ચાલણીના બે પ્રકાર—**એક પ્રકાર** એવો છે કે ચાલણી પાણીમાં મૂકે ત્યારે પાણીથી સંપૂર્ણ ભરી દેખાય અને ઉપાડી લઇએ ત્યારે ખાલી દેખાય તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સભામાં સાંભળવા બેસે ત્યારે વૈરાગ્યાદિ ભાવનાએ કરી સંપૂર્ણ ભર્યા દેખાય અને સભાથી ઉઠી બહાર જાય ત્યારે વૈરાગ્ય રૂપ પાણી કિંચિત્ પણ દેખાય નહિ. એ શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર:—ચાલણીએ ઘઉં પ્રમુખનો આટો (લોટ) ચાળવા માંડયો, ત્યારે આટો નીકળી જાય, ને કાંકરા પ્રમુખ કચરો ગ્રહી રાખે, તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળતાં ઉપદેશક તથા સૂત્રના ગુણ ગુણ જાવા દે, અને સ્ખલના પ્રમુખ અવગુણરૂપ કચરો ગ્રહી રાખે માટે તે છાંડવાયોગ્ય છે.

૪ **પરિપુણગ:**—તે સુઘરી પક્ષીના માળાનો દૃષ્ટાંત. સુઘરી પક્ષીના માળાથી ઘૃત (ઘી) ગાળતાં ઘૃત ઘૃત નીકળી જાય અને કીટી પ્રમુખ કચરો ગ્રહી રાખે, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્ય પ્રમુખના ગુણ ત્યાગ કરી અવગુણ ગ્રહણ કરે એ શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે.

૫ **હંસ**—હંસને દૂધ પાણી એકઠાં કરી પીવા માટે આપ્યાં હોય તો તે પોતાની ચાંચમાં ખટાશના ગુણે કરી દૂધ પીએ ને પાણી ન પીએ, તેમ વિનિત શ્રોતા ગુર્વાદિકના ગુણ ગ્રહે ને અવગુણ ન લે એ આદરણીય છે.

૬ **મહિષ**—ભેંસો જેમ પાણી પીવા માટે જલાશયમાં જાય; પાણી પીવા જલમાં પ્રથમ પ્રવેશ કરે, પછી મસ્તક પ્રમુખે કરી પાણી ડોહળે ને મલમૂત્ર કરી પછી પોતે પીવે, પણ શુદ્ધ જલ પોતે ન પીએ, અન્ય યૂથને પણ પીવા ન દે, તેમ કુશિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિકમાં કલેશરૂપ પ્રશ્નાદિકે કરી વ્યાખ્યાન ડોહળે, પોતે શાંતપણે સાંભળે નહિ ને અન્ય સભાજનોને શાંત રસથી સાંભળવા ન દે એ છાંડવાયોગ્ય છે.

૭ **મેષ**—બકરાં જેમ પાણી પીવા જલસ્થાનકે નદી પ્રમુખમાં જાય, ત્યારે કાંઠે રહી પગ નીચા નમાવી પાણી પીએ, ડોહળે નહિ, ને અન્ય યૂથને પણ નિર્મલું પીવા દે. તેમ વિનિત શિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિક નમ્રતા તથા શાંત રસથી સાંભળે, અન્ય સભાજનોને સાંભળવા દે, એ આદરણીય છે.

૮ **મસગ**—તેના બે પ્રકાર-**પ્રથમ** મસગ તે ચામડાની કોથલી તેમાં વાયરો ભરાય ત્યારે અત્યંત ફૂલેલી દેખાય પણ તૃષા શમાવે નહિ, પણ વાયરો નીકળી જાય ત્યારે ખાલી થાય, તેમ એકેક શ્રોતા અભિમાનરૂપ વાયરે કરી શુષ્ક જ્ઞાનીવત્ તડાકા મારે પણ પોતાના તથા અન્ય આત્માને શાંત રસ પમાડે નહિ, એ છાંડવાયોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર—મસગ તે મચ્છર નામે જંતુ અન્યને ચટકા મારી પરિતાપ ઉપજાવે પણ ગુણ ન કરે અને ખણુજ ઉત્પન્ન કરે તેમ એકેક કુશ્રોતા ગુર્વાદિકને, જ્ઞાન-અભ્યાસ કરાવતાં ઘણો પરિશ્રમ આપે તથા કુવચનરૂપ ચટકા મારે પણ ગુણ તે વૈયાવચ્ચ પ્રમુખ કાંઈ પણ ન કરે અને ચિત્તમાં અસમાધિ ઉપજાવે; એ છાંડવાયોગ્ય છે.

૯ **જલુગ**—તેના બે પ્રકાર–**પ્રથમ પ્રકાર** જલો નામે જંતુ-ગાય પ્રમુખના સ્તનમાં વળગે ત્યારે લોહી પીએ પણ દૂધ ન પીએ, તેમ એકેક અવિનિત કુશિષ્ય શ્રોતા આચાર્યાદિકના સાથે રહ્યા થકા તેમનાં છિદ્રો ગવેષે પણ ક્ષમાદિક ગુણ ન ગ્રહણ કરે; માટે છાંડવા-યોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર—જળો નામે જંતુ ગુમડા ઉપર મૂકીએ ત્યારે ચટકો મારે ને દુઃખ ઉપજાવે અને મુડદાલ (બગડેલું) લોહી પીએ ને પછી શાંતિ કરે, તેમ એકેક વિનિત શિષ્ય શ્રોતા આચાર્યાદિક સાથે રહ્યા થકા પ્રથમ વચનરૂપ ચટકા ભરે–કાલે, અકાલે બહુ અભ્યાસ કરતાં મહેનત કરાવે–પછી સંદેહરૂપી બિગાડ કાઢી ગુર્વાદિકને શાંતિ ઉપજાવે–પરદેશી રાજાવત્, એ આદરવાયોગ્ય છે.

૧૦ **બિરાલી**—બિલાડી દૂધનું ભાજન સીંકાથી ભોંયપર નીચું નાંખીને રજકણ સહિત દૂધ પીએ, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્યાદિક પાસેથી સૂત્રાદિક અભ્યાસ કરતાં અવિનય બહુ કરે, તથા પર પાસે પ્રશ્ન પૂછાવી સૂત્રાર્થ ધારે પણ પોતે વિનય કરી ધારે નહિ; માટે તે શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે.

૧૧ **જાહુગ**—સેંહલો તે તિર્યંચની જાત વિશેષ–તે પ્રથમ પોતાની માતાનું દૂધ થોડે થોડે પીએ ને તે પાચન થયા પછી વળી થોડું પીએ, એમ થોડે થોડે દૂધથી પોતાના શરીરને પુષ્ટ કરે, પછી મોટા ભુજંગનાં માન મર્દન કરે; તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્યાદિક પાસેથી પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કાલે કાલે થોડે થોડે સૂત્રાદિ અભ્યાસ કરે, અભ્યાસ કરતાં ગુર્વાદિકને અત્યંત સંતોષ ઉપજાવે, કેમકે આપેલો પાઠ બરાબર અસ્ખલિત કરે ને તે કર્યા પછી વળી બીજી વાર અને ત્રીજી વાર એમ થોડે થોડે લે ને પછી બહુશ્રુત થઇ મિથ્યાત્વી લોકાનાં માન મર્દન કરે, એ આદરવાયોગ્ય છે.

૧૨ ગો—ગો તે 'ગાય' ના બે પ્રકાર-**પ્રથમ પ્રકાર**—જેમ દૂધવતી ગાયને કોઇ એક શેઠ પાડોશીને ત્યાં આપી ગામ જાય, પણ તે પાડોશી ઘાસ પાણી પ્રમુખ બરાબર ગાયને નહિ આપવાથી ગાય ભૂખે તૃષાએ પીડાઇ થકો દૂધમાં સૂકાય, ને દુઃખી થાય, તેમ એકેક અવિનિત શ્રોતા એ ગુર્વાદિકનો, આહાર પાણી પ્રમુખે વૈયાવચ્ચ નહિ કરવાથી તેમનો દેહ ગ્લાનિ પામે ને સૂત્રાદિકમાં ઘટાડો થાય ને અપયશ પામે.

બીજો પ્રકાર—એક શેઠ પાડોશીને દૂઝણી ગાય સોંપી ગામ ગયો. પાડોશીએ ઘાસ, પાણી પ્રમુખ રૂડે પ્રકારે આપવાથી દૂધમાં વધારો થયો ને તે કીર્તિને પામ્યો, તેમ એકેક વિનિત શ્રોતા (શિષ્ય) ગુર્વાદિકનો આહાર પાણી પ્રમુખ વૈયાવ્રત્યની વિધિએ કરી ગુર્વાદિકને શાતા ઉપજાવે તો તેમને જ્ઞાનમાં વધારો થાય ને તે કીર્તિને પામે, એ શ્રોતા આદરવાયોગ્ય છે.

૧૩ ભેરી—તેના બે પ્રકાર-**પ્રથમ પ્રકાર** એ છે જે, ભેરીનો વગાડનાર પુરૂષ રાજાના હુકમ પ્રમાણે ભેરી વગાડે તો રાજા ખુશી થઇ તેને પુષ્કળ દ્રવ્ય આપે, તેમ વિનિત શિષ્ય તીર્થંકર તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સૂત્રાદિકની સ્વાધ્યાય તથા ધ્યાન પ્રમુખ અંગીકાર કરે તો કર્મરૂપ રોગ મટે અને સિદ્ધ ગતિમાં અનંત લક્ષ્મી પામે; એ આદરવાયોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર—જેમ ભેરીનો વગાડનાર પુરૂષ રાજાના હુકમ પ્રમાણે ભેરી વગાડે નહિ તો રાજા કોપાયમાન થઇ દ્રવ્ય આપે નહિ, તેમ અવિનિત શિષ્ય તીર્થંકરની તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સૂત્રાદિકની સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરે નહિ, તો તેમનો કર્મરૂપ રોગ મટે નહિ અને સિદ્ધ ગતિનું સુખ પામે નહિ, એ છાંડવાયોગ્ય છે.

૧૪ આભીરી—પ્રથમ પ્રકાર—આભીર સ્ત્રી-પુરૂષ એક ગામથી પાસેના શહેરમાં ગાડામાં ઘૃત ભરી વેચવા ગયાં. ત્યાં બજારમાં ઉતારતાં ઘૃત ભાજન-વાસણ ફૂટી ગયું. ઘૃત ઢળી ગયું. પુરૂષે સ્ત્રીને ઘણા ઠપકાવાળા કુવચનો કહ્યાં, ત્યારે સ્ત્રીએ પણ તે ભર્તાને સામાં કુવચનો કહ્યાં. આખરે ઘૃત બધું ઢોળાઈ ગયું ને બન્ને બહુ શોક કરવા લાગ્યાં. જમીનપરનું ઘૃત પાછળથી લુછી લીધું ને વેચ્યું. કીંમત મળી, તે લઇ સાંજે ગામ જતાં, ચોરોએ લૂંટી લીધી. બહુ નિરાશ થયાં. લોકોએ પૂછવાથી સર્વ વૃત્તાન્ત કહ્યો. લોકોએ ઠપકો દીધો. તેમ ગુરૂએ વ્યાખ્યાન ઉપદેશમાં આપેલ સાર-ઘૃતને લડાઇ-ઝગડો કરી ઢોળી નાંખે ને છેવટે કલેશ કરી દુર્ગતિ પામે. આ શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર—ઘૃત ભરી શહેરમાં જતાં બજારમાં ઉતારતાં વાસણ ફૂટ્યું કે તરતજ એકદમ મળી ભેગા થઇ તે ઘૃત ભરી લીધું પણ બહુ નુકસાન થવા દીધું નહિ. તે ઘૃતને વેચી પૈસા મેળવી સારા સંઘાત સાથે ગામમાં સુખે સુખે જેમ અન્ય સુજ્ઞ પુરૂષો પહોંચે; તેમ વિનીત શિષ્ય શ્રોતા ગુરૂ પાસેથી વાણી સાંભળી શુદ્ધ ભાન-પૂર્વક તે અર્થ-સૂત્રને ધારી રાખે સાચવે, અસ્ખલિત કરે, વિસ્મૃતિ થાય તો ગુરૂ પાસે ફરી ફરી માફ માગી ધારે પૂછે, પણ કકલાટ ઝગડો કરે નહિ, જે ઉપર ગુરૂ પ્રસન્ન થાય, સંયમ-જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય. પરિણામે સદ્‌ગતિ મળે. આવા શ્રોતા આદરણીય છે.

ઇતિ શ્રોતા અધિકાર સંપૂર્ણ.

અઠાણું બોલનો અલ્પ બહુત્વ.

૧. ગર્ભજ મનુષ્ય સર્વ થકી થોડા.
૨. મનુષ્યાણી સંખ્યાત ગુણ.
૩. બાદર તેજસ્કાય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.
૪. પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.
૫. ઉપરની ત્રીકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.
૬. મધ્ય ત્રીકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.
૭. નીચેની ત્રીકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.
૮. બારમા દેવલોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.
૯. અગીયારમા દેવલોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.
૧૦. દસમા દેવલોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.
૧૧. નવમા દેવલોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.
૧૨. સાતમી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.
૧૩. છઠ્ઠી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.
૧૪. આઠમા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.
૧૫. સાતમા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.
૧૬. પાંચમી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.
૧૭. છઠ્ઠા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.
૧૮. ચોથી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.
૧૯. પાંચમા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.
૨૦. ત્રીજી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.
૨૧. ચોથા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.
૨૨. ત્રીજા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.

૨૩. બીજી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણુ.
૨૪. સંમૂર્છિમ મનુષ્ય—અશાશ્વત અસંખ્યાત ગુણુ.
૨૫. બીજા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણુ.
૨૬. બીજા દેવલોકની દેવી સંખ્યાત ગુણુ.
૨૭. પહેલા દેવલોકના દેવ સંખ્યાત ગુણુ.
૨૮. પહેલા દેવલોકની દેવી સંખ્યાત ગુણુ.
૨૯. ભવનપતિના દેવ અસંખ્યાત ગુણુ.
૩૦. ભવનપતિની દેવી સંખ્યાત ગુણુ.
૩૧. પહેલી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણુ.
૩૨. ખેચર પુરૂષ તિર્યંચ યોનિ અસંખ્યાત ગુણુ.
૩૩. ખેચરની સ્ત્રી સંખ્યાત ગુણુ.
૩૪. સ્થલચર પુરૂષ સંખ્યાત ગુણુ.
૩૫. સ્થલચરની સ્ત્રી સંખ્યાત ગુણુ.
૩૬. જલચર પુરૂષ સંખ્યાત ગુણુ.
૩૭. જલચરની સ્ત્રી સંખ્યાત ગુણુ.
૩૮. વાણુવ્યંતરના દેવ સંખ્યાત ગુણુ.
૩૯. વાણુવ્યંતરની દેવી સંખ્યાત ગુણુ.
૪૦. જ્યોતિષીના દેવ સંખ્યાત ગુણુ.
૪૧. જ્યોતિષીની દેવી સંખ્યાત ગુણુ.
૪૨. ખેચર નપુંસક તિર્યંચ યોનિ સંખ્યાત ગુણુ.
૪૩. સ્થલચર નપુંસક સંખ્યાત ગુણુ.
૪૪. જલચર નપુંસક સંખ્યાત ગુણુ.
૪૫. ચારિંદ્રિય પ્રર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણુ.
૪૬. પંચેંદ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૪૭. બેઇંદ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૪૮. ત્રિઇંદ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.

૪૯. પંચેંદ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણુ.
૫૦. ચૌરિંદ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૫૧. ત્રિઇંદ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૫૨. બેઇંદ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૫૩. પ્રત્યેક શરીરી બાદર વનસ્પતિકાય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણુ.
૫૪. બાદર નિગોદ પર્યાપ્તના શરીર અસંખ્યાત ગુણુ.
૫૫. બાદર પૃથ્વીકાય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણુ.
૫૬. બાદર અપ્કાય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણુ.
૫૭. બાદર વાયુકાય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણુ.
૫૮. બાદર તેજસ્કાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણુ.
૫૯. પ્રત્યેક શરીરી બાદર વનસ્પતિકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણુ.
૫૦. બાદર નિગોદ અપર્યાપ્તનાં શરીર અસંખ્યાત ગુણુ.
૬૧. બાદર પૃથ્વિકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણું.
૬૨. બાદર અપ્કાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણુ.
૬૩. સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણુ.
૬૫. સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૬૬. સૂક્ષ્મ અપ્કાય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૬૭. સૂક્ષ્મ વાયુકાય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૬૮. સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણુ.
૬૯. સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૭૦. સૂક્ષ્મ અપ્કાય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૭૧. સૂક્ષ્મ વાયુકાય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૭૨. સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તનાં શરીર અસંખ્યાત ગુણુ.
૭૩. સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તનાં શરીર સંખ્યાત ગુણુ.
૭૪. અભવ્ય જીવ અનંતગુણુ.

૭૫. સમ્યક્ દૃષ્ટિ પ્રતિપાતી અનંતગુણ.
૭૬. સિદ્ધ અનંતગુણ.
૭૭. બાદર વનસ્પતિકાય પર્યાપ્ત અનંતગુણ.
૭૮. બાદર જીવ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૭૯. બાદર વનસ્પતિકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.
૮૦. બાદર જીવ અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૮૧. સમુચ્ચય બાદર જીવ વિશેષાધિક.
૮૨. સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.
૮૩. સૂક્ષ્મ જીવ અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૮૪. સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણ.
૮૫. સૂક્ષ્મ જીવ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.
૮૬. સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક.
૮૭. ભવ્ય સિદ્ધિ જીવ વિશેષાધિક.
૮૮. નિગોદના જીવ વિશેષાધિક.
૮૯. સમુચ્ચય વનસ્પતિકાયના જીવ વિશેષાધિક.
૯૦. એકેંદ્રિય જીવ વિશેષાધિક.
૯૧. તિર્યંચ યોનિના જીવ વિશેષાધિક.
૯૨. મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ જીવ વિશેષાધિક.
૯૩. અવિરતિ જીવ વિશેષાધિક.
૯૪. સકષાયી જીવ વિશેષાધિક.
૯૫. છદ્મસ્થ જીવ વિશેષાધિક.
૯૬. સયોગી જીવ વિશેષાધિક.
૯૭. સંસારસ્થ જીવ વિશેષાધિક.
૯૮. સર્વ જીવ વિશેષાધિક.

ઇતિ અઠાણું બોલનો અલ્પ બહુત્વ સંપૂર્ણ.

પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત.

ભગવતી સૂત્રના ૧૨ મા શતકના ૪ થા ઉદ્દેશમાં પુદ્ગલ પરાવર્ત્તનો વિચાર છે, તે નીચે મુજબઃ--

ગાથા.

નામં[૧], ગુણં[૨], ત્તિ સંખં[૩], ત્તિ ઠાણં[૪], કાલં[૫], કાલોવમં[૬], ચ;
કાલઅપ્પબહુ[૭], પુગ્ગલ મઝ[૮] પુગ્ગલં, પુગ્ગલકરણં[૯] અપ્પબહુ. ૧

પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત એ વિષય સમજવાને ૯ દ્વારે કરી, સ્પષ્ટીકરણ કરી કહે છે.

૧ **નામ દ્વાર**—૧ ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત, ૨ વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત, ૩ તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત, ૪ કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત, ૫ મનો પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત, ૬ વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત, ૭ શ્વાસોચ્છ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત.

૨ **ગુણ દ્વાર**—પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત એટલે શું, તે કેમ, કેટલા પ્રકારે ને તે શી રીતે સમજવું, એ સહજ પ્રશ્ન શિષ્ય બુદ્ધિથી થાય છે. ત્યારે ગુરૂ એમ સમજાવે છે કેઃ—જીવે આ જગત્—વિશ્વમાં જેટલા પુદ્ગલો છે તે સર્વને લઇ લઇને મૂક્યાં છે, મૂકી મૂકીને ફરી ફરી લીધાં છે. એટલે કે, **પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત** શબ્દનો અર્થ એ છે કે **પુદ્ગલ**=ઝીણામાં ઝીણા રજઃકણથી માંડીને સ્થૂલમાં સ્થૂલ જે પુદ્ગલ, તે **સર્વમાં** અગર તે **સર્વથી** જીવે **પરાવર્ત્ત**=સમગ્ર પ્રકારે ફરવું કર્યું, સર્વમાં ભ્રમણ કર્યું, ને તે પુદ્ગલો ઔદારિકપણે (ઔદારિક શરીરમાં રહી ઔદારિક યોગ્ય પુદ્ગલ ગ્રહણ કરે તે) વૈક્રિયપણે, (વૈક્રિય શરીરમાં રહી વૈક્રિય યોગ્ય પુદ્ગલ ગ્રહણ કરે તે) તૈજસપણે, ઉપર કહ્યા એ સાતેપણે, જીવે લીધા છે ને મૂક્યા છે; તે

પણ સૂક્ષ્મપણે ને બાદરપણે લીધા છે ને મૂક્યા છે; દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી, ભાવથી એમ ચારે પ્રકારે જીવે પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા છે; તે સ્પષ્ટ નીચે પ્રમાણે.

પુદ્ગલ પરાવર્ત્તના બે ભેદઃ-૧ બાદર, ને સૂક્ષ્મ. તે ૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાલથી, ૪ ભાવથી.

૧ **દ્રવ્યથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત**—તે જગત્માંના સર્વ પુદ્ગલો ઔદારિકપણે, વૈક્રિયપણે, એમ સાતે પ્રકારે પુદ્ગલો પૂરા કરે, પણ અનુક્રમે નહિ. એટલે કે, ઔદારિકપણે પુદ્ગલો પૂરા કર્યા પહેલાં વૈક્રિયપણે લે, વા તૈજસ્પણે લે, ગમે તે પુદ્ગલ પરાવર્ત્તપણે વચમાં લઈ પછી ઔદારિકપણાના લીધા પુદ્ગલો પૂરા કરે, એમ સાતે પ્રકારે અવળા સવળા જગતના સર્વ પુદ્ગલોને પૂર્ણ કરે તેને બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કહીએ.

૨ **દ્રવ્યથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત**—તે જગત્માંના સર્વ પુદ્ગલોને ઔદારિકપણે પૂર્ણ કરે, પછી વૈક્રિયપણે, પછી તૈજસ્પણે, એમ એક પછી એક, અનુક્રમે કરી સાતે પુદ્ગલ પરાવર્ત્તપણે પૂર્ણ કરે, તેને સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કહીએ.

૩ **ક્ષેત્રથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત**—તે ચૌદ રાજલોકના જેટલા આકાશ પ્રદેશ છે, તે સર્વ આકાશપ્રદેશને દરેક પ્રદેશે મરી મરીને અનુક્રમ વિના ગમે તેમ કરી પૂર્ણ કરે.

૪ **ક્ષેત્રથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત**—તે ચૌદ રાજલોકના આકાશ પ્રદેશને, અનુક્રમે એક પછી એક-૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦ એમ દરેક પ્રદેશમાં મરીને પૂર્ણ કરે. તેમાં પહેલા પ્રદેશે મરીને ત્રીજા પ્રદેશે મરે, અથવા ૫ મા ૮ મા ગમે તે પ્રદેશે મરે તે પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કરવામાં ન ગણાય. અનુક્રમે દરેક પ્રદેશે મરી સમસ્ત લોક પૂર્ણ કરે.

૫ **કાલથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત**—તે એક કાલચક્ર (જેમાં ઉત્સર્પિણી ને અવસર્પિણી સમાય) તેના પ્રથમ સમયે મરે. પછી બીજા કાલચક્રના બીજા સમયે મરે કે ગમે તો ત્રીજા સમયે મરે. એમ ત્રીજા કાલચક્રના ગમે તે સમયે મરે એટલે કે એક કાલચક્રના જેટલા સમય થાય તેટલા કાલચક્રના એક એક સમયે મરી એક કાલચક્ર પૂર્ણ કરે.

૬ **કાલથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત**—તે કાલચક્રના પ્રથમ સમયે મરે, તેમ બીજા કાલચક્રના બીજા સમયે મરે, ત્રીજા કાલચક્રના ત્રીજા સમયે મરે, ચોથા કાલચક્રના ચોથા સમયે મરે, વચમાં નિયમ વિના ગમે તે સમયે મરે તે હિસાબમાં ન ગણાય. એમ એક કાલચક્રના જેટલા સમય તેટલા કાલચક્રના અનુક્રમે નિયમિત સમયે મરે.

૭ **ભાવથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત**—તે જીવના અસંખ્યાત પરિણામ છે. તે પ્રથમ પરિણામે મરે, પછી ગમે તે ૮–૨–૫–૪–૬–૯ એમ અનુક્રમ વિના દરેક પરિણામે મરી અસંખ્યાત પરિણામ પૂર્ણ કરે.

૮ **ભાવથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત**—જીવના અસંખ્યાત પરિણામ છે, તે પ્રથમ પરિણામે મરે, પછી વચમાં ગમે તેટલો વખત ગયા પછી, ૨ જા પરિણામે, એમ અનુક્રમે ૩ જા પરિણામે, ૪ થા પરિણામે એમ અસંખ્ય પરિણામ મરી મરી પૂર્ણ કરે.

ઇતિ ગુણદ્વાર.

૩ જો–ત્રિસંખ્યા દ્વાર.

૧ **પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત** સર્વ જીવે કેટલા કર્યા. ૨ એક વચને–એક જીવે–૨૪ દંડકમાં કેટલા પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા. ૩ બહુ વચને–સર્વ જીવે–૨૪ દંડકે કેટલા પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા.

૧ **સર્વ જીવે** ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત, વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત, તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત એ સાતે પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંત અનંત વાર કર્યા. ૭

૨ **એકવચને**—તે એક જીવે-એક નારક જીવે ઔદારિક પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત, વૈક્રિય પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત એ સાતે પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત અતિત (ગયા) કાલે અનંત અનંત વાર કર્યા. ભવિષ્ય કાલે કોઇ, પુદ્દગલ પરાવર્ત કરશે નહિ (મોક્ષ જશે તે) કોઈ કરશે. જે કરશે તે જઘન્ય, ૧-૨-૩ પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કરશે, ઉત્કૃષ્ટ અનંત કરશે. એમ ભવનપતિ વગેરે ૨૪ દંડકના એક એક જીવે સાત પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત ગયા કાલે અનંત કર્યા. કેટલાકો ભવિષ્ય કાલે કરશે નહિ, મોક્ષ જશે તે માટે જે કરશે તે ૧-૨-૩ ઉત્કૃષ્ટ અનંત કરશે. સાત પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત, ૨૪ દંડક સાથે ગણતાં ૧૬૮ (પ્રશ્ન) થાય.

૩ **બહુવચને**—તે સર્વ જીવે-સર્વ નારક જીવે પૂર્વ કાલે ઔદારિક પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત, એ સાતે પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત અનંત અનંત કર્યા. ભવિષ્યકાલે ઘણાઓ અનંત કરશે. એમજ ૨૪ દંડકના બહુ જીવો એ અનંત પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કર્યા ને ભવિષ્યકાલમાં કરશે. તેના પણ ૧૬૮ (પ્રશ્ન) થાય છે.

૭+૧૬૮+૧૬૮=૩૪૩ (પ્રશ્ન) થાય છે.

૪. ત્રિસ્થાનક દ્વાર.

૧ એક જીવે કયા કયા સ્થાને, કયા કયા પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કર્યા, કયા કયા પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કરશે. ૨ બહુ જીવે કયા કયા સ્થાને પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કર્યા, ને કરશે. ૩ સર્વ જીવે કયા કયા દંડકમાં કયા કયા પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કર્યા.

૧ **એકવચને**—તે એક જીવે નારકપણે ઔદારિક પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કર્યું નથી, કરશે નહિ. વૈક્રિય પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કર્યું છે, કરશે. જે કરશે તે જઘન્ય ૧-૨-૩ ઉત્કૃષ્ટ અનંત કરશે. એમ તૈજસ્ પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કાર્મણ પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત યાવત્ શ્વાસોચ્છ્વાસ પુદ્દગલ પરાવર્ત્ત કર્યા ને હવે પછી કરશે, તે ઉપર પ્રમાણે. એમ અસુર-

કુમારપણે, પૃથ્વીપણે યાવત્ વૈમાનિકપણે પૂર્વે ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત યાવત્ શ્વાસોચ્છ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા ને કરશે. (તે સમજવાનું એ છે કે જે દંડકમાં જે જે પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત હોય તે કરે—ન હોય તે ન કરે). એક **નેરયિક જીવે** ૨૪ દંડકમાં રહી સાત સાત (હોય તો હા નહિ તો ના) પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા તે ૨૪×૭=૧૬૮ થયા. તો એમ ૨૪ દંડકનો જીવ ૨૪ દંડકમાં રહી સાત સાત પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કરે. તે ૧૬૮×૨૪=૪૦૩૨ પ્રશ્ન પુદ્ગલ પરાવર્ત્તના થાય છે.

૨ **બહુ વચને**—તે સર્વ જીવે નૈયરિકપણે ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત નથી કર્યું, નહિ કરશે. વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત યાવત્ શ્વાસોચ્છ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા કરશે. એમજ અસુરકુમારપણે પૃથ્વીપણે યાવત વૈમાનિકપણે, જે જે ઘટે તે તે પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા ને કરશે. એમ ૨૪ દંડકમાં બહુ જીવે પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત સાત સાત કર્યા કરશે. પૂર્વ પ્રમાણે આને પણ ૪૦૩૨ પ્રશ્ન થાય છે.

૩ **કયા કયા દંડકમાં પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા**—તે સર્વ જીવે પાંચ એકેંદ્રિય, ત્રણ વિકલેંદ્રિય, તિર્યંચ પંચેંદ્રિય ને મનુષ્ય, એ દશ દંડકમાં ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંત અનંતવાર કર્યા. ૧ નૈરયિક, ૧૦ ભવનપતિ, ૧૨ વાયુકાય, ૧૩ સંજ્ઞી તિર્યંચ પંચેંદ્રિય પર્યાપ્ત, ૧૪ સંજ્ઞી મનુષ્ય પર્યાપ્ત, ૧૫ વાણવ્યંતર, ૧૬ જ્યોતિષી, ૧૭ વૈમાનિક એ ૧૭ દંડકમાં સર્વ જીવે વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંત અનંતવાર કર્યા. ૨૪ દંડકમાં તૈજસ્ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત, કામર્ણ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત ને શ્વાસોચ્છ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત સર્વ જીવે અનંત અનંતવાર કર્યા. ૧૪ નૈરયિક દેવના દંડક, ૧૫ સંજ્ઞી તિર્યંચ પંચેંદ્રિય, ૧૬ સંજ્ઞી મનુષ્ય એ ૧૬ દંડકમાં સર્વ જીવે મન પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંત અનંત વાર કર્યા.

પાંચ એકેંદ્રિય વિના ૧૯ દંડકમાં સર્વ જીવે વચન પુદ્ગલ

પરાવર્ત્ત અનંત કર્યા. એ ૧૩૪ પ્રશ્ન થાય છે. ત્રણે સ્થાનકના આઠ હજાર એકસો ને અઠાણું પ્રશ્ન થાય છે. ઇતિ ત્રિસ્થાનક દ્વાર.

૫ કાલદ્વાર—અનંત ઉત્સર્પિણી અનંત અવસર્પિણી જાય ત્યારે એક ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત થાય. એમ વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત એટલો કાલ જતા થાય છે. સાતે પુદ્ગલ પરાવર્ત્તમાં અનંત અનંત કાલચક્ર વહી જાય છે. ઇતિ કાલદ્વાર.

૬ કાલની ઉપમા—કાલ (વખત) સમજવાને દૃષ્ટાંત આપે છે તેમાં પ્રથમ પરમાણુથી શરૂ કરે છે. પરમાણુ તે ઝીણામાં ઝીણો રજઃકણ, જે રજઃકણ અતીંદ્રિય (ઇંદ્રિયને અગમ્ય) છે. જેનો ભાગ ખંડ કે કકડો કોઇ પણ શસ્ત્રથી કે કોઇ પણ રીતે થઇ શકે નહિ. ઘણોજ ઝીણો સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ એવો જે ભાગ તે પરમાણુ. એ ૧ અનંત સૂક્ષ્મ પરમાણુએ એક વ્યવહાર પરમાણુ થાય. ૨ અનંત વ્યવહાર પરમાણુએ એક ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ પરમાણુ થાય. ૩ અનંત ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ પરમાણુએ, એક શીત સ્નિગ્ધ પરમાણુ થાય. ૪ આઠ શીત સ્નિગ્ધ પરમાણુએ એક ઉર્ધ્વરેણુ થાય. ૫ આઠ ઉર્ધ્વરેણુએ એક ત્રસરેણુ થાય. ૬ આઠ ત્રસરેણુએ એક રથરેણુ થાય. ૭ આઠ રથરેણુએ દેવ—ઉત્તર કુરૂ મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૮ તે આઠ વાલાગ્રે, હરિ—રમક વર્ષના મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૯ તે આઠ વાલાગ્રે હેમવય હિરણ્યવય મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૧૦ તે આઠ વાલાગ્રે પૂર્વ વિદેહ પશ્ચિમ વિદેહ મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૧૧ તે આઠ વાલાગ્રે ભરત ઐરવત મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૧૨ તે આઠ વાલાગ્રે એક લીખ. ૧૩ આઠ લીખે એક જૂ. ૧૪ આઠ જૂએ એક અર્ધજવ. ૧૫ આઠ અર્ધજવે એક ઉત્સેધ અંગુલ. ૧૬ છ ઉત્સેધ અંગુલે એક પગનું પહોળપણું. ૧૭ બે પગ પહોળપણે એક વેંત. ૧૮ બે વેંતે એક હાથ. બે હાથે એક કુક્ષિ. ૧૯ બે કુક્ષિએ એક ધનુષ્ય.

૨૦ બે હજાર ધનુષ્યે એક ગાઉ. ૨૧ તે ચાર ગાઉએ એક યોજન. તે એક યોજનનો કુવો, લાંબો, પહોળો ને ઉંડો જાણે કે હોય તેમ કલ્પીએ, ને તેમાં દેવ—ઉત્તર કુરૂ મનુષ્યના વાળ—એક એક વાળના અસંખ્ય ખંડ કરીએ, તે અસંખ્ય ખંડવાળા વાળોથી તળાથી તે ઉપર સુધી સજડ—ગાઢ ઠાંસીને તે કુવો ભર્યો હોય, કે જેના પરથી ચક્રવર્ત્તીનું લશ્કર ચાલ્યું જાય, પણ એક વાળ નમે નહિ. નદીનો પ્રવાહ ધોધભર ચાલ્યો જાય, પણ અંદર પાણી ઉતરી શકે નહિ. કદાચ અગ્નિ પણ તે ઉપર લાગે, પણ અંદર જઇ શકે નહિ. તેવા કૂવામાંથી સો સો વર્ષે* એક એક વાળ ખંડ કહાડે ને સો સો વર્ષે એક એક ખંડ કહાડતાં જ્યારે તે કૂવો ખાલી થાય, તેટલામાં જેટલો વખત જાય, તેને શાસ્ત્રકાર એક પલ્ય કહે છે. ને તેવા દશ ક્રોડ ક્રોડ પલ્યે એક સાગર થાય છે, વિશ ક્રોડ ક્રોડ સાગર સમાય તેટલા વખતે એક કાલચક્ર થાય છે.

ઇતિ કાલઉપમા દ્વાર.

૭ **કાલ અલ્પ બહુત્વ દ્વાર**—૧ અનંત કાલચક્ર જાય ત્યારે એક કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત થાય. ૨ અનંત કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત જાય, ત્યારે તૈજસ્ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત થાય. ૩ અનંત તૈજસ્ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત જાય ત્યારે એક ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત થાય. ૪ તે અનંત જાય ત્યારે એક શ્વાસોચ્છ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત થાય. ૫ તે અનંત જાય, ત્યારે એક મનઃ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત થાય. ૬ તે અનંત જાય,

* અસંખ્ય સમયે એક આવલિકા, સંખ્યાત આવલિકાએ એક ઉશ્વાસ, સંખ્યાત આવલિએ એક નિશ્વાસ. બે મળી એક પ્રાણ. સાત પ્રાણે એક સ્તોક (જરા—થોડો વખત), સાત સ્તોકે—એક લવ (બે કાષ્ઠાનું માપ), ૭૭ લવે એક મુહૂર્ત્ત, ત્રીશ મુહૂર્તે અહોરાત્રિ, ૧૫ અહોરાત્રિએ એક પક્ષ, બે પક્ષે માસ, બાર માસે એક વર્ષ.

ત્યારે એક વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત થાય. ૭ તે અનંત જાય ત્યારે એક વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત થાય.

ઇતિ કાલ અલ્પ બહુત્વ દ્વાર.

૮ **પુદ્ગલ મધ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત જાય તે**—૧ એક કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત્તમાં અનંત કાલચક્ર જાય. ૨ એક તૈજસ્ પુદ્ગલ પરાવર્ત્તમાં અનંત કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત જાય. ૩ એક ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્તમાં અનંત તૈજસ્ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત જાય. ૪ એક શ્વાસોશ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્તમાં અનંત ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત જાય. ૫ એક મનઃપુદ્ગલ પરાવર્ત્તમાં અનંત શ્વાસોશ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત જાય. ૬ એક વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત્તમાં અનંત મનઃ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત જાય. ૭ એક વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત્તમાં અનંત વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત જાય.

ઇતિ પુદ્ગલ મધ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત દ્વાર.

૯ **પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા, તેનો અલ્પ બહુત્વ**—૧ સર્વ જીવે, સર્વથી થોડા વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કર્યા. ૨ તેથી વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંતગુણ અધિક કર્યા. ૩ તેથી મનઃ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા. ૪ તેથી શ્વાસોશ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા. ૫ તેથી ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા. ૬ તેથી તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા. ૭ તેથી કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અનંતગુણ અધિક કર્યા.

ઇતિ પુદ્ગલ કરણ અલ્પ બહુત્વ.

ઇતિ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત સંપૂર્ણ.

જંબૂદ્વીપ વિચાર.

—:—

જંબૂદ્વીપ–૧ લાખ યોજનનો લાંબો ને પહોળો છે. તે વર્તુળ, તેલના પુડલાને આકારે છે. ૧. વર્તુળ રથના પૈડાને આકારે છે. ૨. વર્તુળ કમળની કર્ણિકાને આકારે છે. ૩. વર્તુળ પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે. ૪. તેની પરિધી ૩ લાખ, ૧૬ હજાર, ૨૨૭ યોજન, ૩ કોશ, ૧૨૮ ધનુષ ને ૧૩॥ આંગુલ અધિક છે. જંબુદ્રીપના ૧૦ દ્વારની

ગાથા.

ખંડા[1] જોયણ[2] વાસા,[3] પવ્વય[4] કુડા[5] ય તિત્થ[6] સેઢિઓ[7];
વિજય[8] દ્દહ[9] સલિલાઓ,[10] પિંડએ હોઇ સંઘહણી.

એ દશ દ્વાર છે. તેમાં **પ્રથમ ખંડ દ્વાર છે.** જંબૂદ્રીપના ભરત સરખા ૧૯૦ ખંડ છે. ભરતક્ષેત્રનું ૧, ચુલ્લહિમવંત પર્વતના ૨, હેમવંત-ક્ષેત્રના ૪, મહાહિમવંત પર્વતના ૮, હરિવર્ષ ક્ષેત્રના ૧૬, નિષધ પર્વતના ૩૨, મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ૬૪, નીલવંત પર્વતના ૩૨, રમ્યકવર્ષ ક્ષેત્રના ૧૬, રૂપી પર્વતના ૮, હિરણ્યવંત ક્ષેત્રના ૪, શિખરી પર્વતના ૨, ઇરવત ક્ષેત્રનું ૧, એ પ્રમાણે સર્વ મળીને પહોળપણે દક્ષિણ ઉત્તરે થઇને ભરત જેવડા પહોળપણે ૧૯૦ ખંડ છે. **ઇતિ પહેલો ખંડદ્વાર સમાપ્ત. ૧.**

૨ જો યોજનદ્વાર:—જંબૂદ્વીપના ચારે હાંસે યોજન યોજનના ખંડ કરીએ ત્યારે સાતસેં નેવુ કોડિ, છપન લાખ, ચોરાણું હજાર, એકસો ને પચાસ ચતુરસ્ર થાય. ઉપર ૧ કોશ ને પનરસેં પનર ધનુષ્ય વધે. ઉપર ૬૦ અંગુલ વધે. **ઇતિ ૨ જો યોજનદ્વાર સમાપ્ત. ૨.**

૩ જો વર્ષદ્વાર:—જંબૂદ્વીપને વિષે ૭ વર્ષ–ક્ષેત્ર છે. તે ભરત ૧, હેમવંત ૨, હરિવર્ષ ૩, મહાવિદેહ ૪, રમકવર્ષ ૫, હિરણ્યવંત ૬, ઇરવત ૭, એ ૭ ક્ષેત્ર તથા એક મહાવિદેહના ૪ ભાગ ગણીએ તો પૂર્વ મહાવિદેહ, પશ્ચિમ મહાવિદેહ ૮, દેવકુરૂ ૯, ઉત્તરકુરૂ ૧૦, એ પ્રમાણે ૧૦ ક્ષેત્ર થાય. તેનું વિષ્કંભપણું ૧, બાહા ૨, જીવા ૩, ધનુષપિઠ ૪, એ ૪ કહે છે:—ભરતક્ષેત્રના ૨ ભેદ:—દક્ષિણ ભરત ૧, ઉત્તર ભરત ૨. દક્ષિણભરતનું વિષ્કંભપણું ૨૩૮ જોજન ને ૩ કળાનું. એની બાહા નથી. તેની જીવા ૯૭૪૮ જોજન ને ૧૨ કલા. તેની ધનુષપિઠ ૯૭૬૬ જોજન ને ૧ કલા અધિક (૧). ઉત્તરભરતનું વિષ્કંભપણું ૨૩૮ જોજન ને ૩ કલાનું. તેની બાહા ૧૮૯૨ જોજન ને સાડીસાત કલાની. તેની જીવા ૧૪૪૭૧ જોજન ને ૬ કલામાં કાંઇક ન્યૂન તેની ધનુષપિઠ ૧૪૫૨૮ જોજન ને ૧૧ કલાની. (૨) એજ પ્રમાણે ઇરવત ક્ષેત્રનું પણ જાણવું (૩). હેમવંત ૧, હિરણ્યવંત ૨, એ ૨ ક્ષેત્રનું પહોળપણું ૨૧૦૫ જોજન ને ૫ કલાનું, તેની બાહા ૬૭૫૫ જોજન ને ૩ કલા. તેની જીવા ૩૭૬૭૪ જોજન ને ૧૬ કલા. તેની ધનુષપિઠ ૩૮૭૪૦ જોજન ને ૧૦ કલા (૪). હરિવર્ષ ૧, રમકવર્ષ ૨, એ ૨ ક્ષેત્રનું વિષ્કંભપણું ૮૪૨૧ જોજન ને ૧ કલા. તેની બાહા ૧૩૩૬૧ જોજન ને ૬ કલા. તેની જીવા ૭૩૯૦૧ જોજન ને ૧૭ કલા. તેની ધનુષપિઠ ૮૪૦૧૬ જોજન ને ૪ કલા (૬). મહાવિદેહ ક્ષેત્રનું વિષ્કંભપણું ૩૩૬૮૪ જોજન ને ૪ કલા. તેની બાહા ૩૩૭૬૭ જોજન ને ૭ કલા. તેની જીવા ૧ લાખ જોજનની. તેની ધનુષપિઠ ૧૫૮૧૧૩ જોજન ને ૧૬ કલા અધિક (૭). દેવકુરૂ ઉત્તરકુરૂ એ ૨ ક્ષેત્રનું વિષ્કંભપણું ૧૧૮૪૨ જોજન ને ૨ કલાનું. તેની બાહા નથી. તેની જીવા ૫૩૦૦૦ જોજનની. તેની ધનુષપિઠ ૬૦૪૧૮ જોજન ને ૧૨ કલા (૯). ઇતિ ૩ જો વર્ષદ્વાર સમાપ્ત. ૩.

૪ થો પર્વતદ્વાર:—જંબુદ્વીપને વિષે ૨૬૯ પર્વત છે. વર્ષધર પર્વત ૬, મેરૂ ૧, ચિત્ત ૧, વિચિત્ત ૧, યમક ૨, કંચનગિરિ ૨૦૦, વખાર ગજદંતા ૪, વખારા ૧૬, લાંબા વૈતાઢ્ય ૩૪, વર્તુળ વૈતાઢ્ય ૪, એ સર્વ મળીને ૨૬૯ પર્વત છે. તેનું ઉંચપણું. ઉંડાપણું, વિષ્કંભપણું, બાહા, જીવા, ધનુષપિઠ આ પ્રમાણે:—ચુલહિમવંત ૧, શિખરી ૨, એ ૨ પર્વત સો સો જોજનના ઉંચા છે, અને પચીસ પચીસ જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. તેમનું પહોળપણું ૧૦૫૨ જોજન ને ૧૨ કલાનું છે. તેમની બાહા ૫૩૫૦ જોજન ને ૧૫. કલા તેમની જીવા ૨૪૯૩૨ જોજન ને અર્દ્ધ કલામાં થોડી ન્યૂન. તેમની ધનુષપિઠ ૨૫૨૩૦ જોજન ને ૪ કલા (૨). મહાહિમવંત ને રૂપી એ ૨ પર્વત બસેં બસેં જોજનના ઉંચા, અને પચાસ પચાસ જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. તેમનું વિષ્કંભપણું ૪૨૧૦ જોજન ને ૧૦ કલાનું, તેમની બાહા ૯૨૭૬ જોજન ને ૯ કલા, તેમની જીવા ૫૩૯૩૧ જોજન ને ૬ કલા અધિક, તેમની ધનુપપિઠ ૫૭૨૯૩ જોજન ને ૧૦ કલા (૪). નિષધ ૧, નીલવંત ૨, એ ૨ પર્વત ચારસો ચારસો જોજનના ઉંચા છે, અને સો સો જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. તેમનું વિષ્કંભપણું ૧૬૮૪૨ જોજન ને ૨ કલાનું. તેમની બાહા ૨૦૧૬૫ જોજન ને ૨ કલા. તેમની જીવા ૯૪૧૫૬ જોજન ને ૨ કલા. તેમની ધનુષપિઠ ૧૨૪૩૪૬ જોજનને ૯ કલા. એ ૬ પર્વત થયા (૬). મેરૂ પર્વત એક લાખ જોજનનો છે તેમાં ૧ હજાર જોજન ધરતીમાં ઉંડો છે, તેમાં પ્રથમ ૨૫૦ જોજન પૃથ્વીમય છે, ૨૫૦ જોજન પાષાણમય છે, ૨૫૦ જોજન વજ્ર હીરામય છે, ૨૫૦ જોજન શર્કર પૃથ્વીમય છે; એમ ૧ હજાર જોજનનો ઉંડો છે. એ પ્રથમ કાંડ. તે ઉપર નવાણું હજાર જોજનનો મેરૂ ઉંચો છે. તેમાં પોણુસોલ હજાર જોજન અંકરત્નમય છે, પોણુસોલ હજાર જોજન

સ્ફટિક રત્નમય છે, પોણુસોલ હજાર જોજન પીળા સુવર્ણમય છે, પોણુસોલ હજાર જોજન રૂપામય છે, એ ૬૩ હજાર જોજનનો બીજો કાંડ. તે ઉપર ત્રીજો કાંડ. છત્રીસ હજાર જોજનનો જાંબૂનદ રાતા સુવર્ણમય છે. એ સર્વ મળીને ૧ લાખ જોજનનો મેરૂ પર્વત છે. તે મૂળે ૧૦૦૯૦ જોજન ને એક જોજનના ૧૧ ભાગ કરીએ તેવા ૧૦ ભાગ એટલો ધરતીને મૂળે પહોળો છે. દશ હજાર જોજનનો ધરતીને સમભૂતળે લાંબો પહોળો છે. ધરતીથકી અગ્યાર હજાર જોજન ઉંચા જઇએ ત્યાં નવ હજાર જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે, એમ અગ્યાર અગ્યાર હજારે ૧ હજાર ઘટાડતાં શિખરે ૧ હજાર જોજનનો લાંબો પહોળો છે. તેની ત્રિગુણી અધિક પરિધી છે. મેરુને ૪ વન છે. ભદ્રશાલ વન ૧, નંદન વન ૨, સૌમનસ વન ૩, પંડગ વન ૪. ભદ્રશાલ વન તે મેરૂને ચારે બાજુ ધરતી ઉપર છે. તે પૂર્વ પશ્ચિમે બાવીશ હજાર જોજન લાંબું છે, અને અઢીસો જોજન ઉત્તર દક્ષિણે પહોળું છે. તેને એક પદ્મવરવેદિકા ને એક વન પંડ સઘળે ચારે બાજુએ છે. મેરૂ પર્વત થકી પૂર્વ દિશાએ ૫૦ જોજન વનમાં જાય, ત્યાં ૧ સિદ્ધાયતન છે. તે ૫૦ જોજનનું લાંબું ને ૨૫ જોજનનું પહોળું છે અને ૩૬ જોજનનું ઉંચું છે. અનેક સ્તંભ છે. તે સિદ્ધાયતનને ૩ બારણાં છે. પૂર્વે ૧, દક્ષિણે ૨, ઉત્તરે ૩. તેના દરવાજા આઠ આઠ જોજનના ઉંચા છે ને ૪ જોજનના પહોળા છે. તે સિદ્ધાયતનના ઘણું મધ્ય દિશ વિભાગને વિષે એક મણિમય પિઠિકા છે, તે ૮ જોજનની લાંબી ને પહોળી છે, ૪ જોજનની જાડપણે છે, ને સર્વ રત્નમય છે. તે ઉપર ૧ દેવછંદો (ગભારો) છે તે ૮ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે, અને ૮ જોજનનો અધિક ઉંચો છે. ત્યાં જીનપ્રતિમા છે તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે છેઃ—દેવછંદોજાવ ધૂપના કડુછા છે. એક કહ્યું તેમ ચારે દિશી ૪ સિદ્ધાયતન

છે. ચારે દિશે મેરૂપર્વતથી ૫૦ જોજન ઇશાન કોણે વનમાં જાય ત્યાં ૪ વાવડીઓ છે. મેરૂપર્વતથી ૫૦ જોજન અગ્નિ કોણે વનમાં જાય ત્યાં ૪ વાવડીઓ છે. મેરૂપર્વતથી ૫૦ જોજન નૈઋત્ય કોણે વનમાં જાય ત્યાં ૪ વાવડીઓ છે. મેરૂપર્વતથી ૫૦ જોજન વાયવ્ય કોણે વનમાં જાય ત્યાં ૪ વાવડીઓ છે. તે એકેકી વાવડી ૫૦ જોજનની લાંબી અને ૨૫ જોજનની પહોળી છે, અને દશ દશ જોજનની ઉંડી છે. તેઓ ચારે દિશે તોરણસહિત છે. તે ચારચાર વાવડીઓના મધ્યમાં એકએક મહેલ છે ને તે દક્ષિણની બે બાજુમાં—(અગ્નિ ને નૈઋત્યકોણમાં) શક્રેંદ્રના ને ઉત્તરની બે કોણમાં (ઇશાન ને વાયવ્યમાં) ઈશાનેંદ્રના મહેલ છે. તે ચારે પાંચસો પાંચસો જોજનના ઉંચા છે, અને અઢીસો અઢીસો જોજનના લાંબા ને પહોળા છે તથા ઉંચા શિખરબંધ છે. ભદ્રશાલ વનમાં ૮ દિગ્હસ્તિ કુટ છે. ભદ્રશાલ વનથી પાંચસેં જોજન મેરૂ ઉપર જઇએ ત્યાં નંદનવન આવે. તે નંદનવન ૫૦૦ જોજન ચક્રવાલ વિષ્કંભપણે ફરતું વર્તુળ—વલયને આકારે છે. તે મેરૂપર્વતની નજીક છે, જ્યાં ઘણા દેવ દેવાંગના હાસ્યરતિ ખેલે છે. ત્યાં પણ ૪ સિદ્ધાયતન છે, ૧૬ વાવડીઓ છે, ૪ મહેલ છે. પહેલાની પેઠે છે, પણ ત્યાં ૯ કુટ છે. વળી નંદનવનથી સાડીબાસઠ હજાર જોજન ઉંચા જઇએ ત્યાં સૌમનસ વન આવે, તે ૫૦૦ જોજન ચક્રવાલ વિષ્કંભપણે ફરતું વર્તુળ—વલયને આકારે છે. મેરૂને વિંટી રહ્યું છે. ૪ સિદ્ધાયતન છે. ૧૬ વાવડીઓ છે. ૪ મહેલ છે. ત્યાંથી ૩૬ હજાર જોજન મેરૂને શિખરે જઇએ ત્યાં પંડગવન આવે, તે ૪૯૪ જોજન ચક્રવાલ વિષ્કંભપણે ફરતું વર્તુળ—વલયને આકારે છે. મેરૂની ચુલિકાને વિંટી રહ્યું છે. પંડગ વનને વિષે ૧ ચુલિકા છે, તે ૪૦ જોજનની ઉંચી છે, ૧૨ જોજનની મૂળે પહોળી છે, અને ૪ જોજનની મથાળે પહોળી છે. આઠ જોજનની વચમાં પહોળી છે.

ગાયના પુંછને આકારે છે. સર્વ વૈડૂર્ય રત્નમય છે. તેને એક પદ્મવર વેદિકા છે. ઉપર ઘણી સમરમણિક ભૂમિકા છે. તે ચુલિકા ઉપર ૧ સિદ્ધાયતન છે. તે ૧ કોશનું લાંબું ને અર્ધ કોશનું પહોળું છે અને દેશ ઉણું કોશ ઉંચું છે, અનેક સ્તંભો છે, જાવ ધુપના કડુછા છે. તે પંડગ વનમાં ૪ સિદ્ધાયતન છે, ૧૬ વાવડીઓ છે, ૪ મહેલ છે, તે પહેલાંની પેઠે જાણવું. પંડગ વનમાં ૪ અભિષેક શિલા છે, તેનાં નામઃ-- પાંડુ શિલા ૧, પાંડુ કંબલ શિલા ૨, રક્ત શિલા ૩, રક્તકંબલ શિલા ૪. એ ૪ શિલા અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે. પુર્વ પશ્ચિમની શિલા ઉત્તર દક્ષિણે પાંચસો પાંચસો જોજનની લાંબી છે, અને પૂર્વ પશ્ચિમે અઢીસો અઢીસો જોજનની પહોળી છે. ઉત્તર દક્ષિણની શિલા પૂર્વ પશ્ચિમે પાંચસો પાંચસો જોજનની લાંબી છે, અને ઉત્તર દક્ષિણે અઢીસો અઢીસો જોજનની પહોળી છે, ૪ જોજનની જાડપણે છે, સર્વ કનકમય છે. એ ૪ ને ત્રણ દિશે પગથીયાં છે. પૂર્વ પશ્ચિમની શિલા ઉપર બે બે સિંહાસન છે, અને ઉત્તર દક્ષિણની શિલા ઉપર એકેકુ સિંહાસન છે, તે પાંચસો પાંચસો ધનુષના લાંબા ને પહોળા છે, અને ૨૫૦ ધનુષના ઉંચા છે. ત્યાં તીર્થંકર દેવનો જન્મ મહોત્સવ કરે છે. જંબૂદ્વીપમાં જઘન્ય ૨ તીર્થંકરનો ને ઉત્કૃષ્ટ ૪ તીર્થંકરનો જન્મમહોત્સવ એકી વખતે થાય છે. મેરૂનાં ૧૬ નામઃ–મંદર ૧, મેરૂ ૨, મનોરમ ૩, સુદર્શન ૪, સ્વયંપ્રભ ૫, ગિરિરાજ ૬, રત્નોચ્ચય ૭, તિલકોપમ ૮, લોકમધ્ય ૯, લોકનાભિ ૧૦, રત્ન ૧૧, સૂર્યાવર્ત ૧૨, સૂર્યાવરણ ૧૩, ઉત્તમ ૧૪, દિશાદિ ૧૫, અવતંશ ૧૬. ચિત્ત ૧, વિચિત્ત ૨, એ ૨ પર્વત દેવકુરૂક્ષેત્રમાં છે. નિષધ પર્વતથી ઉત્તરે ૮૩૪ જોજન ને એક જોજનના ૭ ભાગ કરીએ તેવા ૪ ભાગ જઇએ ત્યાં સિતોદા નદીને પૂર્વ પશ્ચિમને કાંઠે છે. ૨ યમક પર્વત ઉત્તર કુરૂક્ષેત્રમાં છે. નીલવંત પર્વતથી દક્ષિણે ૮૩૪ જોજન ને ૧ જોજનના ૭ ભાગ

કરીએ તેવા ૪ ભાગ જઇએ ત્યાં સિતા નદીને પૂર્વ પશ્ચિમને કાંઠે છે. ચિત્ત ૧, વિચિત્ત ૧, યમક ૨, એ ૪ પર્વત ૧ હજાર જોજનના ઉંચા છે અને અઢીસો જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. એક હજાર જોજનના મૂળે લાંબા પહોળા છે. સાડાસાતસેં જોજનના વચમાં લાંબા પહોળા છે. ઉપર પાંચસો જોજનના લાંબા પહોળા છે. તેની ત્રિગુણી અધિક પરિધી છે. બસેં કંચનગિરિ પર્વત સિતા સિતોદા નદીની વચ્ચે પાંચ પાંચ દ્રહની બે બાજુએ છે. તે એકેક દ્રહ પાસે એકેકી કોરે દશ પર્વત છે. એમ બીજી પાસે પણ દશ દશ પર્વત છે. એ ૧૦ દ્રહને બેઉ કાંઠે બસેં કંચનગિરિ પર્વત છે. તે સો સો જોજનના ઉંચા છે, પચીસ પચીસ જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે, મૂળે સો જોજનના લાંબા ને પહોળા છે, વચ્ચે પોણોસો જોજનના લાંબા ને પહોળા છે, ઉપર પચાશ જોજનના લાંબા ને પહોળા છે. તેમની ત્રિગુણી અધિક પરિધી છે. (૨૧૧). ૪ ગજદંતા કહે છેઃ—ગંધમાદન ૧, માલવંત ૨, વિદ્યુતપ્રભ ૩, સૌમનસપ્રભ ૪. નિષધથી બે, નીલવંતથી બે ગજદંતા નિકળીને મેરૂ પાસે ચારે આવીને અડકી રહ્યા છે. તે ૩૦૨૦૯ જોજન ને ૬ કલાના લાંબા છે. નિષધ ને નીલવંતને અડતાં ચારસો ચારસો જોજનના ઉંચા છે, અને સો સો જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે, અને પાંચસો પાંચસો જોજનના પહોળા છે. મેરૂ પાસે જઇએ ત્યાં પાંચસો પાંચસો જોજનના ઉંચા છે, અને સવાસો સવાસો જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. ઘટતાં અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે પહોળા છે. એ હસ્તિના દાંતને આકારે છે. (૨૧૫). સોલ વખારા પર્વતઃ-ચિત્ત ૧, વિચિત્ત ૨, નલીન ૩, એકશૈલ ૪, ત્રિકુટ ૫, વૈશ્રમણ ૬, અંજન ૭, માયંજન ૮, અંકાવતી ૯, પદ્માવતી ૧૦ આશિવિષ ૧૧, સુખાવહ ૧૨, ચંદ્ર ૧૩, સૂર્ય ૧૪, નાગ ૧૫, દેવ ૧૬, એ ૧૬ તે ૧૬૫૯૨ જોજન ને ૨ કલાના લાંબા છે. પાંચસો પાંચસો જોજનના પહોળા છે.

નિષધ નીલવંતથી નિકળતાં ચારસો ચારસો જોજનના ઉંચા છે, અને સો સો જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. સિતા સિતોદા નદીની પાસે પાંચસો પાંચસો જોજનના ઉંચા છે, અને સવાસો સવાસો જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. પાંચસો પાંચસો જોજનના પહોળા છે વખારા પર્વત ઘોડાના ખંધને આકારે છે. (૨૩૧). ચોત્રીશ લાંબા વૈતાઢ્યા તેમાં ૧ ભરતનો વૈતાઢ્ય, ૧ ઇરવતનો વૈતાઢ્ય અને ૩૨ વિજયના, એ ૩૪ વૈતાઢ્ય તે પચીસ પચીસ જોજનના ઉંચા છે અને સવાછ જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. પચાશ પચાશ જોજનના પહોળા છે. તેમની બાહા ૪૮૮ જોજન ને ૧૬ કલા ઝાઝેરી છે. તેમની જીવા ૧૦૭૨૦ જોજન ને ૧૨ કલાની, તેમની ધનુષ્યપિઠ ૧૦૭૪૩ જોજન ને ૧૫ કલા. એકેક વૈતાઢ્યે બે બે ગુફા છે; તમિસ્રગુફા ૧, ખંડપ્રપાતગુફા ૨. એ ૨ ગુફાઓ પચાશ પચાશ જોજનની લાંબી છે, અને ૧૨ જોજનની પહોળી છે, અને આઠ જોજનની ઉંચી છે. તેમાં બે બે નદી છે, તેનાં નામઃ—ઉમગજલા ૧, નિમગજલા ૨. એકવિશ જોજન જઇએ ત્યાં ઉમગજલા નદી આવે. તે ત્રણ જોજનના પટમાં છે. તેમાં હાથી, ઘોડા, બળદ, મનુષ્યનું કલેવર, કચરો પડે તેને ત્રણવાર ભમાડી ઉછાળી બહાર નાંખે તે કારણે ઉમગજલા કહેવાય છે. ત્યાંથી ૨ જોજન આઘા જઇએ ત્યાં નિમગજલા નદી છે. તે ૩ જોજનના પટમાં છે. તેમાં હાથી, ઘોડા, મનુષ્ય, બલદનું કલેવર, અનેરૂં પુદ્ગલ પડે તેને ત્રણ વાર ભમાડીને હેઠું બેસાડે તે કારણે નિમગજલા કહીએ. શેષ ૩૨ દીર્ઘ વૈતાઢ્ય મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં છે, તે પણ એ સરખા છે, પણ બાહા જીવા ધનુષપિઠ નથી. તે પલંગને આકારે છે. (૨૬૫). ૪ વર્તુલ વૈટાઢ્ય–શબ્દાપાતિ ૧, વિકટાપાતિ ૨, ગંધાપાતિ ૩, માલવંત ૪. એ ૪ વર્તુલ વૈતાઢ્ય જુગલિયાના ક્ષેત્રમાં છે, તે ૧ હજાર જોજનના ઉંચા છે. ૨૫૦ જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. મૂળે ૧ હજાર જોજનના

લાંબા ને પહોળા છે. ધાન્યના કોઠારને આકારે છે. તેની ૩૧૬૨ જોજન અધિક પરિધી છે. શ્વેત વર્ણે છે. એવં સર્વ મળીને ૨૬૯ પર્વત થયા. **ઈતિ ૪ થો પર્વત દ્વાર સમાપ્ત. ૪.**

૫ મો કુટદ્વારઃ—જંબૂદ્વીપમાં ૫૨૫ કુટ છે. તેમાં ૪૬૭ કુટ પર્વત ઉપર છે. તેનું વિવરણ કહે છેઃ—૩૪ દીર્ઘ વૈતાઢ્ય, નિષધ ૧, નીલવંત ૨, મેરૂ ૩, એ ૩૭ પર્વત અને વિદ્યુત્પ્રભ ૧, માલવંત ૨, એ ૨ વખાર ગજદંત. એ ૩૯ પર્વત ઉપર નવ નવ કુટ છે. ૩૯ ને નવે ગુણતાં ૩૫૧ કુટ થાય. ચુલહિમવંત ને શિખરી એ ૨ પર્વત ઉપર અગ્યાર અગ્યાર કુટ છે. એ ૨૨ થયા. મહાહિમવંત ને રૂપી એ ૨ પર્વત ઉપર આઠ આઠ કુટ છે. એ ૧૬ કુટ. સોલ વખારા પર્વત ઉપર ચાર ચાર કુટ છે, એ ૬૪ કુટ. સૌમનસ ૧, ગંધમાદન ૨, એ ૨ વખાર ગજદંત ઉપર સાત સાત કુટ છે, એ ૧૪ કુટ. એ સર્વ મળીને ૪૬૭ કુટ પર્વત ઉપરના થયા; અને શેષ ૫૮ કુટ ભૂમિ ઉપરના છે, તે કહે છેઃ—૩૪ રૂષભકુટ તે ૧ ભારતનો, ૧ ઇરવતનો, અને ૩૨ વિજયના એ ૩૪, અને ભદ્રશાલ વનના ૮, દેવકુરૂના ૮, ઉત્તરકુરૂના ૮, એ સર્વ મળીને ૫૮ કુટ ભૂમિઉપરના થયા. એ સર્વ મળીને ૫૨૫ કુટ થયા. **ઇતિ ૫ મો કુટદ્વાર સમાપ્ત. ૫.**

૬ ઠો તીર્થદ્વારઃ—જંબૂદ્વીપમધ્યે ૧૦૨ તીર્થ છે, તે ૩૨ વિજય, ૧ ભરત, ૧ ઇરવત, એ ૩૪. તેમાં દરેકમાં ત્રણ ત્રણ તીર્થ છેઃ માગધ ૧, વરદામ ૨, પ્રભાસ ૩, એ ૩ તે અગ્નિકોણે ૧, નૈરૂત્યકોણે ૨, વાયવ્યકોણે ૩, એ ૩૪ ત્રિ ૧૦૨ તીર્થ થાય. **ઇતિ ૬ ઠો તીર્થદ્વાર સમાપ્ત. ૬.**

૭ મો શ્રેણિદ્વારઃ—જંબૂદ્વીપમાં ૧૩૬ શ્રેણિયો છે, તે વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર દશ દશ જોજન ઉંચા ચઢિયે ત્યાં ૧ દક્ષિણે ને ૧ ઉત્તરે એ બે વિદ્યાધરની શ્રેણીઓ છે. તેમાં ભરતના

વૈતાઢ્ય ઉપર ગગન વલ્લભાદિક ૫૦ નગર દક્ષિણની શ્રેણીએ છે, અને ૨થ ચક્રવાલાદિક ૬૦ નગર ઉત્તરની શ્રેણીએ છે. એમજ ઇરવતના વૈતાઢ્ય ઉપર ૬૦ નગર દક્ષિણની શ્રેણીએ છે, અને ૫૦ નગર ઉત્તરની શ્રેણીએ છે. મહાવિદેહના ૩૨ વૈતાઢ્ય ઉપર દક્ષિણ ઉત્તરની શ્રેણીએ પંચાવન પંચાવન નગર છે. સર્વ મળીને ૩૭૪૦ નગર વિદ્યાધરની શ્રેણીએ છે. એ ૩૪ દુ ૬૮ વિદ્યાધરની શ્રેણિ. વળી વિદ્યાધરની શ્રેણીથી ૧૦ જોજન ઉંચા ચઢીએ ત્યાં અભિયોગ દેવની બે શ્રેણી આવે. દક્ષિણે ૧ ને ૧ ઉત્તરે, એ પ્રમાણે ૩૪ દુ ૬૮ શ્રેણી અભિયોગ દેવની છે. એ સર્વ મળીને ૬૮ વિદ્યાધરની ને ૬૮ દેવની એ ૧૩૬ શ્રેણીઓ છે. **ઇતિ ૭ મો શ્રેણીદ્વાર સમાપ્ત. ૭.**

૮ મો વિજયદ્વાર:—વિજય કહેતાં જંબૂદ્વીપમાં ૩૪ વિજયરૂપ સ્થાનક છે, તેનાં નામ:—કચ્છા ૧, સુકચ્છા ૨, મહાકચ્છા ૩, કચ્છગાવતી ૪, આવર્ત્તા ૫, મંગલા ૬, પુષ્કલા ૭, પુષ્કલાવતી ૮, એ ૮ વિજય સિતા મહાનદીને ઉત્તર દિશે પૂર્વ મહાવિદેહને વિષે શ્રી મેરૂપર્વતથી માંડીને સિતામુખવનસુધી પ્રથમ ખાંડવું જાણવું. (૧). વત્સા ૯, સુવત્સા ૧૦, મહાવત્સા ૧૧, વત્સાગાવતી ૧૨, રમ્યા ૧૩, રમ્યકા ૧૪, રમણિકા ૧૫, મંગલાવતી ૧૬, એ ૮ વિજય સીતા નદીને દક્ષિણ પાસે સીતામુખવનથી માંડીને મેરૂસુધી માયંજન વખારા પર્વતસુધી બીજું ખાડવું જાણવું. (૨). પદ્મા ૧૭, સુપદ્મા ૧૮, મહાપદ્મા ૧૯, પદ્મગાવતી ૨૦, શંખા ૨૧, કુમુદા ૨૨, નલીના ૨૩, નલીનાવતી ૨૪, એ ૮ વિજય સિતોદા નદીને દક્ષિણને કાંઠે વિદ્યુત્પ્રભ ગજદંત પછી અંકાવતી વખારાપર્વતથી તે સિતોદામુખ વનસુધી ત્રીજું ખાંડવું જાણવું. (૩). વપ્રા ૨૫, સુવપ્રા ૨૬, મહાવપ્રા ૨૭, વપ્રગાવતી ૨૮, વલ્ગુ ૨૯, સુવલ્ગુ ૩૦, ગંધિલા ૩૧, ગંધિલાવતી ૩૨, એ ૮ વિજય તે સિતોદા મુખવનથી માંડીને સિતોદા નદીને કાંઠે દેવ વખારાપર્વતસુધી

ચોથું ખાંડવું જાણવું. (૪). એ ૩૨ વિજય મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં છે. તે સઘળી વિજય ૧૬૫૯૨ જોજન ને ૨ કલાની ઉત્તર દક્ષિણે લાંબી છે, અને ૨૨૧૩ જોજનમાં કાંઇક ન્યૂનની પૂર્વ પશ્ચિમે પહોળી છે. ૧ ભરત, ૧ ઇરવત, એ ૩૪. ત્યાં ૩૨ વિજયની, ૧ ભરતની, ૧ ઇરવતની, એ ૩૪ રાજધાની છે તે, ને ૩૪ તમિસ્રગુફા, ૩૪ ખંડપ્રપાતગુફા, ૩૪ રૂષભકુટ, એટલા શાશ્વત છે. ઇતિ ૮ મો વિજયદ્વાર સમાપ્ત. ૮.

૯ મો દ્રહદ્વારઃ—જંબુદ્વીપમાં ૧૬ દ્રહ છે, તેનાં નામઃ- પદ્મદ્રહ ૧, મહાપદ્મ દ્રહ ૨, પુંડરિકદ્રહ ૩, મહાપુંડરિકદ્રહ ૪, તિગિછદ્રહ ૫, કેશરીદ્રહ ૬, એ ૬ દ્રહ વર્ષધર પર્વતના. ૫ દ્રહ દેવકુરૂને વિષે છે:-નિષધદ્રહ ૧, દેવકુરુદ્રહ ૨, સૂર્યદ્રહ ૩, સુલસદ્રહ ૪, વિદ્યુતપ્રભદ્રહ ૫, એ ૫ દ્રહ દેવકુરૂક્ષેત્રમાં સિતોદા નદીની વચ્ચે છે. એમજ ઉત્તર કુરૂક્ષેત્રને વિષે સિતાનદીને મધ્ય ભાગે ૫ દ્રહ છે, તેનાં નામઃ—નીલવંતદ્રહ ૧, ઉત્તરકુરૂદ્રહ ૨, ચંદ્રદ્રહ ૩, ઐરાવતદ્રહ ૪, માલવંતદ્રહ ૫, એ ૧૦ ને ૬ ઉપરના એ પ્રમાણે ૧૬ દ્રહ થયા. ૧ પદ્મદ્રહ અને ૨ પુંડરિકદ્રહ એ ૨ દ્રહ ૧ હજાર જોજનના લાંબા અને ૫૦૦ જોજન પહોળા છે, ૧૦ જોજનના ધરતીમાં ઉંડા છે. એ પ્રમાણેજ દેવકુરૂ ઉત્તરકુરૂના ૧૦ દ્રહ જાણવા. એકેકા દ્રહમાં ૧૨૦૫૦૧૨૦ કમલ છે. સઘળાં રત્નમય છે. પદ્મદ્રહ મધ્યે ૧ મોટું કમલ છે, તે શ્રીદેવીનું છે, અને ૧૦૮ કમલ શ્રીદેવીના ભંડારીનાં છે. ૪ કમલ મહત્તરિકાનાં છે. ૭ કમલ અણિકાના અધિપતિના છે. ૧૬ હજાર કમલ આત્મરક્ષક દેવનાં છે. ૪ હજાર કમલ સામાનિક દેવનાં છે. ૫ હજાર કમલ માંહેલી પરિષદાનાં છે. ૧૦ હજાર કમલ વચલી પરિષદાનાં છે. ૧૨ હજાર કમલ બહારની પરિષદાનાં છે. તેને ફરતા ૩ કોટ કમલના છે. તેમાં ૩૨ લાખ કમલ પહેલા કોટનાં છે, ૪૦ લાખ કમલ વચલા કોટનાં છે, ૪૮ લાખ કમલ બહારના કોટનાં છે. એ સર્વ મળીને

૧૨૦૫૦૧૨૦ કમલ થયાં. તેમાં મોટું કમલ ૧ જોજનનું લાંબું ને પહોળું છે, અર્ધ જોજનનું જાડું છે, ૧૦ જોજનનું પાણીમાં ઉંડું છે, ૨ કોશ પાણીથી ઉંચું છે, ૧૦ જોજન અધિક સર્વાંગે છે. તે કમલનું વજ્ર રત્નમય મૂળ છે, રિષ્ટ રત્નમય કંદ છે, વૈડૂર્ય રત્નમય નીલવર્ણા બહારનાં પાંદડાં છે, જંબુનંદ રાતા રત્ન સુવર્ણમય માંહેલાં પાંદડાં છે, તપાવ્યા સોનામય કેશરા છે, નાના પ્રકારના મણિમય જે ઉપર પાંખડિયો છે, સોનાની કર્ણિકા છે, બે કોશની કર્ણિકા લાંબી ને પહોળી છે, એક કોશનો જાડપણે ડોડો છે, તે ઉપર ઘણું રમણિક છે, ઘણુંજ મધ્યદેશ ભાગે શ્રીદેવીનું ઘર છે, તે ૧ કોશનું લાંબું ને અર્ધ કોશનું પહોળું છે અને દેશે ઉણું કોશ ઉંચું છે. અનેક સ્તંભા છે, ઘડાર્યો સુવર્ણે કરી તે જોવાયોગ્ય છે. તે ભુવનને ૩ બારણાં છે: પૂર્વે ૧, દક્ષિણે ૨, ઉત્તરે ૩. તે બારણાં ૫૦૦ ધનુષનાં ઉંચાં છે, અઢીસેં ધનુષનાં પહોળાં છે, તે ભુવનમાં એક મણિપિઠિકા છે તે ૫૦૦ ધનુષની લાંબી ને પહોળી છે, ૨૫૦ ધનુષની ઉંચી છે, તે મણિપિઠિકા ઉપર ૧ દેવશય્યા રહેવાનો પલંગ છે. મહાપદ્મદ્રહ ૧, મહાપુંડરિકદ્રહ ૨, એ ૨ દ્રહ એકેકો ૨ હજાર જોજનનો લાંબો ને ૧ હજાર જોજનનો પહોળો છે, અને ૧૦ જોજનનો ધરતીમાં ઉંડો છે. મહાપદ્મદ્રહમાં હ્રીદેવી રહે છે. મહાપુંડરિકદ્રહમાં બુદ્ધિદેવી રહે છે. એનાં કમલ શ્રીદેવીની પેઠે જાણવાં, પણ કમલનું માન બમણું જાણવું. તેમાં મોટું કમલ ૨ જોજનનું લાંબું ને પહોળું છે અને ૧ જોજનનું જાડું છે. તિગિચ્છદ્રહ ૧, કેશરીદ્રહ ૨, એ ૨ દ્રહ એકેકો ૪ હજાર જોજનનો લાંબો ને ૨ હજાર જોજનનો પહોળો છે, ૧૦ જોજનનો ધરતીમાં ઉંડો છે. તિગિચ્છદ્રહમાં ધૃતિદેવી રહે છે, કેશરીદ્રહમાં કીર્તિદેવી છે. એનું મોટું કમલ ૪ જોજનનું લાંબું ને પહોળું છે અને ૨ જોજનનું જાડું છે. કમલ શ્રીદેવીની પેઠે જાણવાં. એમ

સોલે દ્રહના ૧૨૦૫૦૧૨૦ કમલને ૧૬ ગુણા કરતાં શાશ્વતા ૧૯૨૮૦૧ :૨૦ કમલ થાય. ૫ દ્રહ દેવકુરૂમાં ૫ ઉત્તરકુરૂમાં એ ૧૦ દ્રહ ધરતી ઉપર છે. તેને નામે દેવનાં નામ છે. એક પલ્યનું આયુષ્ય છે, અને ચુલહિમવંત પર્વત ઉપર પદ્મદ્રહ છે ત્યાં શ્રીદેવીનો વાસ છે. શિખરીપર્વત ઉપર પુંડરિકદ્રહ છે, ત્યાં લક્ષ્મીદેવીનો વાસ છે. મહાહિમવંત પર્વત ઉપર મહાપદ્મદ્રહ છે ત્યાં હ્રીદેવીનો વાસ છે. રૂપીપર્વત ઉપર મહાપુંડરિક દ્રહ છે, ત્યાં બુદ્ધિદેવીનો વાસ છે. નિષધપર્વત ઉપર તિગિછ દ્રહ છે, ત્યાં ધૃતિદેવીનો વાસ છે. નીલવંતપર્વત ઉપર કેશરી દ્રહ છે, ત્યાં કીર્તિદેવીનો વાસ છે. એ ૬ દેવીઓ ભવનપતિની જાતિની જાણવી. તેનું આયુષ ૧ પલ્યનું છે. ઇતિ ૯ મો દ્રહદ્વાર સમાપ્ત. ૯.

૧૦ મો સલિલા દ્વાર:—જંબૂદ્વીપ મધ્યે ૧૪૫૬૦૯૦ નદીએ છે તેમાં પદ્મદ્રહને પૂર્વદિશિને તોરણેથી ગંગા નિકળી ૫૦૦ જોજન પૂર્વ સામી ગઇ. ત્યાં ગંગાવર્તન કુટ છે ત્યાં અફળાણી. ત્યાંથી દક્ષિણ દિશે ચાલી તે ૫૨૩ જોજન ને ૩ કલા દક્ષિણ દિશે પર્વત ઉપર ગઇ. ત્યાં મોટા ઘડાના મુખમાંથી પાણી પડે તેમ મોતીના હાર સરખું મહામગરમચ્છના મુખને આકારે પરનાલી જીભિકામાંથી કાંઇક અધિક ૧૦૦ જોજન ઉંચેથી પાણી પડે છે. તે જીભિકા અર્ધ જોજનની લાંબી છે અને સવાછ જોજનની પહોળી છે. પ્રનાલી મગરમચ્છના મુખ વિકસ્યા તેને સંસ્થાને છે, સર્વ વજ્રમય છે. આછો તેજવંત છે. તેમાંથી પાણી પડે છે. ત્યાં મોટો ગંગાપ્રપાત નામે કુંડ છે. તે કુંડ ૬૦ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે. ૧૦ જોજનનો ઉંડો છે. તે કુંડની રૂપામય ઉપકંઠ પાલી છે. વજ્ર પાષાણમય તલું છે. સુખે માંહે ઉતરીએ તેવું છે. નાના મણિરત્ને કરી તેનો કાંઠો બાંધ્યો છે. સુવર્ણ રજત ને મણિમય વેળુ છે. ગંભીર શીતલ જળ છે અને તે કમલને પાંદડે છાયું છે. ઘણા

ઉત્પલ કમલ છે. કુમુદ નલીન પુંડરિક શતપત્ર સહસ્રપત્ર કમલ ઘણાં છે, ગંગા કુંડને ૩ બારણાં છે. ત્રણ દિશે પગથીયાં છેઃ પૂર્વ દિશે ૧, દક્ષિણ દિશે ૨, પશ્ચિમ દિશે ૩. પગથીયાંનું વર્ણનઃ—જેમ પાષાણ તેનો ઉપરનો ભાગ રિષ્ટ રત્નમય છે, વૈરૂડયરત્નમય સ્તંભા છે, સોના રૂપાનાં પાટિયાં છે, લોહિતાક્ષ રત્નમય ખીલા છે, વજ્રમય સાંધો જડી છે, મણિના આલંબન પકડવાને પગથીયાં આગળ પ્રત્યેક પ્રત્યેક તોરણ છે, તે મણિ સુવર્ણ મુક્તાફળ હારે કરી શોભે છે. તે ગંગાપ્રપાત કુંડની વચ્ચે ૧ ગંગાદ્વીપ નામે દ્વીપ છે, તે ૮ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે, ૨ કોશ પાણીથી ઉંચો છે, સર્વ વજ્ર રત્નમય છે. ગંગાદ્વીપની ઉપર ઘણું રમણિક છે. તે ઉપર ૧ ગંગા દેવીનું ભવન છે. તે ૧ કોશનું લાંબું ને અર્ધ કોશનું પહોળું છે અને દેશે ઉણું કોશ ઉંચું છે. અનેક સ્તંભા છે. તેનું વર્ણન શ્રીદેવીની પેઠે જાણવું. ગંગાનું શાશ્વત નામ છે. તે ગંગાપ્રપાત કુંડના દક્ષિણ દિશના બારણાથી ગંગા નદી નિકળીને ઉત્તર ભરતમધ્યે વહેતી વહેતી ૭ હજાર નદી સાથે ખંડપ્રપાત ગુફા ને વૈતાઢ્ય પર્વતને હેઠે થઇને દક્ષિણાર્ધ ભરતમાં વહેતી બીજી ૭ હજાર નદી ભળતી થકી સર્વ ૧૪ હજાર નદીને પરિવારે જગતીને ભેદીને પૂર્વના લવણસમુદ્રમાં મળી. એમજ સિંધુ પણ પશ્ચિમ દિશે જાણવી. જંબૂદ્વીપમાં ૧૪૫૬૦૯૦ નદીઓ છે. તેનું વિવરણઃ—ગંગા ૧, સિંધુ ૨, રક્તા ૩, રક્તાવતી ૪, એ ૪ નદીઓ મૂળથકી નિકળતાં સવાછ જોજનની પહોળીઓ અને અર્ધ ગાઉની ઉંડીઓ છે. છેડે સમુદ્રમાં મળતાં સાડીબાસઠ જોજનની પહોળી અને સવા જોજનની ઉંડીઓ છે. એકકીનો ચઉદ ચઉદ હજાર નદીઓનો પરિવાર જાણવો. સર્વ મળીને ૧૪ ચોકું ૫૬૦૦૦ નદીઓ થઈ. રોહિતા ૧, રોહિતાંસા ૨, એ ૨ નદીઓ હેમવય ક્ષેત્રમાં છે, અને સુવર્ણકુલા ૧ ને રૂપકુલા ૨

એ ૨ નદીઓ હરિણ્યવય ક્ષેત્રમાં છે. એ ૪ નદી નિકળતાં સાડીબાર જોજનની પહોળી અને ૧ ગાઉની ઉંડી છે. છેડે સમુદ્રમાં મળતાં સવાસો જોજનની પહોળી અને અઢી જોજનની ઉંડીઓ છે. એકેકીનો અઠાવિશ અઠાવિશ હજાર નદીઓનો પરિવાર જાણવો. સર્વ મળીને એક લાખ ને ૧૨ હજાર નદીઓ થઇ. હરિકાંતા ૧, હરિસલિલા ૨, એ ૨ નદીઓ હરિવાસ ક્ષેત્રમાં છે, અને નરકંતા ૧, નારીકાંતા ૨, એ ૨ નદીઓ રમકવાસ ક્ષેત્રમાં છે. એ ૪ નદીઓ મૂળે નિકળતાં પચીસ પચીસ જોજનની પહોળી છે અને ૨ ગાઉની ઉંડી છે. છેડે સમુદ્રમાં મળતાં અઢીસો અઢીસો જોજનની પહોળી છે અને પાંચ પાંચ જોજનની ઉંડી છે. એકેકી નદીનો પરિવાર છપન હજાર છપન હજાર નદીઓનો જાણવો. એ ૪ થઇને ૨ લાખ ને ૨૪ હજાર નદીઓ થઇ. સિતા ૧, સિતોદા ૨, એ ૨ નદીઓ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં છે. તે મૂળે ૫૦ જોજનની પહોળી છે. ચાર ચાર ગાઉની ઉંડી છે. છેડે સમુદ્રમાં મળતાં પાંચસો પાંચસો જોજનની પહોળી છે, દશ દશ જોજનની ઉંડી છે, એકેકીનો પાંચલાખ ને બત્રિશ હજારનો પરિવાર છે. એ ૨ નો પરિવાર ૧૦ લાખ ને ૬૪ હજાર નદીયોનો જાણવો. મહાવિદેહ ક્ષેત્રની ૧૬ વિજયમાં ગંગા ૧, સિંધુ ૨ છે તે ૧૬ દુ બત્રિશ થઈ, અને ૧૬ વિજયમાં રક્તા ૧, રક્તાવતી ૨ છે તે પણ ૧૬ દુ ૩૨ થઇ. એમ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ૬૪ નદીઓ છે. ૬૪ નું પહોળપણું ભરતની ગંગાની પેઠે જાણવું. તે એકેકીનો ચઉદ ચઉદ હજાર નદીઓનો પરિવાર જાણવો. ચોસઠ ને ૧૪ હજારે ગુણતાં ૮ લાખ ને ૯૬ હજાર નદીઓ થાય, અને દેવકુરૂની ૮૪ હજાર અને ઉત્તરકુરૂની ૮૪ હજાર એ ૧ લાખ ને ૬૮ હજાર અને ૮ લાખ ને ૯૬ હજારમાં મેળવીએ એટલે ૧૦ લાખ ને ૬૪ હજાર થાય. એટલો પરિવાર સીતા

સીતોદાનો જાણવો અને શેષ ૧૨ નદીઓનો પરિવાર ૩ લાખ ને ૯૨ હજાર, એ સર્વ મળીને ૧૪ લાખ ૫૬ હજાર નદીઓ થાય. અને ૯૦ મોટી નદીઓ જાણવી. હવે ૧૨ અંતર નદીઓ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં છે, તે ૮ વિજયનું ૧ ખાંડવું તેમાં ૩ નદીઓ પૂર્વ મહાવિદેહને ઉત્તરને ખાંડવે અને દક્ષિણને ખાંડવે ૩, એ ૬; એમજ પશ્ચિમ મહાવિદેહને ઉત્તરને ખાંડવે ૩ અને દક્ષિણને ખાંડવે ૩, એમ ૧૨ અંતર નદીઓ છે. તે એકેકી સવાસો સવાસો યોજનની પહોળી છે, અને અઢી અઢી યોજનની ઉંડી છે. ૧૬૫૯૨ યોજન ને ૨ કલાની લાંબી છે. તે ૧૨ અંતર નદીનાં નામ કહે છેઃ—ગ્રાહવતી ૧, દ્રહાવતી ૨, પંકાવતી ૩, તપ્તજલા ૪, મત્તજલા ૫, ઉન્મત્તજલા ૬, ક્ષીરોદા ૭, સિંહશ્રોતા ૮, અંતોવાહિણી ૯, ઉર્મિમાલિની ૧૦, ફેણમાલિની ૧૧, ગંભીરમાલિની ૧૨. એ સર્વ થઇ મોટી નદીઓ ૧૪, ૬૪, ૧૨ થઇને ૯૦ નદીઓ થઇ. એનો પરિવાર સર્વ નદીઓ થઇને ૧૪૫૬૦૯૦ નદીઓ થાય. **ઇતિ ૧૦ મો સોલલાદ્વાર સમાપ્ત ૧૦.**

ઇતિ જંબૂદ્વીપ વિચાર સંપૂર્ણ.

અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્તા દ્વાર.

શિષ્ય—(વિનયપૂર્વક નમન કરી પૂછે છે) હે ગુરૂ! જીવ તત્ત્વનો બોધ આપતી વખતે આપે કહ્યું હતું કે જીવ ઉપજતી વખતે અપર્યાપ્તો તથા પર્યાપ્તો કહેવાય છે, તો તે શી રીતે કહેવાય છે, તે કૃપા કરી કહો.

ગુરૂ—હે શિષ્ય! જીવ એ પિતા છે. આહાર, શરીર, ઇંદ્રિય, શ્વાસોશ્વાસ, ભાષા અને મન એ છ તેની પ્રજા છે, અને તે ચારે ગતિના જીવોને લાગુ રહેવાથી, પાંચસેં ને ત્રેસઠ ભેદ ગણી શકાય છે. તેમાં પહેલી આહાર પર્યાપ્તિ લાગુ થાય છે. તે એવી રીતે કે જે જીવનું આયુષ્ય પૂરૂં થાય, ત્યારે તે શરીર છોડીને નવી ગતિની યોનિમાં ઉપજવા જાય છે. તેમાં અવિગ્રહ ગતિ એટલે સિધી ને સરલ બાંધી આવેલો હોય, તે જીવ જે સમયે ચવેલો હોય, તે જ સમયમાં આવી ઉપજે છે. તે જીવને આહારનું આંતરૂં પડતું નથી. તેવા બંધનવાળો જીવ "**સીએ અહારીએ**" એટલે સદા આહારિક કહેવાય છે, એવો ભગવતીનો ન્યાય છે. હવે બીજો પ્રકાર વિગ્રહ ગતિનો બંધ બાંધી આવનારા જીવોનો કહેવાય છે. તેના ત્રણ પ્રકાર છે. તેમાં કેટલાક જીવો શરીર છોડયા પછી એક સમયને આંતરે, કેટલાક બે સમયને આંતરે અને કેટલાક ત્રણ સમયને આંતરે એટલે ચોથે સમયે ઉપજવા પામે છે. એમ ચારે રીતે સંસારી જીવો ઉપજી શકે છે. આ બીજી વિગ્રહ એટલે વિષમ ગતિ કરી ઉપજવા જનારા જીવોને એક, બે, ત્રણ સમય ઉપજતાં આંતરૂં પડે છે; તેનું કારણ ગ્રંથકારો આકાશ પ્રદેશની શ્રેણીના વિભાગો તરફ ખેંચાઇ જવાનું કહે છે. તેનો ગુપ્ત

ભેદ ગીતાર્થ ગુરૂગમ્ય છે. તેવા જીવ જેટલો સમય વાટે રોકાય, તેટલો સમય આહાર વગરના અણઆહારિક કહેવાય છે. તે જીવ બાંધેલી યોનિસ્થાનમાં પ્રવેશ કરી ઉપજે (વાસ કરે), તેજ સમયે તે યોનિસ્થાન જે પુદ્ગલના બંધારણથી બંધાયા હોય, તેજ પુદ્ગલોનો આહાર, તાવડામાં નાંખેલા વડાની રીતે કરે છે. તેનું નામ ઓઝ આહાર કર્યો કહેવાય, અને તે જીંદગીમાં એકજ વાર કરે છે. તેવો આહાર ખેંચી પરગમાવતાં એક અંતર્મુહૂર્તનો વખત લાગે છે. તે પહેલી આહારપર્યાપ્તિ કહેવાય છે. (૧). તે પરગમેલા આહારના રસનો એવો ગુણ છે, કે તેનાં રજકણો એકઠાં થવાથી સાત ધાતુરૂપે સ્થૂળ શરીરની આકૃતિ બને છે, અને મૂળ ધાતુઓ જીન્દગી સુધી સ્થૂળ શરીરને ટકાવી રાખે છે. એવા શરીર રૂપ ફૂલમાં વાસનાની રીતે જીવ રહી શકે છે. તે બીજી શરીર પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. તેવી આકૃતિ બંધાતાં એક અંતર્મુહૂર્ત લાગે છે. (૨) તે શરીરની મજબુતી થતાંજ, તેમાં ઈંદ્રિયોનાં અવયવ પ્રગટ થાય છે. તેમ થતાં અંતર્મુહૂર્ત્તનો વખત લાગે છે. તે ત્રીજી ઈંદ્રિય પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. (૩). ઉપર મુજબ શરીર તથા ઇંદ્રિય મજબૂત થયા પછી સૂક્ષ્મ રીતે એક અંતર્મુહૂર્તમાં પવનની ધમણ શરૂ થાય છે, ત્યાંથી તે જીવનું આયુષ્ય ગણવાની શરૂઆત થાય છે. તે ચોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. (૪). તે પછી એક અંતર્મુહૂર્તમાં નાદ પેદા છે. તેનું નામ પાંચમી ભાષા પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. (૫). ઉપરની પાંચ પર્યાપ્તિના વખત સુધીમાં મન ચક્રની મજબુતી થાય છે. તેમાંથી મન સ્ફુરણ થઇ વાસના રૂપે બહાર આવે છે. તેમાંથી શરીરની સ્થિતિના પ્રમાણમાં સૂક્ષ્મ રીતે અમુક પદાર્થનાં રજકણોનું આકર્ષણ કરવા યોગ્ય શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે તે છઠી મનઃ પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. (૬). ઉપરની રીતે ૭ અંતર્મુહૂર્તમાં ૭ પર્યાપ્તિ બંધાય છે. આ

શબ્દ શ્રવણ કરતાં જ શિષ્ય શંકા કરે છે કે શાસ્ત્રકારો ૭ પર્યાપ્તિ બાંધવાના વખતને એક અંતર્મુહૂર્ત કહે છે, તેનું કેમ ?

ગુરૂ—હે વત્સ ! મુહૂર્ત પુરી બે ઘડીને કહે છે. તેનો એકજ ભેદ છે, પણ અંતર્મુહૂર્તમાં જઘન્ય મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા ત્રણ ભેદ છે. તેમાં બે સમાથી લઇને નવ સમા સુધીની જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત કહેવાય છે. (૧). તે પછીની અંતર્મુહૂર્ત દસ સમાની, અગીઆર સમાની, એમ એકેક સમો ગણતાં મધ્યમ અંતર્મુહૂર્તના અસંખ્યાતા ભેદ થાય છે. (૨). અને બે ઘડીમાં એક સમો બાકી રહે તે ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત કહેવાય છે. (૩). ૭ પર્યાપ્તિ બાંધતાં ૭ અંતર્મુહૂર્ત કહેવામાં આવે છે. તે જઘન્ય તથા મધ્યમ ગણવી અને છેવટ ૭ પર્યાપ્તિ એક અંતર્મુહૂર્ત કહેવામાં આવી છે, તે ઉત્કૃષ્ટી સમજવી. ઉપરની ૭ પર્યાપ્તિમાંથી એકેંદ્રિયને પહેલી ચાર હોય છે, બે ઇંદ્રિય, ત્રણ ઇંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય અને અસંજ્ઞી મનુષ્ય તથા તિર્યંચ પંચેંદ્રિયને પાંચ, અને સંજ્ઞી પંચેંદ્રિયને ૭ પુરી હોય છે. એ પર્યાપ્તાનો અર્થ કહ્યો.

હવે અપર્યાપ્તાનો અર્થ કહે છે.

અપર્યાપ્તાના બે ભેદ છે. તેમાં પહેલો કરણ અપર્યાપ્તો, અને બીજો લબ્ધિ અપર્યાપ્તો. એ બેમાંથી પહેલા કરણ અપર્યાપ્તાના બે ભેદ છે, તે એમ કે ત્રીજી ઇંદ્રીય પર્યા બાંધી ન રહે ત્યાંસુધી કરણ અપર્યાપ્તો અને તે બંધાઇ રહે ત્યારે કરણ પર્યાપ્તો કહેવાય છે. હવે લબ્ધિ અપર્યાપ્તાના બે ભેદ છે, તે એમ કે એકેંદ્રિય વિગેરે પંચેંદ્રિય સુધીમાં, જેને જેટલી પર્યા કહી છે, તેને તેટલીમાંથી એકેકી અધુરી રહે, ત્યાં સુધી લબ્ધિ અપર્યાપ્તો કહેવાય છે, અને પોતાની જાતીની હદ સુધી પુરી બંધાઇ રહે, ત્યારે તેને લબ્ધિ પર્યાપ્તો કહે છે. એ કરણ તથા લબ્ધિ અપર્યાપ્તાના ચાર ભેદ કહ્યા.

શિષ્ય—હે ગુરૂ ! જે જીવ મરણ પામે છે, તે અપર્યાપ્તામાં કે પર્યાપ્તામાં ?

ગુરૂ—હે શિષ્ય ! જ્યારે ત્રીજી ઇંદ્રિય પર્યા બાંધીને જીવ કરણ પર્યાપ્તો થાય છે, ત્યારે મરણ નીપજી શકે છે. એ ન્યાયથી પર્યાપ્તો થઇ મરણ પામે છે, પણ કરણ અપર્યાપ્તાપણે કોઇ જીવ મરણ પામે નહિ. તેમજ બીજી રીતે અપર્યાપ્તાપણાનું મરણ કહેવામાં આવે છે. તે લબ્ધિ અપર્યાપ્તાનું મરણ સમજવું. તે એમ કે ચારવાલો ત્રીજી, પાંચવાલો ત્રીજી ચોથી, અને છવાલો ત્રીજી, ચોથી ને પાંચમી પર્યા પુરી બાંધવા પછી મરણ પામે છે. હવે બીજી રીતે અપર્યાપ્તો તથા પર્યાપ્તો એને કહેવાય છે કે જેને જેટલી પર્યા પ્રાપ્ત થઇ, અર્થાત્ બંધાઇ રહી હોય તેને તેટલીનો પર્યાપ્તો કહેવાય છે, અને હવે પછી બાંધવાની છે, તેનો અપર્યાપ્તો; એટલે તેવી પર્યાની પ્રાપ્તિ થઇ શકી નથી એમ પણ કહેવાય છે.

ઉપરના બતાવેલા અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્તાના ભેદનો અર્થ સમજી, ગર્ભજ, નોગર્ભજ, અને એકેંદ્રિય વગેરે અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિયવાળા જીવોને તે ભેદ લાગુ કરવાથી, જીવ તત્વના પાંચસેં ને ત્રેસઠ ભેદ વ્યવહાર નયથી ગણાય છે, અને તે સર્વ કર્મવિપાકનાં ફળ છે. તેમાં જીવની ચોરાસી લાખ યોનિનો સમાવેશ થાય છે. તેવી યોનિમાં ફરી ફરીને ઉપજવું, જન્મવું અને મરણને આધીન થવું, તેવા જન્મ મર્ણને સંસાર સમુદ્ર કહેવાય છે, અને તે સર્વ સમુદ્રોથી અનંત ગુણો મોટો છે. તેનો કિનારો પામવા માટે ધર્મ રૂપી નૌકા છે, તે નૌકાના ચલાવનાર જ્ઞાની ગુરૂ છે. તેનું શરણ લઇ, આજ્ઞા મુજબ વિચારી, પ્રવર્ત્તન કરનારો ભાવિક ભવ્ય, સલામતી સાથે, પ્રાપ્ત થયેલી જીન્દગીનું સાર્થક હાંસલ કરી શકે છે, તેમજ સર્વ કોઇએ કરવું તે યોગ્ય છે.

ઇતિ અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્તા દ્વાર સંપૂર્ણ.

ગર્ભવિચાર.

ગુરૂ—હે શિષ્ય! પન્નવણા સૂત્રનો તથા ગ્રંથકારોનો અભિપ્રાય જોતાં, સર્વ જન્મ અને મરણનાં દુઃખનો મુખ્યતાએ કરીને, ચોથા મોહનીય કર્મના ઉદયમાં સમાવેશ થાય છે. તે મોહનીયમાં જ્ઞાનાવર્ણીય, દર્શનાવર્ણીય અને અંતરાય કર્મ એ ત્રણનો સમાવેશ થાય છે. એ ચારે કર્મ એકાંત પાપ છે. તેનું ફળ અસાતા અને દુઃખ છે. એ ચારે કર્મના આકર્ષણથી આયુષ્ય કર્મ બંધાય છે. તે આયુષ્ય શરીરમાં રહીને ભોગવાય છે. તે ભોગવવાનું નામ વેદનીય કર્મ કહેવાય છે. તે વેદનીયમાં સાતા તથા અસાતા વેદનીયનો સમાવેશ થાય છે. તેની સાથેજ નામ તથા ગોત્ર કર્મ જોડાયેલાં હોય છે, અને તે આયુષ્ય કર્મ સાથે સંબંધ રાખે છે. આ ચાર કર્મ શુભ તથા અશુભ, એવાં બે પરિણામથી બંધાય છે, તેથી તે મિશ્ર કહેવાય છે. તેના ઉદય ઉપરથી પુન્ય તથા પાપની ગણના કરી શકાય છે; આ પ્રમાણે આઠ કર્મ બંધાય છે અને તે જન્મ મરણ રૂપ ક્રિયા કરી ભોગવાય છે. તેમાં મોહનીય કર્મ રાજા છે. તેનો દીવાન આયુષ્ય કર્મ છે. મન તેઓનો હજુરી સેવક છે. તે મોહ રાજાના આદેશ મુજબ, નિત્ય નવાં કર્મનો સંચય કરી બંધ બાંધે છે, તે સર્વ પન્નવણાજીના કર્મપ્રકૃતિ પદથી સમજવું. મન હમેશાં ચંચળ અને ચપળ છે અને તે કર્મસંચય કરવામાં અપ્રમાદી, અને કર્મ છોડવામાં પ્રમાદી છે. તેથી લોકમાં રહેલા જડ ચૈતન્યરૂપ પદાર્થો સાથે, રાગદ્વેષની મદદવડે, જોડાઇ જાય છે. તેથી તેને મન જોગ કહીને બોલાવાય છે. એવા મન જોગથી નવા કર્મની આવક આવે છે. તેનો

પાંચ ઇંદ્રિયદ્વારે ભોગોપભોગ કરે છે. એમ એક પછી એક વિપાકને ઉદય થાય છે, તે સર્વનું મૂળ મોહ છે. તે પછી મન, તે પછી ઇંદ્રિય વિષય, અને તેનાથી પ્રમાદ વધે છે. તેવા પ્રમાદને વશ પડેલો પ્રાણી, ઇંદ્રિયોનું પોષણ કરવાના રસ સિવાય, રત્ન ત્રયાત્મક અભેદાનંદના આનંદની લહેરનો રસીલો થઇ શકતો નથી. તે બદલ ઉંચ નીચ કર્મના ખેંચાણથી નરક વિગેરે ચારે ગતિમાં જા આવ કરે છે. તેમાં વિશેષે કરીને દેવ ગતિ સિવાય ત્રણ ગતિના જન્મ અશુચિથી ભરેલા છે. તેમાં પણ નરકકુંડમાં તો કેવળ મળ મૂત્ર અને માંસ રૂધીરનો કાદવ ભરેલો છે. તેમાં છેદન ભેદન થવાનું ભયંકર દુઃખ છે. તે દુઃખનો ચિતાર સુયગડાંગ સૂત્રથી જાણવો. ત્યાંથી મનુષ્ય તિર્યંચની ગતિમાં આવે છે. ત્યાં ગર્ભવાસ મળે છે. તે કેવળ અશુદ્ધ અને અશુચિનો ભંડાર છે. પાયખાનાની અપેક્ષાએ જોતાં તે કાયમ અખુટ કીચથી ભરેલો છે. તે ગર્ભસ્થાન નરક સ્થાનનું ભાન કરાવે છે, તેમજ ઉપજનારો જીવ નારકીના નમુનાનું ભાન કરાવે છે. ફેર માત્ર આટલોજ કે નરકમાં છેદન, ભેદન, તાડન, તરજણા, ખાંડણ, પીસણ અને દહન સાથે દશ પ્રકારની ક્ષેત્ર વેદના છે. તે ગર્ભમાં નથી, પણ ગતિના પ્રમાણમાં ભયંકર કષ્ટ ને દુઃખ છે.

ઉપજનારાની સ્થિતિનું તથા ગર્ભસ્થાનનું વિવેચન.

શિષ્ય—હે ગુરૂ ! ગર્ભસ્થાનમાં આવી ઉપજનારો જીવ, ત્યાં કેટલા દિવસ, કેટલી રાત્રી, કેટલી મુહૂર્ત રહે ? અને તેટલા વખતમાં કેટલા શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે ?

ગુરૂ—હે શિષ્ય ! તે ઉપજનારો જીવ બસેં ને સાડી સતોતેર અહોરાત્રિ રહે છે. વાસ્તવિક રીતે જોતાં એટલોજ ગર્ભનો કાળ છે. તે જીવ આઠ હજાર ત્રણુસેં ને પચીસ મુહૂર્ત ગર્ભસ્થાનમાં રહે છે.

ચૌદ લાખ દસ હજાર બસેંહ ને પચીસ શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે. તેમ છતાં વધઘટ થતી જણાય છે, તે સર્વ કર્મવિપાકનો વ્યાઘાત સમજવો. ગર્ભસ્થાનને માટે સમજવાનું કે માતાના નાભીમંડળ નીચે ફુલને આકારે બે નાડી છે. તે એની નીચે ઉંધા ફૂલને આકારે એક ત્રીજી નાડી છે. તે યોનિ નાડી કહેવાય છે. તેમાં યોનિ જામે છે. તે યોનિ જીવને ઉપજવાનું ઠેકાણું છે. તે ઠેકાણામાં પિતા તથા માતાના પુદ્ગલનું મિશ્રણ થાય છે. તે યોનિરૂપ ફૂલની નીચે આંબાની માંજરને આકારે, એક માંસની પેશી હોય છે. તે પેશી દરેક મહીને પ્રવાહિત થવાથી, સ્ત્રી ઋતુધર્મમાં આવે છે. તે રૂધીર ઉપરની યોની નાડીમાં જા આવ કરે છે, કેમકે તે નાડી ખુલેલીજ હોય છે. ચોથે દિવસે ઋતુસ્રાવ બંધ પડે છે, પણ અભ્યંતરમાં સૂક્ષ્મ સ્રાવ રહે છે. ત્યારે સ્નાન કરી શુચિ થવાય છે. પાંચમે દિવસે યોનિ નાડીમાં સૂક્ષ્મ રૂધીરનો જોગ હોય છે, તેજ વખતે વીર્યબિંદુની પ્રાપ્તિ થઇ હોય, તો તેટલા વખતને મિશ્ર યોનિ કહેવાય છે, અને તે ફળ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય ગણાય છે. તેનું મિશ્રપણું બાર મુહૂર્ત પહોંચે છે. તેટલી હદમુધીમાં જીવ ઉપજી શકે છે તેમાં એક બે અને ત્રણ વિગેરે નવલાખ સુધી ઉપજે છે. તેઓનું આઉખું જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટું ત્રણ પલ્યોપમ સુધીનું હોય છે. તે જીવનો પિતા એકજ હોય છે, પણ બીજી અપેક્ષાએ જોતાં છેવટ નવસેં પિતા સુધી શાસ્ત્ર કહે છે. તે સંજોગથી નહિ પણ નદીના પ્રવાહ સામે બેસી, સ્નાન કરવા વખતે, ઉપરવાડેથી ખેંચાઇ આવતાં પુરૂષના બિંદુનાં સેંકડો રજકણો, સ્ત્રીના શરીરમાં પિચકારીના આકર્ષણની રીતે આવી ભરાય છે. કર્મજોગે તેનો ક્વચિત્ ગર્ભ જામી જાય છે. તેમાં જેટલા પુરૂષનાં રજકણો આવેલાં હોય તે સર્વ તેના પિતા સ્વરૂપે ગણાય છે. એકી

સાથે દશ હજાર સુધી ગર્ભ પાકે છે. તે મચ્છી તથા સર્પની માતાનો ન્યાય છે. મનુષ્યને ત્રણુ સુધી પાકે છે. બાકી મરણુ પામે છે. એકજ વખતે નવ લાખ ઉપજી મરણુ પામ્યા હોય તો, તે સ્ત્રી જન્મ વાંઝણી રહે છે. બીજી રીતે જે સ્ત્રી કામાંધ થઇને અનિયમિત રીતે વિષય સેવે અથવા વ્યભિચારિણી બનીને ૯૯ ઉપરાંત પરપુરૂષ સેવે, તે સ્ત્રી વાંઝણી થાય છે. તેના બીજકનો નાશ થાય છે. તેના શરીરમાં ઝેરી જીવો ઉપજે છે. તેના ડંખથી વિકાર વધે છે. તેથી તે સ્ત્રી દેવ ગુરૂ ધર્મ કુળની મર્યાદા તથા શિયળ વ્રતને લાયક રહી શકતી નથી. તેવી બીજકભંગ સ્ત્રીનો સ્વભાવ નિર્દય અને અસત્યવાદી હોય છે. જે સ્ત્રી દયાળુ અને સત્યવાદી હોય, તે સ્ત્રી પોતાના શરીરનું જતન કરે છે. કામવાસનાને કબજે રાખે છે. પોતાની પ્રજાનું રક્ષણુ કરવા અર્થે, સંસારી સુખના પ્યારની હદ મર્યાદા કરે છે. તેથી તેવી સ્ત્રીઓ પુત્ર પુત્રીનું સારૂં ફળ પામે છે. એકલા રૂધીરથી કે એકલા બિંદુથી પ્રજા પ્રાપ્ત થતી નથી તેમજ ઋતુના રૂધીર સિવાય બીજા રૂધીર, પ્રજાપ્રાપ્તિને કામે આવતાં નથી. એક ગ્રંથકાર કહે છે, કે સૂક્ષ્મ રીતે સોળ દિવસ સુધી રૂતુસ્રાવ રહે છે. તે રોગીને નહિ, પણુ નીરોગી શરીરવાળી સ્ત્રીને તેમ થાય છે, અને તે પ્રજાપ્રાપ્તિને લાયક કહેવાય છે. તે સોળમાંથી પહેલા ત્રણુ દિવસને ગ્રંથકારો નિષેધે છે. તેવો નીતિ માર્ગનો ન્યાય છે અને તે ન્યાય પુણ્યાત્મા જીવો કબુલ રાખે છે. બીજે મતે ચાર દિવસનો નિષેધ છે,*કારણુકે ચોથે દિવસે ઉગેલો જીવ, થોડાજ વખતમાં મરે છે. તે જીવે તો શક્તિહીણુ થાય, ...ે બોજારૂપ નીવડે છે. પાંચમાથી સોળમા સુધીના દિવસો

...ધાન સંસ્કારના ગણાય છે. તેમાંનુ ...રતં બળીયાત્તર, રૂપમાં,

તેજમાં, બુદ્ધિમાં અને એ વિગેરે સર્વ સંસ્કારોમાં, શ્રેષ્ટ તથા દીર્ઘાયુષ્યવાળું અને કુટુંબપાળક નીવડે છે. પાંચથી સોળમી સુધીની અગીઆર રાત્રો છે, તેમાંથી છઠી, આઠમી, દસમી, બારમી, ને ચૌદમી એ પાંચ બેકીની રાત્રીનો બીજક બહુવચને પુત્રીરૂપ ફળ આપે છે. તેમાં વિશેષ એ છે કે પાંચમી રાત્રીમાં ઉપજેલી પુત્રી જન્મવા પછી ઘણી પુત્રીઓની માતા થાય છે. પાંચમી, સાતમી, નવમી, અગીઆરમી, તેરમી, અને પંદરમી એ એકીની રાત્રીનો બીજક, પુત્રરૂપે જન્મી બહાર આવે છે, અને તે ઉપર કહેલા ગુણવાળું નીવડે છે. દિવસનો બીજક શાસ્ત્રથી નિષેધ છે, તેમ છતાં થાય તો કુટુંબની અને વ્યાવહારિક સુખની તથા ધર્મની હાનિ કરનાર નીવડે છે.

બીજકની રીત—બિંદુનાં રજકણો વધારે અને રૂધીરનાં થોડાં હોય તો પુત્રરૂપ ફળ નીપજે છે. રૂધીર વધારે ને બિંદુ થોડું હોય તો પુત્રીરૂપ ફળ નીપજે છે. એ સરખાં હોય તો નપુંસકરૂપ ફળ નીપજે છે. (હવે તેનું ઠેકાણું કહે છે). માતાની જમણી કુખે પુત્ર, ડાબી કુખે પુત્રી અને બે કુખની વચે નપુંસક પાકે છે. (હવે તે ગર્ભની સ્થિતિ કહે છે.) મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટો બાર વરસ ગર્ભમાં જીવતો રહી શકે છે. તે પછી મરે છે, પણ શરીર રહે છે. તે શરીર ચોવીસ વરસ સુધી રહી શકે છે. તે સુકા શરીરમાં ચોવીસમે વરસે નવો જીવ ઉપજે તો મહા મુસીબતે જન્મે, ન જન્મે તો માતા મરે. સંજ્ઞી તિર્યંચ આઠ વરસ સુધી ગર્ભમાં જીવતો રહી શકે છે. (હવે આહારની રીત કહે છે). યોનિ કમળમાં આવી ઉપજનારો જીવ, પ્રથમ માતાપિતાનાં મળેલાં મિશ્ર પુદ્ગલનો આહાર કરીને પછી ઉપજે છે. તેનો અર્થ પ્રજાદ્વારથી જાણવો. વિશેષ એટલોજ કે અહીંના આહારમાં માતા પિતાનાં પુદ્ગલ કહેવાય છે. તે આહારથી સાત ધાતુ નીપજે છે. તેમાં પહેલું

રસી, બીજું લોહી, ત્રીજું માંસ, ચોથું હાડ, પાંચમી હાડની મજ્જા, છઠું ચર્મ, સાતમું વીર્ય ને નસા જાળ, એ સાતે મળીને બીજી શરીર પર્યા અર્થાત્ સૂક્ષ્મ પૂતળું કહેવાય છે. ૭ પર્યા બંધાયા પછી તે બીજક સાત દિવસમાં ચોખાના ધોવણ જેવો તોલદાર થાય છે. ચૌદમા દિવસ સુધીમાં પાણીના પરપોટા જેવા આકારમાં આવે છે. એકવીશમા દિવસ સુધીમાં નાકના શ્લેષ્મ જેવો અને અઠાવીશમાં દિવસ સુધીમાં અડતાળીશ માસા જેટલો વજનદાર થાય છે. પુરે મહિને બોરના ઠળીઆ જેવડો, અગર છોટી કેરીની ગોટલી જેવો થાય છે. તેનું વજન એક કરખણ ઉણો એક પળનું થાય છે. તે પળ એને કહેવાય છે, કે સોળ માસ્રાનું એક કરખણ તેવા ચાર કરખણના તોલને પળ કહેવાય છે. બીજે માસે કાચી કેરી જેવો, ને ત્રીજે માસે પાકી કેરી જેવો થાય છે. તે વખતથી ગર્ભ પ્રમાણે માતાને ડહોળા (દોહદ-ભાવ) થાય છે. અર્થાત્ સારે ગર્ભે ઉંચા અને નરસે ગર્ભે નીચા મનોરથ થાય છે અને તે કર્મ પ્રમાણે ફળે છે. તે ઉપરથી સારા નરસા ગર્ભની પરીક્ષા થાય છે. ચોથે માસે કણુકના પીંડા જેવો થાય, તેથી માતાનું શરીર પુષ્ટિ પામે છે. પાંચમે માસે પાંચ અંકુરા ફુટે છે. તેમાં બે હાથ, બે પગ, પાંચમું મસ્તક. છઠે માસે રૂધીર તથા રોમ, નખ ને કેશની વૃદ્ધિ થાય છે. તેમાં સાડાત્રણ ક્રોડ રોમ છે, તેમાંથી બે ક્રોડ ને એકાવન લાખ ગળા ઉપર અને નવાણુ લાખ ગળા નીચે છે. બીજે મતે, તેટલી સંખ્યાનાં રોમ ગાડરનાં કહેવાય છે તે વિચારી જોતાં વ્યાજબી લાગે છે. એકેકા રોમને ઉગવા જેટલી જગામાં, પોણાબેથી કાંઇક વધારે રોગ ભરેલા છે. તેનો સરવાળો ગણતાં પોણા ૭ ક્રોડ ઉપરાંત રોગ થાય છે અને તે પુન્યના ઉદયથી ઢંકાએલા રહે છે. અહીંથી રોમ આહારની શરૂઆત થવાનો સંભવ છે. તત્ત્વં તુ સર્વજ્ઞગમ્યં. તે આહાર, માતાના

રૂધીરનો સમે સમે લેવામાં આવે છે ને સમે સમે પરગમે છે. સાતમે માસે સાતસેં શીરા એટલે રસહરણી નાડીયો બંધાય છે, તે દ્વારે શરીરનું પોષણ થાય છે. તેથી ગર્ભને પુષ્ટિ મળે છે. તેમાંથી સ્ત્રીને છસેં ને સિતેર, નપુંસકને છસેં ને એંશી, અને પુરૂષને સાતસેં પુરી હોય છે. પાંચસેં માંસની પેશીયો બંધાય છે, તેમાંથી સ્ત્રીને ત્રીસ ને નપુંસકને વીશ ઓછી હોય છે. તે પેશીવડે હાડ ઢંકાયેલાં હોય છે. તે હાડમાં સર્વ મળીને ત્રણસેં ને સાઠ સાંધો છે. એકેકી સાંધ ઉપર આઠ આઠ મર્મનાં ઠેકાણાં છે, તે મર્મસ્થાન ઉપર એક ટકોર વાગતાં મરણ પામે છે. બીજે મતે એકસો ને સાઠ સંધિ, અને એકસો ને સીતેર મર્મનાં સ્થાનક કહેવાય છે. ઉપરાંત સર્વજ્ઞ-ગમ્ય. તે શરીરમાં છ અંગ હોય છે. તેમાંથી માંસ, લોહી, અને મસ્તકની મજ્જા (ભેજો) એ ત્રણ અંગ માતાનાં છે, તેમજ હાડ, હાડની મજ્જા અને નખ કેશ રોમ, એ ત્રણ અંગ પિતાનાં છે. આઠમે માસે સર્વ અંગ ઉપાંગ પૂર્ણ નીપજી રહે છે. તે ગર્ભને લઘુ નીત, વડી નીત, શ્લેષ્મ, ઉધરસ, છીંક, બગાસું, ઓડકાર વિગેરે કાંઇ હોતું નથી. તે જે જે આહાર ખેંચે છે, તે આહારના રસવડે ઇંદ્રિયો-ને પુષ્ટિ મળે છે. હાડ, હાડની મજ્જા, ચરબી, નખ કેશની વૃદ્ધિ થાય છે. તે આહાર લેવાની બીજી રીત એ છે, કે માતાની તથા ગર્ભની નાભી ઉપરની રસહરણી નાડો એ બે પરસ્પરમાં વાળાના આંટાની જેમ વીંટાઇ રહી છે. તેમાં ગર્ભની નાડીનું મોઢું માતાની નાભીમાં જોડાયેલું છે. માતાના કોઠામાં આહારનો પેલો કવલ પડે છે, તે નાભી પાસે અટકે છે, તેનો રસ બને છે, તે રસ, ગર્ભ પોતાની જોડાયથી રસહરણી નાડીથી ખેંચી પુષ્ટ થાય છે. તે શરીરમાં બોંતેર કોઠા છે, તેમાં પાંચ કોઠા મોટા છે. તેમાંથી શીયાળામાં બે કોઠા

આહારના, એક કોઠો પાણીનો, ઉનાળામાં બે કોઠા પાણીના, એક કોઠો આહારનો, ચોમાસામાં બે કોઠા આહારના અને બે કોઠા પાણીનાં કહેવાય છે. એક કોઠો સદાકાળ ખાલી રહે છે. સ્રીને એક છઠો કોઠો વધારે છે, તેમાં ગર્ભ રહે છે. પુરૂષને બે કાન, બે ચક્ષુ, બે નાસિકા, મુખ, લઘુ નીત અને વડી નીત એ નવ દ્વાર અપવિત્ર અને સદા કાળ વહેતાં રહે છે. સ્રીને બે થાન અને ગર્ભદ્વાર, એ ત્રણ મળીને બાર દ્વાર સદાકાળ વહેતાં રહે છે. તે શરીરમાં અઢાર પૃષ્ટકંડક નામની પાંસળીઓ છે. તે વાંસાની કરોડ સાથે જોડાયલી છે. તે સિવાય બે પાંસાની બાર કંડક પાંસળીઓ છે, તે ઉપર સાત પડ ચામડીનાં મઢાયલાં છે. છાતીના પડદામાં બે કાળજાં છે, તેમાં એક પડદા સાથે જડાયલો ને બીજો કાંઇક લટકતો છે. પેટના પડદામાં બે અંતસ (નળ) કહ્યા છે, તેમાં પહેલો સ્થૂળ છે તે મળસ્થાન અને બીજો સૂક્ષ્મ છે તે લઘુ નીત સ્થાન કહેવાય છે. વળી બે પ્રણવસ્થાન એટલે ભોજન પાન પરગમવાની જગા છે. દક્ષિણ (જમણે પાસે) પરગમે તો દુઃખ ઉપજે છે, વામ (ડાબે પાથે) પરગમે તો સુખ ઉપજે છે. સોળ આંતરા છે. ચાર આંગળની ગ્રીવા (ડોક) છે. ચાર પળની જીભ છે. બે પળની આંખો છે. ચાર પળનું મસ્તક છે. નવ આંગળની જીભ છે; બીજે મતે સાત આંગળની કહેવાય છે. આઠ પળનું હૃદય છે. પચીસ પળનું કાળજું છે. (હવે સાત ધાતુના પ્રમાણ–માપ કહે છે) તે શરીરમાં એક આઢો રૂધીરનો અને અડધો આઢો માંસનો હોય છે. એક પાથો માથાનો ભેજો, એક આઢો લઘુનીત, એક પાથો વડી નીતનો છે. કફ, પિત્ત, ને શ્લેષ્મ એ ત્રણનો એકેકો કલવ અને અડધો કલવ વીર્યનો હોય છે. એ સર્વને મૂળ ધાતુ કહેવાય છે. એ ધાતુ ઉપર શરીરનો ટકાવ છે. એ સાતે ધાતુ પોતાના

વજન પ્રમાણે રહે ત્યાંસુધી શરીર નીરોગી અને પ્રકાશવાળું રહે છે. તેમાં વધઘટ થવાથી શરોર રોગને આધીન થાય છે.

નાડીનું વિવેચન—તે શરીરમાં યોગશાસ્ત્રને ન્યાયે બોંતેર હજાર નાડી છે. તેમાંથી નવસેં નાડી મોટી છે, તેમાંથી નવ નાડી ઘણી ને મોટી છે. તેના થડકારા ઉપરથી રોગની તથા સચેત શરીરનો પરીક્ષા થાય છે. તે બે પગની ઘુંટી નીચે બે, એક નાભીની, એક હૃદયની, એક તાળવાની, બે લમણાની અને બે હાથની, એ નવ, એ સર્વ નાડીયોની મૂળ રાજ્યધાની નાભી છે. તેની વિગત એ છે કે નાભીથી એકસો ને સાઠ નાડી, પેટ તથા હૃદય ઉપર પથરાઇને ઠેઠ ઉંચે મસ્તક સુધી પહોંચી છે. તેના બંધનથી મસ્તક સ્થિર રહે છે. તે નાડીઓ મસ્તકને નિયમ મુજબ રસ પહોંચાડે છે, તેથી મસ્તક સતેજ આરોગ્ય ને તર રહે છે. તે નાડીઓમાં નુકસાન હોય, ત્યારે આંખ, નાક, કાન, અને જીભ એ સર્વ કમજોર થાય છે, રોગોષ્ટ બને છે, શૂળી, ઝામર વગેરે વ્યાધિઓને પ્રકોપ થાય છે.

નાભીથી બીજી એકસો ને સાઠ નાડી નીચી ચાલે છે, તે પગનાં તળીઆં સુધી પહોંચી છે. તેના આકર્ષણથી ગમનાગમન કરવાનું, ઉભું રહેવાનું તથા બેસવાનું બને છે. તે નાડીઓ ત્યાંસુધી રસ પહોંચાડી આરોગ્ય રાખે છે. તે નાડીમાં નુકસાન થવાથી સંધિવા, પક્ષાઘાત, સાથલના ચસકા, કળતર, તોડ, ફાટ, માથાના ભેજાનો દુઃખાવો અને આધાશીશી, વિગેરે રોગનો પ્રકોપ થાય છે.

નાભીથી ત્રીજી એકસો ને સાઠ નાડી ત્રીછી ચાલીને બે હાથની આંગળીઓ સુધી પહોંચી છે. તેટલો ભાગ તેનાથી મજબુત રહે છે. તેને નુકસાન થવાથી પાસાશૂળ, પેટનાં અનેક દરદો, મુખપાકનાં, દાંતનાં દર્દો વિગેરે અનેક રોગનો પ્રકોપ થાય છે.

નાભીથી ચોથી એટલે ને સાઠ નાડી નીચી મર્મસ્થાન ઉપર પથરાઇને, અપાન દ્વાર સુધી પહોંચી છે. તેની શક્તિવડે બંધેજ રહી શકે છે. તેને નુકસાન થવાથી લઘુ નીત વડી નીતની કબજીઆત અથવા અનિયમિત છૂટ થઈ પડે છે. તેમજ વાયુ, કૃમિપ્રકોપ, ઉદરવિકાર, હરસ, ચાંદી, પ્રમેહ, પવનરોધ, પાંડુરોગ, જળોદર, કઠોદર, ભગંદર, સંગ્રહણી વિગેરેનો પ્રકોપ થાય છે. નાભીથી પચીસ નાડી ઉપડીને ઉંચી શ્લેષ્મ દ્વાર સુધી પહોંચી છે, તે શ્લેષ્મની ધાતુને પુષ્ટિ આપે છે. તેની નુકસાનીથી શ્લેષ્મ, પીનસનો રોગ થાય છે. તેમજ બીજી પચીસ નાડી તે તરફ આવીને પિત્ત ધાતુને પુષ્ટિ આપે છે. તેની નુકસાનીથી પિત્તનો પ્રકોપ અને જ્વરાદિક રોગ થાય છે. તેમજ ત્રીજી દસ નાડી વીર્ય ધારણ કરનારી છે, તે વીર્યને પુષ્ટિ આપે છે. તેમાં નુકસાન થવાથી સ્વપ્નધાતુ, મુખલાળ, ખરાબ પેસાબ વિગેરેથી નબળાઇમાં વધારો થાય છે. એ સર્વે મળીને સાતસેં નાડી રસ ખેંચી પુષ્ટિ આપે છે અને તે શરીરને ટકાવી રાખનારી છે. તે નિયમિત રીતે ચાલવાથી નીરોગ, અને નિયમભંગ થવાથી રોગ થાય છે. તે સિવાયની બસેં નાડી ગુપ્ત ને જાહેર રીતે શરીરનું પોષણ કરે છે, તેથી નવસેં નાડી કહેવાય છે.

ઉપરની રીતે નવમા માસની હદ સુધીમાં, સર્વ અવયવ સાથે શરીર મજબૂત થઇ જાય છે. જ્યારથી ગર્ભનું બીજક રોપાયાની ખબર પડે, ત્યારથી જે સ્ત્રી બ્રહ્મચારિણી રહે છે તેનો ગર્ભ ઘણો ભાગ્યશાળી, મજબૂત બાંધાનો, તથા બળીઆવર અને સ્વરૂપવાન થાય છે, ન્યાય નીતિવાળો અને ધર્મી નીવડે છે. તે ઉભયના કુળનો ઉદ્ધાર કરી, માતા પિતાને યશ આપે છે, અને તે પાંચે ઈંદ્રિયો ચોખી પામે છે. જે સ્ત્રી ગર્ભ રહ્યા જાણે છે, તેમ છતાં જન્મવાના

છેલા દિવસ સુધી, નિર્દય બુદ્ધિ રાખી કુશીળ સેવ્યા કરે, તેમાં જો પુત્રી ગર્ભમાં હોય તો, તેનાં માતા પિતા દુષ્ટમાં દુષ્ટ, પાપીમાં પાપી, રૌ રૌ નરકનાં અધિકારી થાય છે, તેમજ તેનો ગર્ભ મરણ પામે છે; તેમ છતાં જીવતા રહે તો કાણા, કુબડા, કોઢીયા, લુલા, પાંગળા, બોબડા, મૂંગા, ઈંદ્રિયહીણ, કુરૂપ, દુબળા, શક્તિહીણ બાંધાના તથા ઘાટ વગરના થઇ જાય છે, ક્રોધી, રીસાળ, ક્લેશી, પ્રપંચી, અને ખોટી ચાલે ચાલનારાં નીવડે છે, એમ સમજી પોતાની પ્રજાનું ભલું ઇચ્છિનારી માતાઓ ગર્ભકાળથી શિયળવંતી બને છે તેઓને ધન્ય છે.

વિશેષમાં ઉપર બતાવેલા ગર્ભવાસના સ્થાનકમાં, મહા કષ્ટ ને પીડા ભોગવવી પડે છે, તેનો દ્રષ્ટાંત એ છે, કે જેમ કોઈ પુરૂષનું શરીર કોઢ તથા પતના રોગથી નીંગળતું હોય, તેને સાડાત્રણ ક્રોડ સોય, અગ્નિમાં ધખાવીને તેનાં સાડાત્રણ ક્રોડ રૂવાડાંમાં પરોવે, તેના ઉપર ખાર ને ચુનાનું પાણી છાંટે, તે પછી આગા ચામડાંથી મઢીને તડકે નાંખે, અને દડાની જેમ અથડાવે, તે વખતની પીડાનું વજન, કેટલું ભયંકર છે ? તે તે ભોગવનારો તથા સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જાણે દેખે છે. એવી ગર્ભવેદના પહેલે મહિને ભોગવવી પડે છે. તેથી બીજે મહિને બમણી, ત્રીજે મહિને ત્રમણી, એમ ચડતાં ચડતાં નવમે મહિને નવગણી પીડા થાય છે. અર્થાત્ દરેક રૂંવાડે નવનવ સૂઇ પરોવવાના ન્યાયની પીડા સમજવી. ગર્ભવાસની જગા નાની છે, અને ગર્ભનું સ્થૂળ મોટું છે, તેથી સજડ ભીંસાઇને, કેરીની માફક ઉંધે માથે લટકીને રહેવું પડે છે. તે વખતે બે ઢીંચણ છાતીમાં ભરાવેલા, અને બે હાથની મુઠી આંખો આડી દીધેલી હોય છે. કર્મજોગે બીજો ને ત્રીજો ગર્ભ જોડે હોય તો, તે વખતની સંકડાશનું અને મુંઝવણનું તોલ કરી શકાતું નથી. માતા જંગલ જાય ત્યારે ગર્ભના નાકની

દાંડી ઉપર થઇ નીકાલ થાય છે. ખરાબમાં ખરાબ માદળામાં પડેલો હોય છે. બેઠેલી માતા ઉભી થાય, તે વખતે ગર્ભ જાણે છે, કે હું આસમાનમાં ફેંકાઇ ગયો છું, હેઠે બેસતી વખતે જાણે છે કે હું પાતાળમાં પટકાઇ ગયો છું. ચાલતી વખતે જાણે છે કે હું મસકમાં ભરેલા દહીંની માફક ડખોળાઉં છું. રસોઇ કરવા વખતે જાણે છે કે હું ઈંટની ભઠીમાં ભરાઇ બળું છું. ઘંટીએ બેસતી વખતે જાણે છે કે હું કુંભારને ચાકડે ચડયો છું. માતા ચત્તી સૂવે ત્યારે ગર્ભ જાણે છે કે મારી છાતી પર સવામણની શિલા પડી છે. કુશીલ સમયમાં ગર્ભને ઉખળ મુસળનો ન્યાય મળે છે. એવી રીતે માતા પિતાના કરેલા તથા ગર્ભસ્થાનથી મળેલા એવા બે જાતનાં દુઃખોથી પીડાયલા, કુટાયલા, ખંડાયલા અને અશુચિથી તરબોળ થયલા દુઃખી પ્રાણીની દયા શીયળવંતાં ધર્માત્મા માતા પિતા વિના કોણ રાખી શકે? અર્થાત્ પાપી સ્ત્રી પુરૂષોમાંથી કોઇ નહિ. ગર્ભનો જીવ, માતાને સુખે સુખી અને માતાને દુઃખે દુઃખી હોય છે. જેવા સ્વભાવવાળી માતા હોય તેવા સ્વભાવની છાયા ગર્ભમાં પડે છે. ગર્ભમાંથી બહાર આવવા પછી, તે પુત્ર પુત્રીના આચાર, વિચાર, આહાર, વ્યવહાર વિગેરે સર્વ માતાના સ્વભાવ મુજબ નીવડે છે. તે ઉપરથી માતા પિતાના ઉચ્ચ નીચ બિજકની તથા જશ અપજશ વિગેરેની પરીક્ષા, પ્રજારૂપ ફોટોગ્રાફ ઉપરથી વિવેકી સ્ત્રી પુરૂષો કરી શકે છે, કેમકે તે ચિત્ર માતાપિતાની પ્રકૃતિને આધારે ચિત્રાયલું છે. માતા ધર્મ ધ્યાનમાં, ઉપદેશ શ્રવણ કરવામાં, તથા દાન પૂન્ય કરવામાં અને ભલી ભાવના ભાવવામાં જોડાઈ હોય તો ગર્ભ પણ તેવા વિચારમાં હોય છે. તે વખતે ગર્ભનું મરણ થાય તો તે દેવલોકમાં જઇ શકે છે, તેમજ માતા આર્ત ને રૌદ્ર ધ્યાનમાં હોય, તો ગર્ભ પણ આર્ત, રૌદ્ર ધ્યાની

હોય છે. તે વખતે તે ગર્ભનું મરણુ થાય તો તે નરકમાં જાય છે. માતા મહા કપટમાં જોડાઈ હોય તે વખતે તે ગર્ભનું મરણુ થાય તો તે તિર્યંચમાં જાય છે. માતા મહાભદ્રિક અને પ્રપંચ વગરના વિચારમાં જોડાઈ હોય, તે વખતે ગર્ભ મરે તો તે મનુષ્યમાં જાય છે. એમ ગર્ભમાંથી ચારે ગતિમાં જઇ શકે છે. ગર્ભકાળ પૂરો થાય, ત્યારે માતા તથા ગર્ભની નાભીની વિંટાયલી રસહરણી નાડી ઉખળી જાય છે, ત્યારે જન્મ થવાની તૈયારી થાય છે. તેમાં માતા તથા ગર્ભના પુન્યનું તથા આયુષ્યનું બળ હોય, તો સીધે રસ્તે જન્મ થઇ શકે છે. તે વખતે કેટલાક માથા તરફથી, તો કેટલાક પગ તરફથી જન્મે છે. પણુ જો બે ભારે કર્મી હોય તો, ગર્ભ આડો પડી જાય છે, તેથી બેઉ મરણુ પામે છે, અથવા માતાના બચાવની ખાતર પાપી ગર્ભના જીવપર, ખેધ કરીને છરીના શસ્ત્રથી ખંડોખંડ કરી જીન્દગીપારની શિક્ષાએ પહોંચાડે છે. તેનો કોઇને સોગ, સંતાપ, થતો નથી. સીધે રસ્તે જન્મ લેનારાઓ સોના રૂપાના તાર જેવા છે. માતાનું શરીર જતરડો છે. જેમ સોની તાર ખેંચે, તેમ ગર્ભ ખેંચાઇ મોટા કષ્ટે બહાર આવે છે, અર્થાત્ નવમે મહિને કહેલી પીડાને ક્રોડ ગણી કરતાં જે દુઃખ થાય છે, તે દુઃખ જન્મ વખતે થાય છે, અને મરતી વખતે તે દુખને ક્રોડાક્રોડગણું કરતાં જે દુખ થાય છે, તે સર્વ દુખ બેહદ છે. તે સર્વ પોતાનાં કરેલાં પુન્ય પાપનાં ફળ છે, અને તે ઉદય કાળમાં ભોગવાય છે. એ સવ મોહનીય કર્મનો સંતાપ છે.

ઉપર મુજબ ગર્ભ કાળ, તથા ગર્ભસ્થાન, અને ગર્ભમાં ઉપજનારા જીવની સ્થિતિનું વિવેચન એ સર્વ તંદુલ વિયાલીયા પઇના તથા ભગવતીજી અને અન્ય ગ્રંથાંતરના ન્યાય મુજબ ગુરૂએ શિષ્યને ઉપદેશમાં કહી બતાવ્યું. છેવટમાં કહ્યું, કે જન્મવા પછી ભંગીયાણી-

નો દરજ્જો લઇ માતાએ ઘણી સંભાળથી ઉછેરી પુખ્ત ઉમરનો કીધો છે, તે પ્રજાની આશામાં માતાનું જોબન લુંટાયું છે. વ્યવહારિક સુખપર જલાંજલિ કરી છે, તે સર્વને તથા ગર્ભવાસના અને જન્મવા વખતના દુખોને ભૂલી જઇ જોબન મદમાં છકેલાં પુત્ર-પુત્રીઓ, મહા ઉપકારી માતાને તિરસ્કારની દૃષ્ટિવડે ધિક્કાર આપી અનાદર કરે છે, વસ્ત્રાલંકારથી શોભિતાં બને છે, તેલ ફુલેલ, ચુવા, ચંદન, ચંપા, ચમેલી, અગર, તગર, અમ્બર અને અત્તર વિગેરેમાં ગરકાવ બની ફુલ હાર ને ગજરા ધારણ કરે છે, તેની સુગંધના અભિમાનની અંધીમાં એમ માનતાં હશે, કે આ સર્વ શોભા અને સુગંધ મારા ચામડાથી વીંટાયલા શરીરમાંથી બહાર આવતી હશે, તેવી શોભા અને સુગંધ માતા પિતા વિગેરે કોઇના ચામડામાં નથી, એવા મિથ્યાભિમાનની અંધીમાં પડેલા બેભાન અજ્ઞાન પ્રાણીને માટે ગર્ભવાસના તથા નરક નિગોદનાં અનંત દુઃખ તૈયાર છે; પણ એટલું તો સિદ્ધ છે કે સર્વ બિગાડો પાપી માતાની ગેરસમજણુના સ્વભાવનો અને કમભાગ્ય ઉપજનારા પાપી ગર્ભનાં વક્ર કર્મનો છે. હવે બીજા પક્ષમાં વિવેકી અને ધર્માત્મા તથા શિયળવ્રત ધારણ કરનારી સગર્ભા માતાઓનાં પુત્ર પુત્રીઓ જન્મી ઉછરે છે, તેઓની જન્મક્રિયા પણ તેવીજ છે, પણ માત્ર સ્વભાવની છાયા પાડવાનો ફેર છે. તેવી માતાઓના સ્વભાવનું સ્તનપાન કરી, પુખ્ત ઉમરે પહોંચેલાં પુત્ર પુત્રીઓ પણ, પોતપોતાનાં પુન્યના ઉદય મુજબ સર્વ વૈભવનો ઉપભોગ કરે છે, તેમ છતાં પોતાનાં માતા પિતા સાથે સહ વિનયથી વર્તી શકે છે, ગુરૂ જનોમાં ભક્તિપરાયણ નીવડે છે, લજ્જા, દયા, ક્ષમાદિ ગુણોમાં, અને પ્રભુપ્રાર્થનામાં આગળ વધે છે, અભિમાનથી વિમુખ રહી, મૈત્રીક ભાવને સન્મુખ થાય છે, જીન્દગીના સાર્થક યોગ્ય સત્સંગ કરી જ્ઞાન મેળવે છે, અને

શરીર સંપત્તિ વગેરેથી ઉદાસ રહી આત્મસ્મરણમાં જીન્દગી પૂર્ણ કરે છે; તેમજ સર્વ કોઇ વિવેકદષ્ટિવાળા સ્ત્રી પુરૂષોએ આ અશુચિથી પ્રાપ્ત થયેલા ગંદા શરીરની નિપજ ઉપર ધ્યાન રાખી મમતા ઘટાડવી જોઇએ, મિથ્યાભિમાનથી પાછા હઠવું જોઇએ, મળેલી જીન્દગીનું સાર્થક્ય કરવા યોગ્ય કાર્ય કરવામાં ઉદ્યોગ કરવો જોઇએ, જેથી કરીને ઉપર કહેલા ગર્ભવાસના દુ:ખને અધીન થવું ન પડે.

ઇતિ ગર્ભવિચાર સંપૂર્ણ.

નક્ષત્ર અને વિદેશગમન.

શિષ્ય નમન કરી પૂછે છે કે હે ગુરૂ! નક્ષત્ર કેટલાં? તેના તારા કેટલા? તે દરેકનો કેવો આકાર છે? તે નક્ષત્રો જ્ઞાન શક્તિ વધારવામાં મદદગાર છે કે કેમ? તે નક્ષત્રના વખતમાં વિદેશગમન કરતાં કયા પદાર્થનો ઉપભોગ કરી ચાલે છે અને તે શું ફળ પ્રાપ્ત કરાવે છે?

ગુરૂ—(એકી સાથે છ સવાલના જવાબમાં કહે છે) હે શિષ્ય! નક્ષત્ર અઠ્ઠાવીશ છે. તે સર્વના જુદા જુદા આકાર છે અને તે આકાર, તે નક્ષત્રોના તારાઓની સંખ્યા ઉપરથી કલ્પી શકાય છે. તેને આધારે સઝાય, ધ્યાન કરનારા મુનિજનો રાત્રિની પોરસીઓનું માપ કલ્પીને આત્મસ્મરણમાં પ્રવેશ કરી શકે છે. તેમાંનાં દશ નક્ષત્રો જ્ઞાનશક્તિમાં ઉમેરો કરાવનારાં છે. જ્ઞાનશક્તિવાળા મહાત્માઓ પોતાના સંજમની વૃદ્ધિ કરવાના કારણસર તથા ભવ્ય જીવોપર ઉપકાર કરવા અર્થે સ્વદેશ વિદેશમાં વિચરે છે, તેમાં ઘણા લાભનો સમાવેશ થયેલો છે, તેથી તે નક્ષત્રો વિચારી વિચરતાં ધર્મવૃદ્ધિ કરી શકે છે. તેજ તેનું ફળ છે. ચાલવાના વખતમાં જુદા જુદા પદાર્થોનો

ઉપભોગ કરવામાં આવે છે, તે પદાર્થોના રસ સાથે મનોભાવનાનો રસ મેળવી મિશ્રણ રસ બનાવે છે, અને તે પછી ઉપભોગમાં લે છે. તેને શુકન વિદ્યા કહેવાય છે. તેનો મતલબ તે જ્ઞાનીઓ જ જાણે છે. તે સિવાયના સ્વાર્થી અજ્ઞાન પ્રાણીઓ તેવા સર્વોત્તમ તત્ત્વને મિથ્યાભિમાનની પરિણતિ તરફ ખેંચી જઇને, ઉપજીવિકાના સાધન રૂપે તેનો ગેરઉપયોગ કરે છે. તેજ અજ્ઞાનની નિશાની છે. અઠ્ઠાવીશ નક્ષત્રમાંથી પહેલું અભીચ નક્ષત્ર છે. તેના ત્રણ તારા છે. તેથી ગાયના મુખ તથા મસ્તક જેવો આકાર થાય છે. તેમાં ઉત્તમ જાતનાં સ્વાદિષ્ટ ને સોરમદાર વૃક્ષનાં કુસુમનો ઉપભોગ લઇ ગમન કરતાં ઘણો લાભ મળે છે (૧). બીજે મતે અશ્વની નક્ષત્ર પહેલું ગણાય છે. તે બહુસૂત્રીગમ્ય છે. બીજા શ્રવણ નક્ષત્રના ત્રણ તારા છે. તેનો કામધેનુ (કાવડ) જેવો આકાર છે. તેને જોગે ખીર ખાંડ ખાઈ પશ્ચિમ સિવાયની ત્રણ દિશામાં ચાલતાં ઇચ્છિત કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. (૨). ત્રીજા ધનેષ્ટા નક્ષત્રના પાંચ તારા છે. તેનો પોપટના પાંજરા જેવો આકાર છે. તેને જોગે પોપટીઆ વનસ્પતિ (મકાઇ ડોડા) ખાઇ દક્ષિણ સિવાયની દિશામાં ચાલતાં કાર્ય સફળ થાય છે. (૩). ચોથા શતભીખા નક્ષત્રના સો તારા છે, તેનો વેરાઇ ગયેલાં ફુલ જેવો આકાર છે. તેને જોગે આખા તુવેરનું વંજન ખાઇ, દક્ષિણ સિવાયની દિશામાં ચાલે, પણ ભયભરેલી સ્થિતિએ પહોંચાય છે. (૪). પાંચમા પૂર્વાભાદ્રપદ નક્ષત્રના બે તારા છે. તેનો અર્ધ વાવ્યના ભાગ જેવો આકાર છે. તેને જોગે કારેલાનું વંજન ખાઇ ચાલતાં તકરારમાં ઉતરવું પડે પણ જ્ઞાનવૃદ્ધિ થવાનો હેતુ છે. (૫). છઠા ઉત્તરા ભાદ્રપદ નક્ષત્રના બે તારા છે. તેનો પણ અર્ધ વાવ્યના જેવો આકાર છે. તેને જોગે વાંસકપુર ખાઇ પાછલે પહોરે ચાલવાથી સુખી થાય છે. આ નક્ષત્ર દીક્ષાલાયક છે. (૬). સાતમા રેવતી નક્ષત્રના બત્રીશ

તારા છે. તેનો નાવ (વહાણુ) જેવો આકાર છે. તેને જોગે સ્વચ્છ જળનું પાન કરી ચાલતાં ફતેહ મેળવે છે. (૭). આઠમા અશ્વની નક્ષત્રના ત્રણ તારા છે. તેનો ઘોડાના ખંધ જેવો આકાર છે. તેને જોગે બટેર (બટાકા) ખાઈ ચાલતાં સુખ શાંતિ મેળવે છે. (૮). નવમા ભરણી નક્ષત્રના ત્રણ તારા છે. તેનો સ્ત્રીના મર્મસ્થાન જેવો આકાર છે. તેને જોગે તેલ, તાંદુલ (ચોખા) ખાઈ ચાલતાં સફળતા મળે છે. (૯). દસમા કૃતિકા નક્ષત્રના દસ તારા છે. તેનો હજામની કોથળી જેવો આકાર છે. તેને જોગે ગૌનું ગોરસ ખાઇ ચાલતાં સૌભાગ્ય વધે ને માન મળે છે. (૧૦). અગ્યારમા રોહિણી નક્ષત્રના પાંચ તારા છે. તેનો ગાડાના ઉંટડા જેવો આકાર છે. તેને જોગે લીલા મગ ખાઇ ચાલતાં રસ્તે મુસાફરીને લગતી સર્વ સામગ્રી થોડે પ્રયાસે મળી આવે છે. આ નક્ષત્ર દીક્ષિત કરવાયોગ્ય છે. (૧૧). બારમા મૃગશીર્ષ નક્ષત્રના ત્રણ તારા છે, તેનો મૃગલાના શીષ (મુખ) જેવો આકાર છે. તેને જોગે એલચી ખાઇને ચાલતાં ઘણા લાભ મળે છે. આ નક્ષત્ર નવા વિદ્યાર્થી તથા નવા શાસ્ત્રના અભ્યાસીને જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરાવનારૂં છે. (૧૨). તેરમા આર્દ્રા નક્ષત્રનો એકજ તારો છે. તેનો રૂધીરના બીંદુ જેવો આકાર છે. તેના જોગે નવનીત (માખણુ) ખાઈ ચાલતાં મરણુ, શોક, સંતાપ અને ભય એવાં ચાર દુષ્ટ ફળ આપે છે, પણ જ્ઞાન અભ્યાસીઓને સત્વર સારૂં ફળ આપનારૂં નીવડે છે. તેમજ વર્ષારૂતુના મેઘ વાદળની અસઝાય મટે છે. (૧૩). ચઉદમા પુનર્વસુ નક્ષત્રના ચાર તારા છે. તેનો ત્રાજવા જેવો આકાર છે. તેને જોગે ઘૃત ખાંડ ખાઇ ચાલવાથી ઇચ્છિત ફળ મળે છે. (૧૪). પંદરમા પુષ્ય નક્ષત્રના ચાર તારા છે. તેનો આકાર વ્રધમાન (બે જોડેલાં રામપાત્ર) ના જેવો છે. તેને જોગે ખીર ખાંડ ખાઇ ચાલવાથી અનિયમિત લાભ થાય છે, તેમજ આ નક્ષત્રમાં કરેલો નવા શાસ્ત્રનો

અભ્યાસ વિસ્તાર પામે છે. (૧૫). સોળમા અશ્લેષા નક્ષત્રના છ તારા છે. તેનો પતાકા (ધ્વજા) ના જેવો આકાર છે. તેને જોગે જાનકી ફળ (સીતાફળ) ખાઇ ચાલે તોં પ્રાણાંત ભય આવી પડે છે, પણ જે જ્ઞાન, અભ્યાસ, હુન્નર, કળા, શીલ્પશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં પ્રવેશ કરે, તો જળ અને તેલબિંદુની જેમ વિસ્તાર પામે છે. (૧૬). સત્તરમા મઘા નક્ષત્રના સાત તારા છે. તેનો પડેલા ગઢની દીવાલ જેવો આકાર છે. તેને જોગે કેસર ખાઈ ચાલતાં ન ધારેલી દુષ્ટ રીતે મરણ થાય છે. (૧૭). અઢારમા પૂર્વાફાલ્ગુની નક્ષત્રના બે તારા છે. તેનો અરધા પલંગના જેવો આકાર છે તેને જોગે કોઢિંબડાનું વંજન ખાઈ ચાલતાં વિરૂદ્ધ ફળ મળે છે. પણ શાસ્ત્ર અભ્યાસને માટે શ્રેષ્ઠ છે. (૧૮). ઓગણીશમા ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રના પણ બે તારા છે, અને તેનો પણ અર્ધા પલંગ જેવો આકાર છે. તેને જોગે કડા નામની વનસ્પતિની ફળીનું (સિંગનું) વંજન ખાઇ ચાલતાં સેજે સેજે કલેશ ઉપજાવે છે. આ નક્ષત્ર દીક્ષાલાયક છે. (૧૯). વીશમા હસ્ત નક્ષત્રના પાંચ તારા છે. તેનો હાથના પંજા જેવો આકાર છે. શીંગોડાં ખાઇ ઉત્તર દિશા સિવાયની દિશાઓમાં ચાલતાં ઘણા લાભ છે, તેમજ નવા શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓને ઘણી શક્તિ આપે છે. (૨૦). એકવીશમા ચિત્રા નક્ષત્રનો એક તારો છે. તેનો ખીલેલા ફુલ જેવો આકાર છે. બે પહોર દિવસ ચડયા પછી મગની દાળ ખાઇ દક્ષિણ દિશા સિવાયની દિશાઓમાં ચાલતાં લાભ છે તેમજ જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરાવનારૂં છે. (૨૧). બાવીશમા સ્વાંતિ નક્ષત્રનો એક તારો છે. તેનો નાગફણી (ખીલાના) જેવો આકાર છે. તેને જોગે ચુઇ ફળ (કેરી) ખાઇ ચાલતાં લાભ લઇ કુશળ ક્ષેમથી વહેલાં ઘેર આવી શકાય છે. (૨૨). ત્રેવીશમા વિશાખા નક્ષત્રના પાંચ તારા છે, તેનો ઘોડાની દામણી જેવો આકાર છે. તેને જોગે

અળશી ફળ ખાઈ ચાલતાં વિકટ કામ સિદ્ધ થાય છે. (૨૩). ચોવીશમા અનુરાધા નક્ષત્રના ચાર તારા છે. તેનો એકાવળી હારના જેવો આકાર છે. તેને જોગે તંદુલ મીશ્રી (ચોખા, સાકર) ખાઇ ચાલવાથી દુર દેશની મુસાફરી કરવા છતાં કાર્યસિદ્ધિમાં મુસ્કેલો પડે છે. (૨૪). પચીસમા જેષ્ટા નક્ષત્રના ત્રણ તારા છે. તેનો હાથીદાંતના જેવો આકાર છે. તેને જોગે કળથીનું વંજન અથવા કોળકુટ (બોરકુટ) ખાઇને ચાલતાં શીઘ્ર મરણ પામે છે. (૨૫). છવીશમા મૂળ નક્ષત્રના અગીઆર તારા છે. તેનો વૃશ્ચિક (વીંછી) જેવો આકાર છે. તેને જોગે મૂળાનાં પત્રનું વંજન ખાઇ ચાલતાં કાર્યસિદ્ધિમાં ઘણો વખત લાગે છે. આ નક્ષત્રને વીંછીડો પણ કહે છે. તેમ છતાં જ્ઞાન અભ્યાસીઓને ઘણોજ સારો છે. (૨૬). સત્યાવીશમા પૂર્વાષાઢા નક્ષત્રના ચાર તારા છે. તેનો હાથીની ચાલનાં પગલાં જેવો આકાર છે. તેને જોગે ખાર આંબળા ખાઇ ચાલતાં કલેશ, કુસંપ ને અશાંતિનો વખત જોવો પડે છે, પણ શાસ્ત્ર ભણનાર વાંચનારને સારી શક્તિ આપનારૂં નીવડે છે. (૨૭). અટ્ઠાવીશમા ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રના ચાર તારા છે. તેનો બેઠા સિંહના જેવો આકાર છે. તેને જોગે પાકાં બોલીફળ ખાઇ ચાલતાં સર્વ સાધન સાથે કાર્ય સફળ થાય છે. આ નક્ષત્ર દીક્ષિત કરવાલાયક છે. ઉપર બતાવેલાં અઠ્ઠાવીશ નક્ષત્રોમાંથી પાંચમું, બારમું, તેરમું, પંદરમું, સોળમું, અઢારમું, વીશમું, એકવીશમું, છવીશમું અને સત્યાવીશમું એ દશ નક્ષત્રોમાંથી અમુક નક્ષત્ર ચંદ્ર સાથે જોગ જોડી ગમન કરતો હોય, તેમજ ગુરૂવારનો દીવસ હોય, તે વખતે મિથ્યાભિમાન મેલી વિનયભક્તિપૂર્વક ગુરૂવંદન કરવું, અને તેઓની આજ્ઞા મુખેથી શાસ્ત્રાધ્યયન કરવામાં અથવા વાંચન લેવામાં જોડાવું. એમ કરવાથી સત્વર શાસ્ત્રજ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે. પણ યાદ રહેવું જોઈએ, કે છ વાર વર્જી ગુરૂવાર લેવો. બે આઠમ, બે ચઉદશ, પુર્ણીમા,

અમાવાસ્યા ને બે એકમ એટલી તિથિ વર્જીને તે સિવાયની તિથિમાં સારે ચોઘડીએ સૂર્યગમનમાં પ્રારંભ કરવો.

વિશેષમાં, ગણીપદ તથા વાચકપદ (ઉપાધ્યાય) અથવા વડી દીક્ષા દેવાના શુભ પ્રસંગમાં બે ચોથ, બે છઠ, બે અષ્ટમી, બે નવમી, બે બારસ, બે ચઉદશ અને પુર્ણીમા તથા અમાવાસ્યા એ ચૌદ તિથિ નિષેધ છે. તે સિવાયની તિથિ તથા વાર નક્ષત્ર યોગ્ય છે. એવા કાળને માટે ગણી વિદ્યા પ્રકરણ ગ્રંથનો ન્યાય છે. આઠમના પ્રારંભથી ભણાવનાર મરે અથવા વિજોગ પડે. અમાવસ્યાના પ્રારંભથી બેઉ મરે, અને એકમના પ્રારંભથી વિદ્યાની નાસ્તિ થાય. એમ સમજી તિથિ વાર નક્ષત્ર ચોઘડીયું જોઇ ગુરૂ સન્મુખ રહી જ્ઞાન લેવું, તે શ્રેયઃનું કારણ છે.

ઇતિ નક્ષત્ર અને વિદેશગમન સંપૂર્ણ.

પાંચ દેવ.

(ભગવતીસૂત્ર, શતક ૧૨ ઉદ્દેશ ૯ મો)

ગાથા.

નામ ગુણ ઉવાએ, ઠી વીયુ ચવણ સંચીઠણા,
અંતર અપ્પા બહુયં ચ, નવ ભેએ દેવ દારાએ. ૧.

પહેલું નામ દ્વાર ૧, બીજુ ગુણ દ્વાર ૨, ત્રિજું ઉવવાય દ્વાર ૩, ચોથું સ્થિતિ દ્વાર ૪, પાંચમું રૂદ્ધિ તથા વિકુવણા દ્વાર ૫, છઠું ચવણ દ્વાર ૬, સાતમું સંચિઠણા દ્વાર ૭, આઠમું અંતર દ્વાર ૮, નવમું અલ્પ બહુત્વ દ્વાર ૯, એ નવ દ્વાર પાંચ દેવ ઉપર ઉતારે છે. ભવિયદ્રવ્યદેવ ૧, નરદેવ ૨, ધર્મદેવ ૩, દેવાધિદેવ ૪, ભાવદેવ ૫, ઇતિ પહેલું નામ દ્વાર. ૧.

બીજું ગુણ દ્વાર—મનુષ્ય તથા તિર્યંચ પંચેંદ્રિય જેને દેવ-

તામાં ઉપજવું છે તેને ભવિય દ્રવ્યદેવ કહીએ. ૧. નરદેવ કયે ગુણે કહીએ ? ચક્રવર્તિની રિદ્ધિ ભોગવે તે ગુણે નરદેવ કહીએ. ચક્રવર્તિની રિદ્ધિ વર્ણવીએ છીએ. નવનિધાન, ચઉદ રત્ન, ચોરાસી લાખ હાથી, ચોરાશી લાખ ઘોડા, ચોરાસી લાખ રથ. છન્નુંક્રોડી પાયદલ, બત્રીસ હજાર મુકુટબંધી રાજા, બત્રીસ હજાર સામાનિક રાજા, સોળ હજાર દેવતા ચાકરી કરે, ચોસઠ હજાર સ્ત્રી, ત્રણુસેં ને સાઠ રસોઇયા, વીસ હજાર સોનાના આગાર વિગેરે. ૨. ધર્મદેવ કયે ગુણે કહીએ ? આઠ પ્રવચન માતાના સેવનાર, નવવાડ વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યના પાલણહાર, દશવિધ જતિ-ધર્મના પાલણહાર, બારે ભેદે તપસ્યાના કરનાર, સત્તર ભેદે સંજમના પાળનાર, બાવીશ પરિસહના સહનાર, સત્તાવીશ ગુણે કરી સહિત, તેત્રીસ આશાતનાના ટાળનાર, છન્નુ દોષરહિત આહારપાણીના લેનાર, એવે ગુણે ધર્મદેવ કહીએ. ૩. દેવાધિદેવ કયે ગુણે કહીએ ? ચોત્રીસ અતિશયે કરી બિરાજમાન, પાંત્રીસ વચન વાણીના ગુણે કરી સહિત, ચોસઠ ઇંદ્રના પુજનીક, એક હજાર ને અષ્ટ ઉત્તમ લક્ષણના ધણી, અઢાર દોષરહિત અને બાર ગુણે કરી સહિત હોય; અઢાર દોષરહિત તે અજ્ઞાન ૧, ક્રોધ ૨, મદ ૩, માન ૪, માયા ૫, લોભ ૬, રતિ ૭, અરતિ ૮, નિદ્રા ૯, શોક ૧૦, અસત્ય ૧૧, ચોરી ૧૨, મત્સર ૧૩ ભય ૧૪, પ્રાણીવધ ૧૫, પ્રેમ ૧૬, ક્રીડા પ્રસંગ ૧૭, હાસ્ય ૧૮ એ ૧૮ દોષ રહિત, બાર ગુણે કરી સહિત તે ૧૨ ગુણે કહે છેઃ—જ્યાં જ્યાં ભગવંત ઉભા રહે, બેસે, સમોસરે, ત્યાં ત્યાં દશ બોલ સહિત તે ભગવંતથી બારગુણો ઉંચો તત્કાળ અશોક વૃક્ષ થઇ આવે ને સ્વામીને છાંયડો કરે. ૧. ભગવંત જ્યાં જ્યાં સમોસરે ત્યાં ત્યાં પાંચવર્ણાં અચેત ફુલની વૃષ્ટિ થાય ને ઢિંચણ પ્રમાણે ઢગલા થાય. ૨. ભગવંતની જોજન પ્રમાણે વાણી વિસ્તરે ને સહુનાં મનનો સંશય હરે. ૩. ભગવંતને ચોવીસ જોડ ચામર વિંઝાય. ૪. સ્ફટિક રત્નમય પાદપીઠ સહિત સિંહાસન

સ્વામીની આગળ થાય. ૫. ભામંડળ અંબોડાને ઠેકાણે તેજમંડળ બિરાજે, દિશોદિશના અંધકાર ટાળે. ૬. આકાશે સાડાબાર ક્રોડ ગેબી વાજાં વાગે. ૭. ભગવંતની ઉપર ત્રણ છત્ર ઉપરાઉપરી બિરાજે. ૮. અનંત જ્ઞાન અતિશય. ૯. અનંત અર્ચા અતિશય-પરમ પૂજ્યપણું. ૧૦. અનંત વચન અતિશય. ૧૧. અનંત અપાયાપગમ અતિશય, તે સર્વ દોષ રહિતપણું. ૧૨. એ બાર ગુણે કરી સહિત હોય તેને દેવાધિદેવ કહીએ. ૪. ભાવદેવ તે ભવનપતિ ૧, વાણવ્યંતર ૨, જ્યોતિષી ૩, વૈમાનિક ૪. એ ચાર જાતિના દેવતાને ભાવે પ્રવર્તે છે તેને ભાવ દેવ કહીએ. ૫. ઇતિ બીજું ગુણ દ્વાર.

ત્રીજું ઉવાય દ્વાર—ભવિય દ્રવ્યદેવમાં મનુષ્ય તિર્યંચ ૧, જુગલીયાં ૨, અને સર્વાર્થસિદ્ધ ૩, એ ત્રણ ઠામ વર્જીને બાકી સર્વ ઠામના આવી ઉપજે. ૧. નરદેવમાં ચાર જાતિના દેવતા અને પહેલી નરક એ પાંચ ઠામના આવી ઉપજે. ૨. ધર્મદેવમાં છઠ્ઠી સાતમી નરક, તેઉ, વાઉ, મનુષ્ય, તિર્યંચ, જુગલીયાં એ છ ઠામ વર્જીને શેષ સર્વ ઠામના આવી ઉપજે. ૩. દેવાધિદેવમાં પહેલી, બીજી ને ત્રીજી નરક અને કિલ્વિષી વર્જીને વૈમાનિક દેવના આવી ઉપજે ૪. ભાવદેવમાં તિર્યંચ, પંચેંદ્રિય અને સંજ્ઞી મનુષ્ય એ બે ઠામના આવી ઉપજે. ૫. ઇતિ ત્રીજું ઉવવાય દ્વાર.

ચોથું સ્થિતિ દ્વાર—ભવિય દ્રવ્યદેવની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્૦ ત્રણ પલ્યની. ૧. નરદેવની જઘ૦ સાતસેં વર્ષની, ઉત્૦ ચોરાશી લાખ પૂર્વની. ૨. ધર્મ દેવની જઘ૦ અંતમુંહૂર્તની; ઉત્૦ દેશે ઊણી પૂર્વ ક્રોડોની. ૩. દેવાધિદેવની જઘ૦ ૭૨ વર્ષની, ઉત્૦ ૮૪ લાખ પૂર્વની. ૪. ભાવદેવની જઘ૦ દશ હજાર વર્ષની, ઉત્૦ ૩૩ સાગરની. ૫. ઇતિ ચોથું સ્થિતિ દ્વાર.

પાંચમું રૂદ્ધિ તથા વિકુવણા દ્વાર—ભવિય દ્રવ્યદેવમાં જેને વૈક્રિય લબ્ધિ ઉપની હોય તેને, નરદેવને તો હોય જ, ધર્મદેવમાં જેને હોય તેને, અને ભાવદેવને તો હોયજ એ ૪ વૈક્રિય રૂપ કરે તો જઘન્ય ૧, ૨, ૩, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતાં રૂપ કરે. શક્તિ તો અસંખ્યાતાં રૂપ કરવાની છે, પણ કરે નહિ. દેવાધિદેવની શક્તિ ઘણી છે, પણ કરે નહિ. ઇતિ પાંચમું રૂદ્ધિ તથા વિકુવણા દ્વાર.

છઠું ચવણ દ્વાર—ભવિય દ્રવ્યદેવ ચવી દેવતા થાય. ૧. નરદેવ ચવી નરકે જાય ૨. ધર્મદેવ ચવી વૈમાનિકમાં તથા મોક્ષમાં જાય. ૩. દેવાધિદેવ તો મુક્તિ જાય. ૪. ભાવદેવ ચવીને પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ બાદરમાં, અને ગર્ભજ મનુષ્ય તિર્યંચમાં જાય. ૫. ઇતિ છઠું ચવણ દ્વાર.

સાતમું સંચિઠણા દ્વાર—સંચિઠણા તે શું ? દેવ દેવપણે રહે તો કેટલો કાળ રહે તે કહે છે:—ભવિય દ્રવ્યદેવની સંચિઠણા જ૦ અંતર્મુહૂર્તની, ઉત્૦ ૩ પલ્યોપમની ૧. નરદેવની જ૦ સાતસેં વર્ષની, ઉત્૦ ૮૪ લાખ પૂર્વની ૨. ધર્મદેવની પરિણામ આશ્રી એક સમય પ્રવર્તન આશ્રી જ૦ અંતર્મુહૂર્તની, ઉત્૦ દેશે ઉણી પૂર્વ ક્રોડીની ૩. દેવાધિદેવની જ૦ ૭૨ વર્ષની, ઉત્૦ ૮૪ લાખ પૂર્વની ૪. ભાવદેવની જ૦ દશ હજાર વર્ષની, ઉ૦ ૩૩ સાગરોપમની ૫. ઇતિ સાતમું સંચિઠણા દ્વાર.

આઠમું અંતરદ્વાર—ભવિય દ્રવ્યદેવનું આંતરૂં પડે તો જ૦ દશ હજાર વર્ષ અને અંતર્મુહૂર્ત અધિક, ઉત્૦ અનંતાકાલનું ૧. નરદેવનું જ૦ એક સાગર ઝાઝેરૂં, ઉત્૦ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત્તન દેશે ઉણું ૨. ધર્મદેવનું જ૦ બે પલ્ય ઝાઝેરૂં, ઉત્૦ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત્તન દેશે ઉણું ૩. દેવાધિદેવનું આંતરૂં નથી, ૪. ભાવદેવનું જ૦ અંતર્મુહૂર્તનું, ઉત્૦ અનંતા કાળનું ૫. ઇતિ આઠમું અંતરદ્વાર.

નવમું અલ્પ બહુત્વદ્વાર—સર્વથી થોડા નરદેવ ૧. તેથી દેવાધિદેવ સંખ્યાત ગુણા ૨. તેથી ધર્મદેવ સંખ્યાત ગુણા ૩. તેથી ભવિય દ્રવ્યદેવ અસંખ્યાત ગુણા ૪. તેથી ભાવદેવ અસંખ્યાત ગુણા ૫. ઇતિ નવમું અલ્પ બહુત્વદ્વાર.

ઇતિ પાંચ દેવનો થોકડો સંપૂર્ણ.

આરાધિક-વિરાધિક.

(શ્રી ભગવતીજી સૂત્ર શતક પહેલે, ઉદ્દેશે બીજે)

૧. અસંજતિ ભવ્ય દ્રવ્યદેવ જઘન્ય ભવનપતિ, ઉત્કૃષ્ટા નવ ગ્રૈવેયક સુધી જાય.

૨. આરાધિક સાધુ જ૦ પહેલા દેવલોક સુધી, ઉ૦ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી જાય.

૩. વિરાધિક સાધુ જ૦ ભવનપતિ, ઉ૦ પહેલા દેવલોક સુધી જાય.

૪. આરાધિક શ્રાવક જ૦ પહેલા દેવલોક સુધી, ઉ૦ બારમા દેવલોક સુધી જાય.

૫. વિરાધિક શ્રાવક જ૦ ભવનપતિ, ઉ૦ જ્યોતિષી સુધી જાય.

૬. અસંજતિ તિર્યંચ જ૦ ભવનપતિ, ઉ૦ વાણવ્યંતર સુધી જાય.

૭. તાપસના મતવાળા જ૦ ભવનપતિ, ઉ૦ જ્યોતિષી સુધી જાય.

૮. કંદર્પીયા સાધુ જ૦ ભવનપતિ,
ઉ૦ પહેલા દેવલોક સુધી જાય.

૯. અંબડ સંન્યાસીના મતવાળા જ૦ ભવનપતિ,
ઉ૦ પાંચમા દેવલોક સુધી જાય.

૧૦. જમાલીના મતવાળા જ૦ ભવનપતિ,
ઉ૦ છઠ્ઠા દેવલોક સુધી જાય.

૧૧. સંજ્ઞી તિર્યંચ જ૦ ભવનપતિ,
ઉ૦ આઠમા દેવલોક સુધી જાય.

૧૨. ગોશાળાના મતવાળા જ૦ ભવનપતિ,
ઉ૦ બારમા દેવલોક સુધી જાય.

૧૩. દર્શન વિરાધિક સ્વલિંગી સાધુ જ૦ ભવનપતિ,
ઉ૦ નવ ગ્રૈવેયક સુધી જાય.

૧૪. આજીવિકામતી જ૦ ભવનપતિ,
ઉ૦ બારમા દેવલોક સુધી જાય.

ઇતિ આરાધિક વિરાધિકનો થોકડો સંપૂર્ણ.

ત્રણ જાગ્રિકા.

શ્રી વીર ભગવાનને ગૌતમ સ્વામી પૂછતા હવા, કે હે ભગવન્! જાગ્રિકા કેટલા પ્રકારે કહી છે?

ભગવાન કહે–હે ગૌતમ! જાગ્રિકા ત્રણ પ્રકારની કહી છે, તે સાંભળ–૧ ધર્મ જાગરણ, ૨ અધર્મ જાગરણ, ૩ સુદખુ જાગરણ.

તેમાં પ્રથમ ધર્મ જાગરણના ચાર ભેદ-૧ આચાર ધર્મ, ૨ ક્રિયા ધર્મ, ૩ દયા ધર્મ, ૪ સ્વભાવ ધર્મ.

તેમાં **પ્રથમ આચાર ધર્મ**ના પાંચ ભેદ-૧ જ્ઞાનાચાર, ૨ દર્શનાચાર, ૩ ચારિત્રાચાર, ૪ તપાચાર, ૫ વીર્યાચાર. તેમાં જ્ઞાનાચારના ૮ ભેદ, દર્શનાચારના ૮ ભેદ, ચારિત્રાચારના ૮ ભેદ, તપાચારના ૧૨ ભેદ, વીર્યાચારના ૩ ભેદ, એ રીતે ૩૯ થયા.

જ્ઞાનાચારના ૮ ભેદ:—૧ જ્ઞાન ભણવાને વખતે જ્ઞાન ભણવું, ૨ જ્ઞાન લેતાં વિનય કરવો, ૩ જ્ઞાનનું બહુમાન કરવું, ૪ જ્ઞાન ભણતાં યથાશક્તિ તપ કરવો, ૫ અર્થ તથા ગુરૂને ગોપવવા નહિ, ૬ અક્ષર શુદ્ધ, ૭ અર્થ શુદ્ધ, ૮ અક્ષર અર્થ બન્ને શુદ્ધ ભણે.

દર્શનાચારના ૮ ભેદ:—૧ જૈન ધર્મમાં શંકારહિતપણું, ૨ પાખંડ ધર્મની વાંછારહિત, ૩ કરણીના ફળનું સંદેહરહિતપણું, ૪ પાખંડીના આડંબર દેખી મૂંઝાય નહિ. ૫ સ્વધર્મની પ્રશંસા કરે, ૬ ધર્મથી પડતાને સ્થિર કરે, ૭ સ્વધર્મની ભક્તિ કરે, ૮ જૈન ધર્મને અનેક રીતે દીપાવે, કૃષ્ણ શ્રેણિકની પેરે.

ચારિત્રાચારના ૮ ભેદ:—૧ ઇર્યા સમિતિ, ૨ ભાષા સમિતિ, ૩ એષણા સમિતિ, ૪ આયાણભંડમતનિખેવણા સમિતિ, ૫ ઉચ્ચારપાસવણ ખેલ, જળ, સંઘાણ પરિઠાવણીઆ સમિતિ, ૬ મન ગુપ્તિ, ૭ વચન ગુપ્તિ, ૮ કાય ગુપ્તિ.

તપાચારના બાર ભેદ:—૭ બાહ્ય, અને ૭ આભ્યંતર, એ બાર. ૭ બાહ્ય તપનાં નામ:—૧ અણસણ, ૨ ઉણોદરી, ૩ વૃત્તિસંક્ષેપ, ૪ રસપરિત્યાગ, ૫ કાયકલેશ, ૬ ઇંદ્રિયપ્રતિસંલીનતા. આભ્યંતર તપના ૭ ભેદ:—૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાવચ્ચ, ૪ સઝાય, ૫ ધ્યાન, ૬ કાયોત્સર્ગ. એમ કુલ બાર ભેદ તપાચારના

જાણુવા. તેમાં ઇહલોક પરલોકના સુખની વાંછારહિત તપ કરે, અથવા આજીવિકારહિત તપ કરે એ તપના બાર આચાર જાણુવા.

વીર્યાચારના ત્રણુ ભેદઃ—૧ બળ, વીર્ય, ધર્મ કામમાં ગોપવે નહિ, ૨ પૂર્વોક્ત ૩૬ બોલમાં ઉદ્યમ કરે, ૩ શક્તિ અનુસારે કામ કરે, એવં ૩૯ ભેદ આચાર ધર્મના કહ્યા.

હવે **બીજો ક્રિયા ધર્મ**, તેના સીત્તેર ભેદનાં નામઃ-ચાર પ્રકારે પિંડ વિશુદ્ધિ ૪, પાંચ સમિતિ ૫, બાર પ્રકારની ભાવના ૧૨, સાધુની બાર પડિમા ૧૨, પાંચ ઇંદ્રિયનો નિરોધ ૫, પચીસ પ્રકારની પડીલેહણુા ૨૫, ત્રણુ ગુપ્તિ ૩, ચાર અભિગ્રહ ૪, એવં ૭૦.

હવે **ત્રીજો દયાધર્મ** તેના આઠ ભેદનાં નામ કહે છેઃ-૧ પ્રથમ સ્વદયા તે પોતાના આત્માને પાપથી બચાવે તે, ૨ પરદયા તે બીજા જીવની રક્ષા કરવી તે, ૩ દ્રવ્ય દયા તે દેખાદેખી દયા પાળે તે, અથવા શરમથી જીવની રક્ષા કરવી તે, અથવા કુળ આચારે દયા પાળે તે, ૪ ભાવદયા તે જ્ઞાનના જોગે કરીને જીવને જીવાત્મા જાણીને તે ઉપર અનુકંપા લાવી, તેનો જીવ બચાવવો તે, ૫ વહેવાર દયા તે જેવી શ્રાવકને દયા પાળવાની કહી છે તે સાચવે તે, ઘરનાં અનેક કામકાજ કરતાં જતના રાખવી તે, ૬ નિશ્ચય દયા તે આપણા આત્માને કર્મબંધથી છોડાવવો; તેનો ખુલાસો એ છે કે પુદ્ગલ પરવસ્તુ છે, તેના ઉપરથી મમતા ઉતારીને તેનો પરિચય છાંડીને આપણા આત્માના ગુણુમાં રમણુ કરવું, જીવનું કર્મરહિત શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવું, તે નિશ્ચય દયા, ચૌદમા ગુણુસ્થાનકને અંતે સંપૂર્ણ લાભે. ૭ સ્વરૂપ દયા તે કોઇ જીવને મારવાને ભાવે પહેલાં તે જીવને સારી રીતે ખવરાવે અને શરીરે માતો કરે, સાર સંભાળ લે, એ દયા ઉપરથી દેખાવ માત્ર છે, પરંતુ પાછળથી તે જીવને મારવાના પરિણામ છે, તે ઉતરાધ્યયન સૂત્રના સાતમા અધ્યયને બોકડાના અધિકારથી સમજવું. ૮ અનુબંધ દયા તે જીવને

ત્રાસ પમાડે પણ અંતરથી તેને સાતા દેવાનો કામી છે તે, જેમકે માતા પુત્રને રોગ મટાડવાને અર્થે કડવું ઔષધ પાય પણ અંતરથી તેનું ભલું ચહાય છે, તથા જેમ પિતા પુત્રને ભલી શિખામણ આપવા માટે ઉપરથી તર્જના કરે, મારે, પણ અંતરથી તેના ગુણ વધારવા માટે ભલું ચહાય છે.

ચોથો સ્વભાવ ધર્મ—તે જે વસ્તુ જીવ અથવા અજીવ તેની જે પ્રણુતિ છે તેના બે ભેદઃ–તેમાં એક શુદ્ધ સ્વભાવથી અને બીજો કર્મના સંજોગથી અશુદ્ધ પ્રણુતિ છે તે જીવને વિષય કષાયના સંજોગથી વિભાવના થાય છે. હવે જીવ અને પુદ્ગલને વિભાવ છે, તેને દૂર કરીને જીવ આપણા જ્ઞાનાદિક ગુણમાં રમણ કરે તે સ્વભાવ ધર્મ અને પુદ્ગલનો એક વર્ણ, એક ગંધ, એક રસ, બે ફરસમાં રમણ થાય તે પુદ્ગલનો શુદ્ધ સ્વભાવ ધર્મ જાણવો. એ સિવાય બીજા ચાર દ્રવ્યમાં સ્વભાવ ધર્મ છે પણ વિભાવ ધર્મ નથી, તે ચલણ ગુણ, સ્થિર ગુણ, અવકાશ ગુણ, વર્તના ગુણ તે પોતપોતાના સ્વભાવને છોડતા નથી તે માટે શુદ્ધ સ્વભાવધર્મ છે. એ ચાર પ્રકારની ધર્મ જાગ્રિકા કહી.

બીજી અધર્મ જાગ્રિકા તે સંસારમાં ધન કુટુંબ પરિવારનો સંજોગ મેળવવો તેને માટે આરંભાદિક કરવાં તેની રક્ષા કરવી, તેના ઉપર દૃષ્ટિ રાખવી તે અધર્મ જાગ્રિકા જાણવી.

ત્રીજી સુદખુ જાગ્રિકા તે સુ કહેતાં ભલી, દખુ કહેતાં ચતુરાઇવાળી જાગ્રિકા. એ જાગ્રિકા શ્રાવકને હોય છે, કેમકે સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન, સહિત ધન કુટુંબાદિક તથા વિષય કષાયને ખોટા જાણે છે, દેશથી નિવર્ત્યા છે, ઉદય ભાવથી ઉદાસીનપણે છે, ત્રણ મનોરથ ચિંતવે છે, તે સુદખુ જાગ્રિકા જાણવી.

ઇતિ ત્રણ જાગ્રિકા સંપૂર્ણ.

ચાર કષાય.

શ્રી પન્નવણાજી સૂત્ર પદ ચૌદમે કષાયનો થોકડો ચાલ્યો તેમાં શ્રી ગૌતમ સ્વામી વીર ભગવાનને પૂછતા હવા કે, હે ભગવન્! કષાય કેટલા પ્રકારે કહ્યા છે? ભગવાન્ કહે, હે ગૌતમ! કષાય ૧૬ પ્રકારે કહ્યા છે. ૧–પોતાને માટે, ૨–પરને માટે, ૩–તદુભયા કહેતાં બન્ને માટે, ૪–ખેત્ત કહેતાં ઉઘાડી જમીનને માટે, ૫–વથ્થુ કહેતાં ઢાંકી જમીનને માટે, ૬–શરીર માટે, ૭–ઉપધિને માટે, ૮–નિરર્થક, ૯–જાણતાં, ૧૦–અજાણતાં, ૧૧–ઉપશાંતપણે, ૧૨–અણુપશાંતપણે, ૧૩–અનંતાનુબંધી ક્રોધ, ૧૪–અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૧૫–પ્રત્યાખાની ક્રોધ, ૧૬–સંજવલનનો ક્રોધ, એવં ૧૬. તે ૧૬ સમુચ્ચય જીવ આશ્રી અને ચોવીશ દંડક આશ્રી એમ ૨૫ ને ૧૬ થી ગુણતાં ૪૦૦ થાય. હવે કષાયના દળીયા કહે છે. ચણીઆ, ઉપચણીઆ, બાંધ્યા, વેદ્યા, ઉદીરીયા, નિર્જર્યા, એવં ૬, તે ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ, અને ભવિષ્યકાળ, આશ્રી એમ ૬ ને ૩ થી ગુણતાં ૧૮ થાય. તે ૧૮ એક જીવ આશ્રી અને ૧૮ બહુ જીવ આશ્રી એવં ૩૬ થાય. તે સમુચ્ચય જીવ આશ્રી, અને ચોવીશ દંડક આશ્રી એમ ૩૬ ને ૨૫ થી ગુણતાં ૯૦૦ થાય, અને ૪૦૦ ઉપર કહ્યા, તે મળી કુલ ૧૩૦૦ ક્રોધના, ૧૩૦૦ માનના, ૧૩૦૦ માયાના, અને ૧૩૦૦ લોભના એવં ૫૨૦૦ થાય.

ઇતિ ચાર કષાય સંપૂર્ણ.

શ્વાસોચ્છ્વાસ.

શ્રી પન્નવણાજી સૂત્ર પદ સાતમે શ્વાસોશ્વાસનો થોકડો ચાલ્યો તેમાં ગૌતમ સ્વામી વીર પ્રભુને પૂછતા હવા કે હે ભગવન્! નારકી અને દેવતા કેવી રીતે શ્વાસોશ્વાસ લે છે? વીર પ્રભુએ કહ્યું કે હે ગૌતમ! નારકીના જીવ નિરંતર ધમણની પેરે શ્વાસોશ્વાસ લે છે. અસુરકુમારના દેવતા જઘન્ય સાત થોક, ઉત્કૃષ્ટા એક પક્ષ ઝાઝેરા શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે. વાણવ્યંતર ને નવ નિકાયના દેવતા જઘન્ય સાત થોક, ઉત્કૃષ્ટા પ્રત્યેક મુહૂર્તે, જ્યોતિષી જ૦ અને ઉ૦ પ્રત્યેક મુહૂર્તે, પહેલે દેવલોકે જ૦ પ્રત્યેક મુહૂર્તે અને ઉ૦ બે પક્ષે, બીજે દેવલોકે જ૦ પ્રત્યેક મુહૂર્તે ઝાઝેરૂં, ઉ૦ બે પક્ષ ઝાઝેરે, ત્રીજે દેવલોકે જ૦ બે પક્ષે અને ઉ૦ સાત પક્ષે, ચોથે દેવલોકે જ૦ બે પક્ષે ઝાઝેરે અને ઉ૦ સાત પક્ષે ઝાઝેરે; પાંચમે દેવલોકે જ૦ સાત પક્ષે અને ઉ૦ દશ પક્ષે, છઠે દેવલોકે જ૦ દશ પક્ષે, ઉ૦ ચૌદ પક્ષે, સાતમે દેવલોકે જ૦ ચૌદ પક્ષે ઉ૦ સત્તર પક્ષે, આઠમે દેવલોકે જ૦ સત્તર પક્ષે, ઉ૦ અઢાર પક્ષે, નવમે દેવલોકે જ૦ અઢાર પક્ષે, ઉ૦ ઓગણીસ પક્ષે, દશમે દેવલોકે જ૦ ઓગણીસ પક્ષે, ઉ૦ વીસ પક્ષે, અગિયારમે દેવલોકે જ૦ વીસ પક્ષે, ઉ૦ એકવીસ પક્ષે, બારમે દેવલોકે જ૦ એકવીસ પક્ષે, ઉ૦ બાવીસ પક્ષે, પહેલી ત્રીકમાં જ૦ બાવીસ પક્ષે, ઉ૦ પચીસ પક્ષે, બીજી ત્રીકમાં જ૦ પચીસ પક્ષે, ઉ૦ અઠાવીસ પક્ષે, ત્રીજી ત્રીકમાં જ૦ અઠાવીસ પક્ષે, ઉ૦ એકત્રીસ પક્ષે, ચાર અનુત્તર વિમાનમાં જ૦ એકત્રીસ પક્ષે, ઉ૦ તેત્રીસ પક્ષે, સર્વાર્થસિદ્ધમાં જ૦ તેત્રીસ પક્ષે; એમ તેત્રીસ પખવાડીયે શ્વાસ ઉંચો લે, અને તેત્રીસ પખવાડીએ શ્વાસ નીચો મૂકે.

ઇતિ શ્વાસોશ્વાસ સંપૂર્ણ.

છ કાયના ભવ.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી વીર ભગવાનને વંદણા નમસ્કાર કરી પૂછતા હવા કે, હે ભગવન્! છ કાયના જીવ અંતર્મુહૂર્તમાં કેટલા ભવ કરે?

વીર ભગવાને કહ્યું હે ગૌતમ! પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયરો, એ જઘન્ય એક ભવ કરે, ઉત્કૃષ્ટા બાર હજાર આઠસેં ચોવીસ ભવ એક અંતર્મુહૂર્તમાં કરે અને વનસ્પતિના બે ભેદ તે પ્રત્યેક અને સાધારણ. હવે પ્રત્યેક જઘન્ય એક ભવ, ઉત્કૃષ્ટા બાવીસ હજાર ભવ કરે અને સાધારણ જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા પાંસઠ હજાર પાંચસેં છવીસ ભવ કરે. બેઇંદ્રિય જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા એંસી ભવ કરે. ત્રિઇંદ્રિય જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા સાઠ ભવ કરે. ચૌરેંદ્રિય જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા ચાલીસ ભવ કરે. અસંજ્ઞી તિર્યંચ જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા ચોવીસ ભવ કરે. સંજ્ઞી તિર્યંચ અને સંજ્ઞી મનુષ્ય જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટો એક ભવ કરે.

ઇતિ છ કાયના ભવ સંપૂર્ણ.

અવધિ પદ.

શ્રી પન્નવણાજી સૂત્ર પદ તેત્રીસમે અવધિ પદનો થોકડો ચાલ્યો તેમાં પ્રથમ દશ દ્વાર છે તેનાં નામ કહે છે:—ભેદ દ્વાર ૧, વિષય દ્વાર ૨, સંઠાણ દ્વાર ૩, આભ્યંતર અને બાહ્ય દ્વાર ૪, દેશ થકી અને સર્વ થકી ૫, અણુગામી ૬, હાયમાન અને વર્દ્ધમાન ૭, અવઠ્ઠીયા ૮, પડવાઇ ૯, અપડવાઈ ૧૦.

૧-પહેલો ભેદ દ્વાર-તેમાં નારકી અને દેવતા ભવ પ્રત્યે દેખે એટલે ઉપજતી વખતે સાથે અવધિજ્ઞાન હોય છે. તિર્યંચ અને મનુષ્ય ક્ષયોપશમ પ્રમાણે દેખે.

૨-બીજો વિષય દ્વાર-એટલે પહેલી નરકના નારકી જઘન્ય સાડાત્રણ ગાઉ દેખે, ઉત્કૃષ્ટા ચાર ગાઉ દેખે. બીજી નરકના નારકી જઘન્ય ત્રણ ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટા ચાર ગાઉ દેખે. ત્રીજી નરકના નારકી જ૦ અઢી ગાઉ, ઉ૦ ત્રણ ગાઉ દેખે. ચોથી નરકના નારકી જ૦ બે ગાઉ, ઉ૦ અઢી ગાઉ દેખે. પાંચમીના જ૦ દોઢ ગાઉ, ઉ૦ બે ગાઉ દેખે. છઠ્ઠીના જ૦ એક ગાઉ, ઉ૦ દોઢ ગાઉ દેખે. સાતમીના જ૦ અર્ધ ગાઉ, ઉ૦ એક ગાઉ દેખે. ભવનપતિ જ૦ પચીશ જોજન સુધી દેખે, ઉ૦ ત્રણ પ્રકારનું દેખે. ઉંચું પહેલા બીજા દેવલોક સુધી, નીચું ત્રીજી નરકના તળા સુધી, અને ત્રીછું પલના આઉખાવાળા સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે, અને સાગરના આઉખાવાળા અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. વાણવ્યંતર અને નવ નિકાયના દેવતા જ૦ પચીસ જોજન, ઉ૦ ત્રણ પ્રકારનું દેખે. ઉંચું પહેલા દેવલોક સુધી, નીચું પાતાળ કળસા સુધી, અને ત્રીછું સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. જ્યોતિષી જ૦ આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉ૦ ત્રણ પ્રકારનું દેખે. ઉંચું પોતાના વિમાનની ધજા સુધી, નીચું નરકના તળા સુધી, અને ત્રીછું પલના આઉખાવાળા સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે અને સાગરના આઉખાવાળા અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. ત્રીજા દેવલોકથી યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવતા ઉંચું પોતપોતાના વિમાનની ધજા સુધી દેખે, ત્રીછું અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે, નીચું ત્રીજા ચોથાવાળા બીજી નરકના તળા સુધી, પાંચમા છઠ્ઠાવાળા ત્રીજી નરકના તળા સુધી, નવમાથી બારમા સુધીના પાંચમી નરકના તળા સુધી, નવ ગ્રૈવેયકના છઠ્ઠી નરકના તળા સુધી, ચાર અનુત્તર વિમાનના સાતમી નરકના તળા સુધી, અને સર્વાર્થસિદ્ધના દેવતા સાતમી નરકના

તળા સુધી દેખે. તીર્યંચ જ૦ આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉ૦ સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. મનુષ્ય જ૦ આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉ૦ આખા લોક અને અલોકમાં લોક જેવડા અસંખ્યાતાં ખાંડવાં દેખે.

૩-ત્રીજો સંઠાણ દ્વાર-નારકી ત્રાપાને આકારે દેખે, ભવનપતિ પાલાને આકારે દેખે, વાણવ્યંતર ઝાલરને આકારે દેખે, જ્યોતિષી પડહાને આકારે દેખે, બાર દેવલોકના દેવતા મૃદંગને આકારે દેખે, નવ ગ્રૈવેયકના દેવતા ફૂલની ચંગેરીના આકારે દેખે, અનુત્તર વિમાનનો દેવતા કુંવારી કન્યાના કંચવાને આકારે દેખે.

૪-ચોથો આભ્યંતર અને બાહ્ય દ્વાર-નારકી, દેવતા આભ્યંતર દેખે, તિર્યંચ બાહ્ય દેખે, મનુષ્ય આભ્યંતર અને બાહ્ય દેખે, કારણકે તીર્થંકર દેવને અવધિજ્ઞાન સાથેજ હોય છે.

૫-પાંચમો દેશ અને સર્વ થકી દ્વાર-નારકી, તિર્યંચ અને દેવતા દેશ થકી અને સર્વ થકી દેખે.

૬-છઠ્ઠો અણુગામી અને અણાણુગામી દ્વાર-નારકી દેવતાને અણુગામી કહેતાં સાથે જનારૂં અવધિજ્ઞાન હોય, અને તિર્યંચને અણુગામી અને અણાણુગામી બન્ને હોય.

૭-૮ સાતમો હાયમાન-વર્દ્ધમાન અને આઠમો અવઠીયા દ્વાર-નારકી દેવતાને અવઠીયા કહેતાં હોય તેટલું અવધિજ્ઞાન રહે, મનુષ્ય અને તિર્યંચને હાયમાન-વર્દ્ધમાન અને અવઠીયા એ ત્રણે પ્રકારનું હોય.

૯-૧૦ નવમો પડીવાઈ અને દશમો અપડીવાઈ દ્વાર-નારકી અને દેવતા ને અપડીવાઈ અવધિ જ્ઞાન હોય, મનુષ્ય અને તિર્યંચને પડીવાઈ અને અપડીવાઈ બન્ને જાણવાં.

ઇતિ અવધિ પદ સંપૂર્ણ.

॥ अथ श्री ॥

भक्तामर स्तोत्रम् ।

वसंततिलका वृत्तम्.

भक्तामरप्रणतमौलिमणिप्रभाणा-
मुद्योतकं दलितपापतमो वितानम् ।
सम्यक् प्रणम्य जिनपादयुगं युगादा-
वालम्बनं भवजले पततां जनानाम् ॥ १ ॥

અર્થ:—**ભક્તામર**=ભક્ત દેવો **પ્રણત**=નમેલું **મૌલિ**=મુગટ **મણિપ્રભાણામ્**=મણીના તેજના **ઉદ્યોતકમ્**=પ્રકાશિત કરનાર **દ-લિત**=વધેલા **પાપતમો**=પાપરૂપી અંધકાર **વિતાનમ્**=નાશ કરનાર **સમ્યક્**=સારી રીતે **પ્રણમ્ય**=નમીને **જિનપાદયુગમ્**=જીનેશ્વર પ્ર-ભુના બે ચરણો **યુગાદૌ**=કાળની શરૂઆતથી **આલમ્બનમ્**=આ-ધાર **ભવજલે**=સંસાર જળમાં **પતતામ્ જનાનામ્**=પડતા જનોના.

ભાવાર્થ—ભક્ત દેવોના નમાવેલા મુગટમાંના મણિના પ્રકા-શને વધારે તેજસ્વી કરનાર, પાપરૂપી અગાધ અંધકારનો નાશ કરનાર અને પ્રથમથી જ સંસારસાગરમાં ડુબતા જીવોના આશ્રયરૂપ જીનેશ્વરનાં ચરણ પૂજીને-૧.

यः संस्तुतः सकलवाङ्मयतत्त्वबोधा-
दुद्भूतबुद्धिपटुभिः सुरलोकनाथैः ।
स्तोत्रैर्जगत्त्रितय चित्तहरैरुदारैः
स्तोष्ये किलाहमपितं प्रथमं जिनेंद्रम् ॥२॥

અર્થ:—યઃ=જે **સંસ્તુતઃ**=વખણાયલા **સકલ વાઙ્મય**=સઘળી ભાષાઓમાંના **તત્ત્વબોધાત્**=સત્યના જ્ઞાનથી **ઉદ્ભૂત**=ઉત્પન્ન થએલી **બુદ્ધિ**=જાણવાની શક્તિ **પટુભિઃ**=નિપુણથી **સુરલોકનાથૈઃ**= ઇંદ્રોથી **સ્તોત્રૈઃ**=સ્તવનોથી **જગત્ ત્રિતય**=ત્રણે લોક **ચિત્તહરૈઃ**=મન હરી લે તેવાંથી **ઉદારૈઃ**=ઉદારથી **સ્તોષ્યે**=હું ગુણગાન કરીશ **કિલ**= ખચિત **અહમ્**=હું **અપિ**=વળી **તમ્**=તેને **પ્રથમમ્ જિનેંદ્રમ્**= પહેલા જીનેંદ્રને.

ભાવાર્થ—તમામ ભાષાઓમાં લખાયલા તત્ત્વોના જ્ઞાનથી નિપુણ થએલા ઇંદ્રોએ ઉદાર મનથી ત્રણે લોકનાં મન હરી લે તેવાં સ્તવનોથી જેની સ્તુતિ કરી છે, તેવા પ્રથમ જીનેંદ્ર (શ્રી ઋષભદેવ) નું હું પણ સ્તવન કરીશ. ૨

बुद्ध्या विनापि विबुधार्चितपादपीठ
स्तोतुं समुद्यतमतिर्विगतत्रपोऽहम् ।
बालं विहाय जलसंस्थितमिन्दुबिम्ब-
मन्यः क इच्छति जनः सहसा ग्रहीतुम् ॥३॥

અર્થ—બુદ્ધ્યા વિનાપિ=બુદ્ધિ વિનાનો છું તોપણ **વિબુધાર્ચિત પાદપીઠ**=હે દેવ, કે જેનું પગ મુકવાનું આસન પણ દેવોએ પૂજેલું છે, **સ્તોતું**=સ્તવન કરવાને. **સમુદ્યત**=ગુંથાએલો. **મતિ:**=બુદ્ધિ. **વિગતત્રપ:**=નિર્લજ્જ. **અહમ્**=હું **બાલં વિહાય**=બાળક વિના. **જલ સંસ્થિતમ્**=પાણીમાં રહેલું. **ઈન્દુબિમ્બમ્**=ચંદ્રનું પ્રતિબિમ્બ. **અન્ય: ક:**=બીજો કોણ ? **ઇચ્છતિ**=ઇચ્છે છે. **જન:**=માણસ. **સહસા**=એકદમ. **ગ્રહીતુમ્**=લેવાને.

ભાવાર્થ—જેમ જળમાં રહેલું ચંદ્રપ્રતિબિમ્બ (અજ્ઞાન) બાળકજ એકદમ લેવા ઇચ્છે છે, તેમ હે દેવોથી પુજાયલા પાદાસનવાળા જીનેશ્વર પ્રભુ ! હું અજ્ઞાની પણ આપની સ્તુતિ કરવામાં નિર્લજ્જ થઇ ગુંથાઉં છું. ૩

वक्तुं गुणान्गुणसमुद्र शशाङ्ककांतान्
कस्ते क्षमः सुरगुरुप्रतिमोऽपि बुद्ध्या ।
कल्पान्तकालपवनोद्धतनक्रचक्रं
को वा तरीतुमलमम्बुनिधिं भुजाभ्याम् ॥४॥

અર્થ—વક્તુમ્-વર્ણવવાને. **ગુણાન્**=ગુણોને. **ગુણસમુદ્ર**=હે ગુણનિધિ. **શશાંકકાંતાન્**=ચંદ્ર જેવા કાન્તિવાન્. **ક:**=કોણ. **તે**=તારા. **ક્ષમ:**=શક્તિવાન્. **સુરગુરૂપ્રતિમ:**=દેવોના ગુરૂ બ્રહસ્પતિ જેવો. **અપિ**=પણ. **બુદ્ધ્યા**=જ્ઞાનથી. **કલ્પાન્તકાલ**=પ્રલયકાળ. **પવનઉદ્ધત**=પવનથી ઉછાળા મારી રહેલો. **નક્રચક્રમ્**=મગર અને ગોળ ભમરાઓથી ભરપૂર. **કો વા**=કોણ. **તરીતુમ્**=તરવાને. **અલમ્**=બસ. **અમ્બુનિધિમ્**=દરિઓ. **ભુજાભ્યામ્**=હાથથી.

ભાવાર્થ—હે ગુણનિધિ, જેમ પ્રલયકાળના પવનથી ઉછાળા મારી રહેલો, મગર અને ભમરાઓથી ભરપૂર સમુદ્ર તરવાને કોઇ શક્તિમાન્ નથી તેમ આપના અગણિત, ચંદ્ર જેવા ઉજ્જવળ ગુણો વર્ણવવાને બ્રહસ્પતિ પણ અશક્ત છે. ૪

सोऽहं तथापि तव भक्तिवशान्मुनीश
कर्तुं स्तवं विगतशक्तिरपि प्रवृत्तः ।
प्रीत्यात्मवीर्यमविचार्य मृगी मृगेन्द्रं
नाभ्येति किं निजशिशोः परिपालनार्थम् ॥५॥

અર્થ:—સોઙં=હું તે છું. **તથાપિ**=તોપણ. **તવ**=તારી. **ભક્તિવશાત**=ભક્તિને વશ થવાથી. **મુનીશ**=મુનીઓમાં પ્રભુ જેવા. **કર્તું**=કરવાને. **સ્તવમ્**=સ્તવન. **વિગતશક્તિઃ**=શક્તિહીન. **અપિ**=પણ. **પ્રવૃત્તઃ**=તૈયાર થએલો. **પ્રીત્યા**=સ્નેહને અર્થે. **આત્મવીર્યમ્**=પોતાનું બળ. **અવિચાર્ય**=વિચાર્યા વિના. **મૃગી**=મૃગલી. **મૃગેંદ્રમ્**=સિંહને. **નાભ્યેતિ**=સામા થતી નથી. **કિમ્**=શું? **નિજશિશોઃ**=પોતાનાં બચ્ચાનું **પરિપાલનાર્થમ્**=રક્ષણાર્થે.

ભાવાર્થ:—જેમ પોતાનું બળ વિચાર્યા વિના મૃગલી સ્વબાળના રક્ષણાર્થે સિંહના સામી થાય છે, તેમ હું તેવો છું, તોપણ હે મુનીશ્વર ! આપની ભક્તિ કરવાના ઉભરા આવવાથી, અશક્ત હોવા છતાં, આપનું સ્તવન કરવાને હું તૈયાર થયો છું. ૫

अल्पश्रुतं श्रुतवतां परिहासधाम
त्वद्भक्तिरेव मुखरीकुरुते बलान्माम् ।

यत्कोकिलः किल मधौ मधुरं विरौति
तच्चारुचाम्रकलिकानिकरैकहेतुः ॥ ६ ॥

અર્થ—**અલ્પશ્રુતમ્**=થોડું જાણનાર. **શ્રુતવતામ્**=જ્ઞાનીઓનું **પરિહાસધામ**=હાસ્યપાત્ર. **ત્વદ્‌ભક્તિઃ**=તમારી ભક્તિ. **એવ**=માત્ર. **મુખરી**=વાચાળ. **કુરૂતે**=કરે છે. **બલાત્**=બળાત્કારથી. **મામ્**=મને **યદ્**=જેમ. **કોકિલઃ**=કોયલ. **કિલ**=ખચીત **મધૌ**=વસંતઋતુમાં. **મધુરમ્**=મધુરૂં. **વિરૌતિ**=ઉચ્ચારે છે. **તદ્**=તેવી રીતે. **ચારૂ**=સુંદર. **ચામ્ર**=આંબો. **કલિકા**=કળી **નિકર**=જથ્થો. **એક હેતુઃ**=એક કારણથી.

ભાવાર્થ—હે જીનેંદ્ર પ્રભુ, હું અજ્ઞાન અને જ્ઞાનીઓનું હાસ્યપાત્ર છું, છતાં જેમ વસંતઋતુમાં આંબાના મ્હોરના પ્રભાવથી કોયલ મીઠા શબ્દો ઉચ્ચારે છે, તેમ આપની ભક્તિ જ મને બળાત્કારથી બોલાવે છે. ૬

त्वत्संस्तवेन भवसंतति सन्निबद्धं
पापं क्षणात् क्षयमुपैति शरीरभाजाम् ।
आक्रान्तलोकमलिनीलमशेषमाशु
सूर्यांशुभिन्नमिव शार्वरमंधकारम् ॥ ७ ॥

અર્થ—**ત્વત્સંસ્તવેન**=તારા સ્તવનથી **ભવસંતતિ**=જન્મમરણ **સન્નિબદ્ધમ્**=એકઠાં થએલાં **પાપમ્**=પાપ **ક્ષણાત**=ક્ષણથી **ક્ષયમુપૈતિ**=નાશ પામે છે **શરીરભાજામ્**=મનુષ્યોનાં **આક્રાન્ત**=થરૂ થએલા **લોકમ્**=લોક **અલિનીલમ્**=ભમરા જેવું કાળું **અશેષમ્**=

સંપૂર્ણ **આશુ**=જલદી **સૂર્યાંશુ**=સૂર્યનાં કિરણો **ભિન્નમ્**=છૂટાં છૂટાં ઇવ=જેમ **શાર્વરં**=રાત્રિનું **અંધકારમ્**=અંધારૂં.

ભાવાર્થ—રાત્રિનું ભ્રમર જેવું કાળું અંધારૂં સૂર્યના પ્રકાશથી જેમ તત્કાળ નાશ પામે છે, તેમ આપની સ્તુતિથી શરૂઆતથી મનુષ્યોનાં જન્મપરંપરાનાં પાપો ક્ષણમાત્રમાં નાશ પામે છે. ૭

मत्वेति नाथ तव संस्तवनं मयेद–
मारभ्यते तनुधियापि तव प्रभावात्।
चेतो हरिष्यति सतां नलिनीदलेषु
मुक्ताफलद्युतिमुपैति ननूदबिन्दुः ॥ ८ ॥

અર્થ—મત્વા=સમજીને ઇતિ=એમ **નાથ**=હે રક્ષણકર્તા **તવ**=તારૂં **સંસ્તવનમ્**=સ્તવન **મયા**=મારાથી **ઇદમ્**=આ **આરભ્યતે**=શરૂ થાય છે. **તનુધિયાપિ**=થોડી બુદ્ધિવાળાથી પણ **તવ**=તારા **પ્રભાવાત્**=પ્રભાવથી **ચેતઃ**=ચિત્ત **હરિષ્યતિ**=હરી લેશે **સતામ્**=સત્પુરૂષોનાં **નલિનીદલેષુ**=કમળપત્રમાં **મુક્તાફલ**=મોતી **દ્યુતિમ્**-તેજ **ઉપૈતિ**=મેળવે છે. **નનુ**=નક્કી **ઉદબિન્દુઃ**=પાણીનું ટીપું. ૮

ભાવાર્થ—આવું સમજીને હે નાથ, જેમ કમળપત્રમાં પડેલું જળબિન્દુ મોતીના જેવું પ્રકાશિત થાય છે, તેમ હું અલ્પ બુદ્ધિવાળો આપની સ્તુતિ કરૂં છું, તે આપના પ્રભાવથી સત્પુરૂષોને ગમશે. ૮

आस्तां तव स्तवनमस्तसमस्तदोषं
त्वत्संकथापि जगतां दुरितानि हन्ति।

दूरे सहस्रकिरणः कुरुते प्रभैव
पद्माकरेषु जलजानि विकाशभाञ्जि ॥ ९ ॥

અર્થ—**આસ્તામ્**=મચી રહેનારના **તવ**=તારૂં **સ્તવનમ્**=સ્તોત્ર **અસ્તસમસ્તદોષમ્**=સર્વ પાપ નાશ પામે છે. **ત્વત્સંકથાપિ**=તારી વાતો પણ **જગતામ્**=જગતનાં **દુરિતાનિ**=દુષ્ટ કર્મો **હન્તિ**=હણે છે. **દૂરે**=દૂર રહી **સહસ્રકિરણઃ**=સૂર્ય **કરૂતે**=કરે છે. **પ્રભાએવ**=પ્રકાશજ **પદ્માકરેષુ**=સરોવરોમાં **જલજાનિ**=કમળો **વિકાશભાંજિ**=પ્રફુલ્લતાવાળા.

ભાવાર્થ—જેમ દૂર રહીને સૂર્ય પ્રકાશ આપે છે તેથી સરોવરોમાં રહેલાં કમળો પ્રફુલ્લિત થાય છે. તેમ તમારી સ્તુતિથી ભક્તોનાં અને તમારી કથાથી પણ સર્વ જગતનાં પાપનો નાશ થાય છે. ૯

नात्यद्भुतं भुवनभूषणभूतनाथ
भूतैर्गुणैर्भुवि भवन्तमभिष्टुवन्तः ।
तुल्या भवन्ति भवतो ननु तेन किं वा
भूत्याश्रितं य इह नात्मसमं करोति ॥१०॥

અર્થ—**ન**=નહિ **અતિ** **અદ્ભૂતમ્**=આશ્ચર્યકારક **ભુવનભૂષણ**=ત્રણે લોકના આભૂષણ **ભૂતનાથ**=પ્રાણીઓના નાથ. **ભૂતગુણૈઃ**=નિર્માણ થએલા ગુણોથી **ભુવિ**=દુનિયામાં **ભવન્તમ્**=તમે **અભિષ્ટુવન્તઃ**=અભિષિત થએલા **તુલ્યા**=સમાન **ભવન્તિ**=થાય છે. **ભવતો**=તમારી **નનુ**=નક્કી **તેન**=તેનાથી **કિંવા**=કોણ **ભૂત્યા**-

શ્રિતં=આશ્રય લેવાથી યઃ=જે ઇહ=અહીંઆ ન=નહિ આત્મસમમ્=પોતાના જેવો કરોતિ=કરે છે.

ભાવાર્થ:—હે જગતના નાથ, હે જગતના આભૂષણ! આપના સત્યગુણોથી જગતમાં આપની સ્તુતિ કરનાર આપના સમાન થાય છે, તેમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણકે શ્રીમન્ત પુરૂષ પોતાનો આશ્રય લેનાર મનુષ્યને પૈસાદાર કરે છેજ. ૧૦

दृष्ट्वा भवन्तमनिमेषविलोकनीयं
नान्यत्र तोषमुपयाति जनस्य चक्षुः ।
पीत्वा पयः शशिकरद्युतिदुग्धसिन्धोः
क्षारं जलं जलनिधेरशितुं क इच्छेत् ॥ ११ ॥

અર્થ—દૃષ્ટ્વા=દેખીને ભવન્તમ=તમને અનિમેષ=અચળ વિલોકનીયમ્=જોવાલાયક ન=નહિ અન્યત્ર=બીજે ઠેકાણે તોષમ્=સંતોષ ઉપયાતિ=પામે છે. જનસ્ય=મનુષ્યનાં ચક્ષુઃ=આંખ પીત્વા=પીવાથી પયઃ=દુધ શશિકર=ચંદ્રનાં કિરણ દ્યુતિ=તેજ દુગ્ધસિંધોઃ=ક્ષીરસાગરનું ક્ષારમ્=ખારૂં જલમ્=પાણી જલનિધેઃ=સમુદ્રનું અશિતુમ=ડકાવવા, પીવા. કઃ=કોણ ઇચ્છેત્=ઇચ્છે.

ભાવાર્થ—જેમ ક્ષીરસાગરનું ચંદ્ર જેવું ઉજવળ દુધ પીધા પછી સમુદ્રનું ખારૂં પાણી પીવા કોઇ ઈચ્છતું નથી, તેમ એકી નજરે જોવાલાયક આપને નિરખ્યા પછી મનુષ્યનાં ચક્ષુ બીજે કોઇ ઠેકાણે ઠરતાં નથી. ૧૧

यैः शांतरागरुचिभिः परमाणुभिस्त्वं
निर्मापितस्त्रिभुवनैक ललामभूत ।

तावन्त एव खलु तेऽप्यणवः पृथिव्यां
यत्ते समानमपरं न हि रूपमस्ति ॥१२॥

અર્થ—**યૈઃ**=જેઓથી **શાંતરાગરૂચિભિઃ**=નવમા શાંત નામના રસની છાયાવાળા (થી) **પરમાણુભિઃ**=અતિ સુક્ષ્મ પદાર્થોથી **ત્વમ્**=તમે **નિર્માપિતઃ**=નિર્માયલો **ત્રિભુવન**=ત્રણે લોક **એક**=એક **લલામ**=સુંદર **ભૂત**=થએલા **તાવન્ત એવ**=તેટલાજ **ખલુ**=નક્કી **તે**=તેઓ **અપિ**=વળી **અણુવઃ**=પરમાણુઓ **પૃથિવ્યાં** પૃથ્વીમાં **યદ્**=તેથી **તે**=તારા **સમાનમ્**=સમાન **અપરમ્**=બીજું **ન**=નહિ **હિ**=ખરેખર **રૂપમ્**=રૂપ **અસ્તિ**=છે.

ભાવાર્થ--પૃથ્વીમાં જેટલા શાંત રસની છાયાવાળા પરમાણુઓ છે, તે સઘળાથી આપ નિર્માયલા છો; તેથી ત્રણે ભુવનમાં આપ સૌથી સુંદર છો, અને આપના જેવું સ્વરૂપ કોઇ બીજાનું નથી. ૧૨

वक्त्रं क्व ते सुरनरोरगनेत्रहारि
निःशेष निर्जित जगत्त्रितयोपमानम् ।
बिम्बं कलङ्कमलिनं क्व निशाकरस्य
यद्वासरे भवति पाण्डुपलाशकल्पम् ॥१३॥

અર્થ—**વક્ત્રમ્**=ચહેરો **ક્વ**=ક્યાં **તે**=તારો **સુર**=દેવો **નર**=મનુષ્ય **ઉરગ**=નાગ **નેત્ર**=આંખ **હારિ**=હરણ કરનાર **નિઃશેષ**=સંપૂર્ણ **નિર્જિત**=ન જીતાયલો **જગત્ત્રિતયોપમાનમ્**=ત્રણે લોકમાંની ઉપમાલાયક વસ્તુઓ **બિમ્બમ્**=બિમ્બ **કલંકમલિ-**

નમ્=ડાઘાવાળું **કવ**=ક્યાં **નિશાકરસ્ય**=ચંદ્રનું **યદ્**=જે **વાસરે**=દિવસે **ભવતિ**=થાય છે. **પાણ્ડુ**=સફેદ **પલાશ કલ્પમ્**=પલાશ જેવું.

ભાવાર્થ—ત્રણે લોકમાંની ઉપમા આપવા લાયક વસ્તુઓથી ચઢીઆતું, દેવો, મનુષ્યો અને નાગલોકના (સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાળના લોકના) નેત્રો ચકિત કરી નાંખનારૂં આપનું મુખ, ડાઘાવાળા, દિવસે સફેત ખાખરાના પાંદડા જેવા થઇ જતા ચંદ્રથી ઘણુંજ ચઢીઆતું છે. ૧૩

संपूर्णमंडलशशाङ्ककलाकलाप
शुभ्रा गुणास्त्रिभुवनं तव लङ्घयन्ति।
ये संश्रितास्त्रिजगदीश्वरनाथमेकं
कस्तान्निवारयति संचरतो यथेष्टम् ॥ १४ ॥

અર્થ—**સંપૂર્ણ**=પૂરેપુરૂં **મંડલ**=બિમ્બ **શશાંક**=ચંદ્ર **કલા**=કલા. **કલાપ**=સંગ્રહ **શુભ્રાઃ**=ચળકતા **ગુણાઃ**=ગુણો **ત્રિભુવનં**=ત્રણે લોકમાં **તવ**=તારા **લંઘયન્તિ**=ઉલંઘી જાય છે. **યે**=જે **સંશ્રિતાઃ**=આશ્રય કરીને રહેલા **ત્રિજગદીશ્વર નાથમ્**=ત્રણે જગતના રક્ષણ કર્તા રાજા. **એકમ્**=એક **કઃ**=કોણ **તાન્**=તેમને **નિવારયતિ**=અટકાવે છે **સંચરતઃ**=ફરતા **યથેષ્ટમ્**=ઇચ્છા મુજબ.

ભાવાર્થ—પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવી કાન્તિવાળા તમારા ગુણો ત્રણે ભુવનમાં શોભે છે. તે ગુણો તમારો આશ્રય કરી રહેલા છે. માટે તેમને ઇચ્છા મુજબ વર્તતાં કોઇ અટકાવી શકે તેમ નથી. ૧૪

चित्रं किमत्र यदि ते त्रिदशाङ्गनाभि-
र्नीतं मनागपि मनो न विकारमार्गम्।

कल्पान्तकालमरुता चलिताचलेन
किं मन्दराद्रिशिखरं चलितं कदाचित् ॥१५॥

અર્થ:—ચિત્રમ્=આશ્ચર્ય. કિમ્=શું અત્ર=આમાં. યદિ=જો. તે=તારા. ત્રિદશાંગનાભિઃ—દેવાંગનાઓથી. નીતમ્=લઇ ગએલું. મનાગપિ=જરા પણ. મનઃ=મન. ન=નહિ. વિકારમાર્ગમ્=વિકારના રસ્તે. કલ્પાન્તકાલમરૂતા=પ્રલયકાળના પવનથી. ચલિત=ડોલાયમાન થએલું. અચલેન=પર્વતથી. કિમ્=શું. મન્દરાદ્રિ=મેરૂપર્વત. શિખરં=શિખર. ચલિતમ્=ચલાયમાન થએલું. કદાચિત=કોઇ વખત.

ભાવાર્થ:—જેમ પ્રલયકાળના પવનથી અન્ય પર્વતો ડોલે છે, પણ મેરૂપર્વત ડોલતો નથી; તેમ આપના મનમાં દેવાંગનાઓ વિકાર લાવી શકતી નથી. એમાં શું આશ્ચર્ય છે ? ૧૫

निर्धूमवर्तिरपवर्जिततैलपूरः
कृत्स्नं जगत्त्रयमिदं प्रकटीकरोषि।
गम्यो न जातु मरुतां चलिताचलानां
दीपोऽपरस्त्वमसि नाथ जगत्प्रकाशः ॥ १६ ॥

અર્થ:—નિર્ધૂમ=ધુમાડા વિનાની. વર્તિઃ=દીવેટ. અપવર્જિત=કાલે નહિ તેવો. તૈલપૂરઃ=તેલથી ભરપૂર. કૃત્સ્નં=ફેલાવનાર. જગત્ત્રયમ્=ત્રણે લોકને. ઇદમ્=આ પ્રકટી=સ્પષ્ટ. કરોષિ=કરે છે. ગમ્યઃ=જઇ શકાય તેવો. ન=નહિ. જાતુ=ગમે તે રીતે. મરૂતામ=પવનનો. ચલિતાચલાનામ્=પર્વતો ડોલાવી નાખે તેવાનો.

દીપઃ=દીવો. અપરઃ=જુદો. ત્વમસિ=તું છે. નાથ=હે નાથ. જગત્ પ્રકાશઃ=જગતને પ્રકાશ આપનાર.

ભાવાર્થ—હે નાથ ! આપ ધુમાડા વિનાની દીવેટવાળા, સ્થિર પ્રકાશ આપનાર, તેલથી ભરપૂર, પર્વત ડોલાવી નાંખે તેવા પવનથી ગમે તે રીતે પાસે ન જઈ શકાય તેવા, જગત્માં પ્રકાશતા, જુદી જાતના દીવા છો. આપ પ્રકાશ ફેલાવો છો અને ત્રણ લોકને સ્પષ્ટ કરો છો. ૧૬

नास्तं कदाचिदुपयासि न राहुगम्यः
स्पष्टीकरोषि सहसा युगपज्जगन्ति ।
नाम्भोधरोदरनिरुद्धमहाप्रभावः
सूर्यातिशायि महिमासि मुनींद्र लोके ॥१७॥

અર્થઃ—ન=નહિ અસ્તમ્=અસ્ત. કદાચિત્=કોઈ વખત. ઉપયાસિ=પહોંચે છે. ન રાહુગમ્યઃ=રાહુ જેની પાસે આવી શકતો નથી તે. સ્પષ્ટી=ખુલ્લાં કરોષિ=કરેછે. સહસા=એકદમ. યુગપદ્=એકી વારે. જગન્તિ=ત્રણે જગત. ન=નહિ. અમ્ભોધર=વાદળ. ઉદર=પેટ. નિરૂદ્ધ=અવરોધ કરાયેલો. મહાપ્રભાવઃ=ઘણા મહિમાવાન. સૂર્યાતિશાયિ=સૂર્યથી ચઢીઆતો. મહિમાસિ=પ્રભાવવાળો છે. મુનીંદ્ર=હે મુનિઓમાં શ્રેષ્ટ. લોકે=લોકમાં.

ભાવાર્થઃ—હે મુનીંદ્ર, આપ જગત્માં સૂર્ય કરતાં પણ વધારે પ્રકાશમાન છો; આપ અસ્ત પામતા નથી, આપને રાહુ મળી શકતો નથી, આપ ત્રણે જગતને એકીવારે પ્રકાશ આપો છો, અને આપને વાદળ ઢાંકી શકતું નથી. ૧૭

नित्योदयं दलितमोहमहान्धकारं
गम्यं न राहुवदनस्य न वारिदानम् ।
विभ्राजते तव मुखाब्जमनल्पकान्ति
विद्योतयज्जगदपूर्वशशाङ्कबिम्बम् ॥ १८ ॥

અર્થ:— **નિત્યોદયં**=જેનો હમેશાં ઉદય રહે છે તે. **દલિત-મોહ**=વધેલો મોહ. **મહ**=નાશ. **અન્ધકારમ્**=અંધારૂં. **ગમ્યમ્**=જઇ શકે તે. **ન**=નહિ. **રાહુવદનસ્ય**=રાહુના મુખનો. **ન**=નહિ. **વારિદાનમ્**=વરસાદને **વિભ્રાજતે**=પ્રકાશેછે. **તવ**=તારૂં. **મુખાબ્જમ્**=મુખ કમળ. **અનલ્પ**=ઘણી. **કાંતિ**=સુંદરતા. **વિદ્યોતયત્**=પ્રકાશ આપે છે. **જગદપૂર્વ**=જગતમાં પહેલાં નહિ હતા તેવા. **શશાંકબિમ્બમ્**=ચંદ્રપ્રતિબિમ્બ.

ભાવાર્થ:—લોકમાં આપનું મુખ કમળ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સમાન શોભી રહ્યું છે. તેનો હમેશાં ઉદયજ છે. તે મોહરૂપી અંધકારનો નાશ કરે છે. રાહુનું ડોકું તેની પાસે આવી શકતું નથી અને તેની કાંતિ કદિ પણ ઓછી થતી નથી. ૧૮

किं शर्वरीषु शशिनाह्नि विवस्वता वा
युष्मन्मुखेंदु दलितेषु तमस्सु नाथ ।
निष्पन्नशालि वनशालिनि जविलोके
कार्यं कियज्जलधरैर्जलभारनम्रैः ॥ १९ ॥

અર્થ—**કિં**=શું **શર્વરીષુ**=રાત્રિએ **શશિના**=ચંદ્રથી **અન્હિ**=દિવસે **વિવસ્વતા**=સૂર્યથી **વા**=અથવા **યુષ્મન્મુખેંદુ**=આપના મુખરૂપી ચંદ્ર **દલિતેષુ તમસ્સુ**=અંધકાર હરી લે છે ત્યારે **નાથ**=હે નાથ. **નિષ્પન્ન**=પાકેલી **શાલિ**=ડાંગર **વનશાલિનિ**=જેને પાણી પુરૂં પાડવામાં આવે છે તે. **જીવલોકે**=મનુષ્ય લોકમાં **કાર્યં**=કામ **કિયત્**=શું. **જલધરૈઃ**=વાદળોથી **જલભારનમ્રૈઃ**=પાણીના વજનથી લચી જતા.

ભાવાર્થ=હે નાથ, જેમ મનુષ્ય લોકમાં પાણી પાઇને, ડાંગર પકવ્યા પછી પાણીથી ભરપૂર વાદળનું કાંઇ પણ કામ રહેતું નથી; તેમ આપના મુખરૂપી ચંદ્રથી અંધકારનો નાશ થાય છે ત્યારે રાત્રે ચંદ્રની અને દિવસે સૂર્યની શી જરૂર છે ? ૧૯

ज्ञानं यथा त्वयि विभाति कृतावकाशं
नैवं तथा हरिहरादिषु नायकेषु ।
तेजः स्फुरन्मणिषु याति यथा महत्त्वं
नैवं तु काचशकले किरणाकुलेऽपि ॥२०॥

અર્થઃ—**જ્ઞાનં**=જ્ઞાન. **યથા**=જેમ. **ત્વયિ**=તારામાં. **વિભાતિ**=શોભે છે. **કૃતાવકાશં**=રહેઠાણ કરીને; સંપૂર્ણ **નૈવં**=તેવું નહિ **તથા**=તેવું **હરિહરાદિષુ**=શિવ, વિષ્ણુ વિગેરેમાં **નાયકેષુ**=દેવોમાં **તેજઃ**=તેજ **સ્ફુરન્**=ઝળહળતી **મણિષુ**=મણિઓમાં **યાતિ**=જાય છે. **યથા**=જેમ **મહત્ત્વમ્**=મોટાઇ (પ્રભાવ) **નૈવં**=તેવું નહિ. **તુ**=પણ **કાચશકલે**=કાચના કકડામાં **કિરણાકુલે**=કિરણથી (સૂર્યનાં) ભરપૂર થઇ ગએલામાં **અપિ**=પણ.

ભાવાર્થ:—જેમ તેજથી ઝળહળતા મણી જેવું તેજ તડકામાં મૂકેલા કાચના કકડામાં પણ હોતું નથી, તેમ આપનો આશ્રય કરી રહેલું જ્ઞાન આપનામાં શોભે તેવું શિવ, વિષ્ણુ વિગેરે દેવોમાં શોભતું નથી. ૨૦

मन्ये वरं हरिहरादय एव दृष्टा
दृष्टेषु येषु हृदयं त्वयि तोषमेति ।
किं वीक्षितेन भवता भुवि येन नान्यः
कश्चिन्मनो हरति नाथ भवान्तरेऽपि ॥२१॥

અર્થ:—મન્યે=ધારૂં છું વરં=સારૂં હરિહરાદય:=શિવ, વિષ્ણુ વિગેરે એવ=જ દૃષ્ટા:=દેખાયા દૃષ્ટેષુ યેષુ=જેમને જોવાથી હૃદયં=મન ત્વયિ=તારામાં તોષમેતિ=સંતોષ પામે છે. કિં=શું વીક્ષિતેન=જોવાથી ભવતા=તમારાથી ભુવિ=દુનીઆમાં યેન=જેનાથી નાન્ય:=બીજો નહિ કશ્ચિત્=કોણ મન:=મન હરતિ=હરિ લે છે. નાથ=હે નાથ ભવાન્તરેઽપિ=બીજા ભવમાં પણ.

ભાવાર્થ=હે પ્રભુ, શિવ, વિષ્ણુ વિગેરેને જાણ્યા તે સારૂં થયું. તેમને જાણ્યા પછી અન્ય ભવમાં પણ આ દુનીઆમાં બીજો કોઇ મન હરિ શકે તેમ છે નહિ. ૨૧

स्त्रीणां शतानि शतशो जनयन्ति पुत्रा-
न्नान्या सुतं त्वदुपमं जननी प्रसूता ।
सर्वा दिशो दधति भानि सहस्ररश्मिं
प्राच्येव दिग्जनयति स्फुरदंशुजालम् ॥२२॥

અર્થ:—**સ્ત્રીણામ્**=સ્ત્રીઓના **શતાનિ**=સેંકડો **શતશઃ**=સેંકડોની સંખ્યામાં **જનયન્તિ**=જન્મ આપે છે. **પુત્રાન્**=પુત્રોને **ન**=નહિ **અન્યા**=બીજી **સુતં**=પુત્ર **ત્વદુપમં**=તારા જેવો **જનની**=માતા **પ્રસૂતા**=જન્મ આપનારી **સર્વા દિશઃ**=બધી દિશાઓ **દધતિ**=ધારણ કરે છે. **ભાનિ**=નક્ષત્ર **સહસ્રરશ્મિં**=સૂર્ય **પ્રાચ્યિ**=પૂર્વ **એવ**=જ **દિક્**=દિશા **જનયતિ**=જન્મ આપે છે. **સ્ફુરત્**=ઝગહળતાં **અંશુજાલમ્**=કિરણોનો સમૂહ.

ભાવાર્થ:—જેમ સર્વે દિશાઓમાં તારાઓ હોય છે, પણ ઝગહળતો સૂર્ય તો પૂર્વ દિશામાંજ ઉગે છે; તેમ સેંકડો. સ્ત્રીઓ, સેંકડો પુત્રોને જન્મ આપે છે, પણ આપની માતા સિવાય બીજી કોઇ સ્ત્રી આપના જેવા પુત્રને જન્મ આપી શકતી નથી. ૨૨

त्वामामनन्ति मुनयः परमं पुमांस-
मादित्यवर्णममलं तमसः पुरस्तात् ।
त्वामेव सम्यगुपलभ्य जयन्ति मृत्युं
नान्यः शिवः शिवपदस्य मुनींद्र पन्थाः ॥२३॥

અર્થ:—**ત્વામ્**=તમને **આમનન્તિ**=ગણેછે. **મુનયઃ**=મુનીઓ **પરમમ્**=મહાન્ **પુમાંસમ્**=પુરૂષ. **આદિત્યવર્ણમ્**=સૂર્ય સમાન્ તેજસ્વી. **અમલં**=નિર્મળ. **તમસઃ પુરસ્તાત્**=અંધકાર આગળ. **ત્વામ્**=તમને. **એવ**=જ. **સમ્યક્**=સારી રીતે **ઉપલભ્ય**=પામીને **જયન્તિ**=જીતે છે. **મૃત્યું**=મરણ. **ન**=નહિ. **અન્યઃ**=બીજો. **શિવઃ**=કલ્યાણકારી. **શિવપદસ્ય**=મુક્તિપદનો. **મુનીંદ્ર**=મુનીઓમાં શ્રેષ્ટ **પન્થાઃ**=માર્ગ.

ભાવાર્થ:—મુનીઓ આપને મહા પુરૂષ અને અંધકાર આગળ નિર્મળ સૂર્ય સમાન તેજસ્વી માને છે. આપને રૂડે પ્રકારે જાણવાથી તેઓના જન્મ મરણના ફેરા ટળે છે. હે મુનીંદ્ર, મોક્ષનો બીજો કલ્યાણકારી માર્ગ નથી. ૨૩.

त्वामव्ययं विभुमचिन्त्यमसंख्यमाद्यं
ब्रह्माणमीश्वरमनंतमनङ्गकेतुम् ।
योगीश्वरं विदितयोगमनेकमेकं
ज्ञानस्वरूपममलं प्रवदन्ति सन्तः ॥२४॥

અર્થ:—ત્વામ્=તમને. **અવ્યયમ્**=ક્ષય વિનાના. **વિભુમ્**=પ્રભુ. **અચિન્ત્યમ**=સમજી ન શકાય તેવા. **અસંખ્યં**=ગણી ન શકાય (તેટલા ગુણવાળા.) **આદ્યં**=પ્રથમ. **બ્રહ્માણમ્**=બ્રહ્મન્. અ-પરંજ્યોતિ. **ઈશ્વરં**=સત્તાવાન. **અનંતં**=છેડા વિનાના **અનંગ**=કામદેવ. **કેતુમ્**=પુંછડીઓ તારો. **યોગીશ્વરમ્**=યોગીશ્વર. **વિદિત-યોગમ્**=યોગને જાણનાર. **અનેકમ્**=અનેક. **એકમ્**=એક. **જ્ઞાન-સ્વરૂપમ્**=જ્ઞાનની મૂર્તિ. **અમલં**=નિર્મળ. **પ્રવદન્તિ**=સમજાવે છે. **સન્તઃ**=સત્પુરૂષો.

ભાવાર્થ:—સન્ત પુરૂષો આપને અવ્યય, વિભુ, અચિન્ત્ય, અસંખ્ય, આદ્ય, બ્રહ્મન્, ઇશ્વર, અનંત, અનંગ કેતુ (કામદેવનો નાશ કરનાર કેતુ), વિદિતયોગ (યોગ જાણનાર) યોગીશ્વર, અનેક, એક જ્ઞાન સ્વરૂપ, અમલ, વિગેરે ઉપનામો આપે છે. ૨૪

बुद्धस्त्वमेव विबुधार्चित बुद्धिबोधा-
त्त्वं शंकरोऽसि भुवनत्रयशंकरत्वात् ।

धातासि धीर शिवमार्गविधेर्विधाना-
द्व्यक्तं त्वमेव भगवन्पुरुषोत्तमोऽसि ॥ २५ ॥

અર્થ:—**બુદ્ધઃ**=જ્ઞાનવાન્. **ત્વમેવ**=તુંજ. **વિબુધાર્ચિત**=દેવોથી પુજાયલો. **બુદ્ધિ બોધાત્**-જ્ઞાનોપદેશ આપવાથી. **ત્વં**=તું. **શંકરોઽસિ**=શંકર છે. **ભુવનત્રય**=ત્રણે ભુવન. **શંકરત્વાત્**=કલ્યાણકરવાથી. **ધાતા અસિ**=તું ઉત્પન્ન કર્તા છે. **ધીર**=ધીરજવાન. **શિવમાર્ગવિધેઃ**=કલ્યાણકારી માર્ગની વિધિના. **વિધાનાત**=સાધન (જાણવા)થી. **વ્યક્તં**=ડાહ્યો. **ત્વમેવ**=તુંજ. **ભગવન્**=હે ભગવાન્. **પુરૂષોત્તમઃ**=પુરૂષોમાં ઉત્તમ. **અસિ**=તું છે.

ભાવાર્થ:—હે દેવોથી પૂજાયલા પ્રભુ, જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપવાથી આપ "બુદ્ધ" છો, ત્રણે ભુવનનું કલ્યાણ કરવાથી આપ "શંકર" છો, અને મોક્ષ પહોંચવાના સાધન રૂપ હોવાથી આપ "બ્રહ્મા" છો. હે પ્રભુ! આપજ ડાહ્યા છો, આપજ "પુરૂષોત્તમ" છો. ૨૫

तुभ्यं नमस्त्रिभुवनार्तिहराय नाथ
तुभ्यं नमः क्षितितलामलभूषणाय ।
तुभ्यं नमस्त्रिजगतः परमेश्वराय
तुभ्यं नमो जिन भवोदधिशोषणाय ॥२६॥

અર્થ:—**તુભ્યં નમઃ**=તમને નમસ્કાર. **ત્રિભુવન**=ત્રણે લોકની. **આર્તિ**=દુઃખ. **હરાય**=હરી લેનારને. **નાથ**=હે નાથ. ***ક્ષિતિતલ**=

* કેટલાક અનુવાદકો ક્ષિતિતલ=પૃથ્વીની નીચેનું નર્ક અને અમલ=સ્વર્ગ અર્થ કરેછે, તે કરતાં ક્ષિતિતલ=ક્ષિતિનું અર્થાત્ ત્રણે ભુવનનું તળીયું અર્થ લેવો ઠીક લાગે છે. વાંચકે અનુકૂળ અર્થ લેવો.

દુનીઆના તળીઆપર. (ત્રણે લોકમાં), અમલ=નિર્મળ. ભૂષણાય=આભૂષણને ત્રિજગતઃ=ત્રણે જગતના. પરમેશ્વરાય=પરમેશ્વરને. જિન=હે જીનેશ્વર. ભવોદધિ=સંસાર સાગર. શોષણાય=સુકવનારને.

ભાવાર્થઃ—ત્રણે લોકનાં દુઃખ હરનાર, ત્રણે લોકપરના નિર્મળ અલંકાર, ત્રણે જગતના પરમેશ્વર, જીનેશ્વર આપને હમારા નમસ્કાર હોજો. ૨૬

को विस्मयोऽत्र यदि नामगुणैरशेषै-
स्त्वं संश्रितो निरवकाशतया मुनीश ।
दोषैरुपात्तविविधाश्रयजातगर्वैः
स्वप्नान्तरेऽपि न कदाचिदपीक्षितोसि ॥२७॥

અર્થઃ—કઃ=શું. વિસ્મયઃ=આશ્ચર્ય. અત્ર=આમાં. યદિ=જ્યારે. નામ=નામ. ગુણૈઃ=ગુણોથી. અશેષૈઃ=સંપૂર્ણથી. ત્વં=તું. સંશ્રિતઃ=આશ્રય કરેલો નિરવકાશતયા=નિરંતર રહેવાથી. મુનીશ=મુનીઓમાં ઉત્તમ. દોષૈઃ=દોષોથી. ઉપાત્ત=ગ્રહણ કરેલા. વિવિધ=જુદા જુદા. આશ્રય=શરણ. જાતગર્વૈઃ=જેનામાં ગર્વ ઉત્પન્ન થયો છે તેવાથી. સ્વપ્નાંતરે અપિ=સ્વપ્ને પણ. ન=નહિ કદાચિદપિ=કોઈ દિવસ પણ ઇક્ષિતઃ=દેખાયલો. અસિ=તું છે.

ભાવાર્થઃ—હે મુનીશ, જુદા જુદા ઠેકાણે આશ્રય લેવાથી ગર્વિત થએલા દોષો આપને જોઇ શક્યા નથી, (આપનામાં આવ્યા નથી) તેથી સર્વ ગુણો આપનામાં સંપૂર્ણ રીતે આશ્રય કરીને રહે, તેમાં આશ્ચર્ય નથી. ૨૭

उच्चैरशोकतरुसंश्रितमुन्मयूख-
माभाति रूपममलं भवतो नितान्तम् ।
स्पष्टोल्लसत्किरणमस्ततमो वितानं
बिम्बं रवेरिव पयोधरपार्श्ववर्ति ॥ २८ ॥

અર્થ:—**ઉચ્ચૈઃ**=ઉંચા. **અશોક તરૂ**=અશોક વૃક્ષ **સંશ્રિતમ્**=આશ્રય કરેલો. **ઉન્મયૂખમ્**=ઉંચા કિરણુવાળું. **આભાતિ**=શોભે છે. **રૂપમ્**=સ્વરૂપ. **અમલં**=નિર્મળ. **ભવતઃ**=આપનું. **નિતાન્તમ્**=અત્યન્ત. **સ્પષ્ટ**=સ્વચ્છ. **ઉલ્લસત્**=ઉંચા જતા. **કિરણમ્**=કિરણુ. **અસ્તતમોવિતાનમ્**=સંગ્રહ થએલા અંધકારનો નાશ થએલો. **બિમ્બં**=બિમ્બ. **રવેઃ**=સૂર્યનું. **ઇવ**=જેવું. **પયોધર**=વાદળ **પાર્શ્વવર્તિ**=પાસે રહેલું.

ભાવાર્થ:—જેમ વાદળ પાસે રહી, અંધકારનો નાશ કરી સૂર્ય કિરણોને સ્પષ્ટ પ્રસારે છે, તેમ આપનું રૂપ અશોક વૃક્ષ તળે રહી નિર્મળ, અત્યંત ઉંચા જતાં કિરણો પ્રસારે છે. (પાપરૂપી અંધકારનો નાશ કરીને.) ૨૮

सिंहासने मणिमयूखशिखाविचित्रे
विभ्राजते तव वपुः कनकावदातम् ।
बिम्बं वियद्विलसदंशुलतावितानं
तुंगोदयाद्रिशिरसीव सहस्ररश्मेः ॥ २९ ॥

અર્થ:—**સિંહાસને**=સિંહાસનમાં, **મણિમયૂખ**=રત્નનાં કિરણો. **શિખા**=હાર; સમુહ. **વિચિત્રે**=અદ્દભુત. **વિભ્રાજતે**=શોભે છે. **તવ**=તારૂં. **વપુઃ**=શરીર. **કનકાવદાતમ્**=સુવર્ણ જેવું સ્વચ્છ. **બિમ્બં**=પ્રતિબિમ્બ. **વિયત્**=આકાશ. **વિલસત્**=પ્રકાશમાન. **અંશુલતા**=કિરણોનો જથ્થો. **વિતાનં**=સંગ્રહ થએલો. **તુંગોદયાદ્રિશિરસિ**=ઉંચા ઉદયાચળની ટોચપર. **ઈવ**=જેવું. **સહસ્ત્રરશ્મેઃ**=સૂર્યનું.

ભાવાર્થ:—ઉંચા ઉદયાચળની ટોચપર આકાશમાં પ્રકાશમાન્ કિરણના સમૂહવડે સૂર્યબિમ્બ જેમ શોભે છે, તેમ રત્નનાં કિરણો વડે અદ્દભુત દેખાતા સિંહાસન પર આપનું હેમવર્ણ શરીર શોભે છે. ૨૯

कुन्दावदातचलचामरचारुशोभं
विभ्राजते तव वपुः कलधौतकान्तम् ।
उद्यच्छशाङ्कशुचिनिर्झरवारिधार-
मुच्चैस्तटं सुरगिरेरिवशातकौम्भम् ॥ ३० ॥

અર્થ:—**કુન્દ**=મોગરો. **અવદાત**=સ્વચ્છ. **ચલ**=ચલાયમાન. **ચામર**=ચામરીઓ. **ચારૂ**=સુન્દર. **શોભં**=સુશોભિત. **વિભ્રાજતે**=શોભે છે. **તવ**=તારૂં. **વપુઃ**=શરીર. **કલધૌતકાન્તમ્**=સુવર્ણ જેવું કાન્તિમય. **ઉદ્યત્**=ઉગતો. **શશાંક**=ચંદ્ર. **શુચિ**=નિર્મળ. **નિર્ઝર**=ઝરણું. **વારિધારમ્**=પાણીની ધારા. **ઉચ્ચૈઃ**=ઉંચેથી. **તટમ્**=તટ. **સુરગિરેઃ ઈવ**=મેરૂ પર્વતના જેવું. **શાતકૌમ્ભં**=અણીદાર ટોચવાળું.

ભાવાર્થ:—જેમ ઉદય પામેલા ચંદ્રના જેવાં નિર્મળ પાણીનાં ઝરણાંથી સુવર્ણમય મેરૂ પર્વતનું ઉંચું શિખર શોભી રહે છે,

તેમ મોગરાના પુષ્પ જેવા સ્વચ્છ, વિંઝાતા ચામરોથી, આપનું હેમવર્ણ શરીર શોભી રહે છે. ૩૦

छत्रत्रयं तव विभाति शशाङ्ककान्त-
मुच्चैः स्थितं स्थगितभानुकरप्रतापम् ।
मुक्ताफलप्रकरजालविवृद्धशोभं
प्रख्यापयत्त्रिजतः परमेश्वरत्वम् ॥ ३१ ॥

અર્થ:—**છત્રત્રયં**=ત્રણ છત્રો. **તવ**=તારાં. **વિભાતિ**-શોભે છે. **શશાંકકાન્તમ્**-ચંદ્ર જેવી કાન્તિવાળાં. **ઉચ્ચૈ: સ્થિતં**=ઉંચે રહેલો. **સ્થગિત**=ઢાંકી દીધેલો. **ભાનુકર**=સૂર્ય. **પ્રતાપમ્**=પ્રભાવ. **મુક્તાફલ**=મોતી. **પ્રકર**=સમૂહ. **જાલ**=રચના. **વિવૃદ્ધશોભમ્**=જેની શોભા વધી છે તે. **પ્રખ્યા**=કીર્તિ. **આપયત્**=આપતું. **ત્રિજગતઃ**=ત્રણે લોકનું. **પરમેશ્વરત્વમ્**=પ્રભુપદ.

ભાવાર્થ:—તમારાં, સૂર્યના તાપનું નિવારણ કરનાર, ચંદ્ર જેવાં કાન્તિવાન્, મોતીના જથ્થાની રચનાથી શોભાયમાન, ઉંચા રહેલાં ત્રણ છત્રો શોભે છે. ત્રણે જગતમાં આપનું આધિપત્ય સ્થાપે છે. ૩૧

गम्भीरताररवपूरितदिग्विभाग-
स्त्रैलोक्यलोकशुभसंगमभूतिदक्षः ।
सद्धर्मराज जयघोषणघोषकः सन्
खे दुंदुभिर्ध्वनति ते यशसः प्रवादी ॥ ३२ ॥

અર્થ:—**ગંભીર**=મોટો. **તાર**=જોરથી. **રવ**=શબ્દ. **પૂરિત**=ભરેલો. **દિક્**=દિશા. **વિભાગઃ**=પ્રદેશ. **ત્રૈલોક્ય લોક**=ત્રણે લોકના **શુભ**=સારો. **સંગમ**=મળવું તે. **ભૂતિ**=આબાદી. **દક્ષઃ**=ચતુર. **સદ્ધર્મરાજ**=સારા ધર્મનો રાજા. **જયઘોષણ**=જય શબ્દ. **ઘોષકઃ**=ધ્વનિ કરનાર. **સન્**=છે તે. **ખે**=આકાશમાં **દુંદુભિઃ**=દેવનું ઢોલ. **ધ્વનતિ**=વાગે છે. **તે**=તારા. **યશસઃ**=યશના. **પ્રવાદી**=કહેનાર.

ભાવાર્થ:—મોટા ગંભીર શબ્દોવડે જેણે સઘળા પ્રદેશો પૂરી દીધા છે, ત્રણે જગતના લોકને સત્સમાગમની આબાદી આપવામાં જે નિપુણ છે, અને જે સારા ધર્મના નાયકની જય બોલાવે છે, તે દુંદુભિ આકાશમાં આપની કીર્તિ ફેલાવવા લાગે છે. ૩૨

मंदारसुंदरनमेरुसुपारिजात–
संतानकादिकुसुमोत्करवृष्टिरुद्धा ।
गंधोदबिन्दुशुभमन्दमरुत्प्रपाता
दिव्या दिवः पतति ते वचसां ततिर्वा ॥३३॥

અર્થ:—**મંદાર**=એક જાતનું ઝાડ. **સુંદર**=સુશોભિત. **નમેરૂ**=એક જાતનું ઝાડ. **સુપારિજાત**=સરસ પારિજાતક. **સંતાનક**=એક જાતનું ઝાડ. **આદિ**=પ્રથમ. **કુસુમ**=ફુલ. **ઉત્કરવૃષ્ટિ**=સરસ રીતે વરસેલા તે. **રૂદ્ધા**=અટકાવેલી. **ગંધ**=સુગંધી. **ઉદબિન્દુ**=પાણીનું ટીપું. **શુભ**=સારૂં. **મન્દ**=ધીમો. **મરૂત્**=પવન. **પ્રપાતા**=વહેતી. **દિવ્યા**=દેવતાઈ. **દિવઃ**=આકાશે. **પતતિ**=પડે છે. **તે**=તારી. **વચસાં**=વાણીની. **તતિઃ**=જથ્થો. **વા**=અથવા.

ભાવાર્થ—મંદાર, સુશોભિત નમેરૂ, સરસ પારિજાત, સંતા-

નક ઈત્યાદિ વૃક્ષોનાં ફુલોની જે દેવતાઇ વૃષ્ટિ સુગંધીદાર પાણીના ટીપાથી સરસ મંદ પવનથી વહેતી આકાશમાંથી પડે છે, તે જાણે આપનાં વચનોની હાર પડતી હોય! ૩૩

शुभ्रप्रभावलयभूरिविभा विभोस्ते
लोकत्रयद्युतिमतां द्युतिमाक्षिपन्ती।
प्रोद्यद्दिवाकरनिरन्तरभूरिसंख्या
दीप्तिर्जयत्यपि निशामपि सोमसौम्याम्॥३४॥

અર્થ:—**શુભ્ર**=ચળકતું. **પ્રભાવલય**=તેજનું મંડળ. **ભૂરિ**=અતિ. **વિભા**=કાન્તિ. **વિભોસ્તે**=પ્રભુ, તારી, **લોકત્રય**=ત્રણે લોક **દ્યુતિમતાં**=કાન્તિવાનની. **દ્યુતિમ**=કાન્તિ. **આક્ષિપન્તી**=પાછી નાખે છે. (ઝાંખી પાડે છે). **પ્રોદ્યત્**=ઉગતો. **દિવાકર**=સૂર્ય. **નિરંતર**=હમેશ. **ભૂરિ**=ઘણી. **સંખ્યા**=સંખ્યા. **દીપ્તિ:**=તેજ. **જયતિ**=જીતે છે. **અપિ**=પણ. **નિશામ્**=રાત્રિ. **અપિ**=પણ. **સોમસૌમ્યામ્**=ચંદ્રમા જેવી શિતળ.

ભાવાર્થ:—હે વિભુ, આપની શોભાયમાન પ્રભામંડળવાળી ઘણીજ તેજસ્વી કાન્તિ ત્રણે લોકના કાન્તિવાન પદાર્થોને ઝાંખા પાડે છે. ઉગેલા સૂર્ય જેવી તેજસ્વી હોવા છતાં ચંદ્રના જેવી શિતળતાવાળાં કિરણોથી રાત્રિને પણ જીતે છે. (રાત્રિનો અંધકાર પણ નાશ કરે છે.) ૩૪

स्वर्गापवर्गगममार्गविमार्गणेष्टः
सद्धर्मतत्त्वकथनैकपटुस्त्रिलोक्याम्।

दिव्यध्वनिर्भवति ते विशदार्थसर्व-
भाषास्वभावपरिणामगुणैः प्रयोज्यः ॥३५॥

અર્થ:—**સ્વર્ગ**=દેવલોક. **અપવર્ગ**=મોક્ષ. **ગમમાર્ગ**=જવાનો રસ્તો. **વિમાર્ગણ**=શોધન. **ઇષ્ટ**:=વહાલું. **સદ્ધર્મ**=સારો ધર્મ. **તત્ત્વ**=તત્ત્વ. **કથન**=કહેવું તે. **એકપટુ**:=એકલોજ હોંશિયાર. **ત્રિલોકયામ્**=ત્રણે લોકમાં. **દિવ્ય**=દેવતાઇ. **ધ્વનિ**:=અવાજ. **ભવતિ**=થાય છે. **તે**=તારા. **વિશદાર્થ**=સ્વચ્છ અને સાર્થ હોવાથી. **સર્વ**=સઘળી **ભાષાસ્વભાવ**=ભાષાઓના ગુણ. **પરિણામગુણૈ**:=છેવટના ગુણોથી. **પ્રયોજ્ય**:=જોડેલો.

ભાવાર્થ:—સઘળી ભાષાઓમાંના રસિક શબ્દોવાળો, નિર્મળ (રાગવાળો) અર્થવાળો દેવતાઇ અવાજ થાય છે. તે કહે છે કે તમે સ્વર્ગ અને મોક્ષનો માર્ગ બતાવવા માટે ઇષ્ટ અને ત્રણે લોકમાં સત્યધર્મનું તત્વ કહેવામાં એકલાજ પ્રવીણ છો. ૩૫

उन्निद्रहेमनवपङ्कजपुञ्जकान्ती
पर्युल्लसन्नखमयूखशिखाभिरामौ ।
पादौ पदानि तव यत्र जिनेंद्र धत्तः
पद्मानि तत्र विबुधाः परिकल्पयन्ति ॥ ३६ ॥

અર્થ:—**ઉન્નિદ્ર**=વિકસિત. **હેમ**=સુવર્ણ. **નવપંકજપુંજ**=નવાં કમળનાં ફુલનો જથ્થો. **કાન્તી**=સુન્દરતા. **પર્યુલ્લસન્**=ઉછળતા. **નખમયૂખ**=નખનાં કિરણો. **શિખા**=ઓળ. **અભિરામૌ**=(બે) મનોહર. **પાદૌ**=પગ. **પદાનિ**=પગલાં. **તવ**=તારા. **યત્ર**=જ્યાં.

જિનેંદ્ર=જીનેશ્વર. ધત્તઃ=ધારણ કરેલું. પદ્માનિ=કમળો. તત્ર=ત્યાં. વિબુધાઃ=દેવો. પરિકલ્પયન્તિ=રચે છે.

ભાવાર્થઃ—હે જીનેશ્વર! સોનાનાં નવાં ખીલેલાં કમળોના જથ્થાની કાન્તિ જેવાં આપનાં નખનાં કિરણો છે. જ્યાં જ્યાં આપનાં પગલાં થાય છે, ત્યાં દેવો કમળો રચે છે. ૩૬

इत्थं यथा तव विभूतिरभूज्जिनेंद्र
धर्मोपदेशनाविधौ न तथा परस्य ।
यादृक्प्रभा दिनकृतः प्रहतांधकारा
तादृक् कुतो ग्रहगणस्य विकाशिनोऽपि ॥३७॥

અર્થઃ—ઈત્થં=આવી રીતે. યથા=જેમ. તવ=તારી. વિભૂતિઃ=શક્તિ. અભૂત્=થઈ છે. જિનેંદ્ર=હે જીનેશ્વર. ધર્મોપદેશનવિધૌ=ધર્મોપદેશની વિધિમાં. ન=નહિ. તથા=તેવી. પરસ્ય=બીજાની. યાદૃક્=જેમ. પ્રભા=શોભા. દિનકૃતઃ=સૂર્યની. પ્રહતાંધકારા=અંધકાર કાઢી નાખનારી. તાદૃક્=તેવી. કુતઃ=ક્યાંથી. ગ્રહગણસ્ય=ગ્રહોના જથ્થાની. વિકાશિનઃ અપિ=પ્રકાશીત થએલાની પણ.

ભાવાર્થઃ—હે જીનેંદ્ર, આવી રીતે ધર્મોપદેશ કરતી વખતે આપની શક્તિ છે, તેવી બીજાની નથી, કેમકે અંધકારનો નાશ કરનાર સૂર્યના જેવું તેજ, પ્રકાશ પામેલા ગ્રહોનું પણ હોતું નથી. ૩૭

श्च्योतन्मदाविलविलोलकपोलमूल-
मत्तभ्रमद्भ्रमरनादविवृद्धकोपम् ।

ऐरावताभमिभमुद्धतमापतन्तं
दृष्ट्वा भयं भवति नो भवदाश्रितानाम् ॥३८॥

અર્થ:—શ્ચ્યોતત્=ઝરતો. મદ=મદ. આવિલ=ખરડાએલા. વિલોલ=ચંચળ. કપોલમૂલ=ગ્રમણ્ડ. મત્ત=મદોન્મત્ત. ભ્રમત્=ભ્રમતો. ભ્રમરનાદ=ભ્રમરનો અવાજ. વિવૃદ્ધ=વૃદ્ધિ પામ્યો છે તે. કોપમ્=ક્રોધ. ઐરાવતાભમ્=ઐરાવત જેવો રૂપાળો. ઇભમ્=હાથી. ઉદ્ધતમ્=ઉદ્ધત. આપતંતં=સામો આવતો. દૃષ્ટ્વા=જોઇને. ભયં=બીક. ભવતિ=થાય છે. નઃ=નહી. ભવદાશ્રિતાનામ્=તમારો આશ્રય કરી રહેલાઓને.

ભાવાર્થ:—ઝરતા મદથી ખરડાએલા ગંડસ્થળવાળો અને આજુ બાજુ ભમતા ભ્રમરાઓના ગુંજાવરથી કોપીષ્ટ થએલો એરાવત જેવો ઉદ્ધત હાથી સામો ધસી આવતો હોય તોપણ આપનો આશ્રય કરનારને બીક લાગતી નથી. ૩૮

भिन्नेभकुम्भगलदुज्ज्वलशोणिताक्त-
मुक्ताफलप्रकरभूषितभूमिभागः ।
बद्धक्रमः क्रमगतं हरिणाधिपोऽपि
नाक्रामति क्रमयुगाचलसंश्रितं ते ॥ ३९ ॥

અર્થ:—ભિન્ન=છેદાયલા. ઇભકુમ્ભ=હાથીનાં માથાં ગલત્=ટપકતા. ઉજ્જ્વલ=ઉજળા. શોણિતાક્ત=લોહીથી ખરડાએલા. મુક્તાફલ=મોતી. પ્રકર=જથ્થો. ભૂષિત=શોભાવેલો. ભૂમિભાગઃ=જમીનનો ભાગ. બદ્ધક્રમઃ=જેના પગ બાંધેલા છે તે. ક્રમગતમ્=

જેણે ફાળ મારી છે તે **હરિણાધિપઃ**=સિંહ. **અપિ**=પણ. **ન**=નહિ. **આક્રામતિ**=ઓળંગે છે. **ક્રમયુગ**=બે પગ. **અચલ**=પર્વત. **સંશ્રિતં**=આશ્રય કરીને રહેલો. **તે**=તારો.

ભાવાર્થ:—હાથીના લમણા છેદી, તેમાંથી ખરતા લોહીથી ખરડાએલાં ઉજ્વળ મોતીથી પૃથ્વીને શોભાવનાર સિંહની ફાળમાં આવી પડેલો મનુષ્ય આપનાં બે ચરણરૂપી પર્વતનો આશ્રય લેવાથી તેના પંજામાં જઇ શકતો નથી. ૩૯

कल्पान्तकालपवनोद्धतवह्निकल्पं
दावानलं ज्वलितमुज्ज्वलमुत्स्फुलिंगम् ।
विश्वं जिघत्सुमिव सन्मुखमापतन्तं
त्वन्नामकीर्तनजलं शमयत्यशेषम् ॥४०॥

અર્થ:—**કલ્પાંત કાલપવનોદ્ધત**=પ્રલયકાળના પવનથી તેજમાં આવેલો. **વન્હિ**=અગ્નિ. **કલ્પમ્**=જેવો. **દાવાનલમ્**=વનમાં લાગેલો અગ્નિ. **જ્વલિતં**=સળગેલો. **ઉજ્જ્વલં**=ઉજળો. **ઉત્સ્ફુલિંગમ્**=ઉંચે જતા તણખાવાળો. **વિશ્વં**=જગત. **જિઘત્સુમિવ**=ગળી જવા ઇચ્છતો હોય તેમ. **સન્મુખમ્**=પાસે. **આપતંતમ્**=આવતો. **ત્વન્નામકીર્તનજલમ્**=તમારા નામના કીર્તન રૂપી પાણી, **શમયતિ**=શાંત કરે છે. **અશેષમ્**=સંપૂર્ણ રીતે.

ભાવાર્થ:—પ્રલયકાળના પવનથી તેજમાં આવેલો, ઉંચે જતા તનખાવાળો, તેજસ્વી અગ્નિ જગતને બાળી નાંખવા ઇચ્છતો હોય, તેમ સામો આવતો હોય, તેને આપના સ્તવનરૂપી જળથી શાંત કરી શકાય છે. ૪૦

रक्तेक्षणं समदकोकिलकण्ठनीलं
क्रोधोद्धतं फणिनमुत्फणमापतन्तम् ।
आक्रामति क्रमयुगेन निरस्तशङ्क-
स्त्वन्नामनागदमनी हृदि यस्य पुंसः ॥ ४१ ॥

અર્થ:—રકત=રાતાં. ઇક્ષણં=આંખ. સમદ=મદોન્મત્ત. કોકિલકણ્ઠ=કોયલના ગળા જેવા. નીલં=કાળા. ક્રોધોદ્ધતં=ક્રોધથી ઉદ્ધત થએલા. ફણિનમ્=સાપને. ઉત્ફણમ=ફણા ઉંચી ગઇ છે જેની તેને. આપતંતમ્=સામો આવનાર. આક્રામતિ=ઉલ્લંઘન કરે છે. ક્રમયુગેન=બે પગથી. નિરસ્તશંકઃ=જેની શંકા જતી રહી છે તે. ત્વન્નામ=તારા નામ રૂપ. નાગદમની=નાગને તાબે કરવાની વિદ્યા. હૃદિ=હૃદયમાં. યસ્ય પુંસઃ=જે મનુષ્યના.

ભાવાર્થ:—લાલ ચક્ષુવાળો, મદોન્મત્ત કોયલના ગળા જેવો કાળો, ક્રોધથી ભરપૂર સાપ ઉંચી ફણા કરીને સામો ધસતો હોય, તો તેને આપના નામ રૂપી નાગ-દમની વિદ્યાવાળો મનુષ્ય નિર્ભય ઓળંગી જાય છે (તેને સાપ કરડતો નથી.)

वल्गत्तुरंगगजगर्जितभीमनाद-
माजौ बलं बलवतामपि भूपतीनाम् ।
उद्यद्दिवाकरमयूखशिखापविद्धं
त्वत्कीर्तनात्तम इवाशु भिदामुपैति ॥४२॥

અર્થ:—**વલ્ગત્**=યુદ્ધ કરતા. **તુરંગ**=ઘોડો. **ગજગર્જિત**=હાથીની ગર્જનાથી. **ભીમનાદં**=ભયંકર અવાજ. **આજૌ**=યુદ્ધમાં. **બલં**=સૈન્ય. **બલવતામપિ ભૂપતીનામ્**=જબરા રાજાઓનું પણ, **ઉદ્યત્**=ઊગતો. **દિવાકર**=સૂર્ય. **મયૂખ**=કીરણ. **શિખા**=પંક્તિ. **અપવિદ્ધં**=છેદાયલું. **ત્વત્કીર્તનાત્**=તારા કીર્તનથી. **તમઃ**=અંધકાર, **ઈવ**=જેવું. **આશુ**=જલ્દી. **ભિદ્દામુપૈતિ**=નાશ પામે છે.

ભાવાર્થ:—જેમ સૂર્યનાં કિરણો અંધકારનો નાશ કરે છે, તેમ જેની અંદર ઘોડા કુદી રહ્યા છે અને હાથીઓની ભયંકર ગર્જનાઓ થઈ રહી છે તેવા રણમાંના બળવાન્ રાજાઓના લશ્કરનો પણ નાશ આપના કીર્તનથી થાય છે. ૪૨

कुन्ताग्रभिन्नगजशोणितवारिवाह–
वेगावतारतरणातुरयोधभीमे ।
युद्धे जयं विजितदुर्जयजेयपक्षा–
स्त्वत्पादपङ्कजवनाश्रयिणो लभन्ते ॥ ४३ ॥

અર્થ—**કુન્ત**=બરછી. **અગ્ર**=અણી. **ભિન્ન**=છેદેલા. **ગજ**=હાથી. **શોણિત**=લોહી. **વારિવાહ**=પાણીનો પ્રવાહ. **વેગાવતાર**=જલદીથી પેસવું તે. **તરણાતુર**=તરીને નીકળવાની ઈચ્છાવાળા. **યોધભીમે**=જેની અંદર ભયંકર યોદ્ધાઓ છે તેવા. **યુદ્ધે**=યુદ્ધમાં. **જયં**=જય. **વિજિત**=જીતેલા. **દુર્જય**=ન જીતાય તેવા. **જેય પક્ષાઃ**=શત્રુપક્ષ. **ત્વત્પાદપંકજવનાશ્રયિણઃ**=તમારા પગરૂપી કમળના વનમાં આશ્રય કરી રહેલા. **લભન્તે**=મેળવે છે.

ભાવાર્થ:—બરછીથી છેદાયલા હાથીઓના લોહીની નદીઓમાં તરવાને તૈયાર થયેલા યોદ્ધાઓવાળા ભયંકર યુદ્ધમાં આપનાં ચરણ કમળ રૂપી અરણ્યનો આશ્રય લેનાર અજીત શત્રુઓને પણ જીતે છે. ૪૩

अम्भोनिधौ क्षुभितभीषणनक्रचक्र-
पाठीनपीठभयदोल्बणवाडवाग्नौ ।
रंगत्तरंगशिखरस्थितयानपात्रा-
स्त्रासं विहाय भवतः स्मरणाद् व्रजन्ति ॥४४॥

અર્થ:—**અમ્ભોનિધૌ**=દરિયામાં. **ક્ષુભિત**=ઉછળી રહેલા **ભીષણ**=ભયંકર પ્રાણીઓ. **નક્ર**=મગર. **ચક્ર**=ભમરાઓ. **પાઠીન પીઠ**=જળચર. **ભયદ**=ભય ઉત્પન્ન કરનાર. **ઉલ્વણ**=સ્વચ્છ **વાડવાગ્નૌ**=જમીનમાં જતા અગ્નિમાં. **રંગત્**=ઉછળતાં. **તરંગ**=મોજાં. **શિખરસ્થિત**=ટોચે રહેલું. **યાનપાત્રાઃ**=વહાણો. **ત્રાસં વિહાય**= ત્રાસ મૂકીને. **ભવતઃ**=આપના. **સ્મરણાત્**=સ્મરણથી. **વ્રજન્તિ**= પામે છે.

ભાવાર્થ:—ઉછળી રહેલા, ભયંકર મગર અને જળચર, ભમરા અને ઉછળતાં મોજાં અને વાડવાગ્નિવાળા દરિયામાં, મોજાં પર રહેલાં વહાણો પણ આપના સ્મરણથી ત્રાસમાંથી છુટી (કિનારે) પહોંચે છે. ૪૪

उद्भूतभीषणजलोदरभारभुग्नाः
शोच्यां दशामुपगताश्च्युतजीविताशाः ।

त्वत्पादपङ्कजरजोऽमृतदिग्धदेहा
मर्त्या भवन्ति मकरध्वजतुल्यरूपाः ॥४५॥

અર્થ:—**ઉદ્ભૂત**=ઉત્પન્ન થએલો. **ભીષણ**=ભયંકર. **જલોદર ભારભુગ્રાઃ**=જળોદર નામના રોગના વજનથી વાંકા થઇ ગયેલા. **શોચ્યાં**=શોક કરવાલાયક. **દશાં ઉપગતાઃ**=દશા પ્રાપ્ત કરી હોય તેઓ. **ચ્યુત**=મુકી દીધેલી. **જીવિતાશાઃ**=જીવવાની આશા. **ત્વત્પાદપંકજરજઃ**=તારા ચરણ કમળની રજ. **અમૃતદિગ્ધદેહાઃ**=જેના શરીરે અમૃત ધર્યું છે તેવા. **મર્ત્યાઃ**=મરી જનાર. **ભવન્તિ**=થાય છે. **મકરધ્વજતુલ્ય રૂપાઃ**=કામદેવ જેવા રૂપવાન.

ભાવાર્થ:—ભયંકર જળોદર રોગથી વળી ગએલા અને મરણ પથારીએ પડેલા, આપના ચરણ કમળની રજથી, જેમ અમૃત છાંટવાથી જીવતા થાય તેમ, કામદેવ જેવા રૂપવાન થાય છે. ૪૬

आपादकण्ठमुरुशृंखलवेष्टिताङ्गा
गाढं बृहन्निगडकोटिनिघृष्टजङ्घाः ।
त्वन्नाममन्त्रमनिशं मनुजाः स्मरन्तः
सद्यः स्वयं विगतबन्धभया भवन्ति ॥४६॥

અર્થ:—**આપાદકણ્ઠમ્**=પગથી મસ્તક સુધી. **ઉરૂશૃંખલ**=મોટા શૃંખલા. **વેષ્ટિત અંગા**=બંધાયલાં શરીરવાળાં. **ગાઢં**=મજબુત. **બૃહત્**=મોટી. **નિગડ**=બેડી. **કોટિ**=કોડ. **નિઘૃષ્ટજંઘાઃ**=જેની સાથળો સાથે ઘસાય છે તેવા. **ત્વત્**=તારૂં. **નામમંત્રમ્**=નામરૂપી જાપ. **અનિશં**=રાત્રિ ધાર્યા વિના; નિશદિન. **મનુજાઃ**=મનુષ્યો. **સ્મરં**-

તઃ=સ્મરણ કરતાં. સદ્યઃ=તત્કાળ. સ્વયં=પોતાની મેળે. વિગતબંધભયાઃ=જેના બંધનના ભય જતા રહ્યા છે તેવા. ભવન્તિ=થાય છે.

ભાવાર્થઃ—પગથી ગળા સુધી જેનાં શરીર સાંકળથી બાંધેલાં હોય અને સાથળ સાથે ઘસાતી બેડીઓથી વિંટાઇ ગયાં હોય તે નિરંતર આપનું સ્મરણ કરવાથી જલદી પોતાની મેળે જ છૂટા થઇ શકે છે. ૪૬

मत्तद्विपेंद्रमृगराजदवानलाहि-
संग्रामवारिधिमहोदरबन्धनोत्थम् ।
तस्याशु नाशमुपयाति भयं भियेव
यस्तावकं स्तवमिमं मतिमानधीते ॥ ४७ ॥

અર્થઃ—મત્ત-મદોન્મત્ત. દ્વિપેંદ્ર=હાથી. મૃગરાજ=સિંહ. દવાનલ=દાવાનળ. અહિ=સાપ. સંગ્રામ=યુદ્ધ. વારિધિ=દરીઓ મહોદર=જળોદર નામનો રોગ. બન્ધન=બંધ. ઉત્થમ્=ઉત્પન્ન થએલું. તસ્ય=તેનો. આશુ=જલદી. નાશમુપયાતિ=નાશ થાય છે. ભયં=બીક. ભિયેવ=જાણેકે બીકથી. યઃ=જે. તાવકં=તારા. સ્તવં=સ્તવન. ઇમં=આ. મતિમાન્=બુદ્ધિમાન. અધીતે=ભણે છે.

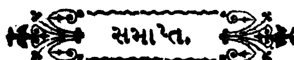
ભાવાર્થઃ—બુદ્ધિમાન મનુષ્ય આપનું આ સ્તવન ભણે છે એટલે ભયથી નાશ પામતા હોય તેમ, તે મનુષ્યના મદોન્મત્ત ગજરાજથી, સિંહથી, દાવાનળથી, યુદ્ધથી, દરીઆથી, મહોદરથી, બંધનથી, વગેરેથી ઉત્પન્ન થએલા ભયો ઝટ નાશ પામે છે. ૪૭

स्तोत्रस्रजं तव जिनेन्द्र गुणैर्निबद्धां
भक्त्या मया रुचिरवर्णविचित्रपुष्पाम् ।

धत्ते जनो य इह कण्ठगतामजस्रं
तं मानतुङ्गमवशा समुपैति लक्ष्मीः ॥ ४८ ॥

અર્થ:—**સ્તોત્રસ્રજં**=સ્તોત્ર રૂપી માળા. **તવ**=તારી. **જીનેંદ્ર**=જીનેશ્વર. **ગુણૈઃ**=ગુણોથી. **નિબદ્ધાં**=બાંધેલી. **ભક્ત્યા**=ભક્તિથી. **મયા**=મારાથી. **રૂચિરવર્ણ**=મનોહર રંગનાં. **વિચિત્ર પુષ્પામ્**=વિચિત્ર ફુલોવાળી. **ધત્તે**=ધારણ કરે છે. **જનઃ**=માણસ. **યઃ**=જે. **ઇહ**=આ દુનીઆમાં **કણ્ઠગતામ્**=ગળામાં. **અજસ્રં**=દરરોજ. **તં માનતુંગં**=તે માનવંત પુરૂષને. **અવશા**=સ્વતંત્ર. **સમુપૈતિ**=મળે છે. **લક્ષ્મીઃ**=પૈસા (મોક્ષ).

ભાવાર્થ:—હે જીનેંદ્ર ! આપના ગુણો રૂપી દોરાથી શબ્દ રૂપી મનોહર પુષ્પોની મેં ભક્તિથી રચેલી આ માળા જે માણસ ગળામાં ધારણ કરશે, તે સન્માન પામશે, અને સ્વતંત્ર લક્ષ્મી (મોક્ષ સુખ) તેને મળશે. ૪૮

શ્રી જૈન સ્થાનકવાસી વિદ્યાલય-મુંબઈમાં થતું કામકાજ.

(૧) દર મહિનાની પાંચ તિથિ સુદ ૫-૮-૧૫ તથા વદ ૮ તથા અમાસ તથા પજોસણના આઠે દિવસ તથા આંબેલની ઓળીમાં હમેશાં જીવોને અભયદાન આપવામાં આવે છે (જીવો છોડાવવામાં આવે છે). (૨) હમેશાં કબુતરને ચણા નાંખવામાં આવે છે. (૩) દર મહિને ગાયોને ઘાસ નાંખવામાં આવે છે. (૪) ગરીબ માણસને મદદ આપવામાં આવે છે. (૫) દવાઈ (સ્વામી ભાઈને અથવા ગરીબ માણસને) મફત આપવામાં આવે છે. (૬) બહારગામ ખાતે જ્ઞાનદાન ખાતામાં, જૈનશાળા અથવા કન્યાશાળામાં ધાર્મિક પુસ્તકો જોઈએ તે મફત આપવામાં આવે છે. (૭) કોઈ પણ માણસને ધરમાદા ખાતામાં મોકલવા માટે અથવા પોતાની વપરાશ માટે પુસ્તકો જોઈએ તે ઓછી કીમતથી આપવામાં આવે છે. (૮) આ ખાતામાંથી દરેક માણસને સુપડી તથા પોજણી પોતાની વપરાશને માટે મફત આપવામાં આવે છે. (૯) આ ખાતા તરફથી આઠમ પાખીની ટીપો છપાવવામાં આવે છે અને તેની જ્યાં જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં મફત મોકલવામાં આવે છે. (૧૦) આ ખાતામાં ધર્મ ઉપગરણ તથા ધર્મ પુસ્તકો રાખવામાં આવે છે, તે ધર્મ કરણી કરનાર માણસને ઓછી કીમતથી આપવામાં આવે છે અને ગરીબ માણસને મફત આપવામાં આવે છે. (૧૧) આ ખાતામાંથી જ્ઞાનનો ઉદય થાય તેવાં પુસ્તકો છપાવવામાં આવશે અને તે મુદલ કીમતથી વેચવામાં આવશે.

શા. ત્રીભોવનદાસ ગુલાબચંદ જામનગરવાલા.
ગાંધી રતનજી પાનાચંદ થોરડીવાલા.
ઓનરરી સેક્રેટરીઓ.

ઘર નં. ૫૩-૫૭, સી. પી. ટેંક રોડ, મુંબઈ.